

Ankara Üniversitesi

ISSN: 2148-7219

Nurcan Törenli

Editörden

Hasan Akbulut

Film Festivalleri Bağlamında *Ana Yurdu*
Filminin Çerçevesi:
Bir Türkiye Metaforu Olarak *Ana Yurdu*

Esra Bozkanat

Municipal Engagement on Facebook in Turkey
Differences by Political Party, Region, and Size

Tuba Gün Çingü
Tuba Sütüoğlu

Terör Korkusu ve Güvensizlik Algısının Yeniden
Üretiminden Gösterişçi Kimlik İnşasına
Bir İletişim Aracı Olarak *Safety Check*

Selda Tunç Subaşı

Werner Herzog Filmlerinde
Antropolojik Yaklaşımlar ve Yerli İmgeler

Dilek Melike Uluçay
Kadriye Kobak

Dijital Detoks:
Teknoloji Bağımlılığına Karşı Yeni bir Eğilim ve Genç
Yetişkinler Üzerinde bir Değerlendirme

Yeliz Yücel

Etkili Politik Katılım Yolu mu, Bireysel Tatmin mi?
Change.org Üzerinden Çevrimiçi İmza Kampanyalarına
Katılım Davranışlarının İncelenmesi

2020.7.2

sonbahar/autumn

© 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn

ISSN: 2148-7219

Ankara Üniversitesi *İLEF Dergisi* hakemli bir dergidir. Yılda iki kez, bahar (Mayıs) ve güz (Kasım) döneminde yayımlanan derginin dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İLEF Journal is a refereed print journal published in Turkish and English twice a year by the Faculty of Communication of Ankara University. All views expressed in this journal are those of authors and do not necessarily represent the views of, and should not be attributed to the Faculty of Communication of Ankara University.

Editör/Editor

Nurcan Törenli

Editör Yardımcıları/Assistants Editor

Mehmet Pelivan
Zafer Kıyan
Ezgi Kaya Hayatsever

Yayın Kurulu/Editorial Board

Ali Karadoğan (Munzur Üniversitesi)
B. Pınar Özdemir (Ankara Üniversitesi)
Burak Doğu (İzmir Ekonomi Üniversitesi)
Çağla Kubilay (Ankara Üniversitesi)
Deniz Sezgin (Ankara Üniversitesi)
Gökhan Atılğan (Ankara Üniversitesi)
Nilgün Tatal Cheviron (Galatasaray Üniversitesi)
Özgür Yaren (Ankara Üniversitesi)
S. Ruken Öztürk (Ankara Üniversitesi)

Danışma Kurulu/Advisory Board

Aykut Çelebi (Ankara Üniversitesi)
Ayla Okay (Acıbadem Üniversitesi)
Çiler Dursun (Ankara Üniversitesi)
Hasan Akbulut (İstanbul Üniversitesi)
Martin W. Bauer (London School of Economics and Political Science)
Metin Kazancı (Ankara Üniversitesi)
Müjde Ker Dinçer (Ege Üniversitesi)
Nezih Orhon (Anadolu Üniversitesi)
Nikica Gilic (University of Zagreb)
Nilay Başok Yurdakul (Ege Üniversitesi)
Sanna Inthorn (University of East Anglia)
Scott Schaffer (University of Western Ontario)
Sema Becerikli (Ankara Üniversitesi)
Özden Cankaya (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Yıldız Dilek Ertürk (İstanbul Üniversitesi)

İngilizce Dil Editörü/English Language Editor

Hugh Jefferson Turner

Tasarım/Design

m. Sobacı

Sahibi-Sorumlu YİM/Owner and Executive Editor

Abdülrezak Altun
Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi adına, Dekan
On behalf of the Faculty of Communication of Ankara University, Dean

Adres/Address

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Cebeçi 06590 Ankara
editor@ilefdergisi.org
<http://ilefdergisi.org>

Taranan İndeksler/Indexated by

ULAKBİM TR Dizin, ESCI (Emerging Sources Citation Index)

Baskı/Printing

Pozitif Matbaa
Çamlıca Mah. Anadolu Bulvarı 145. Sokak 10/19 Yenimahalle ■ Ankara
Tel: (0312) 397 00 31

Baskı Tarihi/Publication Date

5 Aralık 2020

İçindekiler / Contents

Nurcan Törenli

213

Editörden / *From the Editor...*

Makaleler / Articles

Hasan Akbulut

217

Film Festivalleri Bağlamında *Ana Yurdu*
Filminin Çerçevesi:
Bir Türkiye Metaforu Olarak *Ana Yurdu*
The Framing of the Film Motherland
in the Context of Film Festivals:
Motherland as a Metaphor of Turkey

Esra Bozkanat

247

Municipal Engagement on Facebook in Turkey
Differences by Political Party, Region, and Size
Türkiye'deki Belediyelerin Facebook Kullanımı:
Siyasi Parti, Bölge ve Büyüklük Ekseninde Farklılıklar

Tuba Gün Çınğı
Tuba Sütüoğlu

269

Terör Korkusu ve Güvensizlik Algısının Yeniden
Üretiminden Gösterişçi Kimlik İnşasına
Bir İletişim Aracı Olarak *Safety Check*
From the Reproduction of Fear of Terrorism to Spectacularist
Identity Formation
Safety Check as a Means of Communication

Selda Tunç Subaşı

301

Werner Herzog Filmlerinde Antropolojik Yaklaşımlar
ve Yerli İmgeler
Anthropological Approaches and Images of
Indigenous People in Werner Herzog Films

Dilek Melike Uluçay
Kadriye Kobak

325

Dijital Detoks:
Teknoloji Bağımlılığına Karşı Yeni bir Eğilim ve Genç
Yetişkinler Özelinde bir Değerlendirme
*Digital Detox:
A New Trend Against Technology Addiction*

Yeliz Yücel

351

Etkili Politik Katılım Yolu mu, Bireysel Tatmin mi?
Change.org Üzerinden Çevrimiçi İmza Kampanyalarına
Katılım Davranışlarının İncelenmesi
*An Effective Means of Political Participation or Individual
Satisfaction?
Examining the Behaviour of Participating in Online Petition
Campaigns on Change.org*

385

Bu Sayıdaki Yazarlar

389

Yazı Teslim Kuralları ve Yayın Süreci

395

Paper Submission Rules and Publication Process

Editörden...

Nurcan Törenli

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

İLEF Dergisi'nin Kasım 2020 tarihli 14. sayısı ile derginin editörlüğünü çalışma arkadaşım Prof. Dr. Ruken Öztürk'ten devralmış bulunuyorum. Ruken Öztürk'e, dergimizin 11., 12. ve 13. sayılarında yürüttüğü özenli ve özverili editörlük çalışması için Yayın Kurulu'muz adına teşekkür ederim. Dergimizin Yayın Kurulu'ndaki çalışma arkadaşlarıma da hem bu görevi bana güvenerek teslim ettikleri hem de gelen yazıların incelemesinde desteklerini hiçbir zaman esirgemedikleri için teşekkür etmek isterim. Ayrıca değerlendirme süreçlerinin her aşamasında dergimize katkı veren tüm meslektaşlarıma çok teşekkürler.

Zihinsel üretim sürecinin sosyal ve kolektif olması gerekliliğiyle öne çıkan akademik çalışmalar, bilimsel dergiler üzerinden dolaşıma sokularak toplumsal bilgi birikimini zenginleştirmektedir. Ancak içinde bulunduğumuz pandemi koşulları, kolektif çalışma olanaklarını hatırı sayılır ölçüde daraltmıştır. Buna bağlı olarak akademik üretimin yanı sıra akademik yayıncılık etkinlik-

<http://ilefdergisi.org>

lerinin de giderek daha yalnızlaşan bir çalışma süreci içine çekildiği gerçeğiyle karşı karşıyayız. Mevcut koşullarda özellikle sosyal bilimler açısından akademik analize odaklanmak, içinden geçtiğimiz süreçlerin geçmişteki nedenlerini irdelemek ve gelecekteki sonuçlarını öngörmeye çalışmak, özel bir çaba göstermeyi gerektiriyor. Bu zor koşullarda akademik çalışmadan kopmama-yı başaran ve yazılarını dergimize ulaştıran tüm akademisyenleri takdir ediyoruz. Bu sayı için de editör kurulumuzun ve yazıları değerlendiren hakemlerimizin katkılarıyla titiz bir değerlendirme süreci yürüttük. Bu değerlendirme süreci sonunda, iletişim alanını farklı boyutlarıyla anlamaya katkısı olacağını umduğumuz altı makaleye yer veriyoruz.

Bu sayıda yer alan makalelere değinmeden önce, sizlere iki konudan bahsetmek istiyorum. Bunların ilki, geçen sayımızda duyurusunu yaptığımız ve 2021 yılının Ağustos ayında yayımlamayı düşündüğümüz özel sayımız. **II. Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu**, İLAD (İletişim Araştırmaları Derneği) ve İLDEK (İletişim Fakültesi Dekanları Konseyi) ile birlikte İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin ev sahipliğinde "*Süreklilikler ve Kesintiler: Kültürler, Pazarlar ve Siyaset*" temasıyla 26-28 Ekim 2020 tarihinde gerçekleşti. Sempozyumda bildiri sunan katılımcıların hazırlayacakları makalelerden oluşacak bir özel sayı çıkarmak, 2021 yılı yayın planımız kapsamında bulunuyor. Editörlüğünü dergimizin Yayın Kurulu üyelerinden Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Çağla Kubilay ile İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Burak Doğu'nun yürüteceği bu özel sayı için son başvuru tarihi 15 Şubat 2021'dir. Yazılar sayı editörlerinin denetiminde hakem sürecinden geçecek ve kabul alan çalışmalar özel sayımızda yer alacaktır. Sempozyumu organize eden ve bu değerli iş birliğinin zeminini oluşturan İzmir Ekonomi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Ebru Uzunoğlu nezdinde düzenleme komitesi üyelerine çok teşekkür ediyorum.

İkinci olarak duyurmak istediğim konu İLEF Dergisi'ne yayınlanması istemiyle gelen yazılar ile ilgili. Şu anda değerlendirmede olan yazılar ve bundan sonra yazısını İLEF Dergisi'ne göndermeyi planlayan yazarlar için değerlendirmelerimizi süregelen bir faaliyet içerisinde gerçekleştirdiğimizi, her sayı için belli bir

yazı gönderim tarihi bulunmadığını, Yayın Kurulu'nun aldığı karar doğrultusunda, her sayıda yayımlanacak yazı sınırını dikkate alarak kabul alan yazıları sırasıyla yayımladığımızı belirtmek isterim. Yayın süreciyle ilgili daha ayrıntılı bilgiye İLEF Dergisi'nin web sayfasından ulaşabilirsiniz.

Dergimizin bu sayısında altı makale bulunuyor. Bu çalışmaların dördü dijitalleşmenin toplumsal yaşamın farklı boyutlarında yarattığı etkiyi çözümlenmeyi amaçlarken ikisi sinema alanına -tartıştıkları bağlamlarda- yeni bakış açıları kazandırıyor.

Hasan Akbulut, "Film Festivalleri Bağlamında *Ana Yurdu* Filminin Çerçevesi: Bir Türkiye Metaforu Olarak *Ana Yurdu*" makalesinde, Senem Tüzel'in *Ana Yurdu* filmine gelen film eleştirilerini analiz ederek *Ana Yurdu*'nu bir festival filmi olarak sınıflandırmakta kullanılan unsurları çözümlüyor. Esra Bozkanat'ın "Municipal Engagement on Facebook in Turkey: Differences by Political Party, Region, and Size" başlıklı çalışması, belediyelerin sosyal medya kullanımının nicel boyutlarını karşılaştırmalı bir perspektiften mercek altına alıyor. Tuba Gün Çıngı ve Tuba Sütluoğlu'nun "Terör Korkusu ve Güvensizlik Algısının Yeniden Üretiminden Gösterişçi Kimlik İnşasına: Bir İletişim Aracı Olarak Safety Check" başlıklı çalışması, güvenlik kaygılarını gidermek amacıyla oluşturulan bir uygulamanın, kullanıcılarda tam tersi bir algı yarattığına dikkat çekiyor. Selda Tunç Subaşı ise "Werner Herzog Filmlerinde Antropolojik Yaklaşımlar ve Yerli İmgeler" başlıklı çalışmasında, Alman yönetmen Werner Herzog'un filmlerindeki imgeleri kolonyal ve postkolonyal yaklaşımlar çerçevesinde irdeliyor. Dijitalleşmenin hayatımızda yarattığı tüm değişimlerin karşısına Dilek Melike Uluçay ve Kadriye Kobak, "Dijital Detoks: Teknoloji Bağımlılığına Karşı Yeni bir Eğilim ve Genç Yetişkinler Özelinde bir Değerlendirme" başlıklı çalışmalarıyla çıkarak hayatlarını dijital ürünlerden bir nebze arındırmayı deneyen gençler üzerine bir inceleme yürütüyor. Bu sayımızın "Etkili Politik Katılım Yolu mu, Bireysel Tatmin mi? Change.org Üzerinden Çevrimiçi İmza Kampanyalarına Katılım Davranışlarının İncelenmesi" başlıklı son yazısında Yeliz Yücel, çevrimiçi yöntemlerle ortaya konulan toplumsal taleplerin ve tavır beyanlarının çevrimdışı toplumsal hayata yansıyor ve yansımadağını tartışıyor.

Son olarak bu sayımızın yayına hazırlanmasındaki emeklerinden dolayı editör yardımcılarımız Ezgi Kaya Hayatsever, Mehmet Pelivan ve Zafer Kıyan'a, dergimizin tasarımını her zamanki gibi özenle yapan Mehmet Sobacı'ya ve İngilizce dil editörümüz Hugh Jeff Turner'a da çok teşekkür ediyorum.

Sağlıklı günlerde yeni çalışmalarla tekrar buluşmak dileğiyle...

Film Festivalleri Bağlamında *Ana Yurdu* Filminin Çerçeveselenişi

Bir Türkiye Metaforu Olarak *Ana Yurdu*

Hasan Akbulut

İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0003-0465-8355>

hasan.akbulut@istanbul.edu.tr, hasan.akbulut@kcl.ac.uk

Öz

Bu makale, Senem Tüzen'in *Ana Yurdu* (2015) filminin festival gösterimleri bağlamında yazılmış basın eleştirilerinde, filmin hangi tema ve söylemlerle çerçeveslendiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Çeşitli film festivallerinde gösterilen ve eleştirmenlerin dikkatini çeken *Ana Yurdu*, romanını bitirmek için İstanbul'dan anneannesinin köy evine gelen Nesrin'in, annesi ile olan gerilimli ilişkisini konu edinir. Film, olaydan çok karakterlere odaklanması, anlatısal belirsizliği, açık uçlu sonu, geçişli bir anlatıya sahip olması gibi özellikleriyle sanat filmi olarak değerlendirilebilir. Ancak festival gösterimleri ve film eleştirileri de bir filmin sanat filmi olarak tanımlanmasında önemli bir rol oynar. Bu amaçla makalede 12 film eleştirisi tematik olarak analiz edilmiş ve filmin "Türkiye'nin metaforu", "kadın öyküsü" ve "kuşak çatışması" olarak çerçeveslendiği saptanmıştır. Elde edilen veriler, sanat filmi ve film festivalleri literatürü çerçevesinde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Ana Yurdu*, film eleştirisi, film festivalleri, filmin çerçeveselenişi, sanat filmi.

• • • • •

Makale geliş tarihi: 15.4.2020 ■ Makale kabul tarihi: 24.8.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn: 217-246

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.822756

The Framing of the Film Motherland in the Context of Film Festivals

Motherland as a Metaphor of Turkey

Hasan Akbulut

Istanbul University Faculty of Communication

<https://orcid.org/0000-0003-0465-8355>

hasan.akbulut@istanbul.edu.tr, hasan.akbulut@kcl.ac.uk

Abstract

This article analyses the themes and discourses of how press reviews in the context of festival screenings frame Senem Tüzen's film *Motherland* (2015). The film focuses on a woman named Nesrin, the protagonist, who travels from Istanbul to her grandmother's village in order to finish her novel, and on Nesrin's tense relationship with her mother. The film has several features that allow it to be characterised as an art film: its focus on characters rather than events, its narrative uncertainty, its open-ended structure, and its transitive narrative. But festival screenings and film criticisms also play an important role in a film's being defined as an art film. In this study, 12 film reviews were analysed thematically. It was found that these framed the film as 'a metaphor of Turkey', a 'woman's story', and 'a generational conflict'. The data obtained are discussed within the framework of the literature on art film and film festivals.

Keywords: *Motherland*, film criticism, film festivals, framing films, art films.

■ ■ ■ ■ ■

Received: 15.4.2020 ■ Accepted: 24.8.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn: 217-246

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.822756

Bir filmin anlamı ya da anlamları, filmsel metnin kendisiyle sınırlı değildir. Sinema literatürü, filmin anlamlandırılmasında, filmin üretim, dağıtım ve gösterim sürecinin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulayan çalışmalarla zenginleşmektedir (Staiger 1992; 2000; 2005; Pramaggiore ve Wallis 2011). Bu literatürün bir kısmını oluşturan alımlama araştırmaları, filmin seyirciler tarafından anlamlandırılmasında onun yapımcılar tarafından tanımlanma biçimine ve medyada yayımlanan film eleştirilerinin önemine dikkat çekerler. Janet Staiger'in belirttiği gibi alımlama araştırmaları, anlayışlı bir eleştirmen tarafından çıkarılacak bir öz olarak anlamı varsaymaz. Bu yüzden alımlama çalışmaları şu soruları sorar: "Bir metnin ne tür anlamları vardır? Kimin için? Hangi durumlarda? Zamanla ne gibi değişiklikler olur? Bu anlamların herhangi bir bilişsel, duygusal, sosyal, politik bir etkisi var mı?" (Staiger, 2005, 2). Staiger'in geliştirdiği biçimiyle "yalnızca medya iletilerinin tüketimi hakkında değil, aynı zamanda onları üretmeye erişim hakkında olan alımlama araştırmaları" (2005, 4) anlamların inşasında metnin üretildiği ve tüketildiği tarihsel ve toplumsal bağlamı dikkate alması nedeniyle tarihsel materyalist niteliğe sahiptir. Onun tarihsel materyalist alımlama yaklaşımı, "hayranlar ve eleştirmenler tarafından yapılan değerlendirmeler, haber makaleleri ve oyuncular ve yapım ekibi ile yapılan tanıtım amaçlı görüşmeler gibi filmlerin gösterime girdiği dönemde dolaşımda olan çeşitli tarihsel söylemlerle iliş-

kili olarak filmlerin anlamlarının çözümlenmesi” şeklinde ele alınmaktadır (Chandler ve Munday 2018, 17). Alımlamayı tarihselleştiren Staiger’in yaklaşımı (1992, 2000, 2005), belirli tarihsel dönemlerdeki olası okuma dizilerine ilişkin bir kavrayış sağlar ve belirli filmler, türler, yönetmenler ya da daha geniş olarak sinema hakkındaki tarihsel, politik ve diğer söylemler ile beklentiler ufkunu incelemeyi içerir (Biltreyst vd. 2012, 694). “Beklenti ufku” türün, okurlarda belli beklentiler oluşturduğu görüşüne dayanır (Jauss 1982, 168). Film festivalleri ile film eleştirileri, seyirci üzerinde bu tür bir etki yaratma gücüne sahiptir. Bu nedenle nasıl anlamlandırıldığını anlamak için önce filmin nasıl etiketlenerek dolaşıma sokulduğunu incelemek gerekmektedir.

Senem Tüzen tarafından yönetilen *Ana Yurdu* filmi, 2015’te 72. Uluslararası Venedik Film Festivali kapsamında dünya prömiyerini yaptıktan sonra çeşitli ödüller almış ve eleştirmenlerin dikkatini çekmiştir. *Ana Yurdu* filmine ilişkin tarihsel materyalist bir alımlama araştırmasının parçası olarak yazılan bu araştırma kapsamında filmin, gösterildiği festivallerde ve diğer etkinliklerde nasıl tanıtıldığı, film eleştirmenleri tarafından nasıl çerçevelendiği ve yorumlandığı analiz edilmiştir.¹ Çerçevelemeyi “dağınık kavramsallaştırma” olarak tanımlayan Entman, bunun temel olarak seçmeyi ve dikkat çekmeyi içerdiğini; çerçevelemenin, “algılanan gerçekliğin bazı yönlerini seçmek ve bunları açıklayıcı bir metin içinde, tarif edilen öge için ayrıcalıklı bir sorunsal olarak tanımlamayı, nedensel yorumlamayı, ahlaki değerlendirmeyi ve/veya çözüm önerisini teşvik edecek şekilde daha belirgin hale getirmek” olduğunu belirtir (1993, 51-52). Filmlerin festivaller için hazırlanan katalogları ve basında yer alan tanıtım ve eleştirileri de böylesi bir çerçeveleme yapar. Alice Hall bu olguyu, “film eleştirmenleri, filmin bazı yönlerini veya unsurlarını özellikle önemli olarak işaretleyerek izleyicilerin filmleri yorumlama şeklini biçimlendirebilir” sözleriyle ifade eder (2001, 403). Popüler ya da akademik olsun, filmler hakkındaki eleştiri yazıları, seyircilerin bir filmi görmeye değer olup olmadıklarına karar vermelerine yardım eder. “Film eleştirileri, bir filmin belirli bir ruh haline veya izleme içeriğine uygun olup olmadığı hakkında ipuçları da sağlar” (Hall 2001, 402-403) ve böylece bir beklenti yapısı üre-

•••

1 Bu makale, TÜBİTAK BİDEB tarafından 2219 Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı kapsamında desteklenen “The Reception of Turkish Art Films in a Global Context: Cinema Experience of Turkish Immigrants Living in London” başlıklı araştırma çerçevesinde, 12 Ağustos 2019-12 Ağustos 2020 tarihleri arasında misafir araştırmacı olarak bulunduğum University of East London, MIRC Moving Image Research Centre ve University of London, King’s College London, Film Studies Bölümü bünyesinde üretilmiştir. Destekleri ve yüreklendirmeleri için Prof. Dr. Valentina Vitali’ye (UEL) ve Prof. Dr. Chris Berry’e (King’s College London) teşekkür ederim.

tir. Hall'ü ve Entman'ı izleyecek olursak (1993, 53) filmler hakkında basında çıkan eleştirilerin, seyirciler ve film programcıları için onların filme vereceği tepkiyi etkileme gücüne sahip olduğu ve bu gücün, filme ilişkin seçme ve vurgulama yöntemlerinden kaynaklandığı söylenebilir. Noriega'nın belirttiği üzere, "gösterime giren bir film hakkındaki söylemleri analiz ederek film hakkındaki referans çerçevelerini ve alımlamada içerilmiş söylemleri ayırt edebiliriz" (1990, 35). Böylece film hakkındaki eleştirileri bir metin olarak inceleyerek "medya anlatılarının altında yatan çerçeveleri tanımlayıp açıklayabiliriz" (Entman 1993, 57; Cooper, Pease 2008, 253).

Bu amaçla yola çıkılan makalede veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Mayring'e göre dökümanlar, özel anlamları olan belgeler, istatistikler, filmler, sanat eserleri, binalar gibi insan davranışının açıklamasına yardımcı olan her türlü kaynaktır (2011, 51-53). Bu çalışmada ise *Ana Yurdu* hakkında film festivallerinde ve basında yer alan İngilizce yayımlanmış 12 adet tanıtım yazısı ve eleştiri doküman olarak kullanılmıştır. Bu tanıtım ve eleştirilerin bir kısmı filmin web sayfasında yayımlanmıştır. Diğer yazılara ise online platformlardan filmin özgün ve İngilizce ismiyle yapılan aramalardan erişilmiştir. Makalede öncelikli olarak bir filmin etiketlemesinde filmin metinsel özellikleri kadar gösterildiği bağlam da önemli olduğu için sanat filmleri ve film festivalleri arasındaki ilişki kuramsal boyutlarıyla özetlenmiş, ardından *Ana Yurdu* filmine ilişkin eleştiriler tematik olarak analiz edilmiştir. "Metinlerin içeriğini ve anlamını ya da yapılarını ve söylemini yakından inceleyen bir veri analizi yöntemi olan metin analizi" (Lockyer 2008, 865), medya içeriklerinde anlamın nasıl inşa edildiğini ortaya koymaya yarar ve onlarda örtülü olan gündemi, farklı noktaları, bakış açıları ve geleceksel söylemsel özelliklerini tanımlamayı sağlar (Green 2002, 225). Araştırmada *Ana Yurdu* filmi hakkında yazılan eleştiriler birer metin olarak alınmış ve tematik olarak analiz edilerek filmin hangi kavram, tema ve söylemlerle çerçevesi tartışılmıştır. *Ana Yurdu* filminin festivaller ve uluslararası gösterimler bağlamında basında nasıl çerçevesi edildiğini ortaya koymayı amaçlayan bu makalede, böylece filmin seyirciler tarafından alımlanmasına ilişkin tarihsel ve bağlamsal etmenler serimlenmiş olacaktır.

Sanat filmleri tanımlamasında film festivalleri

Metinsel olarak bakıldığında sanat filmleri, diğerlerinden ayrılan anlatsal ve görsel biçimleriyle tanımlanabilir bir türdür. Öneğin Charles William Siska, modernist kavramların (öznel, bakış açısı, düşünömsellik ve açık doku) ve Godard sineması üzerinden onların türevlerinin (geçişsiz anlatı, yabancılaş-

ma, öne çıkma, çoklu anlatım, metinlerarasılık ve açık uç), sanat filmlerini bir tür olarak tanımlamada bir çerçeve sağladığını belirtir (1980, 3). Sanat filmleri, kolay anlaşılır, tek bir öyküye odaklanan, olayların nedensellik ilişkisine göre birbirine eklendiği, seyirciyi özdeşlemeye yönelten ve bitiş duygusu veren sonlu klâsik anlatı sinemasından farklı özelliklere sahiptir. Andrew Butler'a göre sanat sineması "ağırlıklı olarak Hollywood dışında çekilen, salt para kazanma kaygısından öte, kişisel söylemler olarak çekilmeye çalışılan ve avantgard olarak yorumlanabilen filmleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir" (2005, 138). Marilyn Fabe de sanat sineması denildiğinde akla Avrupa ve Japonya'dan ticari olmayan filmler yapan, filmlerinde yaratıcı özgürlük sorunlarıyla uğraşan Bergman, Bresson, Ozu ve Murnau gibi yönetmenlerin geldiğini belirtir (2004, 121). Daha tanımlayıcı çalışmasında Peter Wollen, sanat filmlerini değerlendirmede çağdaş anlatı kavramını kullanarak Fransız yönetmen Jean-Luc Godard'ın *Vent d'est (Doğu Rüzgârı, 1970)* filmi ekseninde bu özellikleri şöyle sıralar: Geçişli anlatıya karşı geçişsiz anlatı; özdeşleşmeye karşı yabancılaşma; saydamlığa karşı öne çıkma; tek anlatıma karşı çoklu anlatım; kapalı sona karşı açık uçlu son; hoşlanmaya karşı rahatsız olma; kurmacaya karşı gerçek (Wollen 2010, 113). Sanat filmi, modern estetiğin ayrımlarından biri olan estetik öz-bilinçlilik ya da öz-düşünümsellik (self-reflexiveness) niteliğine sahiptir (Öztürk 2000, 41- 42) ve kendi gerçekliğini bilinçli bir yorum ya da oyun olarak açığa vurur (Lunn 1995, 48). David Bordwell'in biçimci yaklaşımında ise sanat filminin, karakter üzerine odaklanmasıyla, neden-sonuç ilişkisinin zayıflamasıyla, gerçekçilik ile yazarsıl (*authorial*) anlatımcılık vurgusuyla belirlendiği görülür. Bordwell'e göre sanat sineması, belirsizlik aracını kullanarak sorunu sofistike bir şekilde çözmeye çalışır. Bu nedenle de belirli bir okuma yöntem gerektirir (Bordwell 2010, 78). Sanat filmlerinin biçim ve izlek olarak bir kip biçiminde tanımlanabileceğini iddia eden Bordwell (2010, 72-73), aynı zamanda bu kipi ne gibi okuma stratejisi gerektirdiğine ve sinemasal söylem düzeyinde ne gibi çelişkiler bulunduğu da bakmak gerektiğini belirtir ve hem nesnel hem de öznel gerçeğe verilen önemle birlikte auteurün de bir yapı olarak filmin içinde öne çıkarılmasını, sanat sinemasının temel kipleri olarak görür. Film eleştirmenleri ve film endüstrisi, filmi, bir auteurün filmi olarak etiketlerken seyirciler de onun filmlerinde tekrarlanan bazı anlatsal ve görsel kodlar arama eğilimine girer. Böylece sanat filmi, "kendini ifade eden bir bireyin eseri olarak okunur" (Bordwell 2010, 77).

Tarihsel süreç içinde kapsadığı anlam farklı olsa da günümüzde auteur, anlatsı ve anlatım biçimi, üslubu, filmlere yerleştirdiği kişisel anlamı, film üretim, dağıtım ve gösterim tarzındaki farklılıklarla tanımlanmakta ve

çoğunlukla sanat filmleri yapan yönetmenleri işaret etmektedir. Thomas Elsaesser de auteur sinemasının genellikle sanat sinemasıyla ele ele gittiğini söyler ve onun biçimsel, üslupsal ve anlatıbilimsel ayrımlarına ek olarak kurumsal bağlamını vurgular. Yazara göre sanat filmleri, normalde benzer bir işlevi yerine getiren “sanat ve deneme” sinemaları (“*art et essay*” cinemas) ya da “Programmkinos”lar, sinematekler olarak tanımlanan kıta Avrupası’nda olduğundan çok, ABD’de ve İngiltere’de “sanat evleri”nde (*art house*) gösterilen filmlerden oluşmuştur (Elsaesser 2005, 23). Elsaesser “ayrı bir biçimsel estetik anlatım tarzı olarak sanat sinemasının aynı zamanda ya hükümetlerin desteklediği ya da bağımsız biçimde programlanmış, böylece potansiyel olarak ana akım ‘klâsiklerin’ bir retrospektifini ya da yeniden canlandırılmasını içeren kurumsal-pragmatik bir kategori” (2005, 16) olduğunu belirterek sanat sineması tanımlamasında film endüstrisinin rolüne işaret eder. Zira Amerikan dağıtım şirketlerince sanat evlerinde gösterildiğinde, Avrupa’da üretilmiş filmler, sanat sineması olarak tanımlanmıştır. Benzer biçimde Deslandes ve Maxient de Nuri Bilge Ceylan sinemasında fark edilebilir kimi özelliklerin, film finansmanı ile ilgili olabileceği konusunda bir tartışma açarlar (2011). Böylelikle sanat sinemasının endüstriyel, türsel ve estetik kategorilerle birlikte tanımlanabileceği (Galt ve Schoonover 2010, 3) ve belirleyici özelliklerinin, metinsel olduğu kadar kurumsal da olduğu görülür. Nitekim Steve Neale’in sanat sineması kavrayışı da metinsel özellikler kadar kurumsal nitelikleri vurgular. Neale’a göre sanat sineması, Avrupa ülkelerinin hem yerel pazarlardaki Amerikan hâkimiyetine karşı çıkma hem de kendilerine ait bir film endüstrisi ve film kültürü geliştirmesine yardım etme işlevini yerine getirir (2010, 83). Bu farklılaştırma çabası içinde sanat filmleri, Neal’ın saptadığı gibi bir yandan ulusal kültürel ve sinemasal geleneklere yaslanır, diğer yandan da uluslararası dağıtım ve gösterim için üretilir. Bu nedenle “filmlerin kendileri de belli ulusal kimliklerin inşasına ve yeniden inşasına katılırlar. Bu filmleri işaretleyen ulusal belirtiler ise onları Hollywood’da yapılan filmlerden farklılaştırmaya hizmet eder” (Neale 2010, 107-108). Bu süreçte film gösterim ve dağıtım pratikleri de önemli roller üstlenir.

Filmlerin gösterildikleri ve dolaşıma sokuldukları bağlam da onların sanat filmleri olarak etiketlenmesinde etkilidir ve festivaller, sanatevleri, film eleştirmenleri ve yapım şirketleri de bu süreçte etkin aktör konumundadır. Dina Iordanova, bu nedenle festival incelemelerinin, ulusal sinemaların veya metinlerin bir araya gelmesinden ziyade, ulusötesi ve sosyal boyutlara sahip önemli bir sanat formu olarak filmin incelenmesinde anahtar rolü olduğunu söyler (2016: XII). Marijke de Valck ise festival programlama pratiklerinin

festival filmlerini anlamaya ve üç başlık altında çerçevelemeye (ulusal sinema, auteur sinema ve sanat sineması) katkıda bulunduğunu, bu sinemaları tartışmak için eleştirel bir sözlükçe (auteur ve Yeni Dalga gibi) sağladığını belirtir. Yazara göre gerçekte film festivalleri uluslararası, kozmopolitik bir sanat sinemasının yaratılmasında ve sürdürülmesinde büyük bir rol oynar görünür: “Yeni yetenekler tespit edildiğinde, onlar; uluslararası fonlar, pazarlar, eğitim programları ve yapımcılar dünyasına girer ve bu yönetmenlerin filmleri, yıllar geçtikçe sonuçta daha az ulusal olarak ayırt edici olmaya başlar” (de Valck 2012, 35-36). *Ana Yurdu* da bazı destekler ve fonlarla de Valck’ın tanımladığı şekilde üretilmiştir. Dudley Andrew festivaller ve eleştirmenlerin yer aldığı bu bağlamın artık küresel olduğunu, bu küresel ağın yeni dağıtım kanalları, formatları ve kabul etme kültürü sağladığını belirtir (2010, x). Bu nedenle Galt ve Schoonover sanat filmlerinin, başından beri estetik ile jeopolitika, diğer bir deyişle sinema ve dünya arasındaki ilişkiyi güçlendirdiğini, küreselleşme, dünya kültürü ve sinemanın ulus-ötesi akış ekonomisinin, film biçiminin yörüngeleriyle kesişebileceğine ilişkin çağdaş sorunları anlamak için eleştirel bir kategori olduğunu ifade ederler (2010, 3). Yazarlara göre sanat filmleri “çoğunlukla yalnızca sanat evlerinde ya da festivallerde gösterilen filmlerdir ve varoluşları, belirli eleştirmenler, film programcıları ve dağıtım biçimlerine bağlıdır” (Galt ve Schooner 2010, 7). Bu nedenle yazarlar yerelle çelişik bir ilişki kurmuş olan sanat filmlerinin uluslararası bir kategori ve genellikle yabancı filmler için bir kod olduğunu vurgulayarak, bazı ülkeler için bir filmi sanat sineması yapan şeyin, bu uluslararası dolaşım olduğunu belirtirler (2010, 7). Öyleyse denilebilir ki sanat sineması, yerel ve ulusal olan özelliklerle ilişkili olsa da üretim ve gösterim dinamikleri nedeniyle bu tür yerel, ulusal, türsel sınırları aşan, saf olmayan bir formdur. Sanat sineması, Peter Lev’in vurguladığı gibi hem uluslararası bir fenomendir hem de yerel gösterim tarihine bağlıdır (1993, 6). Sinema endüstrisinin bu süreçteki rolünün günümüzde de etkili biçimde devam ettiği açıktır. Öyle ki Elsaesser’in vurguladığı gibi günümüzde film ticareti ve kültürel sermaye alışverişi küreselleşmiş, film festivalleri döngüsü içinde sanat sineması ve bağımsız sektör hızla ulusal sınırların ötesine uzanmıştır (2005, 18). Uluslararası film festivalleri bir ulus-ötesi söylem retoriği ile kurulmuş olsa da Roy Armes, “gerçekte festivalin bir tür süzgeç gibi davrandığını” ve yalnızca belirli Batılı ölçütlere uyan ve üçüncü dünya sinemasına dair görüşümüzü tamamen bozan işlerden nasıl yararlanılabileceğine işaret eder: “Üçüncü dünyanın popüler ticari başarıları, uluslararası dağıtım için kasıtlı olarak ısmarlanmadıkça, ödül dahi almış olsa bir gösterim elde etme olasılıkları çok düşüktür” (akt. Harris 2008,

79). Bu küresel akış içinde yönetmenlerin özgün tematik ve görsel ortaklıkları ile fark edilebilir bir stil repertuarından söz etmek de mümkün hale gelmiştir. Elsaesser'in belirttiği gibi kısmen yeni film teknolojileri tarafından belirlenen ve sinefil bir sinema tarihi referansıya dolu olan bu stil repertuarı, seyircilerin onu uluslararası festival filmi olarak adlandırmasını sağlayacak biçimde tanındıktır (2005, 18). Yönetmenlerin “uluslararası festival filmi” kavrayışını pekiştirecek biçimde seyircileriyle paylaştığı sinema tarihine referanslar içeren stil repertuarı, festivaller aracılığıyla tanınır hale gelir. Festivaller çerçevesinde yazılan film eleştirileri ise filmlere ilişkin bağlamsal söylemlerin inşasında, dolayısıyla seyircilerin filmleri alımlamasında, etkili olur. Ancak bu inşa, filmin kendisinin nasıl ve hangi kavramlarla dolaşıma sokulduğu ile başlar.

Filmin kendisini sunuşu: *Ana Yurdu* kültürel tanınmayı talep ediyor

Ana Yurdu, üretim ve metinsel özellikleri dikkate alındığında sanat filmi olarak nitelenebilir. Az sayıda oyuncuyla küçük bir ekiple üretilen film, Tüzen'e göre “kadın kimlikleriyle ilgilenir ve anne-kız ilişkisi aracılığıyla kadın olmanın ne demek olduğunu sorgular” (Beyer, 2016). Filmde evrensel anne-kız ilişkisi ya da çatışması, bu ilişkiyi yönlendiren toplumsal, kültürel, dinsel ve gündelik pratikler içinde sunulur. Film başladığında öykü çoktan başlamıştır. Yönetmen, film kişileri ile zaman-mekânı, olay örgüsü ile birlikte sunar. Bir traktörün romorkunda genç bir kadın görürüz. Filmin ilerleyen dakikalarında bu kadının eşinden boşanmış, İstanbul'da yaşayan, eğitilmiş biri olduğunu ve yazmakta olduğu romanını tamamlamak için anneannesinin ölümünden sonra onun köydeki evine dönen Nesrin (Esra Bezen Bilgin) olduğunu öğreniriz. Nesrin, temizleyip havalandırdığı evi yazmak için hazır hale getirdiğinde, annesi Halise, davetsiz biçimde çıkagelir. Emekli bir öğretmen olan Halise (Nihal Koldaş), bitirdiği evliliği, giyim kuşamı ve davranışları konusunda sürekli Nesrin'i eleştirir ve ona nasihatler verir. Nesrin romanını yazabilmek için yalnızlığa ihtiyaç duyduğunu söylese de Halise onu dinlemez ve Nesrin'in hayatına ilişkin özel bilgileri komşu kadınlarla paylaşır. Nesrin'in köylü kadınlarca ötekileştirilmiş Emine'yle (Fatma Kısa) görüşmeye devam etmesi, hakkındaki dedikoduları alevlendirir. Bozulan araba bir türlü tamir edilmez, Nesrin romanını yazamaz. Anne-kız arasındaki çatışma büyümeye başlar ve Halise, Nesrin'in davranışları, düşünceleri ve duyguları üzerinde bir tahakküm kurmaya çalışır; onu namaz kılmaya, dua etmeye zorlar. Sonunda Nesrin, akıl sağlığı yerinde görünmeyen köylü bir erkekle cinsel bir deneyim yaşar, ancak film açık sonla biter.

Anlatısal belirsizliği, açık sonu, karaktere ve sanatsal üretim sürecine odaklanması, yani düşünümsel bir pratik içermesi nedenleriyle *Ana Yurdu*, sanat filminin türsel özelliklerini taşır. Az sayıda karakterin yer aldığı filmde temel karakter Nesrin'dir. Nesrin, Chatman'ın kavramsallaştırdığı gibi "çatışan, çelişen farklı karakteristik özelliklere sahip, çelişkili", "boşlukları olan", üzerinde "derin düşüncelere" sevk eden, "akılda kalıcı", "bulguları belirsiz", "açık uçlu" bir karakterdir (2008, 123-24). Onun davranışlarının nedenleri anlaşılmadığı gibi sonuçları da "akılcı" görünmez. Halise ise Nesrin'in davranışlarındaki kararsızlığı ve farklılığı görünür kılan bir öteki karakterdir. O, ilk bakışta Nesrin üzerinde baskı uygulayan bir fail gibi görünür ancak o da zamanında bu baskıların hedefi olmuştur. Film, Türkiye'de bağımsız bir birey ya da kadın olmayı belirleyen siyasal, dinsel, toplumsal ve ideolojik kodlar üzerine farklı okumalara açıktır.

Ana Yurdu, taşraya dönerek kendisiyle ve geçmişiyile hesaplaşan erkek merkezli karakterin anlatıldığı Nuri Bilge Ceylan'ın, Semih Kaplanoğlu'nun filmlerine de benzer. Ancak bu filmde köye dönen karakter bir erkek değil, kadındır. Nuri Bilge Ceylan'ın, taşraya dönerek film çekmek isteyen karakterleri gibi Nesrin de romanını yazmak için köye döner. Onun dönüşünün kısa sürede filmini çekmek için alınmış pratik ve pragmatik bir karar olduğunu fark etsek bile son dönem Türkiye sinemasında taşraya dönen entelektüel karakter özelliğiyle *Ana Yurdu*, sanat sineması geleneğine bağlanır.

İnsanlığa, kimliğe, kadınlığa dair kavrayışları sorgulama potansiyeli taşıyan *Ana Yurdu* anlatısal özellikleri ile minimal ve anlatımcı mizansen, karakterleri yarı karanlıkta bırakan aydınlatma tekniği ve anne-kız arasındaki uzaklığı ifade eden çerçevelemeleri, soğuk renkleri gibi biçimsel nitelikleriyle sanat filmidir. Ancak filme ilişkin eleştiriler, filmin özelliklerinden bazılarını seçer, ayırır ve çerçeveler. Film, daha yapım öncesi destekleriyle uluslararası sanat sineması camiasının dikkatini çekmiştir. Filmin web sayfasının başında yer alan şu ifadeler, onun bir festivalde gösterilebilmesi için gerekli olan süreçlerden geçtiğini duyurur:

Ana Yurdu, üretim ve yapım süreçleri için T.C Kültür Bakanlığı'ndan destek almış bir uzun metraj filmidir. Henüz yapım sürecindeyken, hem Selanik eş-yapım pazarında "En İyi Proje", hem de İstanbul'da Köprüde Buluşmalar ödülünü almıştır. Film aynı zamanda IF-Sundance ScreenWriter's Lab'da da temsil edilmiştir (<https://anayurdu.com/indextr.html>, 2019).

Filmin üretim sürecinde aldığı yapım destekleri hakkında bilgi veren bu açıklama, Andrew'ın ifade ettiği gibi filmin, küresel ağın yeni dağıtım kanallarına, festival döngüsüne girmesi için bir çağrı niteliğindedir ve geçirdiği üretim aşamalarıyla kabul edilmeyi talep eder (2010). Bir filmin statüsünün tanımlanmasında festivaller ve eleştirmenler önemli bir işlevi yerine getirirler. Allen ve Lincoln film alanında bu süreçte profesyonel, eleştirel ve popüler olmak üzere üç tür kültürel tanınma olduğunu belirtirler. Film festivalleri ve ödüller, profesyonel tanınma sürecinde başat aktördür. Yazarlara göre “profesyonel tanınma, sanatçılara ve eserlerine diğer sanatçılar tarafından verilir ve film endüstrisindeki en önemli mesleki tanınma biçimlerinden biri, filmin Akademi Ödülü'ne aday gösterilmesidir” (Allen ve Lincoln, 2004, 879). “Eleştirel tanınma, eleştirmenler ve akademisyenler tarafından atfedilmekteyken popüler tanınma en iyi biçimde filmin seyirci sayısı ve kazandığı gişe hasılatıyla” değerlendirilir (Allen ve Lincoln, 2004, 879-80). Filmlerin eleştirel tanınması, medyada ve akademik dünyadaki film eleştirileri aracılığıyla işler ve *Ana Yurdu* filminin web sayfasında yer alan bilgiler, filmin hem profesyonel hem de kültürel saygınlığı talep ettiğine işaret eder. Popüler tanınma ise çoğu sanat filmi için olduğu gibi *Ana Yurdu* için de geçerli bir tanınma yolu olarak görülemez. Zira Boxoffice Türkiye verilerine göre film, Türkiye’de vizyona girdiği 25 Aralık 2015 tarihinden itibaren 15 haftada 6.018 seyirciye ulaşmış ve ancak 54.394,20 TL hasılat (2020) yapabilmıştır.² Bu nedenle *Ana Yurdu*'nun gösterim sürecinin festivaller ve özel gösterimler biçiminde gerçekleştiği, bu biçimin ise festivaller ve eleştirmenleri aktör olarak öne çıkaran profesyonel ve eleştirel bir tanınma talebini harekete geçirdiği görülür.

Geleneksel/modern arasında bir araf olarak *Ana Yurdu*

Dünya prömiyerini 72. Venedik Uluslararası Film Festivali kapsamında Uluslararası Film Eleştirmenleri Haftası (International Critics' Week Award) (2-12 Eylül 2015)³ bölümünde yapan *Ana Yurdu*, 31. Varşova Uluslararası Film Festivali'nde (9-18 Ekim 2015) Uluslararası Sinema Yazarları Federasyonu FIPRESCI ve NETPAC; Asya Pasifik Film Ödülleri Yarışması'nda (2015) “En İyi Senaryo”; 35. İstanbul Uluslararası Film Festivali'nde (2016) Ulusal Yarışmada FIPRESCI; 16. Tiflis Uluslararası Film Festivali'nde (2015) Altın Promet-

2 Film, Türkiye’de iki kez gösterime girer. Bunların ilki olan 25-31 Aralık 2015 ile 19-25 Şubat 2016 tarihleri arasında film, birer sinema salonunda gösterilir ve sadece 194 kişi tarafından izlenir. Mayıs-Haziran 2016 arasında ikinci kez gösterildiğinde ise daha çok seyirciye ulaşır (Boxoffice Türkiye 2020).

3 Aynı yıl festivale katılan *Mustang* (Deniz Gamze Ergüven, 2015), Lux Price ödülünü almıştır.

heus “En İyi Film” ödülleri (Golden Prometheus Best Film) almış; Sinema Yazarları Derneği (SİYAD) tarafından 49. düzenlenen SİYAD (2017) ödülleri de dâhil olmak üzere toplam 20 ödül kazanmıştır.⁴

Gösterildiği uluslararası festivaller çerçevesinde *Ana Yurdu* hakkında çeşitli eleştiriler yayımlanmıştır. Bu makale çerçevesinde incelenen film eleştirilerinin, çoğunlukla festivallerin web sayfalarında, Film Eleştirmenleri Birliği FIPRESCI’nin ve Cineuropa’nın⁵ yayın organlarında yayımlandığı, dolayısıyla filmlerle daha profesyonel biçimde ilgilenen eleştirmenleri, seyircileri ve akademisyenleri hedeflediği görülür. Bu eleştiriler, Prince’ın tanımladığı anlamda “daha uzun bir biçime sahip, daha az doğrudan tüketici odaklı olan ve filmi, tarihsel veya kültürel bir bağlamda konumlandırmaya daha fazla önem veren dergi tabanlı yapıdadır” (1997, 321) ve profesyonel eleştirmenler tarafından yazılmıştır.

Ana Yurdu’nun festival gösterimleri bağlamında yayımlanmış eleştirilerinde⁶ filmin “günümüz Türkiye’si’nin bir metaforu”, “geleneksel toplum ile bireyin çatışması” (Suárez 2015) ve “çarpıcı, cesur, yıkıcı bir kadın öyküsü” (Landesman 2015) gibi başlıklarla etiketlendiği görülür. Venedik Uluslararası Film Festivali için *Cineuropa*’da yayımlanmış yazısında Gonzalo Suárez, *Ana Yurdu* filmini “geleneksel toplum ile modern bireyin karşılaştığı bir film olarak çerçeveler. Suárez, orijinal bulmadığı öyküsüne karşın, filmde gerilimi artırmak için gerekli bileşenlerin ikna edici biçimde kurulduğunu, yönetmenin evdeki kapıları ve odalar arasındaki sınırları kullanarak Nesrin’i nefessiz bırakan dar ve kapalı ortamları bilinçli biçimde oluşturduğunu belirtir (2015). Konunun özgün bulunmayışı, benzer temalı çok sayıda filmin festivallerde

•••

- 4 Bunlara ek olarak filmin aldığı ulusal ödüller şöyledir: 22. Adana Altın Koza Film Şenliği 2015: En İyi Senaryo, En İyi Görüntü Yönetmeni, En İyi Oyuncu, SİYAD En İyi Film / Film-Yön En İyi Yönetmen.
27. Ankara Uluslararası Film Festivali 2016: En İyi Film, SİYAD En İyi Görüntü Yönetmeni, En İyi Yönetmen, En İyi Kurgu, En İyi Senaryo.
49. SİYAD ödülleri 2017: En İyi Film, En İyi Senaryo, En İyi Yönetmen, En İyi Kadın Oyuncu, En İyi Kurgu.
- 5 Web sayfasında Cineuropa hakkında şunlar yazmaktadır: “Cineuropa dört dilde sinema ve görsel-işitsel amaçlı yayın yapmayı amaçlayan ilk Avrupa portalıdır. Cineuropa, günlük haberler, röportajlar, veri tabanları, görsel-işitsel endüstri üzerine derinlemesine araştırmalar yaparak Avrupa film endüstrisini dünya çapında tanıtmayı hedeflemektedir” (2019).
- 6 Bu eleştirilerden Landesman ve Pellegrini’ye ait olan yazılar, *Ana Yurdu* filminin web sayfasında (<http://anayurdu.com/index.html>) Türkçe ve İngilizce olarak yayımlanmıştır. Diğer eleştiriler ise İngilizceden tarafımca çevrilmiştir.

gösterildiğini ve belki de bu tür bir temanın, festival filmi olarak gösterilmesi için yeterli bir koşul olmadığını düşündürür. Suárez, filmi özgün kılan şeyin ise Nesrin'i kapı aralıklarına, pencerelere sıkıştıran kuşatıcı çerçeveler, dar alanlar ve karanlık atmosfer gibi konuyu işleme biçimi olduğunu vurgulayarak karakterler arasındaki gerilme, özellikle Nesrin'in annesine yönelik çelişik duygularına odaklanır (2015). Suárez'in, anne ve kız arasındaki gerilimi, birey/toplum, gelenek/modernite karşıtlıkları aracılığıyla günümüz Türkiye'si'nin bir temsili olarak görmesi ise oldukça dikkat çekicidir:

Bu şekilde, sevgi ve şefkat ışıklarını korurken iki farklı dünya ve iki farklı zaman dilimi arasında bölünmüş, belki de günümüz Türkiye'si'nde özellikle hassas bir sorunun temsilcisi olan iki farklı kaçış yolunu temsil eden iki karakter arasında dayanılmaz bir birlikte yaşama dinamiği oluşturulmuştur. Bir yandan anne, kendi çevresini ve kasabanın toplumsal ve dini çevresinin bir ögesi olduğunu bilir, -sorunları çözmek için ritüelleri ve geleneklerin kapısını çalar ve kadın komşularıyla iyi geçinir. Öte yandan kızı, aynı çevrede kendisini boğuluyormuş gibi hissederek kendini savunmaya çalışır ama yalnızca yazar olma hayaliyle değil, yerli halk tarafından sürgün edilmiş günahkâr serserilerinden bir arkadaş bulur ve kaçmayı, çatışmaları çözenin tek yolu olarak görür. Bununla birlikte, cemaatçilik ve modernite arasındaki kaçınılmaz çatışmadan kaçmanın mümkün bir yolu yoktur. Nereye gidebilir? (Suárez, 2015).

Karakterleri Batılı/Doğulu, modern/geleneksel, ilerici/geride kalmış, birey/cemaat gibi ikili karşıtlıkları çağrıştıracak biçimde kuran Suárez'in yorumunda Nesrin ile Halise arasındaki farklılığı; toplumsal, kültürel ve tarihsel olduğu kadar duygusal olarak da inşa edildiği fark edilir. Öncelikle iki karakterin farklı dünyalara ve zamanlara ait olarak betimlenmeleri, onları bir araya getirilemez ve uzlaşmaz kılar. Onların farklı dünyalardan olması, mekânsal uzaklıktan öte giyim kuşamları, konuşma dilleri, gündelik hayat pratikleri, beğenileri, inançları, değerleri ve yaşam biçimleri ile arasındaki uzaklığı imler. Yazıda her iki karakterin de kendi habituslarına göre davrandıkları ima edilir. Örneğin Halise, yaşadığı muhafazakâr çevreyi ve onun kurallarını iyi bilir ve köylü kadınlarla işbirliği yaparken Nesrin de kendisi gibi aynı cemaatin dışına sürülmüş bir köylü kadın (Emine) ile arkadaşlık kurar; biri baskı yapmak, diğeri baskıya direnmek için ötekileştirilmiş iki kadındır. Farklı zamanlara ait oldukları tanımlaması ise karakterlerde birini tarihsel olarak geride, diğeri ileride, bir başka deyişle geri kalmış ve gelişmiş olarak nitelermeye götürür. Elbette bu zamansal ve mekânsal farklılık nedeniyle onların uzlaşmaz kategoriler olduğu düşünülür. Bu nedenle Suárez'in yorumlamasında *Ana Yurdu*, klostrifobik atmosferiyle günümüz Türkiye'si'nin bir temsili

olarak birey ile toplum, gelenek ile modernite arasında karşıtlığın bir şimdiki ana sabitlenmiş olur. Nesrin ve Halise de ikiliklerin karşıt uçlarında yer alan karakterler olarak bu sabitliğe, değişmezliğe hapsedilmiş olarak değerlendirilirler. Ne var ki iki karakter tarihsel ve kültürel olarak bölünmüş olsa da yazar, onların bir yanda sevgi-şefkat duyguları, diğer yanda da acıtıcı sözler ve keskin öfkeleriyle yaşamaya mecbur olduklarının altını çizerek. Böylece eleştirmen için filmin, bir araya getirilmez tarihsel ve kültürel “yarık”ın bir arada yaşama mecburiyeti nedeniyle vurucu olduğu anlaşılır. Suárez “tutucu ve baskıcı toplum tarafından kuşatılmış kadın için gerçek bir kaçışın imkânsızlığını belirtir; kültürel, toplumsal ve düşünsel bölünmüşlüğü ile çatışan tarafların bir arada yaşamaya mecbur olduğunu” söyler (2015). Yazıda Türkiye bölünmüşlük, modernlik, gelenek, kapalılık gibi sözcükler aracılığıyla kodlanarak rasyonel, duygusal olarak dengeli, seküler Batı’ya karşı, rasyonel olan ile irrasyonel olanın, dengeli duygular ile dengesiz duygusallığın, geleneksel olan ile modern olanın çatıştığı bir çelişkin toplum olarak inşa edilir.

Filmi, Doğulu bir toplumun temsili olarak gören eleştirmenlerden biri de Luca Pellegrini’dir. Pellegrini, Venedik Film Eleştirmenleri Haftası için kaleme aldığı yazısına Nesrin’in döndüğü köyünün yalıtılmışlığını betimleyerek başlar:

Başkentin gençlerle dolu kalabalık caddelerinde değil, Anadolu’nun boş kaldırım, yıkık dökük evli ücra bir kasabasındayız. Burada acının ve anıların bekçileri olan kadınlar konuşur, bekler, dua eder ve yaşlanır. Nesrin bir gece “anaların yurdu” olan bu kasabaya varır. Burası aynı zamanda onun; kinle, kaybolmuş beklentilerle, geride bırakılmış hayatlar ve aşklarla dolu, geleceğe aç ve sürekli beklentide olan Türkiye’nde kaybolmuş olan “Ana Yurdu”nun bir yansımasıdır (Pellegrini 2015).

Pellegrini henüz yazısının başlangıcında Türkiye’yi, kalabalık caddeli büyük kentlerine karşı “yıkık dökük evleriyle ücra bir Anadolu kasabası” olarak bölünmüş haliyle tanımlar ve bu ıssız yerleri, kadınlarla eşitler. Kadınlar, mutlulukla ve umutla değil, acı ve anılarla yüklenmişlerdir ve Anadolu, “anaların yurduna” dönüşmüştür yazıda. Ana yurdu, bu tanımlamaya göre ilksel vatandır. Terk edilmişlik, ıssızlık ve melankoli çağrışımlarıyla geri dönülen bu topraklar, yazar tarafından geçmiş ile gelecek, terkedilmişlik ile umut ve bekleyiş arasında bölünmüş Türkiye’nin bir metaforu olarak çizilir. Pellegrini, bu ülkeyi aynı coğrafya ve benzer insanlarla Nuri Bilge Ceylan’ın Cannes ödüllü *Kış Uykusu* (2014) filminden tanıdığını söyler. Eleştirmenin bu cümlede kullandığı “biz” dili, Batılı seyirciler ve okurları imler ve Ceylan’ın

2008 yılında Cannes Film Festivali'nde Üç Maymun (2008) filmiyle "En İyi Yönetmen" ödülünü alırken söylediği, "Bu ödülü tutkuyla sevdiğim yalnız ve güzel ülkeme armağan ediyorum" cümlesini anımsatır.

Pellegrini'nin eleştirisinde Nesrin'in tanımlanma biçimi de betimlediği çelişik Türkiye ile uyumlu görünür. Ona göre az konuşan ve gözleri sürekli dalan yaralı bir kadın olan Nesrin'in hayatı da filmde biz seyircilerin göremediği dağlar gibi "varoluşun dengesiz kenarları arasında bir limbo" dur (Pellegrini, 2015). "İstenmeyen veya unutulmuş şey" veya "kimsenin gönderildiği yer veya içinde bulunduğu durum; zindan, hapishane" (Redhouse Sözlüğü 1997, 571-72) anlamıyla cehennem ve arafı çağrıştıran *limbo* sözcüğü, yalnızca Nesrin'in hayatını değil, günümüz Türkiye'si'ni niteler. Batı ile Doğu, modern ile gelenek, kent ile köy, gelecek ile geçmiş arasında salınan Türkiye için araf, uygun bir tanımlamadır. Ev, Türkiye'nin bir metaforu olarak yalnızca şimdinin kaygılarını, geleceğe dönük umutları değil, aynı zamanda geçmişin acılarını kapsar. Hatta Pellegrini, ailenin görünmeyen üyelerinin varlığının da sürekli yapılan temizlik ediminde olduğu gibi hissedildiğini belirtir. Anneanne ölmüştür, ama onun ruhu evin her yanına sinmiştir. Yazara göre film, "şehirli 'medeniyet'ten çok uzakta ve kaybolmuş olan modern Türkiye'nin beklenmedik şekilde anaerkil bir topluluğunda, deneyimlerin aktarılış şeklini irdeler". Yazar, filmin sonunda Nesrin'in sergilediği davranışlar hakkında da yorumda bulunur ve onun tavrını muhafazakârlığa, dine karşı bir "özgürleşme, bireyselliğini ve bağımsızlığını doğrulayan kahramanca ve trajik bir gösteri" olarak niteler (Pellegrini 2015). Ancak yine de Nesrin için rotanın belirsizliğine vurgu yapar. Nihayetinde filmi "Türk sinemasını yücelten insanlık halleri ve öyküleri" olarak çerçeveleyen Pellegrini, filmi tüm karşıtlıklarıyla ve çelişkinlikleriyle kökleri geçmişte olup geleceğe yayılan bir günümüz Türkiye'si'nin öyküsü olarak görür:

Senem Tüzen güçlü ve sade görüntülerle gelenek ve dinle yoğrulmuş bir geçmiş ve yeni bakış açılarının koruyucusu olan şimdi arasındaki ve en nihayetinde bir anne ve kız arasındaki, sadece ideal değil, aynı zamanda gerçek hesaplaşmayı bizlere anlatır. Anlatılan, bugünün Türkiye'si'dir (Pellegrini 2015).

Böylece ilk gösteriminde film eleştirmenleri tarafından filmin; geçmiş ile şimdi, anne ile kız, eski ile yeni arasındaki çatışmaya sahne olmuş günümüz Türkiye'si'nin bir temsili olarak etiketlendiği görülür. Bu tür bir etiketlemeyle filmin, Batılı bir öznenin beklentilerine yanıt verecek biçimde kodlanması dikkat çekicidir. Zira filme dair kullanılan ifadeler, Batılı seyircinin Doğu hakkındaki beklentilerini kaşır: Gelenekler ve kurumsallaşmış dinin baskısı al-

tında var olma, özgürlük mücadelesi veren kadın öyküsü; geleneksel ile modern, eski ile yeni, kent ile kır arasında sıkışmış çatışmalı bir toplum ve kültür olarak Türkiye. Yer yer oryantalist söylemin sızdığı eleştiriler, aynı zamanda filmi bir kadın öyküsü olarak çerçeveler.

“Yıkıcı ve cesur bir kadın filmi” olarak *Ana Yurdu*

Ana Yurdu, bir “kadın öyküsü” olarak da etiketlenir. Filmin web sayfasında İtalyan Film Eleştirmenleri Derneği’nden Mariealla Cruciani’nin “Eşine az rastlanır bir kadın portresi”, “kendine özgü bir derinliğe sahip komplike ve cesur bir film” (2019); *Cineuropa*’nın ise “Anne-kız ilişkilerine dair yeni bir bakış açısı” (2015) olarak nitelediği görülür. FIPRESCI üyesi Ohad Landesman,⁷ Uluslararası Varşova Film Festivali’nde izlediği film için şunları söyler: “O kadar güçlü ve yoğun bir insan öyküsü ki sizi nefessiz bırakacak!.. Sözü nü esirgemeyen yıkıcı bir film... Bir kadının tek başına verdiği mücadelenin çarpıcı bir gerçeklikle dikkatlice filme dönüştürülmüş, ilham verici öyküsü” (Landesman 2015). Filmin öyküsünün duygusal etkileme gücüne vurgu yapan Landesman, boşanması ve anne olmayı reddetmesi nedeniyle Nesrin’i cesur bir kadın olarak görür ve filmin, anne-kız arasındaki ilişki üzerinden, Türkiye hakkında bir gerçeği ortaya koyduğunu vurgular:

İkisi arasındaki dinamikler; konformizm ve isyan, gelenek ve modernlik arasındaki çok daha büyük bir çekişmenin simgesi haline gelir. Bu durum Türkiye’de varolan önemli bir ulusal sıkıntıya işaret eder: Milyonlarca insan, özellikle kadınlar, yeni ve modern bir hayat yaşıyor olsalar dahi, ailelerinin geleneksel yetiştirme tarzıyla uzlaşmak zorunda kalmaktadırlar (Landesman, 2015).

Böylece film, özgürleşme mücadelesinde gelenek ve baskıcı toplumsal yapı tarafından ezilen kadınların öyküsü olarak etiketlenmiş ve modern/muhafazakâr, özgürlük/kuşatılmışlık, Batı/Doğu, kent/köy gibi bir dizi yerleşik karşıtlıkla çerçevelenmiş olur. Bu tür bir çerçeveleme, ileride de vurgulandığı üzere oryantalist bir tını içerir ve feminist bir söyleme işaret eder.⁸ Landesman, filmin, “dar sokakları, küçük iç mekânları ve dondurucu iklimiyle”

•••

7 Ohad Landesman, Aleksander Huser ve Barbara Giza ile birlikte 31 Uluslararası Varşova Film Festivali’nin üç jüri üyesinden biridir (<http://fipresci.org/festival/31st-warsaw-film-festival/>, 2015. Erişim tarihi 24 Aralık 2019).

8 Eleştirilerde Türkiye, egzotik bir uzak ülke olarak etiketlenmesi de ona dair yapılan betimlemelerde öne çıkan bu ikili karşıtlıklar, Batılı bir bakışa/göze işaret eder. Bu bakış, Batılı toplum ve bireyden farklı olanı vurgular. de Valck Batılı olmayan ülkelere gelen filmlerin festivallerde gösterilmesini, neredeyse bu farklılıkların sergilenmesine bağlar (2007).

köyü Nesrin için hapishaneye benzeten sinematografisinin mükemmelliğini de över. Karanlık ve kostrofobik atmosferi, Nesrin'i din ile aile bağları arasında sıkıştıran minimalist sahne düzenlemesi de bu övgüler arasında yer alır. Filmde, anneannenin ve erkeklerin eksiklikleriyle var olduklarını anımsatan Landesman, yalnızca kadınların yaşadığı, yemek pişirdiği, dedikodu yaptığı ve acılarını paylaştığı köyde, onların yüreklerine kimsenin su serpmediğini belirterek kadınlararası dayanışma yokluğuna işaret eder (2015). Eleştiride filmin geçtiği coğrafya, kültür, toplum, mekân, anne-kız arasındaki gerilimli ilişkiye ek olarak öykünün belirsiz sonuna yer verilir:

Bu yoğun ancak sade öykünün pürüzlü zemini, en sonunda detaylarını burada vermeyeceğim tektonik bir kaymayla sonuçlanır. Bu amansız, sözünü esirgemenen yıkıcı bir film, neredeyse hiç teselli ve huzur barındırmayan bu filmde trajik bir netliğe sahip tek andır. *Ana Yurdu* bir kadının tek başına verdiği mücadelenin çarpıcı bir gerçeklikle dikkatlice filme dönüştürülmüş, ilham verici öyküsü ve çarpıcı şekilde gerçek bir film. Haşın, fakat keskin film dili ise ara ara akla Nuri Bilge Ceylan'ın çok övülen *Kış Uykusu* filmi getirir. *Kış Uykusu*'nda da iki insan arasındaki gergin ilişkiye dair keskin bir bakış vardır. Diğer anlarda ise bu film, Türk sinemasının içinde bulunduğu duruma dair ferah ve yüksek derecede yaratıcı bir güç gösterisidir (Landesman 2015).

Filmin sonunu, yer bilimleri literatüründeki “tektmik kayma” sözcüğüyle niteleyen ve filmin sonunun vuruculuğunun altını çizen Landesman'ın eleştirisinde iç acıtıcı, trajik, haşın ve keskin diliyle film, ikinci kez Nuri Bilge Ceylan'ın *Kış Uykusu* filmine benzetilip filmin, sanat filmi olarak beslendiği damara işaret edilir. Tam da bu nedenle filmin sanat filmi olarak etiketlenmesinde uluslararası festivallerin ve eleştirmenlerin rolü vurgulanmış olur. *Ana Yurdu* ile *Kış Uykusu* arasında kurulan bu bağ, aynı zamanda Batılı seyircilerde Türkiye'ye dair imgelerin oluşturulmasında festivallerde gösterilen sanat filmlerinin belirleyici rolüne işaret ederek festivallerin ülke imgelerinin inşasındaki rolünü hatırlatır.

Landesman'ın eleştirisinde filmin hem saygın bir festivalde gösterildiği ve ödül aldığı hem de seyirci tarafından da beğenildiği vurgulanır. Böylece Neale'in belirtmiş olduğu gibi filmin uluslararası film festivallerinde ödüllerle “sanat filmi” niteliği onaylanmış ve meşrulaştırılmış olur. Filmin, karşıt duyguların çarpıştığı bir anne-kız ilişkisine odaklanmasıyla hem evrensel bir sorunu konu edindiği hem de modern Türkiye hakkında bilgi vermesiyle yerelden kopmadığı belirtilir (Neale 2010, 110).

Ele aldığı gerilimli anne-kız ilişkisinin ardındaki toplumsal cinsiyet pratiklerini biçimlendiren politik kültüre de gönderme yapmasıyla *Ana Yurdu*, güçlü bir eleştiridir. 8 Nisan 2020 tarihinde Uluslararası Kadın Filmleri Festivali Malmö'de (IFEMA – International Female Film Festival Malmö) gösterilen *Ana Yurdu* için festivalin web sayfasında yönetmen Senem Tüzen'den yapılan alıntı, filmi tam da bu çerçeveye yerleştirir:

Yönetmenin kendisinin söylediği gibi *Ana Yurdu*, Türkiye'de, Nesrin gibi milyonlarca insanın, ebeveynleri geleneksel köylerden göç ettikten sonra modern şehirlerde büyüdüğü Türkiye'de kurulmuştur. Bu çocukların birçoğunun bakış açıları ve beklentileri, genellikle ebeveynlerinin geleneksel ve dinsel yaklaşımlarından uzaktır. Modern Türkiye'de bu çatışma, bazı insanların ailelerinin ve içinde büyüdükleri modern toplumun etkilerini bütünleştirmesini zorlaştırmaktadır. Bu özellikle Türkiye'deki genç kadınlar için geçerlidir (IFEMA 2020).

Tanıtıma yerleştirilen yönetmenin açıklaması, filmi kurmaca olmaktan çıkarak gerçek dünyaya bağlar ve belgesel gibi değerlendirilmeyi talep eder. Böylece film, anne-kız arasındaki çatışmalı bir ilişkiyi anlatmaktan çok Nesrin gibi geleneklerin baskısında kalmış modern ve eğitilmiş kadınların yaşadığı Türkiye hakkında antropolojik ya da sosyolojik bir belgeye dönüşür.

Benzer biçimde Kaya Genç de Daily Sabah'ta yer alan ve yönetmenle yapılmış söyleşiye dayanan eleştirisinde filmin otobiyografik niteliğini öne çıkarır: "*Ana Yurdu*, Bir Türk yönetmenin annesiyle yüzleşmesini araştırıyor" (Genç 2016). Tüzen'in ağzından, filmin anne ve babasının memleketi olan Niğde'de çekildiği bilgisi de yazıya eklenerek film, yönetmenin kişisel öyküsü olarak tanımlanmış olur. Tüzen de filmin hem Nesrin'in köye bireysellik getirmesi anlamında hem de sanatsal yaratımın doğası nedeniyle kişisel olduğunu vurgular: "Kendi ruhunu içinde yaşadığı dünyaya ince bir davul derisi gibi yayan bir sanatçı için her yapım kişiselleşir" (Genç 2016). Genç, "üzücü" ve "izleyiciye potansiyel bir romancının ve annesinin sorunlu psikolojileri hakkında bir fikir vermesi nedeniyle keskin olarak rahatsız edici" olduğunu söylediği filmi, bazı sahneleriyle Luis Buñuel'in sürrealist filmlerine ve varoluşsal temasıyla "bir kadının bireyselliğinin maskesi arkasına saklanma ve karakterinin gerçekliğini keşfetme mücadelesini sergileyen" Ingmar Bergman'ın *Persona* filmine benzetir (2016). Gerek Tüzen'in açıklamaları gerekse Genç'in modernist filmlerle kurduğu bağlar, *Ana Yurdu*'nun beslendiği damara işaret ederek onu sanat filmi olarak tanımlamaya çağırır.

Kuşak çatışması anlatısı olarak *Ana Yurdu*

Ana Yurdu'na ilişkin eleştirilerde karşımıza çıkan bir başka tema ise kuşak çatışmasıdır. Bu tema, filmin 35. İstanbul Film Festivali'ndeki (2016) gösterimi kapsamındaki eleştirilerinde belirgindir.⁹ Bunlardan ilkinde Fipresci'nin web sayfasında yayımlanan "Drama of Generational Exchange" başlıklı eleştirisinde Viera Langerova, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkilerin sorunları hakkında öyküler anlatmaya olan yoğun ihtiyacın, her zaman yaklaşmakta olan veya devam eden toplumsal değişimleri gösterdiğini ve aile öykülerinin genellikle daha geniş sosyal çatışmaları yansıtan bir ayna işlevi gördüğünü belirterek, filmi "kuşak çatışması anlatısı" olarak çerçeveler (2016).

Festivaldeki ulusal yarışma filmlerini¹⁰ birlikte değerlendiren Langerova, aile ve kuşak çatışması temasını, daha geniş tarihsel, toplumsal ve politik bir bağlam içinde ele alır. Çünkü "küreselleşen dünya, mevcut kültürel ve sosyal stereotiplerin net biçimlerini bulanıklaştırmış ve ailenin işleyişi ile ilgili daha karmaşık sorular ortaya çıkarmıştır". Eleştirmen bu yönüyle aralarında *Ana Yurdu*'nun da dahil olduğu festivaldeki ulusal yarışma filmlerini "gerçek bir kuşak çatışması"; "geleneksel olarak gerçekçi öykülerin arkasında metaforik bir temsili" biçimde okuyabileceğimizi söyler. Langerova, sonu çıkışsızlıkla biten filmdeki anne-kız arasındaki çatışmayı da gündelik yaşamın dini kurallara göre yeniden inşa edilmeye zorlandığı Türkiye'sinde bu baskılara karşı direnişin bir metaforu olarak okur. Böylece erkekleri göremediğimiz ve çatışmaları çıkmazla sonuçlanan anne-kızdan oluşan aile, Türkiye'nin bir temsiline dönüştürülmüş olur. Langerova'ya göre bu filmlerin öyküleri, baskın ebeveynler tarafından yönetilen ailenin çekiciliğini doğrular. Sert ve baskıcı düzenle yüzleşen filmlerin kahramanları, pişmanlık içinde kıvranırlar (Langerova 2016).

Çünkü kendi yollarına gitme arzuları, aileyi ve temsil ettikleri geleneği terk etmek anlamına gelir. Onlar, gerçekleştirilmemiş fikirlerde ve hayallerde debele-

•••

9 Festivalin, Müjde Ar'ın başkanlığındaki diğer ulusal yarışma jüri üyeleri şu isimlerden oluşmuştur: Oyuncu Tansu Biçer, yazar ve yönetmen Ben Hopkins, oyuncu ve yönetmen Niki Karimi, yazar Murat Uyrakulak ve dağıtımçı Torsten Frehse.

10 Bu filmler şunlardı: *Benim Kendi Hayatım* (Adnan Akdağ, 2015), *Rüzgârın Hatıraları* (Özcan Alper, 2015), *Siyah Karga* (Tayfur Aydın, 2016), *Kalandar Soğuğu* (Mustafa Kara, 2015), *Rauf* (Barış Kaya, Soner Caner, 2016), *Mavi Bisiklet* (Ümit Köreken, 2016), *Toz Bezi* (Ahu Öztürk, 2015), *Rüzgârda Salınan Niliifer* (Seren Yüce, 2016), *Kasap Havası* (Çiğdem Sezgin, 2015) ve *Ana Yurdu* (Senem Tüzen, 2015).

nen, hayatlarını isteklerine göre biçimlendiremeyen yalnız ve çaresiz insanlardır, değişme umudu çok azdır. Sosyal statükunun bu grup portresi kasvetli ve kötümserdir. Bunun gerçek duruma ne ölçüde karşılık geldiği ve ataerkil zorunluluklara karşı ne kadar ortak bir direnişin gösterisi olduğu tartışmalıdır. Kuşak çatışması dramlarının ardında sadece muhafazakârlığın ve ataerkil iktidarın dönüşüne karşı değil, aynı zamanda kentleşmiş şehirler ve az gelişmiş kırsal alanlar arasında daha geniş bir mücadele olduğunu da görebiliriz. Görünüşe göre hala derin bir yarılma ile bölünmektedirler (Langerova, 2016).

Böylece Langerova'nın *Ana Yurdu* analizi, aynı dönemde üretilen diğer Türk filmlerinin tarihsel, toplumsal ve politik bağlamına ilişkin tanımlayıcı ve kuşatıcı bir çözümlemeye dönüşerek filmin üretildiği toplumsal dinamiklere ışık tutar.

Patrizia Pistagnesi de 35. İstanbul Uluslararası Film Festivali kapsamında gösterilen filmler üzerine yazdığı eleştiride, büyük bir yönetmenin zamanının ve ülkesinin iç hastalığını; özgün, duygusal ve benzersiz bir estetik biçimde anlayabileceğini ve yeniden yaratabileceğini söyler (2016). Bu ifade, Pistagnesi için büyük bir yönetmen olmanın koşulunun, psikolojik ve sosyolojik bir kavrayış gücü ile estetik bir ustalık olduğuna işaret eder. "The Landscape of the Unconscious" (Bilinçaltının Manzarası) başlıklı eleştirisiyle Pistagnesi, filmleri toplumun psikanalitik bir ifadesi olarak kavradığını ima eder. Türkiye'nin toplumsal sorunları, acıları aynı olsa da Pistagnesi, festivalin ulusal yarışma filmlerinin yönetmenlerinin, bunları kendilerine özgü bir perspektifle ifade ettiklerini vurgulayarak üsluba ya da biçime vurgu yapar ve *Ana Yurdu*'nu bu türdeki senaryonun en etkileyici ve başarılı örneği olarak değerlendirir. Jüri olarak "insanın kimlik ve özgürlük arayışını çizerken sinematik bir dil aracılığıyla evrensel anlam ve duygu iletme yeteneği nedeniyle" Senem Tüzen'i ödüllendirdiklerini açıklar (Pistagnesi, 2016). Festivalin ulusal kategorisindeki yönetmenlerin, coğrafi ve/veya sembolik manzaralarına derinden bireysel bir bakış gösterdiklerini söyleyerek şöyle devam eder:

Genel olarak çocukluklarının geri dönmeye zorlandıkları büyüleyici, arkaik, boş köyler, kökler, aile, din ve gelenekler ile gerçeklik ya da hayal kırıcı, yalnız, aptal bir şehir hayatı arzusu arasında az ya da çok bilinçli içsel çatışmalardır. Kaçmak zor ve acı verici bir deneyimdir ve geçmiş asla bitmez... çoğu zaman henüz geçmiş değildir (Pistagnesi, 2016).

Pistagnesi'nin eleştirisinde köy ve kent bir yerleşim yeri olmaktan öte toplumsal, tarihsel ve psikolojik anlamlarıyla tanımlanmıştır. Köyler akılla kavranması imkânsız bir gizemle neredeyse tarih öncesi bir zamana ait kı-

lnarak aidiyet, din ve gelenekle; şehirler ise gerçekçi olanla hüsrarla ve yalnızlıkla ilişkilendirilmiştir. Bu keskin yarılmaya karşın eleştirmen, geçmişin şimdi üzerine bütün tortusuyla çöreklediği, geçmişin, tarih-öncesinin hep şimdiye aktığı bir zamansallık çizer ki bu zamansallık ileri doğru değildir, döngüsel; kaçışa da olanak vermez. Böylece filmin zamanı, ilerisi olmayan, geçmişin bir hayalet gibi şimdiye musallat olduğu aynılıkta sabitlenmiş olur.

Pistagnesi, *Ana Yurdu*'nda anne ile kızı arasındaki çatışmanın, aynı zamanda seyircinin kendi içinde bulabileceği evrensel bir bölünmüşlüğü ifade ettiğine işaret eder ve karakterleri iyi-kötü olarak ayıramayacağımızı belirtir. Sanat filmlerine ait bu saptamalar, eleştirmenin filmi ilişkilendirdiği diğer yönetmenlerle de güçlendirilir. Pistagnesi, filmi hem yönetmenin kişisel üslubu nedeniyle Nuri Bilge Ceylan aracılığı ile sanat sinemasına bağlar hem Bergmanvari dokunuş nedeniyle Avrupa sanat sinemasıyla ilişkilendirir (2016). Pistagnesi'nin gönderme yaptığı film, anne, eş ve oyuncu rollerine karşı gelerek konuşmayı reddeden Elisabeth ile ona bakmakla görevlendirilmiş hemşire Alma arasındaki ilişkiyi anlatan *Persona*'dır (Ingmar Bergman, 1966). *Persona*, bireyin varoluş mücadelesini anlatan (Akbulut 2004), Avrupa sanat sinemasının, "yüksek modernizmin mükemmel bir örneği" (akt. Ford, 2002) olarak değerlendirilir. *Ana Yurdu* hem kimlik inşasının psikolojik ve kolektif bilinçaltındaki süreçlerine odaklanmasıyla hem de modernist üslubuyla *Persona*'ya benzer. Pistagnesi, *Ana Yurdu*'nda, aynı yatakta ağlayıp gülerken konuştukları sahnede Nesrin ve annesi arasındaki yakınlaşmanın ya da birleşmenin imkânsızlığının, benzer bir dille, karakterleri birbirinden ayıran çerçevelenmelerle anlatıldığını yazar. Böylece *Ana Yurdu* hem öyküsüyle hem de bu öyküyü anlatış biçimi ve modernist üslubuyla sanat filmi olarak etiketlenir.

Kadının kimlik ve kök arayışı olarak *Ana Yurdu*

Ana Yurdu'nun 35. İstanbul Uluslararası Film Festivali'ndeki gösterimine ilişkin bir başka yazı ise Senem Erdine tarafından yazılmıştır. Erdine de ulusal kategoride yarışan filmlerde bir ortaklık saptar ve bu filmlerin birçoğunun kimlik aramak için köklere, aileye, anavatana geri dönüş hakkında konuşmasının bir tesadüf mü, yoksa sosyal, etnik, dini ve kültürel kimliklerinde ciddi bir şekilde kutuplaşmış olan günümüz Türkiye'sindeki siyasi atmosferin bir yansıması mı olduğunu sorar. "Back to Roots in Search of Identity" (Kimlik Arayışında Köklere Dönüş) başlığı ile birlikte bu ifade, *Ana Yurdu*'nu, diğer ulusal yarışma filmleri gibi Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal döneminin bir temsili olarak işaretler. Erdine'ye göre *Ana Yurdu*, anne-kız ilişkisinin çatışmacı doğasına yeni bir yaklaşım getirir. Eleştirmen, filmin öyküsünü kısaca ak-

tardıktan sonra yönetmenin anne-kız çatışmasını “ikna edici, derinlemesine, açıklayıcı ve etkileyici bir ilişki analizi” yaptığını söyleyerek onun becerisini över. Bu övgüye, Nesrin’in istek ve duygularını ustaca anlatan kamera çerçevelemelerinde ekler. “Film ustaca gerginlik yaratıyor ve seyirciyi güçlü bir son sahneye hazırlıyor”. Nihayetinde *Ana Yurdu*, “bir anne ve kızı arasındaki ilişkinin çatışan doğasını ve bir kadının özgürlük ve kimlik arayışını betimlemede özgün, evrensel, cesur ve etkili olan genç ve gelecek vaat eden bir yönetmenin dikkat çekici bir filmi” olarak çerçevelenir (Erdine 2016).

Ana Yurdu, festival gösterimlerinin yanı sıra özel gösterimlerde de seyirciyle buluşmaya devam eder. Bu etkinliklerden biri, filmin 15 Eylül 2019’da Indiana Üniversitesi Sineması’nda, “Ekranı Yönetmek: Kadınların Tarafından Yapılmıştır” gösterimi kapsamında “Dünyalar Arasında: Türk Filmlerinde Kültürel Melezlik” başlığıyla gösterimidir. “Çoklu kültürel bağlılıkların kimlik veya kültürel karışım süreci üzerindeki etkileri ile ilişkili olan” (Papastergiadis 2005, 40) bu postkolonyal terim, filmi de bu kavramla ilişkilendirmeye çağırırsa da gösterim öncesi Zeynep Yasar’ın yazdığı eleştiri, filmi feminist bir söylemle çerçeveler. Yasar (2019), Nesrin’in köyde geçirdiği zamanın, onun “hayal ettiği tüm aşinalık ve anne kucaklaması ile kuşaklar arası gerginliklerin ataerkil baskı ve içselleştirilmiş kadın düşmanlığının çoklu tarihlerinin temelinden yüzeye çıktığı acı verici bir bölüme dönüştüğünü” söyler (2019). Film daha çok Halise’nin dramı olarak okuma eğiliminde olan Yasar’ın analizi, anne ve kızıdan birini suçlu, diğeri kurban ilan etmek yerine, onları böyle davranmaya iten nedenleri tartışarak kadınlık ve kadınlararası ilişkileri biçimlendiren kolektif bilinçaltındaki kavrayışları açığa çıkarır ve kadınlararası ilişkilerin arkeolojisini yapmaya soyunur.

Ana Yurdu, ataerkilliği, kadınların ezilmesinin sadece zehirli erkekliğin tezahürleri yoluyla değil, kadınların birbirlerinin pahasına sık sık hayatta kalmaya çalıştıkları eylemleri ile sürdürüldüğü bir tuzak olarak gösterir. Bunu, filmin çoğunu oluşturan iç mekân sahnelerinde dar çerçeveli ve loş ışıklı çekimler ve izleyiciye kalıcı bir gözetleme duygusu ileten kamera açıları ile yapar (Yasar, 2019).

Böylece Yasar’ın eleştirisi, *Ana Yurdu*’nu güçlü sinematografisiyle kadınlığın ve kadınlararası ilişkilerin inşasında görünmeyen tehlikeler konusunda seyirciyi uyaran, eleştirel feminist bir film olarak etiketlemiştir.

Ana Yurdu, 3-11 Temmuz 2020 tarihleri arasında düzenlenmesi planlanan, ancak Covid-19 pandemisi nedeniyle ertelenen Karlov Vary Uluslararası Film Festivali’nin “Belirli bir Bakış” bölümünde de gösterim programına

alınır. Film için kaleme aldığı yazısında Kamila Dolotina, filmin sinopsisini aktardıktan sonra onu şöyle etiketler: “Bu ilk film, özgürleşmeyi kabul eden ancak buna tahammül edemeyecek olan çağdaş Türk toplumunun psikolojik olarak yıkıcı bir portresini sunuyor” (Dolotina 2020). Bu tanımlamayla film, bireyleşme ve modernleşme sürecinde teori ve pratik arasındaki çelişkiye işaret ederek Türkiye’nin bir temsili olarak konumlandırılmış olur. Eleştiride köyün tutuculuğu, iki kadın arasındaki ilişkinin düzelmesinin olanaksızlığı gibi temalar ve filmin görsel dilinin gücü gibi biçimsel özelliklere vurgu yapılması göze çarpar. Dolotina, Nesrin’in döndüğü köyü “Türk taşrası” olarak niteleyerek buranın farklı amaçları olan özgür bir kadın için ideal bir yer gibi görünmediğini belirtir. Çünkü yazara göre Nesrin, “muhtemelen ön kapıların dışına hiç adım atmamış kadınların düşmanlık alayları ile çevrilidir ve muhafazakâr annesinin gelişiyile birlikte yoğunlaşan engellere ve önyargılara karşı gelir”. Dolotina “anlayışlı psikolojik portre” olarak tanımladığı filmde anne ve kızı arasında ortak bir zemin bulamama nedenini de hem iki kadının hayat görüşleri arasındaki radikal farklılığa hem de geçmişten gelen çözülmemiş haksızlıklara bağlar. Eleştirmene göre “filmde tasvir edilen haksızlığın döngüsel doğası sayesinde parçalanmış öykü, neredeyse mitolojik bir görünüm kazanırken aynı zamanda çağdaş Müslüman toplumdaki mevcut kuşak ve dinsel bölünmeleri yansıtan bir ayna görevi görür” (Dolotina, 2020).

Dolotina’nın yazısı, anne-kız arasındaki ilişkinin, yalnızca şimdinin değil, neredeyse coğrafyaya yazılı bir kalıt tarafından belirlenmiş olduğuna işaret ederek, İbn-i Haldun’un *Mukaddime* (2020) adlı eserinde anlattığı gibi “coğrafya kaderdir” önermesini akla getirir. Yaşanılan yerin ve coğrafi koşulların, üzerinde yaşadığı insanların düşünme biçimlerine, alışkanlıklarına, sorunlarına dek tüm yaşamlarını biçimlendirdiği anlamına gelen İbn-i Haldun’un bu özdeyişi, *Ana Yurdu*’nda gördüğümüz, tanık olduğumuz sorunların geçici değil, yerleşik ve değişmez olduğunun altını çizerek oryantalist bir söyleme işaret eder. Böylelikle filmin baskıcı, muhafazakâr bir toplumda var olmaya çalışan bir kadının özgürleşme çabası biçiminde çerçvelendiği görülür.

Sonuç: Bir Türkiye metaforu olarak *Ana Yurdu*

Elsaesser, filmlerin belli bir oranda festivaller için üretildiğini varsaydığımızda film üzerindeki gücün film yönetmeninden, festival direktörüne geçtiğini belirtir ve bu gücün, festival direktörünü “görsel sanatçılar ve sergi alanları üzerinde kontrol kuran “yıldız küratörlere” benzettiğini söyler (2005, 93). Küratörlere, festivaller ile sanat sineması alanında söz sahibi ve filmler üzerine yazdıklarıyla filmin daha sonraki gösterim serüveninde yönlendirici olmalarından dolayı film eleştirmenlerini de ekleyebiliriz.

Ana Yurdu'nun festival gösterimleri bağlamındaki film eleştirilerine odaklanan bu çalışma, filmin “kadın filmi”, “sanat sineması”, “geleneksel/modern çatışması”, “kuşak çatışması”, “köklere dönüş”, “kimlik arayışı”, “özgürleşme mücadelesi”, “yarılmış bir ülkenin temsili” gibi kavram ve temalarla çerçeveslendiğini ve temelde “günümüz Türkiye’sinin metaforu” olarak etiketlendiğini ortaya koymuştur. Eleştiriler, filmi başat biçimde, anne-kız ilişkisi aracılığıyla geleneksellik ve modernlik arasında arafta kalmış Türkiye’nin bir metaforu olarak çerçevesler. Bu yazılarda film, anne-kız ilişkisi ve çatışmasının evrensel olmakla birlikte, yerelde yaşanma biçimini ifade ettiği için dikkate değer bulunmaktadır. Böylece eleştirilerde, filmin sosyolojik bir alegori olarak değerlendirildiği anlaşılır. Eleştiriler, aynı zamanda kapalı alanları, dar çerçevelenmeleri ve karanlıkta bırakan loş aydınlatması nedeniyle filmin sinematografisini de övgüye değer bulur ve onu hem Batıda çok tanınan Türkiyeli yönetmen Nuri Bilge Ceylan’ın içinde olduğu ulusal sanat sineması damarına hem de Bergman çağrışımlarıyla moderist Avrupa sinemasına bağlarlar. Sanat sinemasına bağlanan yol, evrensel temaların yerel (ulusal) olanı ifade edecek bir anlatı ve modern bir stil repertuarı eşliğinde anlatılmasından ileri gelir.

Evrensel temaların, çatışmaların ya da sorunsalların yerel örnekler üzerinden anlatılıyor olması, Türkiye gibi Batılı olmayan ülkelerden filmlerin Batılı festivallerde gösterilmesinin, neredeyse ön koşulu olduğu tartışmasını anımsatır. Böylece festivaller ve eleştirilenler, van Dijk’ın adlandırdığı gibi “ideolojinin yeniden üretimi sürecinde birtakım araçların, kurumların ya da süreçlerin yönetiminde olan ve sistem için kritik bir öneme sahip kişilerden” oluşan aktörler olarak öne çıkar (2005, 324). *Ana Yurdu*'nun evrensel olan anne-kız ilişkisinin çatışmacı doğası aracılığıyla modern ve geleneksel, Batılı/Doğulu, eğitilmiş/eğitimsiz, gelişmiş/gelişmemiş, uygar/cahil, kent/taşra ikilikleri arasına sıkışmış günümüz Türkiye’sinin bir ifadesi olarak değerlendirilmesi; filmin, Dissanayeke’nin tanımladığı haliyle “ulus devlete eleştirel açıdan bakan ve uluslararası değerlerle karşılaştıran uluslararası festivallerde gösterim amacıyla üretilmiş sanat filmi” (1998: 529) olarak kavramsallaştırmasını akla getirir. Tam da burada, ülke sinemalarına, yani ulusal sinema kültürüne ait filmlerin uluslararası festivallerde gösterilmesi için gereken iki anlatı damarından birine ait olarak kodlanmış olması gerektiğini belirten de Valck’in vurgusunu anımsamak yerindedir. de Valck’e göre bu kodlar steril bir içeriğe sahip olan, tehlikeli sulara girmeyen apolitik anlatılar, diğeri, öteki konumunu kuran ve koruyan, turistik bakışı yansıtan, egzotik, oryantalist kültür ve kültürel kimliklerle ‘dünya sineması’ anlatılarından oluşur (2007). Eleştiriler, *Ana Yurdu*'nu tümüyle bu keskin tanımlama içinde görmeseler de

filmin anlatsal ve görsel yapısından seçtikleri özelliklerle onu kişisel olan aracılığıyla toplumsal, kültürel, ulusal ve evrensel olanın ifade edildiği, arafta kalmış bir toplumun temsili olarak tanımlarlar. Cindy Wong, bir “festival filmi”ni tanımlayan özellikleri “ton”da ciddilik, mizansen içinde tasarruf ve minimal estetik ile açık anlatılar olarak kategorize eder. Yazara göre filmlerin önemli bir kısmı karakter portreleridir ve anlatılar gösteri yerine “küçük anlara” yaslanır. Son olarak bu filmlerin çoğu Wong’un sözleriyle “gündelik” olanın duygusuna ulaşmak için aktör olmayan kişileri kullanarak gerçekçiliğe ulaşmaya çalışır (akt. Falicov 2016, 214). Eleştiriler, *Ana Yurdu*’nun bu özelliklere sahip ulusal sanat sinemasının örneği olan bir festival filmi olarak nitelenebileceğine işaret eder. Bu yazılarda baskıcı bir çevre, anne-kız arasındaki gerilimli ilişki, karanlık klostrofobik alanlar, içerikte ve biçimde ciddiliğin; çoğunlukla yakın ve durağan çekimler ise minimal estetiğin göstergeleri olarak öne çıkar. Bunlar, Elsaesser’in tanımladığı haliyle (2005) uluslararası festival filmlerinin stil repertuarına ait öğelerdir. Film, neden-sonuç ilişkisiyle kurulan klasik bir öykülemeye değil, annesinin baskıları karşısında Nesrin’in davranışlarına odaklandığı için “anlarla” ilerler. Nesrin ve Halise dışındaki karakterlerin köylüler tarafından oynandığı film, oyunculuğuyla da son derece gerçekçidir ve tanıdıklık hissi oluşturur. Sonuç olarak *Ana Yurdu* eleştirilerinde filmin, anne-kız ilişkisinin çatışmacı doğasına farklı perspektifle yaklaşan, köklere dönerek kimliğini arayan “bir kadın öyküsü” ve birey/cemaat, modern/geleneksel, kent/köy, özgürlük/esaret gibi karşıtlıklar arasında salınan günümüz Türkiye’si’nin bir metaforu olarak etiketlendiği açığa çıkarılmıştır. Bu etiketlemeler filmin üç yönüne odaklanır: Öncelikle yazılarda filmin öyküsü/sinopsisi aktarılır. Ardından anlatı içinde karakterlerin çatışması ve bu çatışmanın temsil ettiği anlamlar öne çıkarılır. Anlatıda gerilimin aşama aşama kurulmasında senaryonun gücüne ve dolayısıyla yönetmenin becerisine atıf yapılır. Karşıtlıklarla tanımlanmış karakterler arasındaki çatışmanın mekân, çerçeveleme ve aydınlatma yani etkili bir sinematografiyle görselleştirildiği ifade edilir. Bu sıralamalar, bunları başaran bir özneye, yönetmene işaret eder. Anne-kız ilişkisinin, birey olamama halinin, benliğin ve toplumun yarılmasının altında yatan dinamiklere ve kolektif bilinçaltına bakabildiği ve bunları etkili kişisel bir üslup içinde anlattığı için yönetmenin becerisi vurgulanır. Bu vurgu, henüz ilk filmi olmasına karşın Tüzen’e auteur bir nitelik atfedildiğini düşündürür. Böylece Allen ve Lincoln’ün açıkladıkları gibi (2004, 877) film festivalleri bağlamında *Ana Yurdu*’nun değerlendirilmesinde öncelikle ulusal sanat sineması söyleminin, ardından auteur yaklaşımın bir söylem olarak iş başında olduğu görülür. Filme ilişkin yazı ve eleştiriler, *Ana Yurdu*’nu ele al-

dığı sorunlar, konular ve bunları işleyiş biçimiyle Neale'ın ifade ettiği gibi (2010, 108) ulusal kültür ve gelenekle ilişkilendirir. Böylece Doğu/Batı, geleneksel/modern, köy/kent, erkek/kadın, esaret/özgürlük gibi karşıtlıklar ve çatışmalar, *Ana Yurdu*'nu işaretleyen ulusal belirtiler olarak saptanır. Aynı zamanda bu sorunların, Nuri Bilge Ceylanı anımsatan işleniş biçimine yapılan vurguyla film, ulusal sanat sineması söylemi içinde çerçevelenir. Son olarak eleştiriler, filmin Andrew Sarris'in (2016, 42-43) işaret ettiği gibi Tüzen'in "teknik ustalığını"; benzer konu ve temaları farklı bir biçimde kişisel bir üslupla işleyen yani ayırt edilebilen "kişiliğini" ve onun filmin konusu aracılığıyla yakaladığı "içsel anlamı" överler. Tüzen'in sosyolojik gözlem ve ifade gücü, klostrofobik ve anlatımcı mizansen, kuşatıcı çerçevelenmeler, karakterleri yarı karanlıkta bırakan aydınlatma ve doğal oyunculuklarla belirlenmiş stil repertuarıyla birlikte film, Nuri Bilge Ceylan ve Ingmar Bergman çağrışımlarıyla sanat sinemasına bağlanır. Nihayetinde filmin sanat filmi nitelikleri; evrensel teması, günümüz Türkiye'si'nin bölünmüşlüğü'nün nedenlerine işaret eden sosyolojik tahayyül gücü, çatışmanın ustaca örüldüğü senaryo, yönetmenin kişisel üslubu, minimal sinematografi ve göndermeleri aracılığıyla kurulmuş olur.

Kaynakça

- Akbulut, Hasan. 2004. "Bir Varoluş Sorunsalı: Persona." *Kültür ve İletişim* 7 (1): 71-100.
- Allen, Michale Patrick ve Lincoln Anne E. 2004. "Critical Discourse and the Cultural Consecration of American Films." *Social Forces* 82 (3): 871-94.
- Ana Yurdu Film. 2019. Erişim tarihi 24 Aralık 2019.
<https://anayurdu.com/>.
- Andrew, Dudley. 2010. "Foreword." *Global Art Cinema: New Theories And Histories* içinde, editörler Rosalind Galt ve Karl Schoonover, V-XI. New York: Oxford University Press.
- Beyer, Eric, 2016. "In Conversation with Senem Tüzen, Director of Ana Yurdu (Motherland)." Erişim tarihi 21 Şubat 2020.
<https://yabangee.com/senem-tuzen-ana-yurdu-motherland/>.
- Bilteyest, Daniël, Kathleen Lotze ve Philippe Meers. 2012. "Triangulation in historical audience research: Reflections and experiences from a multi-methodological research project on cinema audiences in Flanders." *Participations: Journal of Audience & Reception Studies* 9 (2): 690-715.
- Bordwell, David 2010. "Film Pratiğinin Kipi Olarak Sanat Sineması." Çeviren Yeşim Özben. *Auteur Kuram ve Sanat Sineması Üzerine* içinde, editör Ali Karadoğan, 107-18. Ankara: De ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Boxoffice. Erişim tarihi 5 Ocak 2020.
<https://boxofficeturkiye.com/film/ana-yurdu-2013066>.
- Butler, Andrew. 2005. *Film Studies*. Vermont, Harpenden: Pocket Essentials.
- Chandler, Daniel ve Rod Munday. 2018. *Medya ve İletişim Sözlüğü*. Çeviren Babacan Taşdemir. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chatman, Seymour 2008. Öykü ve Söylem: Film ve Kurmacada Anlatı Yapısı. Çeviren Özgür Yaren. Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Cineuropa. 2015. "Motherland." Erişim tarihi 24 Aralık 2019.
<https://cineuropa.org/>.
- Cooper, Brenda ve Edward C. Pease. 2008. "Framing Brokeback Mountain: How the Popular Press Corralled the 'Gay Cowboy Movie.'" *Critical Studies in Media Communication* 25 (3): 249-73.
- de Valck, Marijke 2007. *Film Festivals: From European Geopolitics to Global Cinephilia*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- de Valck, Marijke 2012. "Finding Audiences for Films: Programming in Historical Perspective." *Coming Soon to a Festival Near You: Programming Film Festivals* içinde, editör Jeffrey Ruaff, 25-40. St Andrews: St. Andrews Film Studies.
- Desland, Ghislain ve Jocelyn Maxient. 2011. "Turkish auteur cinema and European identity: Economic influences on aesthetic issues." *Journal of European Popular Culture* 2 (1): 81-98.

- Dissanayake, Wimal. 1998. "Issues in World Cinema." *The Oxford Guide to Film Studies* içinde, editörler John Hill ve Pamela Church Gibson, 527-34. Oxford: Oxford University Press.
- Elsaesser, Thomas. 2005. *European Cinema: Face to Face with Hollywood*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Entman, Robert M. 1993. "Framing: Toward a Clarification of a Fractured Paradigm." *Journal of Communication* 43 (4): 51- 58.
- Erdine, Senem. 2016. "Back to Roots in Search of Identity." Erişim tarihi 24 Aralık 2019.
<http://fipresci.org/report/back-to-roots-in-search-of-identity/>.
- Fabe, Marilyn. 2004. *Closely Watched Films: An Introduction to the Art of Narrative Film Technique*. Berkeley, Los Angeles, Londra: University Of California Press.
- Falicov, Tamara L. 2016. "The 'Festival Film': Film Festival Funds as Cultural Intermediaries." *Film Festivals: History, Theory, Method, Practice* içinde, editörler Marijke de Valck, Brendan Kredell ve Skadi Loist, 209-29. New York, Londra: Routledge.
- Fipresci. 2015. Erişim tarihi 24 Aralık 2019.
<http://fipresci.org/festival/31st-warsaw-film-festival/>.
- Ford, Hamish (2002). "The Radical Intimacy of Bergman." *Senses of Cinema* 23. Erişim tarihi 5 Ocak 2003.
<http://sensesofcinema.com/2002/great-directors/bergman/>.
- Galt, Rosalind ve Karl Schoonover. 2010. "Introduction: The Impurity of Art Cinema." *Global Art Cinema: New Theories And Histories* içinde, editörler Rosalind Galt ve Karl Schoonover, 3-27. New York: Oxford University Press.
- Genç, Kaya. 2016. "In Motherland a Turkish director explores an artist's confrontation with her mother." *Dailiy Sabah*. 30 Mayıs 2016. Erişim tarihi 24 Aralık 2019.
<https://www.dailysabah.com/cinema/2016/05/30/in-motherland-a-turkish-director-explores-an-artists-confrontation-with-her-mother>.
- Green, Michael. 2002. "Social contexts and uses of research: Media, education, and communities." *A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research* içinde, editörler Klaus Bruhn Jensen ve Nicholas W. Jankowski, 216-31. Londra, New York: Routledge.
- Hall, Alice. 2001. "Film reviews and the public's perceptions of stereotypes: Movie critics' discourse about The Siege." *Communication Quarterly* 49: 399-423.
- Harris, Sarah. 2008. "Turkish Popular Cinema: National Claims, Transnational Flows." *The International Journal of The Humanities* 6 (3): 77-87.
- IFEMA Film Festival. 2020. Erişim tarihi 7 Nisan 2020.
<http://www.femalefilmfestival.se/motherland-2/>.
- Iordanova, Dina. 2016. "Foreword: The Film Festival and Film Culture's Transnational Essence." *Film Festivals: History, Theory, Method, Practice* içinde, editörler Marijke de Valck,

- Brendan Kredell ve Skadi Loist, XI-XVIII. Londra, New York: Routledge.
- İbn-i Haldun (2020). *Mukaddime*. Yayına Hazırlayan Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Jauss, Hans Robert. 1982. *Literary History as a Challenge to Literary Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Landesman, Ohad. 2015. "All About My Mother in 35th International Istanbul Film Festival." Çeviren Begüm Gür Erdost. Erişim tarihi 24 Aralık 2019. <http://fipresci.org/report/all-about-my-mother/>.
- Langerova, Viera. 2016. "Drama of Generational Exchange: National Competition of Turkish Films," in 35th International Istanbul Film Festival. Erişim tarihi 24 Aralık 2019. <http://fipresci.org/report/drama-of-generational-exchange-national-competition-of-turkish-films/>.
- Lev, Peter. 1993. *The Euro-American Cinema*. Austin: University of Texas Press.
- Lockyer, Sharon. 2008. "Textual Analysis." *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods Volume 1-2* içinde Editor Lisa M. Given, 865-66. Los Angeles, Londra, New Delhi, Singapore: Sage Publications.
- Lunn, Eugene. 1995. *Marksizm ve Modernizm: Lukacs, Brecht, Benjamin ve Adorno Üzerine Bir Tarihsel İnceleme*. Çeviren Yavuz Alagon. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Mayring, Peter. 2011. *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş: Nitel Düşünce için Bir Rehber*. Çeviren Adnan Gümüş ve Sezai Durgun. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Neale, Steve. 2010. "Kurum Olarak Sanat Sineması." Çeviren Özgür Yaren. *Auteur ve Sanat Sineması Üzerine Yazılar* içinde, editör Ali Karadoğan, 119-50. Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Noriega, Chon 1990. "Something's Missing Here!: Homosexuality and Film Reviews during the Production Code Era, 1934-1962." *Cinema Journal* 30: 20-41.
- Öztürk, Ruken (2000). *Sinemada Kadın Olmak: Sanat Filmlerinde Kadın İmgeleri*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Papastergiadis, Nikos. 2005. "Hybridity and Ambivalence Places and Flows in Contemporary Art and Culture." *Theory, Culture & Society* 22 (4): 39-64.
- Pellegrini, Luca. 2015. "Motherland, Venice Critics' Week." Çeviren Begüm Gür Erdost. Erişim tarihi 24 Aralık 2019. <https://anayurdu.com/>.
- Pistagnesi, Patrizia. 2016. "The Landscape of the Unconscious in 35th International Istanbul Film Festival." Erişim tarihi 24 Aralık 2019. <http://fipresci.org/report/the-landscape-of-the-unconscious/>.
- Pramaggiore, Maria ve Tom Wallis. 2005. *Film: A Critical Introduction* 3. Ed. Londra: Laurence King Publishing Ltd.
- Prince, Stephen. 1997. *Movies and Meaning: An introduction to Film*. Boston: Allyn and Bacon.

- Redhouse Sözlüğü. 2015. İngilizce-Türkçe *Redhouse* Sözlüğü. İstanbul: Sev Matbaacılık.
- Sarris, Andrew. 2016. "1962'de Auteur Kuramı Üzerine Notlar." Çeviren Barış Kılıçbay. *Auteur Kuram ve Sanat Sineması Üzerine* içinde, editör Ali Karadoğan, 65-70. Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Siska, Charles William. 1980. *Modernism in The Narrative Cinema: The Art Film as a Genre*. New York: Arno Press.
- Staiger, Janet. 1992. *Interpreting Films: Studies in the Historical Reception of American Cinema*. Princeton: Princeton University of Princeton.
- Staiger, Janet. 2000. *Perverse Spectators: The Practices of Film Reception*. New York: New York University Pres.
- Staiger, Janet. 2005. *Media Reception Studies*. New York: New York University Press.
- Suárez, Gonzalo. 2015. "Motherland: The traditional community and the modern individual come face to face." *Cineuropa*. Erişim tarihi 24 Aralık 2019. <https://cineuropa.org/en/newsdetail/298367/>.
- Yasar, Zeynep. 2019. "#Crucial21DbW: Motherland / Ana Yurdu directed by Senem Tüzen." *Crucial 21st Century Cinema*, 15 Eylül 2019. Erişim tarihi 24 Aralık 2019. <https://directedbywomen.com/crucial21dbw-motherland-ana-yurdu-directed-by-senem-tuzen/>.
- van Dijk, Teun A. 2005. "Söylemin Yapıları ve İktidar Yapıları." Çeviren Mehmet Küçük. *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde, editör Mehmet Küçük, 321-24. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Wollen, Peter. 2010. "Godard ve Karşı Sinema: Doğu Rüzgârı." Çeviren Ertan Yılmaz. *Sanat Sineması Üzerine Yaklaşımlar ve Tartışmalar* içinde, editör Ali Karadoğan, 113-24. Ankara: De ki Basım Yayım Ltd. Şti.

Municipal Engagement on Facebook in Turkey

Differences by Political Party, Region, and Size

Esra Bozkanat

Kirklareli Üniversitesi Social Sciences Vocational School

<https://orcid.org/0000-0002-6050-2550>

esra.bozkanat@klu.edu.tr

Abstract

Social network sites have changed the ways that all institutions, including municipalities, communicate and engage with their constituents. Also wanting to make use of their many advantages, municipalities use social media as an engagement tool. This study examines how municipalities in Turkey use their Facebook pages to engage with the public and how their engagement differs based on political party, region, and size. The descriptive results reveal that municipalities in Turkey only make use of half of the advantages offered by social media. Statistical analyses indicate there to be a significant difference by political party, geographical region, size of municipalities. One of the more significant findings of the study is that the more municipalities employ engagement strategies, the more followers on Facebook they attract. Moreover, metropolitan municipalities are more efficient at managing their Facebook page, sharing news links and press releases more often than other municipalities. Based on the findings, the study suggests that managing a Facebook page requires greater professional insight and public relations knowledge.

Keywords: Engagement strategies, social media, municipalities, local government, Facebook.

• • • • •

Received: 13.5.2020 • Accepted: 20.8.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi • © 2020 • 7(2) • sonbahar/autumn: 247-268

Araştırma Makalesi • DOI: 10.24955/ilef.822773

Türkiye'deki Belediyelerin Facebook Kullanımı:

Siyasi Parti, Bölge ve Büyükölük Ekseninde Farklılıklar

Esra Bozkanat

Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

<https://orcid.org/0000-0002-6050-2550>

esra.bozkanat@klu.edu.tr

Öz

Sosyal ağ siteleri, belediyeler dahil tüm kurumların hedef kitleleri ile iletişim kurma ve etkileşim kurma yöntemlerini değiştirdi. Belediyeler, sosyal medyanın birçok avantajından yararlanarak onu bir ilişki kurma aracı olarak kullanmaktadırlar. Bu çalışma, Türkiye'deki belediyelerin kitlelerle etkileşim kurmak için Facebook sayfalarını nasıl kullandıklarını ve ilişki kurma düzeylerinin siyasi parti, bölge ve büyüklüğe göre nasıl farklılaştığını incelemektedir. Sonuçlar, Türkiye'deki belediyelerin sosyal medyanın sunduğu avantajların yalnızca yarısından yararlandığını ortaya koymaktadır. İstatistiksel analizler, siyasi parti, coğrafi bölge ve belediyelerin büyüklüklerine göre kullanımda önemli bir farklılık olduğunu göstermektedir. Çalışmanın en önemli bulgularından biri, belediyelerin katılım stratejilerini ne kadar çok kullanırlarsa Facebook'ta o kadar çok takipçi çekiyor olmalıdır. Dahası, büyükşehir belediyeleri Facebook sayfalarını yönetme, haber bağlantılarını ve basın açıklamalarını paylaşma konusunda diğer belediyelere göre daha verimlidir. Bulgulara dayanarak, çalışma bir Facebook sayfasını yönetmenin önemli ölçüde profesyonel iğörü ve halkla ilişkiler bilgisi gerektirdiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: İlişki kurma stratejileri, sosyal medya, belediye, yerel yönetimler, Facebook.

■ ■ ■ ■ ■

Makale geliş tarihi: 13.5.2020 · Makale kabul tarihi: 20.8.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn: 247-268

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.822773

As technology improves, so do the methods institutions use to engage with the various communities they serve. Social media (SM) has improved public relations (PR) and has even changed the way that organizations engage and communicate with their audiences (Wright and Hinson 2008, 17). Facebook (FB) has the most daily active users of all social networks. Despite the emergence of new SM applications nearly every year, FB continues to maintain its position of dominance. With 2.41 billion monthly users (Statista 2019), FB is still the largest social network worldwide. In addition to individual users, several types of institutions, like municipalities, utilize FB to engage with their constituents.

Today, it is considered an absolute must for municipalities to use SM, with several studies supporting this view. In fact, one study found that although young adults are unlikely to visit municipalities' web pages, they prefer to interact over digital mediums (Sørum 2018, 93). This clearly indicates that websites are already considered an outdated form of technology by young adults and that they seek new methods, like SM, to engage with others. Given this, municipalities in Turkey, similar to the rest of the world, are currently trying to keep pace with this SM trend (Solmaz and Görkemli 2012; Şenyurt 2016; Ertem-Eray and Pınar 2018).

Municipalities use SM as an engagement tool (Bonsón, Perea, and Bednárová 2019; Lev-On and Steinfeld 2015). The engagement strategies adopted by municipalities have increased in importance since the last elections were so contested in Istanbul. In fact, a study conducted in Portugal indicates that more competitive local elections and higher commitment to transparency serve to increase levels of SM activity (Silvia et al. 2019). There were two municipal elections in Istanbul in 2019. One occurred on March 31, 2019, and the other, which was conducted based on objections, occurred on June 23, 2019. In the second election, only Istanbul and its subordinate towns were included because the incumbent Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) objected to the results indicating that the Republican People's Party (Cumhuriyet Halk Partisi, CHP) had won. Based on the last elections, the incumbent AKP won 39 municipalities, the main opposition party, CHP, won 21 municipalities, the People's Democratic Party (Halkların Demokratik Partisi, HDP) won 8 municipalities, and the Nationalist Movement Party (Milliyetçi Hareket Partisi, MHP) won 11 municipalities of the total 81 municipalities. There is also one independent municipality government by Turkey's Communist Party (Türkiye Komünist Partisi, TKP) municipality.¹ Therefore, each political party can pursue its own public relations (PR) strategy.

That said, the political party that governs them is not the only difference between municipalities. There are 81 provinces located in the seven different geographical regions of Turkey, each with its own municipal government. A study revealed there to be significant regional differences with regard to internet use across the twelve specific international regions (Peslak 2004). According to the *We Are Social - Digital Report 2019*, SM penetration differs by country. It is therefore expected that some of the factors affecting SM use on the world scale will similarly affect the regions in which these countries are located. Therefore, understanding regional differences is crucial for municipalities in terms of using SM.

Population is a key determinant for municipalities. The aforementioned cities have a relatively larger population than other cities in Turkey. For a province to become a metropolitan area its population must be at least 750,000 people (Union of Municipalities of Turkey). Becoming a metropolitan municipality means that the municipality has a larger budget (depending on

•••

1 After the research ended, these numbers may have been changed due to the appointment of a trustee.

its population), and one study found that the cities with higher populations use their SM accounts significantly different than do others (Faber, Budduing, and Gradus 2019, 9). Thirty of the municipalities in Turkey are considered metropolitan areas and the rest are regular cities. It is only reasonable, therefore, that municipalities with a larger budget might interact on FB more efficiently than smaller polities.

Based on the aforementioned reasons, the main purpose of the study is to understand how municipalities integrate engagement strategies into their FB pages in Turkey. More specifically, the survey focuses on regional, populational, and political party differences in terms of their use of FB. Since previous studies have restricted their focus to the impact of citizens' "characteristics on municipalities" SM use (Agostino 2013; Gesuele 2016; Lappas et al. 2017), this study offers a novel perspective to the literature.

The current study follows a hybrid model combining content and qualitative analyses. The research examines the FB pages of all the municipalities of the 81 provinces of Turkey to show how they engage with citizens and residents on a social network, meaning that a total of 81 FB pages were subject to content analysis. The study also employs quantitative methods. Specifically, the quantitative analysis reveals whether the size and region of the municipality in addition to the political party governing it affects how municipalities use FB.

The paper is organized into four parts. The first section briefly explains engagement strategies on SM. The second presents the lay of the literature and the third clarifies the method and hypothesis formulated. The fourth and final section is the conclusion.

Engagement strategies on social media

SM has greatly changed the way in which people communicate with each other and, perhaps more importantly, how organizations engage with their audiences. Although there might be no agreed-upon definition for what the term engagement means, the concept is related to participation, which could be considered as the mutual approach and understanding and which is considered the main component of building relationships in a digital environment (Uzunoğlu, Türkel, and Akyar 2017, 2). SM engagement is a measurement of how effectively a company is able to reach its target audience and convey information about its purpose.

Studies on engagement are abundant and there is a trend among current studies to focus on SM and online engagement (Jelen-Sanches 2017). Indeed, existing studies show that online engagement has become an effective PR tool for both non-profit and for-profit organizations (Jiang, Luo, and Kulemeka 2016; Avidar 2017; Voorveld et al. 2018)

Waters et al. (2009) and other scholars have developed three strategies to engage with others, namely disclosure, information disclosure, and involvement (Jo and Kim 2003; Hofman et al., 2013; Bellström, Magnusson, Sören, and Thorén 2016). *Disclosure* refers to the way that communication transparency of different elements on websites, like its description, history, mission statement, and URL. *Information disclosure* means sharing details about organizations, like news, photos, and videos. *Involvement*, however, deals with organizations' efforts to share communication channels, like e-mail addresses and phone numbers. These three dimensions are used in this study to reveal the online engagement strategies of municipalities in Turkey.

Current debates on FB engagement of municipalities

Using FB as a PR tool has recently become increasingly popular among municipalities. There is a multitude of studies portraying FB as an efficient engagement tool. Although municipalities use SM for specific purposes, they have diverse ways of using SM. A study shows that the character of municipal works, innovativeness, technology, management capacity, and stakeholder influence all help predict information distribution, feedback on service quality, participation, and internal collaboration on SM (Oliveira, Gustavo and Welche 2013, 400-402).

Different studies from different perspectives have been conducted to assess how municipalities employ SM. The literature reveals that some studies emphasize different aspects of constituents' engagement whereas other studies focus on municipalities' own activities. Examining both sides of SM, Bonsón, Royo, and Ratkai (2017, 344) concluded that FB page activity is based more on the decision of municipality than a consequence of constituents' demand.

FB is a more effective engagement tool for constituents than other social network sites (SNS). A comparison between municipalities' use of Twitter and FB indicates that higher levels of constituent engagement are obtained on FB profiles than Twitter (Haro-de-Rosario, Sáez-Martín, and del Carmen Caba-Pérez 2018), which can be attributed to the aging of FB users (Statista 2020).

Studies concentrated in different countries reveal varying results. A comparative study examining the US, the UK, and Spain demonstrates there

to be no relationship between population and degree of FB use (Miranda, Chamorro, and Rubio 2018, 214). Another study conducted in Sweden shows that municipalities' adoption of SM revolves around providing more conventional services via their websites (Lidén and Larsson 2016, 348). A regional study emphasizes that SM provides key amenities to local governments in Mercosur countries. The findings reveal that SM dialogue strategies have a positive effect on online participation, especially if when municipalities seek to promote a dialogical loop through SM (del Mar Gálvez-Rodríguez, et al. 2018, 272).

Although municipalities make extensive use of SNS, there are still several problems in municipalities' involvement in SM. Larsson (2013) indicates that the use of SM by municipal governments in Sweden is somewhat lackadaisical and in some cases on the decline, perhaps due to the legal risks concerned. Another study (Bennett and Manoharan 2017, 325) demonstrates that although most cities have incorporated SM into their daily operations, many do not follow or even have effective SM policies.

Conducting a study on German municipalities, Hofmann, Beverungen, Räckers, and Becker devised five categories for a FB page, namely *provision* of current information (frequency of posts, comments), *marketing* (reference to government services on info page), *co-design* (reference to co-creation on the info page), *f-transaction* (link to the government website on the info page), and *multi-media features* (number of posts that include pictures, videos, etc.) (2013, 389). Waters et al. used three main dimensions, *disclosure*, *information dissemination*, and *involvement*, in their study, and this work adds another dimension, *popular*, to these categories (2009, 104). Conducting a study on regional governments in the Czech Republic, Bachman used six segments to measure social engagement, *page activity* (measured by the number of posts published), *page popularity* (measured by the number of likes), *citizen loyalty* (measured by the number of followers), *responsiveness* (measured by the number of user reactions), *involvement* (measured by the number of comments), and *virality* (measured by the number of shares) (2019, 2).

However, just as there are studies that reveal the beneficial sides of using SM, other studies indicate the lack of any effect. Conducting a study in the Netherlands, Effing, Hillegersberg, and Huibers found that SM use and sense of community have a negative relationship (2013, 65).

Unlike previous studies, this study underlines the differences that political parties use SM at the municipal level, which is quite rare in literature.

Method and hypothesis

This study aims to demonstrate the municipalities' online engagement strategies and reveal any differences based on political party, region, and size. To this end, the following research question is asked: How do municipalities integrate engagement strategies into their FB pages?

To answer this question, we subjected the FB pages of 81 municipalities to content analysis using the 20 categories determined by Water et al. in their study on non-profit organizations' FB pages (Water et al. 2009). As a result, some of the items would be inappropriate for a municipality's website. This then led us to use other studies in the literature to make changes to some of the categories. Accordingly, in addition to the PR strategies in the works of Waters et al. (2016), Agostino (2013), Hofmann et al. (2013), Bellström et al. (2016), and Miranda et al. (2018), we included the following categories: bulletin, link to other social media account, verified or not, and number of followers. PR strategies used by municipalities in our study and their references are presented in Table 1.

After obtaining a guide to answer the research question, the following hypotheses were developed based on the PR score.

After analyzing municipalities' FB page usage, we obtained an average PR score and then divided municipalities based on political party in power, geographical region, and whether they are a metropolitan area. The following hypothesis were then formulated.

In terms of using PR strategies:

- H1. There is a significant difference among political parties.
- H2. There is a significant difference among geographical regions.
- H3. There is a significant difference between metropolitan and non-metropolitan cities.

In terms of amount of use:

- H4. PR strategies are a predictor of numbers of likes.
- H5. PR strategies are a predictor of numbers of followers.

In terms of PR score:

- H6. There is a significant difference between metropolitan and non-metropolitan cities.
- H7. There is a significant difference among political parties.
- H8. There is a significant difference among geographical regions.

Table 1: The public relations strategies used by municipalities on Facebook

DISCLOSURE	REFERENCE
Description	Waters et al. (2013)
History	Waters et al. (2013)
Mission Statement	Waters et al. (2013)
URL	Waters et al. (2013), Hofmann et al. (2013)
Logo	Waters et al. (2013)
Administrators listed	Waters et al. (2013)
INFORMATION DISSEMINATION	
News links	Waters et al. (2013)
Photo posted	Waters et al. (2013)
Video files	Waters et al. (2013)
Audio files	Waters et al. (2013)
Posted items	Waters et al. (2013)
Discussion w.	Waters et al. (2013)
Press releases	Waters et al. (2013)
Bulletin	Current study
Shared Project or Services	Bellström et al. (2016)
INVOLVEMENT	
E-mail to municipality	Waters et al. (2013)
Link to other social media account	Current study
Phone number	Waters et al. (2013)
Message board used	Waters et al. (2013)
Calendar of events	Waters et al. (2013)
POPULARITY	
Verified or Not	Current study
Like numbers	Miranda et al. (2018), Agostino, (2013)
Follower numbers	Bachman, (2019)

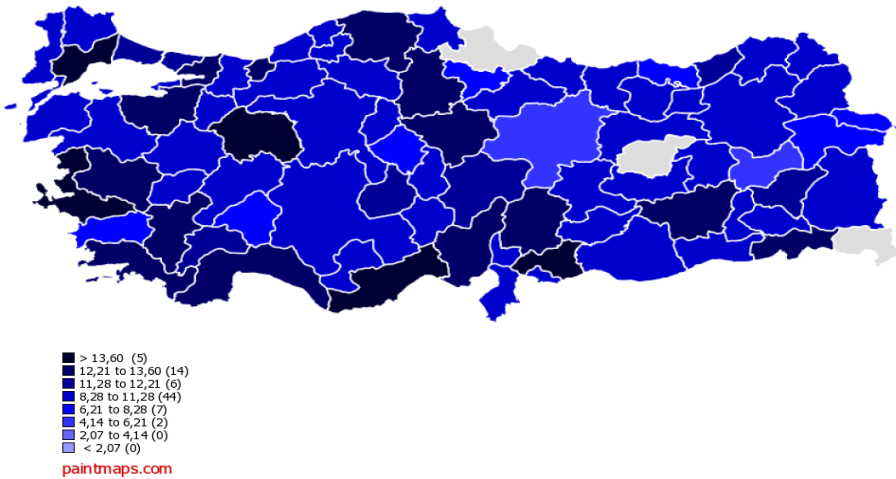
Before revealing the findings, limitations should be mentioned. The current study has certain limitations. Though the statistical analyses conducted in the study reveal the engagement strategies of local governments in Turkey and further demonstrate how the methods they use differ based on several factors, the results are limited strictly to data collected from FB. As such, the study can be enriched by investigating other SNSs.

The findings obtained based on the research question and the hypothesis represented in the section below.

Findings

This section starts by answering the research question and continues by testing the study's hypotheses. Before testing the hypotheses, however, it would be beneficial to share some descriptive statistics. In this study, the maximum PR score (out of a possible 20) earned by a municipality was 15 out of 20 and the minimum was 7 when the missing FB pages are ignored. The average of all municipalities' engagement score was found to be 10.34 ($\mu=10.34$). Figure 1 below depicts municipalities' PR scores.

Figure 1: PR scores of municipalities in Turkey

As a result, we were able to obtain municipalities' PR scores by subjecting the data to content analysis. After this, we examined the study's hypotheses. In order to test H1, we investigated whether any difference existed in how political parties used SM. Table 2 depicts the PR strategies employed by political parties.

We used a chi-square statistical test to determine whether any of the political parties were more likely to merge any of the PR strategies. Of the 20 PR tools evaluated, only three were found to be statistically significant among political parties: URL ($\chi^2= 8.332$, $df=3$, $p=.040$), logo ($\chi^2= 14.874$, $df=3$, $p=.002$), and posted items ($\chi^2= 11.270$, $df=3$, $p=.010$) (H1). Political parties differed in their use of URLs, logos, and posted items on FB.

Table 2: Chi-square test results between PR strategies and political parties

	AKP (JDP)	CHP (RPP)	HDP (PDP)	MHP (NMP)	OTHER (Independent and TCP)
DISCLOSURE					
Description	36(3)	20(1)	7(1)	10(1)	1(1)
History	13(26)	9(12)	1(7)	6(5)	1(1)
Mission Statement	10(29)	9(12)	0(8)	3(8)	0(2)
URL ^b	37(2)	21 (0)	6(2)	11(0)	1(1)
Logo ^b	38(1)	20(1)	5(3)	11(0)	1(1)
Administrators listed	4(35)	2(19)	0(8)	0(11)	0(2)
INFORMATION DISSEMINATION					
News links	13(26)	9(12)	3(5)	3(8)	0(2)
Photo posted	38(1)	21(0)	7(1)	11(0)	1(1)
Video files	37(2)	20(1)	7(1)	11(0)	1(1)
Audio files	0(39)	0(21)	0(8)	0(11)	0(2)
Posted items ^b	38(1)	21(0)	6(2)	11(0)	1(1)
Discussion wall	4(35)	2(19)	1(7)	2(9)	0(2)
Press releases	2(37)	0(21)	1(7)	0(11)	0(2)
Bulletin	0(39)	0(21)	0(8)	1(10)	0(2)
Shared Project or Services	1(38)	1(20)	0(8)	0(11)	0(2)
INVOLVEMENT					
E-mail to municipality	35(4)	21(0)	6(2)	10(1)	1(1)
Link to other social media account	13(26)	9(12)	1(7)	2(9)	0(2)
Phone number	33(6)	21(0)	7(1)	11(0)	1(1)
Message board used	32(7)	19(2)	7(1)	9(2)	1(1)
Calendar of events	21(18)	13(8)	2(6)	6(5)	0(2)
POPULARITY					
Verified or not?	13(26)	5(16)	0(8)	1(10)	0(2)

Note: ^a Frequencies are written in the form of Present (Not Present). ^b $p < .05$.

Likewise, the chi-square test is used for the geographical areas to ascertain whether there are any differences between regions. Mission statements, which constitute only one of the 20 PR tools, were statistically significant (Mission statements $\chi^2 = 15.080$, $df=6$, $p=.020$) (H2). Another study supporting this finding has shown that municipalities differ in how they use SM based on

geography. In Portugal, for instance, municipalities' SM adoption is more innovative in the south than the north of the country (Silva, Tavares, and Lameiras 2019). Therefore, this result underlines that geographical difference can be considered as a valid variable for local governments' SM usage.

Table 3: Chi-square test results between PR strategies and regions

	Total Mun.	Mediterranean Region	Aegean Region	Central Anatolia Region	Black Sea Region	South-eastern Anatolia Region	Marmara Region	Eastern Anatolia Region
DISCLOSURE								
Description	74(7)	8(0)	8(0)	12(1)	15(3)	9(0)	11(0)	11(3)
History	30(51)	3(5)	5(3)	8(5)	6(12)	2(7)	5(6)	1(13)
Mission Statement ^b	22(59)	6(2)	3(5)	2(11)	3(15)	3(6)	4(7)	1(13)
URL	76(5)	8(0)	8(0)	13(0)	17(1)	8(1)	11(0)	11(3)
Logo	75(6)	8(0)	8(0)	13(0)	17(1)	8(1)	10(1)	11(3)
Administrators listed	6(75)	1(7)	0(8)	2(11)	1(17)	1(8)	1(10)	0(14)
INFORMATION DISSEMINATION								
News links	28(53)	3(5)	4(4)	5(8)	5(13)	3(6)	6(5)	2(12)
Photo posted	78(3)	8(0)	8(0)	13(0)	17(1)	9(0)	11(0)	12(2)
Video files	76(5)	8(0)	8(0)	12(1)	17(1)	9(0)	11(0)	11(3)
Audio files	0(81)	0(8)	0(8)	0(13)	0(18)	0(9)	0(11)	0(14)
Posted items	77(4)	8(0)	8(0)	13(0)	17(1)	8(1)	11(0)	12(2)
Discussion w.	9(72)	0(8)	1(7)	2(11)	3(15)	2(7)	0(11)	1(13)
Press releases	3(78)	0(8)	0(8)	0(13)	0(18)	2(7)	0(11)	1(13)
Bulletin	1(81)	0(8)	0(8)	0(13)	1(17)	0(9)	0(11)	0(14)
Shared	2(79)	0(8)	1(7)	0(13)	1(17)	0(9)	0(11)	0(14)
Project or Services								
INVOLVEMENT								
E-mail to municipality	73(8)	8(0)	7(1)	12(1)	17(1)	8(1)	11(0)	10(4)
Link to other SM account	25(56)	5(3)	4(4)	6(7)	4(14)	2(7)	1(10)	3(11)
Phone number	73(8)	7(1)	8(0)	13(0)	16(2)	8(1)	11(0)	10(4)
Message board used	68(13)	8(0)	5(3)	11(2)	13(5)	8(1)	11(0)	12(2)
Calendar of events	42(39)	6(2)	6(2)	5(8)	10(8)	5(4)	7(4)	3(11)
POPULARITY								
Verified or not	19(62)	3(5)	2(6)	2(11)	4(14)	3(6)	3(8)	2(12)

Note: ^a Frequencies are written in the form of Present (Not Present). ^b $p < .05$.

According to statistical tests on municipality metropolitan or province size municipality, the following categories were found to be statistically significant: mission statement ($\chi^2=12.563$, $df=1$, $p=.001$), news link ($\chi^2=3.992$, $df=1$, $p=.046$ -continuity correction), press releases (Fisher exact Test= 0.048), and link to other SM account ($\chi^2=6.814$ $df=1$, $p=.009$ -continuity correction) (H3). A study conducted in Macedonian municipalities finds with a larger population to be more active on social platforms (Levkov 2017, 208).

Table 4: Chi-square test results between PR strategies and municipality types

	METROPOLITAN M.	PROVINCE M.
DISCLOSURE		
Description	29(1)	45(6)
History	15(15)	15(36)
Mission Statement ^b	15(15)	7(44)
URL	29(1)	47(4)
Logo	28(2)	47(4)
Administrators listed	0(30)	6(45)
INFORMATION DISSEMINATION		
News links ^b	15(15)	13(38)
Photo posted	29(1)	49(2)
Video files	29(1)	47(4)
Audio files	0(30)	0(51)
Posted items	29(1)	48(3)
Discussion wall	2(28)	7(44)
Press releases ^b	3(27)	0(51)
Bulletin	0(30)	1(50)
Shared Project or Services	1(29)	1(50)
INVOLVEMENT		
E-mail to municipality	28(2)	45(6)
Link to other SM account ^b	15(15)	10(41)
Phone number	28(2)	45(6)
Message board used	27(3)	41(10)
Calendar of events	19(11)	23(28)
POPULARITY		
Verified or not? ^b	14(16)	5(46)

Note: ^a Frequencies are written in the form of Present (Not Present). ^b $p < .05$.

In general, we observed numbers of followers to be higher than numbers of likes, meaning constituents followed their municipalities' FB page without liking

it. A constituent governed by a municipality belonging to a party that s/he does not support, for example, may follow the developments going on without liking the page. This can be considered a passive-aggressive protest by constituents. Based on this observation, we developed H4: Does using more PR strategies (PR score) make a page more liked? Since the rise of the PR score increases the like number of municipalities ($p < 0.05$), the regression test results verified H4.

Table 5: OLS regression results for likes

R	R ²	Adjusted R ²		Std. Error of the Estimate	
.486	.237	.227		31376.075	
ANOVA	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Regression	24112097528.191	1	24112097528.191	24.493	.000***
Residual	77772188074.698	79	984458076.895		
Total	101884285602.889	80			
Dependent Variable: Likes	Unstandardized Coefficients	Std. Error	Standardized Coefficients	T	Sig.
	B		Beta		
(Constant)	-31950.701	13312.657		-2.400	.019**
Pr Score	6146.076	1241.878	.486	4.949	.000***

Note: Statistical Significance 1% (***) ; 5% (**); 10% (*)

Whereas liking behavior is simply a single-click activity, following a page is an indicator of loyalty. Therefore we asked the following question: Does using more PR strategies on FB have an effect on the number of followers? To answer this question, we devised H5. Since the regression test results showed that public relations score positively affected a page's number of followers, H5 was proved ($p < 0.05$).

Table 6: OLS regression results for followers

R	R ²	Adjusted R ²		Std. Error of the Estimate	
.510	.260	.251		32184.325	
ANOVA	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Regression	28733118040.580	1	28733118040.580	27.739	.000***
Residual	81830630518.926	79	1035830766.062		
Total	110563748559.506	80			
Dependent Variable: Followers	Unstandardized Coefficients	Std. Error	Standardized Coefficients	T	Sig.
	B		Beta		
(Constant)	-35596.538	13655.592		-2.607	.011**
Pr Score	6709.217	1273.869	.510	5.267	.000***

Note : Statistical Significance 1% (***) , 5% (**), 10% (*)

Verification of an SM account indicates that it does in fact belong to the municipality and is therefore not a fake. Moreover, the image of a verified checkmark makes a page look more professional. As a result, municipalities using a verified account could make more efficient use of an FB page. That said, being verified makes no difference statistically (verified or not $\chi^2=12.316$ $df=1$, $p=.000$ -continuity correction). However, correlation results do show there to be a significant relationship between verification and links to other SM accounts.

Table 7: Correlation tests results

	K-S Z	Link to other SM account	Verified or not
Link to other social media account	.474***	1.000	
Verified or not	.438***	.261**	1.000

Note : Statistical Significance 1% (***), 5% (**), 10% (*)

Since metropolitan municipalities have a larger budget, they are anticipated to use their FB pages more professionally than regular cities. Moreover, Köksal and Anil (2015, 128) found that adopting broadband access varies by region. Correspondingly, since broadband access affects how local governments use SM, we developed H6. Accordingly, we conducted a Mann-Whitney U test to determine whether metropolitan municipalities used more PR strategies than non-metropolitan cities, which corroborated H6. However, a study conducted by Bonsón et al. (2019, 487) did find that population had no bearing on engagement, concluding there to be no significant relationship between constituent participation on SM and population, furthermore and there to be a negative relationship between activity and engagement.

Table 8: Mann-Whitney U tests results by municipality size

Variable	Mean		Significance tests	
	non-metropolitan	Metropolitan	K-S Z	p-value
Public relation strategies	9.75	11.37	1.893***	.001

Note : Statistical Significance 1% (***), 5% (**), 10% (*)

According to the Mann-Whitney U tests, PR strategies did not differ significantly by political party, indicating that H7 is incorrect. As a matter of fact, local government elections were held during the course of this study.

As a result, political parties made more frequent use of their SM accounts for election advertising, which thereby increased page activity. It may be assumed, therefore, that the engagement strategies adopted by political parties will differ. However, political parties are not equally distributed among polities. As expected, the results obtained were statistically insignificant. Moreover, differences are expected because political parties have, among other things, different communication strategies, budgets, principles of transparency. Still, we could find no causal effect explaining this finding. An inference to this conclusion is that the number of municipalities held by each political party is unevenly distributed. Whereas some political parties control a very large number of municipalities, others control very few.

Table 9: Mann-Whitney U tests results by political party

Variable	Mean					Significance tests	
	AKP	CHP	HDP	MHP	OTHER	K-S Z	p-value
PR strategies	10.42	11.33	8.38	10.73	5.00	1.893***	.045

Note: Other Independent and TCP, Statistical Significance 1% (***), 5% (**), 10% (*)

Lastly, a significant difference in use of PR strategies was found to exist among geographical regions. This result is anticipated inherently since there is a different level of development among the regions of Turkey. H8 is accepted. According to empirical research conducted in the Czech Republic, citizens' engagement on SM, which included the number of posts published, page popularity, responsiveness, involvement, and virality, showed high regional differences (Bachman 2019, 6). Therefore, this assumption has been validated for turkey via the current study.

Table 10: Mann-Whitney U tests results by region

Variable	Mean							Significance tests	
	1	2	3	4	5	6	7	K-S Z	p-value
PR strategies	11.88	8.00	11.50	10.56	10.92	10.00	11.09	1.893***	.045

Note: 1: Mediterranean Region, 2: Eastern Anatolia Region, 3: Aegean Region, 4: Southeastern Anatolia Region, 5: Central Anatolian Region, 6: Black Sea Region, 7: Marmara, Statistical Significance 1% (***), 5% (**), 10% (*)

Conclusion

The current study has examined how 81 provincial municipalities in Turkey used SM to engage their constituents. The FB accounts of these 81 municipalities received a score based on specific criteria examining how well they followed their engagement strategies. Then, based on that PR score, the study determined the differences between political parties, region, and size of polity. Descriptive statistics showed that municipalities in Turkey take advantages of half of the benefits offered by social media ($\mu=10.34$), possibly indicating that municipalities lack a professional component managing their FB pages. As previous research has shown, although users understand the importance of SNS in developing relationships, they disagree about how to facilitate the development of the organization (Hill and White 2000, 31; Water et al. 2009).

By sharing news links and press releases more frequently, metropolitan municipalities use their FB pages more actively than non-metropolitan municipalities. Supporting this finding, Mawela (2017, 7) found discrepancies in how municipalities of different sizes used SM in South African countries. Finally, metropolitan municipalities were much more likely to provide links to the other SM accounts of theirs on other platforms, thereby enhancing the amount of involvement on the page.

The statistical analyses show there to be a significant difference among political parties, geographical regions, and whether a province is incorporated into a metropolitan district or a normal city. One of the more noteworthy results of the study is that municipalities increasingly use engagement strategies as they gain more followers on FB ($p<0.05$). Given this result, the official adoption of social media is not only an opportunity but also mandatory to serve that citizens develop positive perceptions towards the municipality.

SM offers an unofficial presence of local governments. Thus, local governments gain the chance to demonstrate to the public that they are there for citizens regardless. Yet, without developing a tailored social media strategy, this may result in disappointment. This study offers vital suggestions for public relations practitioners such as the importance of being aware of regional differences or population density. Practitioners to be consider the opportunities and threats based on their region and use them for engaging with the public. Sharing communication options to the public helps them to increase their level of involvement. Also, using a verified account entails

two significant outcomes. One is that verified accounts have more followers and the other is that they are able to use their FB account more effectively by providing links to other SM accounts associated with the municipality.

Based on the study's results, we recommend that managing a FB page be done more professionally by individuals with greater insight and PR knowledge.

Declaration of interest statement

The author(s) received no financial support for the research, authorship and/or publication of this article.

References

- Agostino, Deborah. 2013. "Using social media to engage citizens: A study of Italian municipalities." *Public Relations Review*, 39 (3): 232-34.
<https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2013.02.009>.
- Avidar, Ruth. 2017. "Public relations and social businesses: The importance of enhancing engagement." *Public Relations Review*, 43 (5): 955-62.
<https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2017.03.015>.
- Bachmann, Pavel. 2019. "Citizens' Engagement on Regional Governments' Facebook Sites. Empirical Research from the Central Europe." *Conference Hradec Economic Days*: 1-10.
<https://doi.org/10.36689/uhk/hed/2019-01-001>.
- Bellström, Peter, Monika Magnusson, Sören John Petterson, and Claes Thorén. 2016. "Facebook usage in a local government – a content analysis of page owner posts and user posts." *Transforming Government: People, Process and Policy*, (10) 4: 548-67.
<https://www.emerald.com/insight/content/DOI/10.1108/TG-12-2015-0061/full/html>.
- Bennett, Lamar Vernon, and Aroon Prasad Manoharan. 2017. "The use of social media policies by US municipalities." *International Journal of Public Administration*, 40 (4): 317-28.
- Bonsón, Enrique, David Perea, and Michaela Bednárová. 2019. "Twitter as a tool for citizen engagement: An empirical study of the Andalusian municipalities." *Government Information Quarterly*, 36 (3): 480-89.
<https://doi.org/10.1016/j.giq.2019.03.001>.
- Bonsón, Enrique, Sonia Royo, and Melinda Ratkai. 2017. "Facebook practices in Western European municipalities: An empirical analysis of activity and citizens' engagement." *Administration and Society*, 49 (3): 320-47.
<https://doi.org/10.1177/0095399714544945>.
- del Mar Gálvez-Rodríguez, Maria, Alejandro Sáez-Martín, García-Tabuyo Manuela, and Carmen Caba-Pérez. 2018. "Exploring dialogic strategies in social media for fostering citizens' interactions with Latin American local governments." *Public Relations Review*, 44 (2): 265-76.
<https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2018.03.003>.
- Effing, Robin, Jos van Hillegersberg, and Theo W. Huibers. 2013. "Social media participation and local politics: A case study of the Enschede council in the Netherlands." *International Conference on Electronic Participation*, September 17-19, 2013, Germany, (pp. 57-68). Springer, Berlin, Heidelberg.
https://doi.org/10.1007/978-3-642-40346-0_6.
- Ertem-Eray, Tuğçe, and Pınar Aslan. 2018. "Utilization of Social Networking Sites as Relationship Cultivation Tools by Metropolitan Municipalities in Turkey." *The Journal of Communication and Media Studies*, 3 (1): 1-12.
<https://doi.org/10.18848/2470-9247/CGP/v03i01/1-12>.

- Faber, Bram, Tjerk Budding, and Raymond Gradus. 2019. "Keeping in touch with citizens online: Social media usage in Dutch local government." *SSRN Electronic Journal*, 1 (8): 1-13.
- Gesuele, Benedtta. 2016. "Municipalities and Facebook Use: Which Key Drivers? Empirical Evidence from Italian Municipalities." *International Journal of Public Administration*, 39 (10): 771-777.
<https://doi.org/10.1080/01900692.2015.1034323>.
- Haro-de-Rosario, Arturo, Alejandro Sáez-Martín, and Maria Carmen del Caba-Pérez. 2018. "Using social media to enhance citizen engagement with local government: Twitter or Facebook?" *New Media and Society*, 20 (1): 29-49.
<https://doi.org/10.1177/1461444816645652>.
- Hill, Laura N., and Candace White. 2000. "Public Relations Practitioners' Perception Of The World Wide Web As A Communications Tool." *Public Relations Review*, 26 (1): 31-51.
[https://DOI.org/10.1016/S0363-8111\(00\)00029-1](https://DOI.org/10.1016/S0363-8111(00)00029-1).
- Hofmann, Sara, Daniel Beverungen, Michael Räckers, and Jörg Becker. 2013. "What makes local governments' online communications successful? Insights from a multi-method analysis of Facebook." *Government Information Quarterly*, 30 (4): 387-96.
<https://doi.org/10.1016/j.giq.2013.05.013>.
- Jiang, Hua, Yi Luo, and Owen Kulemeka. 2016. "Social media engagement as an evaluation barometer: Insights from communication executives." *Public Relations Review*, 42 (4): 679-91.
<https://DOI.org/10.1016/j.pubrev.2015.12.004>.
- Köksal, Emin, and Anıl Bülent. 2015. "The determinants of broadband access and usage in Turkey: do regions matter?" *Topics in Middle Eastern and North African Economies*, 17 (2): 113-32.
- Lappas, Georgios, Amalia Triantafillidou, Anastasia Deligiaouri, and Alexandros Kleftodimos. 2017. "Facebook communication strategies and their effectiveness: A case study of Greek local municipal governments." *Proceedings of the 4th Multidisciplinary International Social Networks Conference*, July 2017, Bangkok, Thailand, (p. 22). ACM.
<https://doi.org/10.1145/3092090.3092114>.
- Larsson, Anders. O. 2013. "Bringing it all back home? Social media practices by Swedish municipalities." *European Journal of Communication*, 28 (6): 681-95.
<https://doi.org/10.1177/0267323113502277>.
- Levkov, Nikola. 2017. "How Macedonian municipalities are using social media for public communication." UDC: 352: 004.773.6 / 7.7 (497.7), *Annual Of The Faculty Of Economics*, 199-211.
- Lev-On, Azi, and Nili Steinfeld. 2015. "Local engagement online: Municipal Facebook pages as hubs of interaction." *Government Information Quarterly*, 32 (3): 299-307.
<https://doi.org/10.1016/j.giq.2015.05.007>.

- Lidén, Gustav, and Anders O. Larsson. 2016. "From 1.0 to 2.0: Swedish municipalities online." *Journal of Information Technology and Politics*, 13 (4): 339-51.
https://www.academia.edu/22754556/From_1.0_to_2.0_Swedish_municipalities_online.
- Mawela, Tendani. 2017. "Exploring the role of social media in the G2C relationship: A South African perspective." *Information Development*, 33 (2): 1-16.
<https://doi.org/10.1177/0266666916639743>.
- Miranda, F. Javier, Antonio Chamorro, and Sergio Rubio. 2018. "The use of Facebook by local authorities: a comparative analysis of the USA, UK, and Spain." *Electronic Government, An International Journal*, 14 (2): 200-16.
<https://doi.org/10.1504/EG.2018.090927>.
- Oliveira, Gustavo. H. M., and Eric. W. Welch. 2013. "Social media use in local government: Linkage of technology, task, and organizational context." *Government Information Quarterly*, 30 (4): 397-405.
<https://DOI.org/10.1016/j.giq.2013.05.019>.
- Peslak, Alan. 2004. "An analysis of regional and demographic differences in United States Internet usage." *First Monday*, 9 (3).
<https://DOI.org/10.5210/fm.v9i3.1124>.
- Silva, Tiago, Antonio Tavares, and Mariana Lameiras. 2019. "Trendy' Cities: Exploring the Adoption of Different Types of Social Media by Portuguese Municipalities." *International Conference on Electronic Participation*, September 2-4, 2019, Italy, (pp. 26-34). Springer, Cham.
https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-27397-2_3.
- Solmaz, Başak, and Nur H. Görkemli. 2012. "Büyükşehir Belediyeleri ve Sosyal Medya Kullanımı." *Akdeniz Communication Journal* (18): 9-20.
- Sorum, Hanne. 2018. "Young People's Views of Municipality Websites: Use, Attitudes, and Perception of Quality." *International Conference on Electronic Government and the Information Systems Perspective*, September 3-5, 2018, Germany, (pp. 86-100). Springer, Cham.
- Statista, 2019. "Number of monthly active Facebook users worldwide as of 2nd quarter 2019 (in millions)."
<https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/>.
- Statista, 2020. "Distribution of Facebook users worldwide as of January 2020, by age and gender."
<https://www.statista.com/statistics/398136/us-facebook-user-age-groups/>.
- Şenyurt, Gökhan. 2016. "The Internet and Social Media in Public Relations Applications of Municipalities: A Case Study on District Municipalities of Konya." *İnif E-Dergi*, 1 (1): 44-67.

Union of Municipalities of Turkey.

<https://www.tbb.gov.tr/belediyelerimiz/istatistikler/genel-istatistikler/>.

Uzunoglu, Ebru, Selin Türkel, and Burcu Y. Akyar. 2017. "Engaging consumers through corporate social responsibility messages on social media: An experimental study." *Public Relations Review*, 43 (5): 989-97.

<https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2017.03.013>.

Voorveld, Hilde. A, Guda Van Noort, Daniel G. Muntinga and Fred Bronner. 2018. "Engagement with social media and social media advertising: The differentiating role of platform type." *Journal of Advertising*, 47 (1): 38-54.

<https://doi.org/10.1080/00913367.2017.1405754>.

Waters, Richard. D., Emily Burnett, Anna Lamm, and Jessica Lucas. 2009. "Engaging stakeholders through social networking: How nonprofit organizations are using Facebook." *Public Relations Review*, 35 (2): 102-106.

<https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2009.01.006>.

We Are Social. 2019. "Digital In 2019."

<https://wearesocial.com/global-digital-report-2019>.

Wright, Donald K., and Michelle D. Hinson. 2008. "How blogs and social media are changing public relations and the way it is practiced." *Public Relations Journal*, 2 (2): 1-21.

<https://prjournal.instituteforpr.org/wp-content/uploads/How-Blogs-and-Social-Media.pdf>.

Terör Korkusu ve Güvensizlik Algısının Yeniden Üretiminden Gösterişçi Kimlik İnşasına

Bir İletişim Aracı Olarak *Safety Check*

Tuba Gün Çingü

Adıyaman Üniversitesi Fen Edebiyat Fak.

<https://orcid.org/0000-0001-8412-7364>

tguncingi@adiyaman.edu.tr

Tuba Sütüoğlu

Bilecik Şeyh Edebali Üni. Fen Edebiyat Fak.

<https://orcid.org/0000-0003-0044-2936>

tuba.sutluoglu@bilecik.edu.tr

Öz

Araştırma, Facebook'un çeşitli afetler için dünya çapında devreye koyduğu Safety Check (Güvenlik Durumu Kontrolü) uygulamasının Türkiye'deki terör saldırıları esnasında kullanımına ilişkin algı ve düşünceleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, 2018-2019 tarihleri arasında uygulamayı kullanan iki (2) ve kullanmayan sekiz (8), toplam 10 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve ayrıca uygulama hakkında Ekşi Sözlük'te yapılmış olan yorumlar metin analizi aracılığı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, Safety Check uygulamasının kullanımının, iletişim kurma gibi işlevsel amaçlarının yanı sıra sosyal medya üzerinden kimlik inşa etme, trende uyma, paylaşım yapma pratiğini yerine getirme gibi amaçlara hizmet ettiğini ortaya koymuştur. Araştırmadan elde edilen en önemli sonuç ise güvenlik bildirim amacıyla devreye konulan bu uygulamanın kendisinin ve kullanımının başlı başına bir güvensizlik, korku üretme ve tetikleme aygıtı olarak görülmesidir.

Anahtar Kelimeler: Terör korkusu, güvenlik, kimlik inşası, Facebook, Safety Check.

• • • • •

Makale geliş tarihi: 5.2.2020 ▪ Makale kabul tarihi: 17.8.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ▪ © 2020 ▪ 7(2) ▪ sonbahar/autumn: 269-299

Araştırma Makalesi ▪ DOI: 10.24955/ilef.827202

From the Reproduction of Fear of Terrorism to Spectacularist Identity Formation

Safety Check as a Means of Communication

Tuba Gün Çingü

Adıyaman Uni. Faculty of Arts and Science

<https://orcid.org/0000-0001-8412-7364>

tguncingi@adiyaman.edu.tr

Tuba Sütluoğlu

Bilecik Şeyh Edebali Uni. Faculty of Arts and Science

<https://orcid.org/0000-0003-0044-2936>

tuba.sutluoglu@bilecik.edu.tr

Abstract

This study aims to reveal perceptions and opinions about using Safety Check –a security-notification feature on Facebook activated in the event of a disaster – in the case of terrorist attacks in Turkey. For this purpose, interviews were conducted with 10 people in 2018 and 2019, two of whom had used the app while eight had not, and a content analysis was carried out of comments made on the online platform Ekşi Sözlük. The results of the research indicate that the use of Safety Check serves not only functional purposes such as communication, but also purposes such as identity construction, being part of the 'trend', and even merely participating in social-media sharing. The most important finding is that Safety Check is seen as a device for producing and triggering insecurity and fear.

Keywords: Fear of terror, security, identity construction, Facebook, Safety Check.

• • • • •

Received: 5.2.2020 ■ Accepted: 17.8.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn: 269–299

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.827202

İçinde yaşadığımız yeni dönemin temel unsurları büyük ölçüde risk, belirsizlik ve korkudur. Tüm dünya, etrafını saran ve büyük ölçüde nereden ve nasıl maruz kalacağını bilmediği risklerle kuşatılmış durumdadır. Salgınlar, depremler, çevresel felaketler, ekonomik krizler ile terör gibi tehlike ve riskler bireylerin ve toplumların, güvensizlik, dolayısıyla da tetikte hissetme duygularıyla mücadele içinde yaşamalarına neden olmaktadır. Bu riskler büyük oranda tek bir coğrafi bölge ve toplumla da sınırlı değildir.

Bu süreçte karşımıza çıkan en önemli unsurlardan biri medyadır. Medya aygıtları, risklerin ortaya çıkardığı sonuçların geniş kitlelere yayılmasında ve korkunun artmasında kimi zaman kendiliğinden etki eden kimi zaman ise bilinçli olarak kullanılan aygıtlardır. Çok sayıda araştırmacı sınırlı sayıda insan tarafından deneyimlenen suçların bilgisinin medya aracılığı ile çok geniş kitlelere yayılarak geniş toplumsal kesimlerde korku uyandırdığını ortaya koymaktadır (Clemente ve Kleiman 1977, 521; Gerbner vd. 2014; Weitzer ve Kubrin 2004; Heath ve Gilbert 1996). Geniş çaplı başka araştırma sonuçları da algılanan risk ve korkunun somut bir sonuçtan ziyade medya tarafından üretilen risk ve korku söyleminin bir parçası olduğunu ve söylem aracılığıyla inşa edildiğini söylemektedir (Altheide ve Michalowski 1999, 480, 499). Dolayısıyla medyanın hem riskleri ve korkuları üreten hem de daha geniş kitlelere yayan bir mecra olduğu söylenebilir.

Bu çerçevede çalışma, korku ve güvenlik duygularının, Facebook tarafından doğal afetler ve terör olaylarında kullanıma sunulan *Safety Check* (Güvenlik Durumu Kontrolü) uygulaması üzerinden nasıl ele alındığını; uygulamayı terör olayları sırasında kullanmanın temel saiklerinin neler olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Risk toplumu, terörizm ve medya

Risk, bir tehlikeyle ilişkili hasar, yaralanma, hastalık, ölüm veya diğer talih-sizlik olasılıklarını ifade etmekte (Furedi 2002, 17), gerçeklik ile olasılık arasındaki ayrıma dayanmaktadır (Zinn 2008, 4). Risk algısı ise riskin gerçekleşme olasılık ve şiddetine ilişkin subjektif kanıyı ifade etmektedir. Furedi, riskin tanımının ve algılanma biçiminin toplumsal ve bağlamsal olarak farklılaştığını ifade etmektedir (2002, 17). Bununla birlikte, içinde bulunduğumuz dönemde risklerin çok geniş kitleleri etkileyecek biçimlere büründükleri ve küresel bir boyut kazandıkları söylenebilir. Beck'in ifadesiyle içinde yaşadığımız dünya, bir "dünya risk toplumu"dur ve risk artık her yerdedir (2014, 28, 357; 2002a). Giddens, bugünkü anlamıyla riski, modernlik ve küreselleşmenin bir sonucu olarak (2000, 37) görmekte ve doğadan veya gelenekten kaynaklanan dışsal risklerle modernliğin ve küreselleşmenin sonucunda ortaya çıkan imal edilmiş riskler arasında ayrıma gitmektedir (Giddens 2000, 40). Beck de risk kavramının düşünümsel modernleşme ile birlikte tüm insanlığı tehdit eden küresel tehlikeleri tanımlar hâle geldiğini ifade etmektedir (2014, 25). Beck, ekolojik krizleri, küresel ekonomik krizleri ve ulusötesi terörist ağlarını dünya risk toplumunun temel öğeleri (2002a, 4) olarak görmekte ve böyle bir toplumda risklerin mekânsal, zamansal ve toplumsal olmak üzere üç boyutu olduğunu belirtmektedir (2014, 358). Bu riskler mekânsal olarak ulusal sınırları aşan, etkileri oldukça uzun zaman dilimlerinde kendini gösteren ve bireysel eylemlerin sonucu olmayan risklerdir. Bu yeni riskler; neden ve sonuçları bakımından coğrafi bir alanla ya da belli bir mekânla sınırlandırılmaz; sonuçları tam olarak hesaplanamaz, öngörülemez, dolayısıyla da telafi edilemez ve sigortalanamazdılar (Beck 2006, 333-34; 2014, 357-58). Beck'in risk toplumu teorisi, toplumsal eşitsizlikleri (Zinn 2008, 47, 204-5) ve toplumların kültürel ve gündelik yaşam boyutlarını (Tulloch 2008, 149) ihmal ettiği ve bu eşitsizlikleri görünmez kıldığı için sosyokültürel olarak eleştirilmekle birlikte Beck, risklerin küresel olduğu söylemiyle tüm dünyada, bütün coğrafya ve kültürlerde eşit olarak dağıtılmış olduğunu kastetmediğini belirtmektedir. Aksine ona göre riskler farklı tarihsel, kültürel ve politik unsurların ortaya çıkardığı eşitsiz bir dağılıma sahiptir ve risklerin küreselleşmesinden kasıt,

sınırları aşan bir yapıya sahip olarak hemen her yerde ortaya çıkabilme potansiyelleridir (Beck 2002b, 41-2).

Risk toplumunun göstergelerinden biri, ulus ötesi terörist ağlardır (Beck 2002a, 4). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki yeni gelişmeler ve küreselleşme, terörün mevcut yapısını da değiştirmiş ve yeni bir terörizm anlayışı ortaya çıkarmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra, bu terör eylemlerinin değiştirdiği yeni dünya için Beck, “terörize edilmiş dünya risk toplumu” (2002a, 9) ifadesini kullanır. Benzer şekilde Laqueur da küreselleşme ile birlikte ve özellikle 11 Eylül sonrasında terör eylemlerinin gerçekleştirilme şekli, yayılım alanı, örgütlenme pratikleri, propaganda imkânları ve sonuçları açısından “yeni” bir boyut kazandığını ifade etmiş ve her ne kadar karşıt argümanlar¹ bulunsa da “yeni terörizm” olarak adlandırılan bir döneme girildiğini savunmuştur (2000). Özellikle iletişim alanındaki gelişmeler, terör örgütleri için terör eylemlerini doğrudan deneyimlemeyen kitleler üzerinde korku yayma imkanı yaratmıştır. Bu durum, “korkunun küreselleşmesi” (Ahmed 2015, 547) ve “korkunun bulaşması” (Renard 2016, 4-6) gibi önemli toplumsal sorunları ortaya çıkarmıştır. Büyük metropollerde gerçekleştirilen bombalı saldırıların ortaya çıkardığı yeni dünyada tüm toplum kesimlerini saran ve onların gündelik pratiklerini etkisi altına alan bir terör korkusu egemen olmaya başlamıştır. Riskin, dolayısıyla da korkunun küreselleştiği bu radikal belirsizlik ortamı Beck’in ifadesiyle bireyselleşme ve güvensizliğin artırmasına yol açmakta (2006, 336) ve güvensizliği de küreselleştirmektedir (Mythen ve Walklate 2008, 223). “Terörizm olmaksızın terörizm tehdidi”nin (Howie 2005, 4) varlığının ortaya konulduğu çalışmalar, korku ve güvensizliğin küreselleştiğinin en bariz göstergeleridir.

Korku, algılanan risk ve güvensizlik duyguları tek başlarına bir terör olayının veya bir mağduriyet deneyiminin sonucu olarak ortaya çıkan duygular değildir. Nitekim korkunun bulaşması, küreselleşmesi iddialarının da ortaya koyduğu gibi korku ve sebep-sonuç ilişkisi içinde olduğu diğer duygular daha geniş ölçeklerde üretilmekte ve dolaşıma sokulmaktadır. Hem “yeni terörizm” (Laqueur 2000) olarak adlandırılan terör eylemlerinin toplumlarda can kaybından ziyade ses getirmeye, infial yaratmaya ve propaganda yürütmeye odaklı anlayışı hem de korkunun politik amaçlar için söylemsel olarak üretilip dolaşıma sokulması (Pain 2009, 469-74) kitle medyasını ve sosyal medyayı hayati bir araç hâline getirmektedir. Ancak kitle medyası ve sosyal med-

1 Ayrıntı için bkz. Duyvesteyn ve Malkki 2018, 50-7.

ya, imal edilmiş veya dışsal çeşitli tehlike ve risklere karşı korku ve güvensizlik duygusunu şekillendirmekten ibaret araçlar değillerdir. Özellikle son yıllarda çeşitli sosyal medya uygulamaları, bir tehlike ve güvensizlik anında müdahale ve dayanışma imkânı sağlayan çeşitli araçlar ve alanlar oluşturmak suretiyle bir anlamda kamusal hizmet gözeten uygulamalar geliştirmişlerdir. Bireylerin çeşitli acil durumlarda bir ağ üzerinden iletişim kurabilmelerini ve yardımlaşabilmelerini sağlayan bu uygulamalar, sosyal medya kullanıcılarının bazıları tarafından takdir ve kabul görürken diğer bazı kullanıcılar tarafından işlevsellikleri ve kullanım amaçları açısından sorgulanmaktadır.

Sosyal medyada kimlik inşası ve yeni riskler

Kimlikler, sabit ve değişmez olarak değil, anın ihtiyaçlarına göre yeniden kurulan yapılar olarak ele alındığında (Baştürk Akca 2007, vii), Facebook gibi sosyal ağların, kimliğin bu sabit olmayan yapısına uygun bir inşa alanı olarak ortaya çıktıkları ifade edilebilir. Kimliklerin, çevrimiçi veya çevrimdışı olduğu fark etmeksizin her ortamda yeniden inşa edilebilmeleri mümkün olmakla birlikte, kişiler kimlik üretimlerini buldukları ortamın normlarına uygun olarak gerçekleştirirler (Toprak vd. 2009, 104). İşte, Facebook doğası gereği kimliklerin anonim kal(a)madığı (Zhao, Grasmuck ve Martin 2008), yani bireyin çevrimdışı yaşantısında kimliğini oluşturan unsurları tamamıyla değiştirmesinin / gizlemesinin mümkün ol(a)madığı bir alan olarak bu unsurların idealize edilerek sunulmasını teşvik eden yapısal özelliklere sahiptir. Profil ve kapak fotoğrafı, paylaşılan metin, video gibi farklı biçimlerdeki her türlü içerik, bir şekilde bireyin kimliğine eklenen unsurlar hâline gelir. Paylaşımların beğenilme isteğiyle ilişkisi de dikkate alındığında (Tokgöz Şahoğlu 2013, 1050; Girgin 2018, 216), özenle seçilen fotoğraflar ve diğer paylaşımlar gösterişe dayalı bir kimlik inşası sürecini besleyebilmektedir. Toplumsal yaşamı *sahne önü* ve *sahne arkası* şeklinde ikiye ayrılan bir tiyatro sahnesine; bireyleri de sahne önünde birbirlerini etkilemeye yönelik performanslar sergileyen *aktörlere* benzeten Erving Goffman'ın dramaturjik yaklaşımına göre sosyal ağlardaki kişisel profil sayfaları da çevrimiçi yaşamın sahne önü olarak değerlendirilebilir (2012, 28).

Bugün dünya genelinde milyonlarca kullanıcıya sahip olan bu tür sosyal ağların ekonomi politığının nasıl işlediğine dair ufuk açıcı tartışmalar ortaya koyan Christian Fuchs, bu ağlar aracılığıyla sağlanan iletişimi, bu ağlarda harcanan zamanı ve kimlik inşası sürecinin bir parçası olarak yapılan paylaşımları ekonomi politik yaklaşımla ilişkili ve eleştirel olarak incelemektedir. Sözge-

limi, yazara göre ticari kaygıları olmayan bir sosyal medyadan söz etmek çok zordur çünkü Google veya Facebook gibi ortamlarda geçirilen zaman, internet kullanıcılarının, yani sermaye tarafından sömürülen emekçilerin, karşılığı ödenmemiş çalışma zamanlarına tekabül eden bir artı emek zamanıdır (Fuchs 2016, 150-51). Bu bakış açısına göre görünürde ücretsiz olan ağların maddi karşılığı, kullanıcıların ağ üzerinde harcadıkları zaman, yaptıkları paylaşımlar ve böylece reklam verenlere sunulan kullanıcı bilgileriyle zaten alınmaktadır. İşte, özellikle iletişim anlamında insanlara sunduğu kolaylıklar bir kenara koyulduğunda, internet ve sosyal medya, ticari kaygılarla kullanıcı bilgilerinin sunulduğu, sıradan internet kullanıcılarına ait kişisel enformasyonun ortalara döküldüğü (Bozkurt 2000), gözetimin ve gözetleme pratiklerinin üst düzeye ulaştığı ve böylece toplumsal denetimin en güçlü mekanizması hâline geldiği (Dolgun 2011, 223-24) ortamlar olmaları dolayısıyla Beck'in ifade ettiği gibi etkileri uzun zamana yayılan, öngörülemeyen ve sonuçlarının telafi edilmesi mümkün olmayan risklerin odağında yer almaktadır (2006). 2014 yılında, Facebook ve Cambridge Analytica şirketi arasında yaşanan olaylar bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, ulus devletlerin de Facebook, Twitter gibi ağları egemenliklerine yönelik bir tehdit olarak algılayarak buna yönelik önlemler geliştirmeleri de dikkate değerdir (Yerlikaya 2018). Çevrimiçinde karşılaşılan riskler burada kısaca ifade edilenlerden çok daha fazladır ve kullanıcıları tehdit eden riskler yaş, cinsiyet, eğitim gibi demografik özelliklere göre değişebilmektedir. Örneğin, çocuklar ve ergenler daha çok pornografik içeriklerle yaşlılar ise dolandırıcılık şebekeleriyle karşı karşı gelebilmekte; medya okuryazarlığının düşüklüğü yalan/sahte haberlerin yayılımıyla tüm gruplardaki kullanıcıları tehdit edebilmektedir.

İşte bu çalışmada, aşağıda ayrıntılı olarak verilecek *Safety Check* uygulaması, sosyal ağların genel doğası ile uyumlu bir şekilde salt bir haberleşme, yardımlaşma aracı olarak değil bir varlık gösterme ve kimlik inşa etme aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamda, içeriği ve ortaya konuş amacıyla bağlantılı olarak uygulamanın bireylerdeki risk algısını arttırma, korku ve güvensizlik duygularını tetikleme yönünde nasıl bir rol oynadığının anlaşılması amaçlanmaktadır.

Doğal afetlerden terör saldırılarına *Safety Check* uygulamasının tarihi

Misyonunu “kişilere bir topluluk yaratabilme ve bir araya gelebilme gücü verebilmek” olarak ifade eden Facebook (Facebook t.y.a), kurulduğu tarihten

günümüze, artan kullanıcı sayısına paralel olarak farklı uygulamaları ve yenilikleri devreye sokmaktadır. Bunlardan bazıları arasında sayılabilecek olan *Facebook Wall* (2004), *Facebook Photos* (2005), *Facebook Chat* (2008), *Like button* (2009) uygulamaları, yine Facebook'un misyonunda belirtildiği üzere, kullanıcılarının birbirleriyle daha çok bağlantıda kalmasını sağlayarak, sosyalleşme ve kimlik inşası süreçlerini, çevrimiçi ve çevrimdışı yaşamın sınırlarını giderek daha fazla belirsizleştirecek şekilde farklı boyutlardan beslenmiştir.

Araştırmanın kapsamında yer alan Safety Check uygulaması ise 2014 yılında, doğal afetler dikkate alınarak geliştirilen bir Facebook uygulamasıdır. Fakat 13 Kasım 2015 tarihinde, Paris'teki Fransa Stadyumu'nda gerçekleştirilen silahlı ve bombalı terör saldırılarından sonra, söz konusu uygulama ilk kez bir doğal afet haricinde hayata geçirilmiştir. Mark Zuckerberg, 15 Kasım 2015 tarihinde, resmî Facebook hesabında konuyla ilgili yaptığı açıklama yazısında, politikaları gereğince sadece doğal afetler için devreye soktukları Safety Check uygulamasını, yeni aldıkları bir kararla insanların doğrudan neden olduğu felaketler için de etkinleştirdiklerini belirtmiştir (Zuckerberg 2015).

Bu tarihten itibaren, deprem, kasırga veya sel gibi doğal afetler ile terör saldırıları da dahil olmak üzere, insanların tehlikede olabileceği herhangi bir olay meydana geldiğinde, küresel bir bildirim ajansının Facebook'u uyarmasıyla uygulama etkinleştirilmektedir. Kullanıcıların, profillerinde belirttikleri şehir bilgisi, mevcut konumları veya konumlarını gösteren diğer işaretler dikkate alınarak olaydan etkilenen bölgede olup olmadıkları tespit edilir ve güvende olduklarını bildirmeleri için kendilerine bir davet gönderilir. Etkilenen bölgede olmayan veya bu bilgiyi paylaşmak istemeyen kullanıcılar "Beni Kapsamıyor" seçeneğini işaretleyebilirler. Bir başkasının güvende olup olmadığını merak eden kullanıcılar ise "Kriz Yardım Merkezi" menüsünden "Güvende Olduğu Bildirildi" veya "Beni Kapsamıyor" seçeneğini işaretleyen arkadaşlarının isimlerine ulaşabilirler (Facebook t.y.b).

Söz konusu bu uygulama, terör saldırılarıyla ilişkili olarak Türkiye'de ilk kez, 17 Şubat 2016 tarihinde Ankara'da, Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait servis araçlarına yönelik bombalı terör saldırısı sonrası etkinleştirilmiştir. Daha sonra ise 3 Mart 2016 tarihindeki Ankara Kızılay'daki bombalı terör, 29 Haziran 2016 tarihindeki İstanbul Atatürk Havalimanı'ndaki bombalı ve silahlı terör ve 11 Aralık 2016'da İstanbul Maçka Parkı yakınlarındaki bombalı terör saldırılarında devreye sokulmuştur.

Yöntem

Safety Check uygulamasının kullanımı hem uygulamanın etkin duruma getirildiği olay ve coğrafyalar hem de uygulamanın işlevselliği açısından pek çok platformda sorgulanmış ve uygulamanın amacına hizmet edip etmediği yönünde birtakım sorular gündeme gelmeye başlamıştır. Bir hizmetin nasıl algılandığı; onun kullanım şekli, pratikleri ve ortaya koymayı amaçladığı sonuçlar üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu sebeple bu araştırma ile Facebook'un Türkiye'de de terör saldırıları için devreye soktuğu bu uygulamanın kullanımına ilişkin algı ve düşüncelerin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla araştırma, uygulamanın kullanım gerekçelerini, kullanımlara ilişkin tutumları, bireylerde uyandırdığı duygu ve tepkileri ile son kertede uygulamanın ne ölçüde işlevsel bulunduğunu ortaya koymaya çalışacaktır.

Bu amaç çerçevesinde daha geniş bir veriye ulaşmak açısından görüşme yöntemi ve metin analiz tekniğniği kullanılmıştır. Görüşmeler, 23-56 yaş aralığındaki 6 kadın ve 4 erkek Facebook kullanıcısı ile 2018-2019 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Safety Check uygulamasını kullanan ve kullanmayan katılımcılar için farklı soru formları hazırlanmıştır.

Görüşme gerçekleştirilen bireyler üç gruba ayrılmaktadır. Birinci grup, Safety Check uygulamasının etkin hâle getirildiği terör saldırılarından en az birini deneyimleyen ancak uygulamayı kullanmayan (4 kişi) bireylerden oluşmaktadır. İkinci grup, bir terör saldırısını doğrudan deneyimlemediği hâlde uygulamayı kullanan (2 kişi) bireylerden oluşmaktadır. Son grup ise bu türden bir terör saldırısını hem deneyimlemeyen hem de böyle bir bildirimde bulunmayan bireyleri (4 kişi) kapsamaktadır. Bir terör deneyimi yaşamadığı gibi bildirimde de bulunmayanların çalışma kapsamına alınmasının nedeni, toplumun daha geniş bir kısmını oluşturan bu bireylerin bu türden paylaşımlara yaklaşımlarını ortaya koymaktır.

Araştırmada, görüşmelerden elde edilen verilerle ilgili tartışmaların güçlendirilmesi ve veri zenginliğinin sağlanması amacıyla bir diğer veri toplama aracı olarak metin analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Bu bağlamda, önemli tartışma platformlarından olması, farklı mesajları barındırması ve ayrıca konuya ilişkin neredeyse tek başlık açılmış yer olması nedeniyle inceleme sahası olarak Ekşi Sözlük seçilmiştir. Ekşi Sözlük'te Türkiye'deki terör olayları sonrası Safety Check uygulamasının aktif hâle getirilmesi ile ilgili olarak "facebook güvenlik durumu kontrolü" ve "28 haziran 2016 facebook'un güvende mi-

sin sorusu” olmak üzere iki başlık bulunmaktadır. Bu başlıklar altında toplam 167 entry vardır. Araştırma, bu entrylerin girildiği 2015-2016 tarihlerinden 3 yıl sonra gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmada, bir literatürden hareketle verilerin sınıflandırılmasına gidilmemiş, sahadan hareketle kategoriler oluşturulmuş ve değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırma gömülü teorik perspektifin (Glaser ve Strauss 2017) benimsendiği bir araştırmadır. 167 entry “kağıt-kalem” tekniği ile temel kodlarına ayrılmış (Attride-Sterling 2001, 388-89) ve bu aşamada Safety Check uygulamasına ilişkin görüşleri niteleyen 89 koda ulaşılmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerin analizi sonucunda ise 128 kod çıkarılmıştır. Bu kodların tamamı, benzer hususları bir araya getiren temel kavramlar altında sıralanarak (Attride-Sterling 2001, 389) 10 kategoriye ulaşılmıştır. Bu kategoriler; gösterişçi davranış sergileme, trende uyma, güvenli kimlik inşası, kriz haberleşme aracı, korkuyu arttırma, güvensizlik ve risk yaratma, duyarsızlaştırma ve sıradanlaştırma, doğrudan iletişim tercihi, anın koşulları ve utanma/ön plana çıkmak istememe şeklindedir. Son olarak ise bu kategoriler benzerlikleri açısından Safety Check’in kullanımına bakış açıları, Safety Check ve tetiklediği duygular ve bildirimde bulunmama gerekçeleri olmak üzere temel 3 tema altında bir araya getirilmiştir.

Safety Check kullanımına bakış açıları

Görüşmeler ve metin analizi sonucunda elde edilen temalar; uygulamanın kullanımına ilişkin bakış açıları, uygulamanın kullanımının ortaya çıkardığı duygular ile uygulamanın kullanılmama gerekçeleri şeklindedir.

Bu başlık altında güvenlik durumu bildiriminin kullanımına yönelik bakış açıları; gösterişçi davranış, trende uyma, paylaşımın kullanıcılarda uyandırdığı güvenlik algısı, uygulamanın Facebook’taki kimlik inşası süreçlerine ve terör olayları sırasında haberleşmeyi sağlamasına yaptığı katkı şeklinde sıralanmıştır.

Gösterişçi bir davranış olarak Safety Check: Krizi fırsata çevirme

Görüşme gerçekleştirilen bireylerin bir kısmı, Safety Check uygulamasını kullanarak güvende olduğunu bildirmenin gereksiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bireyler, Safety Check uygulamasını etkin hâle getiren kullanıcıların sosyal medya üzerinden kendilerini sorumluluk sahibi bireylermiş gibi sunduklarını, bir nevi krizi fırsata çevirerek bu uygulamayı bir gösteriş aracı olarak kullandıklarını dile getirmişlerdir:

Ya ben kullanmadım ama benim adıma insanlar paylaşmıştı, güvendesin falan filan diye. Bana da çok saçma geldi ya. Yani bunlar krizi fırsata çevirme zihniyetinin bi ürünü olarak düşünüyorum. Çok merak eden karşısındakini arayıp **soruyodu zaten**. (...) Biz iyiyiz bakın. Sosyal sorumluluğumuz var. (...) Şekilsel **bi** şey olarak düşünüyorum. (Erkek 1, 30).²

Aynı şekilde, Ekşi Sözlük yazarları arasında da güvenlik bildirim kullanımının bir şova dönüştürüldüğü; güvenliğe ilişkin bilgi vermenin değil paylaşım yapmanın esas amaç hâline geldiği görüşünde olanlar vardır:

bence biraz şov yani seni merak edenler zaten onu paylassanda paylasmasan da seni arayıp bilgi alacaklar (kazan12, 14.03.2016).

her ne kadar masum bir amaca hizmet ediyor gibi gözükse de aslında **insanları daha çok paylaşım yaptırmaya yönelik, özünde bencillik yatan uygulama** (rocknrogue, 30.06.2016).

Goffman'ın dramaturjik yaklaşımına göre her gün milyonlarca paylaşım yapıldığı Facebook, kullanıcıların birbirlerini etkilemeye yönelik performanslarını sergiledikleri bir *sahne önü* olarak değerlendirilebilir (2012, 28). Nitekim yukarıdaki ifadelerde, bu uygulamanın bir gösteriş aracı olarak kullanıldığı, "ben sorumluluk sahibi bir bireyim" mesajı verilmeye çalışıldığı belirtilmiştir. Dolayısıyla Safety Check bazı katılımcılar ve Ekşi Sözlük yazarları nezdinde kullanıcıların performanslarına ve esas olarak kimlik inşa etmelerine katkı sağlayan sıradan bir Facebook uygulaması gibi işlev görmektedir. Bu sebeple kullanıcılar, bu türden sosyal medya uygulamaları yerine, iletişimin doğrudan ve bilindik yollarla sağlanmasının önemine ve sahiciliğine vurgu yapmaktadırlar. Facebook'taki bir uygulama aracılığıyla bireylere güvende olup olmadıklarını sormak veya onlardan güvende olduklarına dair bir bildirim beklemek samimiyetsizlik olarak görülmekte, bu sebeple Safety Check gösterişçi bir davranış aracı olarak nitelendirilmektedir. Facebook günümüzde yaygın bir iletişim aracı olarak kullanılıyor olsa da bireylerin güvenliğiyle ilgili hassas bir konuda, üstelik bir terör eyleminden sonra, sanal iletişimin tercih edilmesi bir yapmacıklık olarak değerlendirilmektedir. Daha açık bir ifadeyle Safety Check araç içinde bir araç olarak görülmekte, yaşamın güvenliğiyle ilgili konularda iletişimin bu derece dolaylı yollarla sağlanması eleştirilmektedir.

•••

2 Alıntılardaki vurgular makalenin yazarlarına aittir. Bu vurguların amacı, analiz sonucunda ulaşılan temaları en iyi ifade eden sözcük veya cümleleri öne çıkarmaktır. Görüşme gerçekleştirilen katılımcılar numaralandırılarak isimlendirilmiştir.

Trende uyma aracı olarak Safety Check

Güvenlik bildirimini kullanan ve kullanmayan bireyler, uygulamanın başkaları tarafından kullanılması sonucu bu türden paylaşımların sıklıkla haber kaynağına düşmesine, Facebook'un bu bildirimini yanıtlamaları noktasında kullanıcıları uyarmasına ve bu durumun kullanıcılarda yarattığı motivasyona dikkati çekmişlerdir:

Havaalanı saldırısı oldu, onda da yaptım. Çünkü **o dönem başka bi furyaydı, o trende bi takılma şeyi var.** (...) Başkalarının da etkisi var tabii ki. (...) Hani bi kaç tanesinin dışardan güvende miyim değil miyim diye bilgilendirme aldım. **Onun üzerine paylaşımda bulundum yani.** Orda bişey hâli var motivasyon olarak yani. (...) **Herkes güvendeyim güvendeyim yapıyor.** O zaten çok şeydi işte. Fransa'da da patlama olmuştu, onda da kullanmıştı Facebook. Fransız bi kızda da görmüştüm bildirimini. **Görmek, ondan etkilenmek, ben de güvendeyimi bildirmek en azından** (Erkek 2, 35).

Görüşme verileri, güvenlik bildirimini kullanımında başkalarından göerek etkilenme ve genele dahil olma isteğinin önemli bir belirleyen olduğunu ortaya koymaktadır. Bu gibi sosyal ağların doğasına uygun, kullanıcıların farkında olarak ya da olmadan, doğal bir dürtüyle bir bildirimde bulunma, güvende olduklarını paylaşma akımına kapıldıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla güvende olduğunu paylaşma durumu sanki bir furya hâline gelmektedir. Böylece, güvenlik bildiriminde bulunanlar veyahut başkalarının güvenlik bildirimlerini sorgulayanlar, toplumsal bir olay sonrası sosyal medya ortamlarında gündem hâline gelen bir etkinliğe dâhil olmakta, bir nevi trende uyum sağlamaktadırlar.

Bir terör saldırısını doğrudan deneyimlemiş olan bireyler de bu güvenlik bildiriminin etkin hâle getirilmesini trende uymak olarak görmekte ve bu bildirim çok da önemsenmeden yapıldığını düşünmektedirler. Bu bireyler tarafından asıl vurgulanan husus, güvenlik bildiriminin böyle bir terör saldırısına doğrudan maruz kalmayan ve gerçek manada bir güvensizlik içinde bulunmayan, belki de böyle bir ihtimali hiç taşımayan kişiler tarafından kullanıldığıdır. Bu bireyler, deneyimledikleri olayın vehametine dikkat çekmiş ve bu türden bir olayı deneyimlemiş olanların, böylesi bir paylaşımı yapmaya fırsat bulamayabileceğini ifade etmişlerdir. Bu uygulamaların çoğunlukla terör saldırısının gerçekleştiği mekânın/bölgenin daha dışında yer alan, bu uygulamaya erişim kolaylığı ve rahatlığı içinde olan bireyler tarafından kullanıldığını kendi yakın çevrelerinden de örnekler vererek vurgulamaktadırlar:

Çok önemsemeden de yaptığını düşünüyorum ben bunu insanların. Çünkü o alanda olan çoğu insanın veya çevremdeki insanın ben bu uygulamayı kullandığını görmedim mesela. **Daha çok o alanda olmayan ne bileyim, o olay Kızılay'da yaşandı daha çok ne bileyim Polatlı'da yaşayan biri kullandı.** Çünkü o olayı birebir yaşayınca o an çok daha farklı şeyler düşünüyorsun, kendini düşünmüyorsun direkt (Erkek 3, 24).

Bildirenler de zaten baktığım kadarıyla orda olmayan insanlardı. Mesela İstanbul'daki insan da bildirmiş ama Ankara'da değildi zaten. **Bence sadece orda bulunmayan insanların çevresindekiler bunu yaptılar çünkü o sırada onu kullanıyorlardı, işte haberleri izliyorlardı. Birden kolaylıkla erişebildiler ve işte ben güvendeyim diyebildiler bence** (Kadın 4, 23).

her ne kadar oradan tesadüfen geçmekte olanlar da zarar görse de; bu, hedefi askeri servis araçları olan bir saldırıydı. doğrudan hedef içindeki askeri personeldi, servisi kullanan sivil personel de saldırının hedefi oldu. bu iki gruptan da kurtulan tanıdıklarım var. ama ben onların değil alakasız bir semtte evinde oturmakta olanların "güvende" olduğu bilgisini alıyorum. (cinbiber, 18.02.2016)

Dil-güvenlik ilişkisi ve güvenli bir kimliğin inşasında Safety Check

Güvenlik bildirimini paylaşan ve paylaşmayan katılımcıların vurguladıkları önemli hususlardan biri de kimlik inşasına ilişkindir. Bir terör saldırısını deneyimlemiş katılımcılardan birine göre hiç terör deneyimi yaşamamış olmasına rağmen güvende olduğunu bildirenler, bu uygulamayı kullanarak bir gruba dâhil olma isteklerini karşılamaktadır:

Ben İstanbul'dayım ama yine de güvendeyim (!!!) Sosyal medyada şöyle bişey var ya, **ben orada bulundum veya bulunmadım demek, kendini bir grubun içinde var etmek.** Onun için yapıyor bence, onun dışında bir amacı olduğunu zannetmiyorum (Kadın 4, 23).

Bu görüşme ve benzer ifadeler üzerinden varılan sonuç, doğrudan terör deneyimi yaşayanların ve bu acıya doğrudan tanıklık edenlerin güvenlik bildirimini paylaşmaktan rahatsızlık duymaları; terörü doğrudan deneyimlememiş olanların ise sosyal medya yoluyla bu acıya ortak olmaya çalışmalarıdır. Bir terör saldırısını doğrudan deneyimlemeyenlerin yapmış olduğu paylaşımlar, "acıyı paylaşmak" davranışı üzerinden gerçekleştirilen kendi benliğini ortaya koyma isteğiyle de ilişkilendirilmiştir:

Aslında biraz daha **kendini birey olarak var edebilme**, birey olarak **toplumun içinde yer edinebilme çabası** olarak görüyorum bunu. (...) Paylaşımı yapınca kendini şey zannediyor, işte aa ben toplumsal bir olaya katılmış bulundum, ger-

çekten ben varım, bişeylerle etkileşimim var diye düşünüyorlar. (...) Görmeyen insanlar, orda değildim ama o acıyı bi şekilde paylaşmış olayım, ben de bak güvendeyim (Kadın 4, 23).

Kimlik inşasıyla ilgili bir diğer husus ise “ben” vurgusu üzerinedir. Görüşülen bireylerden biri, “ben güvendeyim” vurgusuna dikkati çekmekte, böylesi bir toplumsal olayın, birtakım bireylerin şahsında, kişisel bir güvenlik probleminde dönüştürüldüğünü ifade etmektedir. Güvenlik-güvensizlik vurguları üzerinden kendi güvenliğini ön plana çıkartma dürtüsü, kendi varlığını teyit etme şekli olarak yorumlanmaktadır:

Evet, “**BEN**” varım. (...) “**Ben güvendeyim...**” zaten senin güvenliğini merak eden insanlar seni arayıp ulaşabilirler. Sen tek tek herkese ben güvendeyim demezsin yani. Ya da ordan paylaşınca herkes ordan mı görüyor yani. O mu ya?! **Hayatımızın merkezi Facebook mu yani?!** (Kadın 5, 42).

fırsat kolluyor herifler kendilerini bir seyin merkezine koyabilmek için. neymis efendim ucağı varmış 3 hafta sonra ataturkten kalkiyomus, yok neymis saldırıda o da olabilirmiş (zott, 29.06.2016).

Yukarıdaki ifadelere göre ise güvenlik bildirimimin paylaşımıyla kimlik, yaşanmış bir olay üzerinden görselleştirilerek pekiştirilmekte, ilgi toplanmaya çalışılmakta ve “ben” duygusu ön plana çıkarılmaktadır.

Böyle her gördüğüne atlayan tipler olur ya, Facebook’ta yaşarlar yani. Öyle bir şey olduğu için çok da kaale almadım açıkçası. (...) Benim için şeyden farksız aslında: hani “ben şurdayım”, “yerini bildirdi”. Yani, ondan farksız yani (Kadın 5, 42).

Yukarıdaki görüşme verisi, “ben”in varlığına ve önemine gönderme olarak okunan bu paylaşımların, aynı zamanda Facebook’taki sıradan paylaşım pratiklerinin bir parçası olarak yorumlandığını göstermektedir. Katılımcı, bu türden paylaşımların büyük oranda hâlihazırda “Facebook’ta yaşayan” ve orayı hayatının merkezi olarak görüp sürekli birtakım bildirimlerde bulunan bireyler tarafından yapıldığını savunmaktadır. Bu sava göre çeşitli durum ve olayları paylaşma pratiği olan bazı kullanıcılar, Safety Check uygulamasını yine aynı dürtüyle bu uygulamaya özel bir önem atfetmeden kullanmaktadır. Bu bulguya yalnızca görüşmelerde değil gerçekleştirilen metin analizinde de oldukça sık rastlanmıştır:

yakında birileri patlama mahalinde check in de yaparsa sasirmam (mauricio el rosencof, 18.02.2016).

listemdeki beyaz türkler tarafından aciliyetle cevabı verilmiş ___³ (*şey*). yarın sabah facebook paylaşımlarına brunch fotoğraflarıyla devam ederler (ayrikotu, 29.06.2016).

‘Güvendeyim’ paylaşımıyla ilgili olarak görüşme verilerinde karşılaşılan bir diğer vurgu ise dil ile güvenlik arasındaki ilişki üzerinedir. Bir terör saldırısını deneyimlemediği hâlde kendisine gönderilen bildirim cevaplayan ve “güvendeyim” paylaşımı yapan kişilerden biri, güvenlik algısının dil dolayısıyla şekillendiğini, güvende veya güvensiz hissetmenin bunun dile getirilmesinden etkilendiğini ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle Facebook’ta yapılan “güvendeyim” paylaşımı, bireye sanal gerçeklikte güvenli bir kimlik inşa etmekte, beraberinde fizik gerçeklikte de bireyin kendine güvenli bir yer bulmasını sağlamaktadır. Bu durum, Goffman’ın yukarıda bahsettiğimiz dramaturjik yaklaşımıyla da uyumludur. Goffman’a göre aktörlerin sahne önünde oynadıkları roller, *olmak istenen asıl hâli* yansıttığı için daha gerçekçtir ve zamanla da kişiliğin bir parçası hâline gelerek hakikate dönüşmektedir (Goffman 1953, akt. Goffman 2012, 31).

Güvende olduğunu hissetmekle bildirmek çok birbirini besleyen bi şey heralde. Ben güvende hissettiğim zaman, güvende olduğumu da dillendirdiğim zaman da güvende hissediyorum. Bunlar dille çok bağlantılı şeyler. Mesela son bir buçuk iki yıldır yaşadığımız şeyler, güvenlik kaygım arttı benim kişisel olarak. Şimdi mesela diline de yansıyor bu, onu görüyorsun. **Güvende değilim dediğin zaman, güvende olmadığını da hissediyorsun diye düşünüyorum.** (...) Bu şeyle de alakalı olabilir, facebookta bi kimlik inşa ediyosun gerçek değil, inşa ediyorsun ama bi gerçekliğin oluyor senin. Belki de bununla da bağlantı kurulacak bi yanı var. Güvende bi kimlik inşa ediyor facebookta ve böylelikle gerçek hayatta da kendine güvenli bir yer buluyor belki de (Erkek 2, 35).

Bunu yapanların hangi bilinçle yaptığına gelecek olursak **herkes herhâlde güvende hissediyor bu şekilde kendini** veya güvende olduğunu bildirmek istiyor. Belki öyle bir etkisi var (Erkek 3, 24).

Ancak sosyal ağlarda inşa edilen ve sergilenen bu “güvenli kimlik”, görüşme gerçekleştirilen bireylerden bir kısmı tarafından güvenliğin değil aksine güvensizlik içinde bulunmanın bir göstergesi olarak okunmaktadır. Güvenliğin dil üzerinden inşa edilmesi süreci, bazı bireyler nezdinde de güvensizliğin inşa edilmesi şeklinde tezahür etmektedir. Aşağıda görüşüne yer

•••

3 Uzun alt çizginin kullanıldığı yerler, kaba ve küfürlü içeriklere işaret etmektedir. Söz konusu içeriklerin yerine, bazı yerlerde, parantez içindeki uygun ifadeler verilmiştir.

verilen katılımcıya göre bireyler “güvendeyim” paylaşımını kendilerini iyi hissetmek amacıyla yapmaktadır ve bu kişiler esasen güvende olmadıklarının farkındadırlar:

Bir insanın orda ben güvendeyim demesi aslında onun güvende olduğunu göstermiyor benim için. (...) Sadece insanlar **kendilerini iyi hissetmek istiyorlar ve böyle bir şey sunulduğunda bunu kullandıklarında da kendilerini iyi hissetmiş oluyorlar sadece. Yani kendini güvende görmek istediği için onu kullanıyor**, ama aslında olmadığını biliyor (Kadın 4, 23).

Sosyal medyada güvenliğin veya güvensizliğin dil üzerinden inşa edilmesi süreci, sanal ve fizik gerçekliği belirleyen sınırların günümüzde nasıl belirsizleştiğinin de göstergesidir. Nitekim Facebook ve benzeri sosyal medya ortamlarındaki kimlik inşası süreçlerinin bu denli önemsenmesinin nedeni de yine her iki gerçeklik düzleminin giderek daha fazla iç içe geçmesi, birbirini beslemesi ve etkilemesidir. Facebook’ta daha fazla kişi tarafından beğenilmenin ve onaylanmanın kullanıcılarda hissettirdiği hoş duygular veya tam tersi nefret söylemine maruz kalmanın hissettirdiği öfke duyguları ne kadar gerçekse ve bu duyguların bireylerin gündelik yaşamlarına sirayet etme gücü varsa; “*güvende olup olmadığını bildir*”, “*güvende olduğu bildirildi*” veya “*arkadaşlarına güvende olup olmadıklarını sor*” şeklindeki yazılı içeriklerle karşılaşmakla uyanan korku duygusunun ve beraberinde gelen güvenlik/güvensizlik hissinin de bir o kadar gerçek olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Kriz haberleşmesinin yeni aracı Safety Check

Safety Check uygulamasının kullanılmasına ilişkin bir diğer bakış açısı; gösterişçi davranış, trende uyma, kendini bir başka ortamda var etme pratiklerinden farklı bir biçimde söz konusu uygulamanın temel işlevine, yani geliştiriliş amacına uygun olarak haberleşme amacıyla kullanıldığı yönündedir. Safety Check’in haberdar olma-etme, iletişim kurma anlamındaki işlevselliğine dikkati çeken katılımcılardan biri, uygulamayı kendisi kullanmadığı ve uygulamanın dezavantajlarının da olduğunu belirttiği hâlde, yurt dışında yaşayan ve yalnızca sosyal medya üzerinden iletişim kurduğu arkadaşlarının güvenliği konusundaki endişelerinin giderilmesi noktasında uygulamanın etkili ve işlevsel olduğunu ifade etmiştir:

Mesela (...) yabancı arkadaşlarımdan bahsediyorum, çok sıklıkla iletişim kurduğum insanlar olmadığı için veya o an o sene Paris’te bile yaşadığını bilmediğim için yani böyle bir olay olmuş ve bu arkadaş vefat etmemiş diye haberdar olabiliyorum (Kadın 6, 33).

Bir terör saldırısını doğrudan deneyimlemediği hâlde uygulamayı etkin hâle getirmiş olan bir diğer katılımcı da uygulamanın iletişim kurma noktasındaki işlevselliğine dikkati çekmiştir. Bu katılımcı, kendisinin başlangıçta “güvendeyim” bildirimini yapmadığını ancak bir arkadaşının kendisini merak ettiğini söylemesi üzerine bu bildirimini kullanma ve çevresini güvenliğine dair haberdar etme gereği hissettiğini ifade etmiştir:

İşte Maltalı bi arkadaşım, (...) iyi misin? Bildirimini şey yapmadın, söylemedin, merak ettim demişti mesela. Onun üzerine yapmışlığım da var yani. O şekilde kullandım yani (Erkek 2, 35).

Güvenlik endişesinden dolayı kendisi ile sürekli iletişim kurulması sonucu bildirimini paylaşmaya karar verme durumuna Ekşi Sözlük kullanıcılarında da rastlanmıştır:

doğru uygulamadır, her ay en az iki defa dış hatları kullan biri olarak dün akşam sayısız telefon aldım, facebook da bunu duyurarak insanların yüreyine su serptim(webya, 29.06.2016).

Sözlükte, çok sayıda kullanıcı güvenlik bildiriminin sosyal medya üzerinden yapılmasını eleştirmektedir. Bu eleştirilere tepki olarak ise fiziksel ve duygusal mesafenin söz konusu olduğu durumlarda uygulamanın işlevsel olduğuna dikkat çekilmiştir. Entrylerde göze çarpan temel vurgu, yurtdışı gibi uzak bir mesafede bulunulması veyahut çok yakın iletişim içinde olunulmasından kaynaklı, telefonla iletişim kurul(a)mayan bireylerin can güvenliğinden emin olma isteğidir:

benim facebooktaki arkadaşlarımın çoğu yurtdışından ve her an her saniye konuştuğum insanlar değil. abim diyebileceğim çok ama çok yakın bir insan teee ___ brezilyada. bir başkası amerikada. şimdi bu adamlar benim an be an evde ___ mi yoksa havalimanında olup olmadığını ne bilsin? telefonla aramaları çok mu mümkün? tek bir safe işareti ile hepsini bilgilendiriyorum ve konu kapanıyor, akıllarındaki “acaba”yı siliyorum (altering lives, 29.06.2016).

bak güzel kardeşim yakın gördüğün kişileri ararsın zaten böyle saçma sapan ‘ulan dur facebook’a gireyim de iyimiymiş’ diye bakmazsın zaten. lakin yakın çevren dışında da görüşmüş selamlaşmış olduğun insanlar yok mu hiç? onların iyi olduğunu bilmek bir nebze iyi hissettirmez mi seni? (parcalıkapan, 18.02.2016).

Aynı şekilde bir başka katılımcı da terör saldırısının gerçekleştiği günlerde Atatürk Havalimanı’nı kullandığı için yakınlarını güvenliği noktasında rahatlatmak amacıyla uygulamayı etkin hâle getirdiğine dikkat çekmiştir. Bu

noktada dikkati çeken bir diğer husus, daha önceki görüşme verilerinde de görüldüğü gibi başkalarından görerek paylaşımında bulunma yani bir etkilenme durumunun varlığıdır:

Çok sayıda tanıdığım eş ve dostum yurt dışına çıktığını biliyordu. Polonya'dan fotoğraf paylaşmıştım. Kimse merak etmesin diye paylaştım. Çünkü patlamadan 24 saat sonra havaalanına uçağımız iniş yapacaktı. (...) Başkalarını gördükten sonra paylaşmaya karar verdim (Erkek 7, 56).

Yukarıdaki katılımcının ifadelerinde dikkat çeken bir husus da Facebook'un hâlihazırda sıklıkla kullanılan uygulamalarından biri olan fotoğraf paylaşımının, yine aynı işlevsellikle yani terör saldırısının olduğu bölgede bulunan veya bulunma ihtimali olan bireylerin yakınlarını haberdar etme amacıyla kullanılmasıdır. Bu noktada, Facebook'un güvenlik bildirimini uygulamasının, bir afet veya terör saldırısı sonrasında, kullanıcıların güvende oldukları paylaşımlarına yarayan yegâne araç olarak algılanmadığı da anlaşılabilir. Nitekim, Facebook gibi sosyal medya ortamlarının birincil kullanım amaçları ve bizzat kendi ağzlarından açıkladıkları misyonları, insanların birbirleriyle daha kolay iletişim kurmalarını sağlamaktır. Dolayısıyla bireylerin güvende olduklarını bildirme veya yakınlarının güvende olup olmadığını öğrenme istekleri söz konusu sosyal medya ortamının farklı uygulamaları ile de karşılanmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerde öne çıkan hususlar dikkate alındığında, Safety Check uygulamasının asıl işlevinin yani güvenliğe ilişkin bilgi verme amacının, gündelik yaşamlarında birbirleriyle sık iletişim kurmayan ve/veya birbirlerinin yaşamından haberdar olmaları yalnızca sosyal medyadaki arkadaşlıklarına bağlı olan, daha açık bir ifadeyle görece uzak ilişkileri olan bireylerin haberleşmesinde ve güvenliğe ilişkin tereddüt ile kaygılarının giderilmesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Çünkü bireyler, genellikle görece daha yakın ilişki içerisinde oldukları kişileri doğrudan iletişim kanalları aracılığıyla bilgilendirme eğilimine sahiptirler.

Safety Check ve tetiklediği duygular

Elde edilen veriler, güvenlik bildirimini uygulamasının bireylerde üç temel duyguyu tetiklediğini ortaya koymaktadır. Bunlardan ilki hem uygulamanın kendisinin hem de paylaşımının korku duygusunu arttırdığı, ikincisi genel bir güvensizlik ve risk algısı yarattığı ve sonuncusu ise terör olaylarına karşı bir duyarsızlaşma yarattığı yönündedir.

Korkuyu arttırma

Görüşmelerden elde edilen veriler, Safety Check uygulamasının bazı bireylerde korkuyu tetiklediğini ortaya koymaktadır. Görüşmeler korku duygunun, uygulamaya ilişkin iki faktör ile tetiklendiğini göstermektedir. Bunlardan birincisi doğrudan Safety Check uygulamasının kendisi, diğeri ise bu uygulamanın diğeri tarafından sık paylaşılmasıdır. Nitekim görüşülen bireylerin bazıları, uygulamanın bir terör olayının habercisi olduğunu, bu sebeple korkuyu büyüttüğünü ve bu uygulamayla bilinçli olarak bir korku psikolojisi yaratılmaya çalışıldığını belirtmektedir:

(...) **korkuyu büyüttüğünü** ve normalleştirdiğini düşünüyorum bu uygulamanın. (...) Belki de medya gücünü, sosyal medya gücünü elinde bulunduran insanların bilinçli olarak yaptığı bir **korku psikolojisi yaymaya çalıştıkları** bir uygulama bile olabilir bu (Kadın 6, 33).

Gelen bildirimler bir yerlerde bir patlama ya da terör olayı olduğunun habercisi olduğu için öncelikle panikliyorum ve güvensiz hissediyorum (Kadın 8, 30).

Uygulamanın kendisinden ziyade güvenlik bildirimlerinin kullanıcılar tarafından paylaşılmasının korkuyu arttırdığını gösteren veriler de mevcuttur. Ayrıca katılımcılardan bir tanesi, kendi yapmış olduğu güvenlik bildirimini paylaşımının korkuyu arttırdığını farkettiğini, bu sebeple de yaptığı paylaşımından pişman olduğunu belirtmiştir:

Bugün olsa aynı paylaşımı yapmazdım. Çünkü korkuyu arttırıyor. Paylaşımından sonra çok sayıda kişi arayıp noldu falan diye sorunca pişman oldum. Anladım ki insanları daha çok korkuttum (Erkek 7, 56).

Safety Check gibi bir uygulamanın varlığının yanı sıra etkin kullanımının da korkuyu arttırdığı yönündeki düşünceler literatür tarafından desteklenmektedir. Gerbner ve Gross, medya tarafından sürekli gündemde tutulan suç ve şiddet olaylarının güvensizlik ve korkuya yol açacağını savunmaktadırlar (2014, 338-339). Gerbner, medya mesajlarının bireyleri bir ileti bombardımanına tabi tutarak dışarıda acımasız bir dünya olduğu düşüncesini enjekte ettiğini, böylelikle medyanın kendisinin "bir taciz ve terör aracı" hâline geldiğini söylemektedir (2014, 405). Bu çerçevede, terör olaylarının gerçekleştiği bölgede bulunan Facebook kullanıcılarına gelen güvenlik uyarıları ve başkalarından aldıkları bildirim bombardımanının bazı bireylerde algılanan terör riskinin düzeyini arttırdığı ve korkuyu tetiklediği ifade edilebilir.

Güvensizlik ve risk

Güvenlik bildirimının paylaşımına ilişkin dikkati çeken bir diğer değerlendirme, paylaşımın bireylere genel bir güvensizlik ve risk ortamının varlığını hatırlatması ve bu risk algısını yeniden inşa etmesiyle ilgilidir. Ayrıca katılımcılar, uygulamanın etkin hâle getirildiği dönemin koşullarına gönderme yapmışlardır. Nitekim uygulama münferit bir terör eyleminin gerçekleştirilmesinin ardından devreye sokulmamıştır. Bu uygulamaların etkin hâle getirildiği zaman dilimi, Türkiye'nin ve dünyanın pek çok yerinde özellikle bombalı terör eylemlerinin sıklıkla gerçekleştirildiği bir döneme denk gelmektedir. Bu durum, bildirim varlığını ve paylaşımını güvensizliğin açığa çıkarılması ve yeniden üretilmesi anlamında daha vahim hâle getirmektedir:

Öyle bir dönemdi ki son derece güvensiz hissediyorsun kendini. Şehrin merkezinde patlamalar falan **oluyo**. Yine bir çıkarım yapalım bu konuda, etkisi olur böyle bişeyin, **daha görsel bişey "güvendeyim" ya da "güvende değilim"**. (...) Doğal olarak şimdi ona bakıp **güvendeyimi** görmeyip arıyorum, mesaj yazıyorum soruyorum falan. Doğal olarak korku böyle kendini besleyen **bişey** (Erkek 2, 35).

Demek ki gerçekten böyle bişey var, yani güvensizlik ortamı var ve meşrulaştırılmış yani bu, öyle hissettim (Kadın 9, 28).

ülkemizin güvenlik konusunda geldiği son noktayı gösteren uygulama (lacivert-yaka, 18.02.2016).

hiçbir zaman güvende olamayacağımızı hatırlatan o soru. facebooktan bildirim geldikçe şansa hâlâ yaşıyorum diyorum (immortal1, 29.06.2016).

Görüşmeler ve metin analizi sonucu elde edilen verilerde, uygulamaların etkin duruma getirildiği zaman dilimindeki güvensiz ortamla da ilişkili olarak bireylerin hayatta ve iyi oldukları bilgisinin bir sosyal medya uygulaması aracılığıyla ilan edilmesinin ve bunun kısa zaman aralıklarıyla tekrar edilmesi ihtiyacının vehametene de vurgu yapılmıştır. Uygulamanın içeriğinde yer alan "güvende misin?" sorusuna verilen "güvendeyim" yanıtı, bazı kullanıcılar açısından güvenlikten çok bir güvensizlik işareti olarak okunmaktadır.

Her an her yerde bir patlama olabileceği hissini uyandırıyor. Bu da rahatsız edici bir durum yani. **Sürekli hayatta olduğuna dair birilerine bilgi vermen gerektiğini hissettiriyor** (Kadın 10, 27).

İnsanların artık buna ihtiyaç duyması bence çok daha kötü bir durum. (...) **Beni daha güvensiz hissettiriyor**. Çünkü yani geçtiğimiz son 2-3 yılda bu güvendeyim

butonunu yaklaşık 10 kere gördük bu da demek oluyor ki ülkemizdeki terör saldırıları her gün artıyor. Ve bu **bence güvenliği değil de aslında daha çok güvensizliği gösteriyor** (Kadın 4, 23).

Sinirlerimi bozdu mesela. Öyle bir şeyi görmek, güvendeyim, güvendeyim, insanlar güvendeyim yazması, noluyor yani bu kadar güvensiz bir ortamda mı yaşıyoruz diye düşünmedim değil yani (Kadın 5, 42).

güvendeyim diye işaretlemiş herkes kendini. gerçekten güvende misin? (vaalbara, 17.02.2016).

züğürt tesellisi olduğunu düşündüğüm facebook hadisesi (...) bir sefer daha kefeni yırtmanın, tesadüfen oradan geçmiyor olmanın ve yakınlarından sevdiklerinden birinin haberiyle yüreğinin dağlanmayışının bencilce bir tesellisi (miriel galathil necromancy, 17.02.2016).

Medya aracılığıyla sürekli olarak korkuyu arttıran haberlere maruz kalma; korku söyleminin kendisinin korkuyu arttırması; güvenlik ve risk durumuna ilişkin bildirim ve haberlerin tekrarlanması güvensizlik duygusunu ve tehlikede olma düşüncesini tetiklemektedir. Altheide, korku söyleminin “her şeyin kontrol dışı kaldığı” düşüncesine yol açarak korkunun kendisini yeniden ürettiğini ifade etmektedir (2003, 19). İşte, “güvende olduğunu bildir” veya “güvende olduğunu bildirdi” şeklinde sık sık sosyal medya kullanıcılarının karşısına çıkan bildirimler, bu kontrol dışılığı, güvensizlik ortamını vurgulamakta, görsel olarak pekiştirmekte ve bireylere bir risk ortamında yaşadıkları duygusunu yaşatmaktadır. Benzer şekilde Washington ve New York’ta medya ve terör korkusunun incelendiği araştırmalar, medyada maruz kalınan terör haberlerinin teröre ilişkin risk algısını ve korkuyu arttırdığını ortaya koymaktadır (Nellis ve Savage, 2012). Her an maruz kalınan terör olayları ve bunların medya aracılığıyla sunumu ve medya organlarındaki görünürlüğü, bireylerde, Beck’in ifadesiyle riskin küreselleştiği, her an her yerde risk altında oldukları ve güvensiz bir dünyada yaşadıkları düşüncesini tetiklemektedir. Nitekim riskin derecesi öylesine şiddetlenmiştir ki bireyler kendilerine yarattıkları sanal ortamlarda bile bu riske ilişkin bildirim ve uyarılarla karşılaşmaktadırlar.

Duyarsızlaştırma ve sıradanlaştırma

“Güvendeyim” uygulamasına ilişkin dikkat çekilen bir diğer konu, hem Safety Check uygulamasının varlığının hem de bu uygulamanın kullanıcılar tarafından etkin duruma getirilmesinin, terör olayları ve ölümü sıradanlaştırarak bireyleri bu gibi hayati önem teşkil eden durum ve olaylara karşı du-

yarsızlaştırmasıdır. Bazı bireyler, uygulamanın doğrudan kendisine eleştiri yönelterek ölüm ve hayata ilişkin bir konunun bir sosyal medya ortamı aracılığıyla konu edilerek normalleştirildiğini ve basitleştirildiğini vurgulamışlardır. Öyle ki görüşme gerçekleştirilen kişilerden biri, “güvendeyim” uygulamasını, diğer sosyal medya uygulamalarıyla benzeştirerek sıradan bir sosyal medya kullanım pratiği olarak gördüğünü ve bu sebeple de “çok da kaale almadığını” ifade etmiştir. Bu uygulamanın, tamamen sosyal medyadaki sıradan paylaşım pratikleri gibi düşünülerek etkinleştirilmesi, diğer kullanıcılar nezdinde uygulamanın dikkate alınmamasına ve bu sebeple de büyük ölçüde işlevsiz görülmesine neden olan bir faktör olarak yorumlanmıştır:

Yani o kadar sıradan bir şey ki bunun için bir uygulama çıkardık ve yani bakkala giderken şöyle olmadı haberiniz olsun gibi basitleştirdiğini düşünüyorum biraz da onun. Yani evet terör çok normal bir şey ve ben ölmedim gibi bir şey bir his uyandırıyor bende yani (...) İnsanları teröre karşı **duyarsızlaştırdığını düşünüyorum**. (...) Evet, işte patlama oldu, haberiniz olsun ben ölmedim. Çok sıradan, o kadar sıradan bir şey ki bu patlama yağmur yağması gibi kar yağması gibi doğal bir şey. Bu hissiyata kapıldığımız için de duyarsızlaşıyoruz (Kadın 6, 33).

Böyle Facebook’u çok aktif kullanan insanların her gelen şeyi yanıtlaması ya da her şeyi paylaşması gibi bir şey gibi geldi bana. Hee “bu da güvendeymiş, iyi çok şükür” demedim (Kadın 5, 42).

dün 1 saat önce paylaştığı alakasız bir yer lokasyonunun üstüne güvendeyim diye işaretleyen insan bugün sabah yine tatil fotoğraflarını paylaşıyor. görüyorum çünkü ana sayfada çıkıyor;

x bilmemnerdeydi.

“patlama olmuş :(“

güvende

“sahilde bilmemne keyfi :)” (apwbd, 29.06.2016).

Literatürde, şiddet, medya ve sosyal medya üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda, şiddet içeriklerinin sıklıkla tekrar edilmesinin ve paylaşılmasının, bu içerikleri kanıksatarak sıradanlaştırdığı ortaya konulmuştur (Yumkuruz 2017, 99-100). Benzer şekilde bu çalışmada da terör olaylarıyla ilişkili güvenlik bildirimlerinin sosyal medyada sürekli tekrarlanan sıradan bir içerik hâline geldiğinin düşünülmesinden kaynaklanan eleştiriler olduğu görülmektedir.

Bildirimde bulunmama gerekçeleri

Facebook tarafından kendilerine “güvende olduğunu bildir” önerisi yöneltilen bireylerden bazıları bu uygulamayı kullanmama gerekçeleri olarak üç

hususla dikkat çekmişlerdir. Bunlardan en çok tekrar edileni, doğrudan iletişimin tercih edilmesi; ikincisi, terör saldırısını doğrudan deneyimlemiş olanlar tarafından terör sonrası oluşan şartlara ve ortaya çıkan önceliklere vurgu yapılması; üçüncüsü ise böyle bir bildirimini paylaşmaktan utanılması ve bununla ön plana çıkmak istenilmemesidir.

Doğrudan iletişimi tercih etme

Doğrudan iletişimi tercih etme, güvendeyim bildirimini paylaşmamanın önde gelen nedeni olarak ifade edilmektedir. Katılımcılar, “daha etkili ve gerçekçi yollar” şeklinde ifade ettikleri, telefonla aramak, kısa mesajı kullanmak gibi iletişimin nispeten geleneksel yollarını yakınlarından haber almak veya onlara haber ulaştırmak amacıyla daha fazla tercih etmektedirler. Ayrıca, Facebook’ta zaman tüneline terörü lanetleyen veyahut konuyu özetleyen paylaşımlarda bulunma ve hatta Messenger gibi sosyal medya uygulamaları üzerinden kişiye özel mesaj atma gibi eylemler “güvendeyim” bildirimine tercih edilmektedir. Bu bildirim tercih edilmemesinde uygulamanın henüz yeni olması ve terör ortamının yarattığı kargaşadan dolayı uygulamayı kullanmayı akıldan geçirmeme gibi faktörlerin yanı sıra sosyal medya üzerinden güvenliğe ve hayatta kalmaya ilişkin bir paylaşımın yapılmasını samimi bulmama, dolayısıyla bu ağ üzerinden yapılan herhangi bir paylaşımı dikkate almama durumları da etkili olmaktadır:

Kullanmayı akıl edemedim, yani zaten çok yakınlarım bana ulaşip iyi olduğumu öğrendiği için (...) ilk bir saat içinde zaten ulaşmak istediğim insanlara ulaşmıştım ve dediğim gibi paylaşımı da yazdığım zaman bütün arkadaş listem benim patlamadan zarar görmediğimi anladı (Kadın 6, 33).

Paylaşmadım çünkü benim güvende olup olmadığımı merak edip insanlar zaten beni arayıp öğrendiler yani. Herkese bunu bildirmeme gerek yok (Kadın 5, 42).

kimse kendini kandırmasın arkadaş.ailesinden biri ankara’da olan insan eğer durumundan meraklanıyorsa facebook’a falan girmez.öğrenmesi gereken kişi zaten çoktan öğrenmiştir durumunu (comple, 18.02.2016).

“zaten, güvenliğini facebook’a giriş yaparak öğreneceğiniz birini merak etmeyin.” dediğim, gereksiz ___ (*uygulama*) bir insan, senin için önemliyse zaten bir şekilde arayıp, nerde ve nasıl olduğunu öğrenirsin (meydansazi, 18.02.2016).

Görüşme gerçekleştirilen bireylerden biri, yukarıdaki vurgulara ek olarak bu gibi uygulamalar üzerinden yapılan bildirimlerin tam bir iyilik hâlini değil, ancak ve sadece fiziki bir iyi olma durumunu ortaya koyduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla yakınların yalnızca fiziksel sağlıklarına ilişkin değil, aynı

zamanda psikolojik durumlarına ilişkin bilgi alma arzusu da doğrudan iletişim kanallarına duyulan ihtiyacı arttırmaktadır:

..., patlama bölgesinde olsam dahi aklıma gelen şey bildirimde bulunmak değil, ailemi ve yakınlarımı telefonla aramak ya da kısa mesaj yoluyla ulaşmak olurdu. **Her şeyin sosyal medya üzerinden ilerlemesine karşıyım ve samimi bulmuyorum.** Acil durumda bile olsak sosyal medyadan **daha etkili ve gerçekçi yollar** olduğunu düşünüyorum. Kendim de bu bildirimlere rağmen kesinlikle iletişime geçiyorum. Telefon numarası olmasa bile sosyal medya hesaplarından özel mesaj atarak iyi olup olmadığını soruyorum. Bu bildirimler sadece bedenen güvende olduğumuza odaklanıyor, psikolojik olarak iyi olup olmadığımızla ilgilenmiyor (Kadın 8, 30).

Yüz yüze gerçekleşen ve samimiyet içeren ilişkiler, geleneksel-modern karşıtlığı üzerinden açıklanan birçok toplumsal gelişme kuramında geleneksel olanla bağlantılı olarak kullanılmıştır. Hızla gelişen enformasyon ve iletişim teknolojileri göz önüne alındığında, telefon etme ve kısa mesaj atma pratikleri de iletişimin görece geleneksel biçimleri olarak değerlendirilebilir. Nitekim yukarıdaki ifadelerde de görüldüğü üzere, katılımcılar için doğrudan iletişim biçimlerinin yüceltilmesinin nedeni, sosyal medya aracılığıyla sağlanan iletişimin samimiyetsizlikle ilişkilendirilmesidir. Dahası, bu düşünce doğrultusunda sosyal medya uygulamalarının da kendi içerisinde ayrıştırıldığı görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle sosyal medya üzerinden kurulan iletişim samimiyetsizlikle ilişkilendirilse de özellikle yaşamın güvenliği ile ilgili olduğu düşünülen konularda, nispeten daha samimi bulunan özelden mesaj yazma pratiği tercih edilmektedir.

Anın koşulları ve öncelikler

Terör saldırısını doğrudan deneyimlemiş olanların güvenlik bildirimini kullanmama nedenlerinden bir diğeri terör saldırısının ortaya çıkardığı koşullar ve bunun yarattığı önceliklerdir. Katılımcılar, terörün yarattığı kargaşa ortamında bu uygulamayı kullanmayı düşünemediklerini, yaralılarla ilgilenme veya onlara yardım etme gibi çeşitli sebeplerden ötürü böyle bir bildirimde bulunmaya fırsatlarının olmadığını belirtmişlerdir:

Yok hayır, bildirmedim, zaten o an insanın aklına böyle bir şey gelmiyor. Akşama kadar telefonumla uğraşmadım. Sadece işte kan vermek için hastaneye gittiğim sürede birileriyle konuşmaya çalıştım ama o esnada sosyal mecrayı kullanmak tabii ki de aklıma gelmedi (Kadın 4, 23).

Ben ordaydım zaten, ben böyle bişey yapmadım. O zaman orda olanlar zaten bence yapmamıştır diye düşündüm açıkçası. Çünkü **can güvenliğinden endişe**

eden insan böyle bir kaygıya düşmez. Akşam da dönüp bunu yapmak yerine, akşama kadar o şoku kendi üzerinden atarsa zaten evine gidip oturur, bunun üzerine düşünür diye düşündüm. Sosyal medyaya girip böyle bir bildirim yapmazlar yani (Kadın 4, 23).

güvende olmasam facebook a mı girerim (...) (foreveryoung27, 18.02.2016).

Terör olayı sonrası ortaya çıkan birtakım süreçlerle ilgilenmek gibi sorumluluklar nedeniyle böyle bir bildirimde bulunma fırsatı bulamamanın dışında vurgulanan bir diğer önemli husus, bizzat kişinin kendi can güvenliği ile ilgilidir. Bir terör saldırısını doğrudan deneyimleyen katılımcılar arasında, can güvenliğinden kaygı duyan bireylerin bu türden bir paylaşımda bulunma telaşına düşmeyeceğini ifade edenler bulunmaktadır.

Utanma/ön plana çıkmak istememe

Bildirimde bulunmama noktasında öne çıkan son husus, utanma ve kendini ön plana çıkarmak istememe gibi duygusal hassasiyetlerle açıklanabilecek durumlardır. Görüşülen bireylerden biri, özellikle de doğrudan deneyimlediği ve pek çok kişinin hayatını yitirdiği terör saldırısı üzerinden konuşarak ölümün olduğu bir ortamda “güvendeyim” demenin, kendisi açısından utanç verici olduğunu ve bu sebeple de böyle bir paylaşımda bulunmayı düşünmediğini ifade etmiştir:

Bence orda olan insan biraz daha utanır. Çünkü bizim yanımızdan insanlar geçerken üstünde et parçaları olup da yanımdan geçen insanlar vardı. (...) Ya açıkçası biraz utandım. Ben de oradaydım. (...) onların öldüğü yerde ben hâlâ yaşıyorum, beni merak etmeyin demeye utandım açıkçası (Kadın 4, 23).

Benzer vurgulara Ekşi Sözlük entrylerinde de rastlanmaktadır:

doğrudan hedef olanlar bugün orada olmadıklarına şükretseler de bu sadece bir saniye sürüyor. çünkü hep birlikte hedefi oldukları bu korkunç olaylar zincirinde “içlerinden” birilerini kaybettiler. ve eminim ki bu psikolojideyken birileri onlar için “ayşe güvende” bildirimini yapsa rahatsız olurlar (cinbiber, 18.02.2016).

bir garip durum. yurtdışında iş yaptığımız arkadaşlar msj atıyorlar iyi misin diye. gerçekten utanıyorum ben evimdeydim. iyiyim diyorum da sanki o an orada olup o vahşeti yaşayanlara ayıp ediyormuşum gibi geliyor (sibergerac, 29.06.2016).

Ön plana çıkmak istememe, kendini göstermekten hoşlanmama gibi unsurlar da *Safety Check* uygulamasını kullanmama nedenleri arasındadır. Katılımcılar, utanma gibi nedenlerden farklı olarak söz konusu uygulamayı kimlik inşası sürecinin bir aracı olarak gördüklerini, uygulamanın kendini

gösterme isteğini gerçekleştirilmeye yarayan bir malzeme olarak kullanıldığını belirtmişlerdir:

Böyle çok kendimi ön plana çıkarmayı sevmem, kimsenin de öyle bir şeyden haberdar olmasını istemem (Kadın 9, 28).

Tamamen benimle alakalı bir durum. Yer bildirimleri yapmadığım gibi tehlike bildirimleri, bu gibi paylaşımlar da yapmıyorum. Bunları ne bileyim kendini göstermek gibi hissediyorum. Facebook'ta, ben de varım, bana bişey olmadı, patlamaya maruz kaldım, başıma kötü şeyler geldi gibi lanse etmek istemiyorum kendimi. Bi de açıkçası bu yaşanan tehlikenin Facebook'a malzeme edilmesi hoşuma gitmiyor (Kadın 10,27).

Yukarıdaki görüşmeden de anlaşılacağı gibi ve daha önce de değinildiği üzere, bazı bireyler "güvendeyim" paylaşımını diğer sosyal medya uygulamalarından ayırmamakta, bu bildirimleri sosyal medyadaki yer bildirimleri, durum bildirimleri vb. farklı türden paylaşım pratikleriyle eşdeğer tutmaktadırlar.

Sonuç

Görüşmeler ve metin analizi aracılığı ile toplanan araştırma verilerinden elde edilen sonuçlar, Facebook tarafından başlangıçta doğal afetler için devreye konulan ancak daha sonra terör eylemleri için de aktif hâle getirilen Safety Check uygulamasına ilişkin çok çeşitli yaklaşımların olduğunu göstermektedir. Bu hususta en çok vurgulanan noktalar, belirli kategorilere ayrılarak temalaştırılmıştır. Bu temalardan ilki, Safety Check uygulamasının kullanımına ilişkin bakış açılarıdır. Safety Check uygulamasının kullanımı, bazı bireyler tarafından gösterişçi kimliğin bir yansıması, şov aracı ve trende ayak uydurma gibi haber alma veya haberdar etme amaçlarından bağımsız olarak ve samimiyetsizlikle ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir. Katılımcılardan bazıları, uygulamanın kullanımını, bu uygulama üzerinden bir toplumsal olaya dahil olma, sorumluluk sahibiymiş gibi hareket etme ve kendilerini ön plana çıkarma gibi kimlik inşasının parçası olan süreçlere gönderme yaparak yorumlamışlardır. Vurgulanan bir diğer husus ise sanal ortamda paylaşılan "güvendeyim" bildirimlerinin, bazı bireylere kendisini güvende hissettirdiğidir. Buna göre, güvenlik algısı, "güvendeyim" paylaşımı yaparak yani aslında "güvendeyim" diyerek kurgulanan bir söylem üzerinden üretilmektedir. Sanal gerçeklikte yapılan bir paylaşımın somutlaştırılan güvende olma hissini, fizik gerçeklikteki güvende olma hissini etkilediği hususu, sanal ve fiziki gerçekliği belirleyen sınırların günümüzde nasıl belirsizleştiğini ve iç içe geçtiğini göstermesi açısından önemli bir bulgudur. Bu tema altında ele alınan bir

diğer konu ise Safety Check uygulamasının kriz haberleşmesinde, özellikle uzak mesafede olan ve gündelik yaşamda doğrudan iletişim içinde olunmayan bireylerle kısa sürede iletişim sağlanması noktasında işlevsel olduğudur.

Analiz sonuçlarında ön plana çıkan ve araştırma açısından oldukça önemli görülen bir diğer ana tema ise Safety Check uygulamasının hem kendisinden hem de kullanımından kaynaklanan duygulardır. Hem uygulamanın varlığının hem de sık kullanımının bireylerde korku duygusunu tetiklediği ve arttırdığı, sürekli güvenlik bildirimleri ile karşılaşmanın toplumun içinde bulunduğu genel güvensizlik ve risk ortamını hatırlattığı ve aynı zamanda bu duyguları yeniden ürettiği görülmektedir. Korku ve güvensizlik gibi duyguların yanı sıra güvenlik bildirimleri ile sık karşılaşmanın ortaya çıkardığı bir diğer sonuç, bireyleri terör olaylarına ve bunların sonuçlarına karşı duyarlılaştırması veya bu türden olayları toplum genelinde normalleştirmesidir.

Araştırmada elde edilen diğer bir sonuç ise güvenlik bildiriminde bulunmama davranışına ilişkindir. Doğrudan iletişimi tercih etme, yaşanan terör saldırısının ortaya çıkardığı koşullar ve bireylerin öncelikleri, can kaybının yaşandığı bir terör saldırısında güvende olduğunu bildirmekten hicap duyma güvenlik bildiriminde bulunmama nedenleridir.

Sonuç olarak Facebook tarafından terör eylemleri için de etkin hâle getirilen Safety Check, araştırma kapsamında belirli açılardan ve bazı özel durumlar için avantajlı bir uygulama olarak görülürken büyük ölçüde de korku ve güvensizliği tetikleyen ve amacı dışında başka sebeplerle kullanılan bir sosyal medya uygulaması olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda uygulamaya ilişkin çift taraflı bir bakış açısının olduğu söylenebilir. Ancak esas vurgulanması gereken nokta, terör gibi hayati önem taşıyan ve vahim sonuçlara yol açan toplumsal meseleler için sosyal medya kullanmanın ciddiyetsiz ve samimiysiz görüldüğüdür. Safety Check uygulaması, fotoğraf paylaşmak veya yer bildirmek gibi sıradan bir Facebook pratiğinden çok farklı düşünülmektedir.

Uygulamaya yönelik bu yaklaşımların kültürel bir arka planı olabilir. Özellikle birincil, sıkı ve yüzyüze ilişkilerin önemini koruduğu ve bireyselleşmenin görece daha az olduğu toplumlarda doğrudan iletişimin ön plana çıkması muhtemel bir sonuçtur. Toplumsal ve kültürel farklılıkların, Safety Check gibi uygulamaların kullanımını nasıl etkilediği ancak benzeri araştırmaların çok geniş bir kapsamda yürütülmesi ile mümkün olacaktır. Bu anlamda sonraki çalışmalarda farklı ülkelerde terör olayları sonrası aktif hâle

getirilen Safety Check uygulamasına ilişkin yaklaşımları ortaya koyacak araştırmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca, deprem ve benzeri doğal afetlerin yaşanması durumunda bireylerin uygulamaya daha olumlu anlamlar yükleyebileceği düşünülmektedir. Bilindiği üzere, hem yayıldığı coğrafi alan hem de verdiği zararlar açısından etki alanı geniş olan deprem ve benzeri doğal afetlerin gerçekleşmesi durumunda, telefon görüşmelerinde web tabanlı uygulamaların veya SMS'lerin tercih edilmesi önerilmekte, acil yardıma ihtiyaç duymadıkları sürece arama yapmamaları konusunda vatandaşlar uyarılmaktadır. Bu anlamda, gelecek araştırmalarda uygulamanın deprem ve benzeri doğal afetler çerçevesinde ele alınmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ahmed, Shamila. 2015. "The Emotionalization of the "War on Terror": Counterterrorism, Fear, Risk, Insecurity and Helplessness." *Criminology & Criminal Justice* 15 (5): 545-60. <https://DOI.org/10.1177/1748895815572161>.
- Altheide David L. ve R. Sam Michalowski. 1999. "Fear in the News: A Discourse of Control." *The Sociological Quarterly* 40 (3): 475-503. <https://DOI.org/10.1111/j.1533-8525.1999.tb01730.x>.
- Altheide, David L. 2003. "Mass Media, Crime, and the Discourse of Fear." *Hedgehog Review* 5 (3): 9-25. <https://hedgehogreview.com/issues/fear-itself/articles/mass-media-crime-and-the-discourse-of-fear>.
- Attride-Sterling, Jennifer. 2001. "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research." *Qualitative Research* 1 (3): 385-405. <https://DOI.org/10.1177/146879410100100307>.
- Baştürk Akca, Emel. 2007. *Kimlik, Medya ve Temsil: Kimlik Kurgusu ve Temsilleri Üzerine Medya Analizleri*. Derleyen Emel Baştürk Akca. Ankara: Nobel Yayınları.
- Beck, Ulrich. 2002a. "The Silence of Words and Political Dynamics in the World Risk Society." *Logos* 1 (4): 1-18. <https://pdfs.semanticscholar.org/5f0d/2d183c96838f3108290fc2586d062ed713b2.pdf>.
- Beck, Ulrich. 2002b. "The Terrorist Threat: World Risk Society Revisited." *Theory, Culture & Society* 19 (4): 39-55. <https://DOI.org/10.1177/0263276402019004003>.
- Beck, Ulrich. 2006. "Living in the World Risk Society." *Economy and society* 35(3): 329-45. <https://DOI.org/10.1080/03085140600844902>.
- Beck, Ulrich. 2014. *Risk Toplumı: Başka Bir Modernliğe Doğru*. Çevirenler Kazım Özdoğan ve Bülent Doğan. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Bozkurt, Veysel. 2000. "Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu mu?" *Birikim Dergisi* 136: 69-74. <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-136-agustos-2000/2328/gozetim-ve-internet-ozel-yasamin-sonu-mu/2499>.
- Clemente Frank ve Michael B. Kleiman. 1977. "Fear of Crime in the United States: A Multivariate Analysis." *Social Forces* 56 (2): 519-31. <https://psycnet.apa.org/DOI/10.2307/2577738>.
- Dolgun, Uğur. 2011. "İnternet ve Demokrasi." *Sosyoloji Konferansları Dergisi* 44: 221-36. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101294>.
- Duyvesteyn, Isabelle ve Leena Malkki. 2018. "Is There a New Terrorism Existence Today?" in *Contemporary Debates on Terrorism*, editörler Richard Jackson ve Daniela PISOIU, 50-7. Londra: Routledge.
- Facebook. t.y.a "Our Mission". Erişim tarihi 4 Ekim 2020. <https://about.fb.com/company-info/>.

- Facebook. t.y.b "Kriz Yardım Merkezi". Erişim tarihi 10 Mart 2019.
<https://www.facebook.com/help/141874516227713/>.
- Fuchs, Christian. 2016. *Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş*. Çevirenler Diyar Saraçoğlu ve İlker Kalaycı. Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Furedi, Frank. 2002. *Culture of Fear*. New York: Continuum.
- Gerbner, George. 2014. "Medyada ve Medyayla Şiddet ve Terör." Çevirenler Güneş Ayas, İsmail Kovacı ve Veysel Batmaz. *Medyaya Karşı* içinde, editör Michael Morgan, 385-410. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gerbner, George ve Larry Gross. 2014. "Televizyonla Yaşamak: Şiddet Profili." Çevirenler Güneş Ayas, İsmail Kovacı ve Veysel Batmaz. *Medyaya Karşı* içinde, editör Michael Morgan, 333-74. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gerbner, George, Michael Morgan, Güneş Ayas, Veysel Batmaz ve İsmail Kovacı. 2014. *Medyaya Karşı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, Anthony. 2000. *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. Çeviren Osman Akınhay. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Girgin, Ümit Hüseyin. 2018. "Gelenekten Postmoderne Kimlik İnşa Süreci ve Yeni Medya: Facebook Örneği." *Abant Journal of Cultural Studies*, 3 (5): 202-30.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/469666>.
- Glaser, Barney G. ve Anselm L. Strauss 2017. *The Discovery of Grounded Theory*. New York: Routledge.
- Goffman, Erving. 2012. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Heath, Linda ve Kevin Gilbert. 1996. "Mass Media and Fear of Crime." *American Behavioral Scientist* 39 (4): 379-86.
<https://DOI.org/10.1177/0002764296039004003>.
- Howie, Luke. 2005. "There is Nothing to Fear but Fear Itself (and Terrorists): Public Perception, Terrorism and the Workplace." *Paper Presented to the Social Change in the 21st Century Conference*. Centre for Social Change Research Queensland University of Technology.
<https://eprints.qut.edu.au/3493/1/3493.pdf>.
- Laqueur, Walter. 2000. *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. ABD: Oxford University Press.
- Mythen, Gabe ve Sandra Walklate. 2008. "Terrorism, Risk and International Security: The Perils of Asking 'What if?'" *Security Dialogue* 39 (2-3), 221-42.
<https://DOI.org/10.1177/0967010608088776>.
- Nellis, Ashley ve Joanne Savage. 2012. "Does Watching the News Affect Fear of Terrorism? The Importance of Media Exposure on Terrorism Fear." *Crime & Delinquency* 58 (5): 748-68.
<https://DOI.org/10.1177/001128712452961>.
- Pain, Rachel. 2009. "Globalized Fear? Towards an Emotional Geopolitics." *Progress in Human Geography* 33 (4), 466-86.
<https://DOI.org/10.1177/0309132508104994>.

- Renard, Thomas. 2016. "Fear not: A Critical Perspective on the Terrorist Threat in Europe." *Egmont Security Policy Brief*, No. 77.
<http://www.jstor.com/stable/resrep06576>.
- Tokgöz Şahoğlu, Cemile. 2013. "Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Ekseninde Sosyal Paylaşım Ağları." *Akademik Bilişim 2013-XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 1047-55. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
<http://ab.org.tr/ab13/bildiri/228.pdf>.
- Toprak, Ali, Ayşenur Yıldırım, Eser Aygül, Mutlu Binark, Senem Börekçi ve Tuğrul Çomu. 2009. *Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: "Görüliyorum Öyleyse Varım!"* İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Tulloch, John. 2009. "Culture and Risk." in *Social Theories of Risk and Uncertainty: An Introduction*, editör Jens O. Zinn, 138-67. Blackwell.
- Yerlikaya, Turgay. 2018. "Cambridge Analytica Risk Toplumu ve Sosyal Ağlar." *Açık Görüş*. Erişim tarihi 24 Haziran 2020.
<https://www.star.com.tr/acik-gorus/cambridge-analytica-risk-toplumu-ve-sosyal-aglar-haber-1334180/>.
- Yumrukuz, Özlem. 2017. "Şiddete Karşı Duyarsızlaşma ve Sosyal Medya İlişkisi Üzerine Bir İnceleme". *Marmara İletişim Dergisi* 28: 89-106.
<https://DOI.org/10.17829/midr.20172833779>.
- Weitzer, Ronald ve Charis E. Kubrin. 2004. "Breaking News: How Local TV News and Real-world Conditions Affect Fear of Crime." *Justice Quarterly* 21 (3): 497-520.
<https://DOI.org/10.1080/07418820400095881>.
- Zhao, Shanyang, Sherri Grasmuck ve Jason Martin. 2008. "Identity Construction on Facebook: Digital empowerment in Anchored Relationships." *Computers in Human Behavior* 24: 1816-36.
<https://DOI.org/10.1016/j.chb.2008.02.012>.
- Zinn, Jens O. 2009. *Social theories of risk and uncertainty: An introduction*. Blackwell.
- Zuckerberg, Mark. 2015. Mark Zuckerberg Resmi Facebook Hesabı. Son değişim tarihi 15 Kasım 2015. Erişim tarihi 10 Mart 2019.
<https://www.facebook.com/zuck>.

Werner Herzog Filmlerinde Antropolojik Yaklaşımlar ve Yerli İmgeler

Selda Tunç Subaşı

<https://orcid.org/0000-0001-7009-4848>

seldatun@gmail.com

Öz

Yeni Alman sineması auteur yönetmenlerinden Werner Herzog, özellikle bazı filmlerinde sıklıkla yerli imgelerini kullanır: *Tanrının Gazabı, Aguirre (The Wrath of God, Aguirre)* (1972), *Herkes Kendi Başına ve Tanrı Herkese Karşı, (Enigma of Kasper Hauser)* (1974), *Fitzcarraldo* (1982), *Düşlerin Ağırlığı (Burden of Dreams)* (1982), *Küçük Askerin Şarkısı (Ballad of the Little Soldier)* (1984), *Yeşil Karıncaların Düş Gördüğü Yer (Where the Green Ants Dream)* (1984), *Yeşil Kobra (Cobra Verde)* (1987). Bu filmlerdeki yerli imgelerin ortaya çıktığı coğrafyalar, Avrupa'nın ekonomik ve kültürel sömürüsüne maruz kalan eski sömürge topraklarıdır. Herzog filmlerindeki yerli imgeler, bu çalışmada, kolonyal ve postkolonyal yaklaşımlar perspektifinde incelenecektir. Bu doğrultuda temel amaç, Herzog filmlerindeki yerli imgelerinin toplumsal bellekte nasıl bir yeri olduğunu tartışmaktır. Çalışmanın temel argümanı ise bölgelerin sömürge tarihinin yönetmenin filmlerinin merkezinde yer aldığı iddiasıdır. Ayrıca Alman kolonyal tarihinde önemli bir popüler imge olan Karl May'in *Winnetou* karakteri, "soylu vahşi" (noble savage) kavramına atıfla irdelenecektir. Sözü edilen filmler, metin çözümlemesi yöntemi ile analiz edilecektir. Çalışmanın temel bulgusu, yönetmenin filmlerinde yarattığı imgelerin sömürge tarihini dışlamaktan çok bu tarihi içerdiği yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Werner Herzog, kolonyalizm, postkolonyalizm, soylu vahşi, yerli imgeler.

• • • • •

Makale geliş tarihi: 17.5.2020 ■ Makale kabul tarihi: 8.7.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn: 301-324

Araştırma Makalesi ■ 10.24955/ilef.822762

Anthropological Approaches and Images of Indigenous People in Werner Herzog Films

Selda Tunç Subaşı

<https://orcid.org/0000-0001-7009-4848>

seldatun@gmail.com

Abstract

Werner Herzog, one of New German Cinema's auteur directors, often uses indigenous people's images, especially in his films *The Wrath of God*, *Aguirre* (1972), *Enigma of Kasper Hauser* (1974), *Fitzcarraldo* (1982), *Burden of Dreams* (1982), *Ballad of the Little Soldier* (1984), *Where the Green Ants Dream* (1984), and *Cobra Verde* (1987). The geographical regions from which the indigenous images in these films emerge are former colonial lands that have been the subject of European economic and cultural exploitation. In this study, indigenous images in Herzog films are examined through colonial and postcolonial perspectives and analysed in terms of their place in collective memory. The main argument of the study is that the colonial history of former colonial regions is at the centre of the director's films. Also, the Winnetou character of Karl May, an important popular image in German colonial history, is examined with reference to the concept of the 'noble savage'. These films are analysed using the method of textual analysis. The main finding of the study is that the images created by the director in his films include rather than exclude colonial history.

Keywords: Werner Herzog, colonialism, postcolonialism, noble savage, images of indigenous people.

• • • • •

Received: 17.5.2020 ■ Accepted: 8.7.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn: 301-324

Research Article ■ 10.24955/ilef.822762

Werner Herzog, çeşitli coğrafyalarda çektiği filmlerin çekim aşamasında ya da sonrasında kolonyal hafızanın peşini bırakmadığını belirtir. Yönetmenin bu serzenişi çalışmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Herzog amacının evrensel gerçeklerin imgelerini çoğaltmak olduğunu söylese de yarattığı imgeler, bölgesel tarihi tümüyle dışlar mı? Filmlerde, sömürü tarihiyle toplumsal hafıza arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu sorularla oluşturulan temel argüman, Herzog filmlerinin bölgelerin sosyo-politik tarihini dışlamadığı, filmlerin imgeler üzerinden post kolonyal bir eleştiriyi mümkün kıldığıdır. Çalışmada, Alman kolonyal tarihindeki kolonyal fantezilerin toplumsal koşullarla olan ilişkisini açığa çıkarmak için “soylu vahşi” (noble savage) ve “German Indianthusiasm” kavramları kuramsal çerçeveye dâhil edilmiştir. Analiz için söylem çözümlemesinin özel bir türü olan eleştirel metin çözümlemesinden yararlanılmıştır. Söylem çözümlemesi konuşma, yazı dili, açıklama ya da betimlemelerin nasıl inşa edildiği ile ilgilenir. Açıklamalar ile hiyerarşi, iktidar ve ideoloji arasındaki karşılıklı ilişkiyi göstermeye çalışır (Punch 2005, 216). Fransız post-yapısalcılığı ile şekillenen eleştirel söylem çözümlemesi içinde yer alan metin çözümlemesi psikanaliz, yapısalcılık ve göstergebilimden de yararlanarak film incelemelerinde sıkça kullanılmaktadır. Bu çalışmada metin çözümlemesi, “gösteren” üzerinde yoğunlaşarak temsillerin

bağlamının sorgulanmasına ve yeniden yorumlanmasına olanak tanıdığı için özellikle tercih edilmiştir (Zoonen 2014, 378).

Herzog, röportajlarında ve *Fitzcarraldo*'nun (1982) çekim günlüğünde, filmlerindeki yerli imgelerinin o coğrafyadaki siyasi ve politik atmosferle birlikte değerlendirilmemesi gerektiğini belirtir (2010). Derdinin o bölgeye ait sömürü, şiddet gibi olguları anlatmak olmadığını, daha “evrensel gerçekler” üzerinde durduğunu dile getirir. Bu gerçeklerin atmosferini film stüdyolarında değil, Amazon’dan Afrika’ya uzanan coğrafyalar üzerinden metaforik bir anlatım yoluyla işler. Filmlerinde adaletin yerini bulması, varoluşsal yabancılaşma ya da toplumsal ilişkilerin tarihsel aktarımından ziyade imgelerin çoğalmasından yana tavır koyduğunu söyler (akt. Sheehan 2008, 118). Herzog, imgesel genişliği amaç edindiğini birçok röportajında dile getirirse de çektiği filmlerde siyasal propaganda ve emek sömürüsü yaptığına dair hakkında birçok haber çıkar (2010). Yönetmen, Avrupa kolonyal tarihiyle ilişkilendirilebilecek pek çok olay yaşar ve bunlar belgesel filmleriyle oto-etnografik bir anlatıma dönüşür. Örneğin, *Fitzcarraldo*'nun çekim süreçlerini konu ettiği Les Blank yönetmenliğindeki *Düşlerin Ağırlığı* (*Burden of Dreams*) (1982) belgeselinde, yerlileri sömürdüğüne dair hakkında çıkan haberlerin asılsız olduğunu söyler. Amazon yerlilerinin çıplak fotoğraflarını yayınlayan *Der Stern* dergisi, bu çıplak fotoğrafları kullanarak Herzog’u yerlilerin mabetlerini kirletmekle suçlar (Cronin 2002, 184). Devamındaki haberlerde ise bölge yerlilerinden dördünün hapse atıldığı, *Fitzcarraldo* filmindeki yerlilerin emek sömürüsüne uğradığı, çekim sırasında alanlarının tahrip edildiğine dair *Lima Times* gazetesindeki suçlamalar yer alır. Başka bir olay da Peru-San Rómon bölgesinde yaşanır. Burada Herzog’un zorla tahliye ettirilen kampı, yerli konsey üyesi bazı Aguarunalılar tarafından ateşe verilir. Aguarunalıların o sırada yanlarında basın fotoğrafçıları da vardır ve fotoğrafçılar ateşe verilen kampın fotoğraflarını çekerler. Herzog, kampın ateşe verildiği tarih olan 1981 yılında, Peru ve Ekvador arasında sınır savaşının patlak verdiğini de ekler (Cronin, 2002, 183-84; Herzog 2010, 32, 143).

Bu olaylar sonrası Uluslararası Af Örgütü’nün İnsan Hakları Heyeti Peru’da incelemelerde bulunur ve Heyet, Herzog’un bölgedeki siyasal iklimin karmaşık durumundan tek başına sorumlu tutulamayacağına dair görüş bildirir (Corrigan 1986, 12). Herhangi bir ceza almayan Herzog, yerlilere işkence etmek, onları kültürlerinden mahrum bırakmak ya da hapsedmek gibi kolonyal politikaların hafızasının bir türlü peşini bırakmadığından yakınlık (Cronin 2002, 170-84; Herzog 2010, 32). *Fitzcarraldo*'dan iki sene sonra Nikaragua’da

çekilen *Küçük Askerin Şarkısı (Ballad of the Little Soldier)* (1984) belgeselinde, Miskitolu çocuk askerlerin travmatik hikayelerini duygusal bir motivasyonla aktaran Herzog, bir suçlamayla daha karşı karşıya kalır. Bu suçlama, CIA (Central Intelligence Agency) tarafından finanse edilen Miskito yerlilerinin belgeselde tarihsel gerçeklerin uzağında resmedildiği ve Herzog'un çocuk askerlere özensiz bir gazetecilikle yaklaştığı yönündedir. Hatta tüm belgesel kurgusunun yalan olduğuna varan iddialarla o dönemde politik bir skandal yaratılır (Lehman 2012, 376). Timothy Corrigan, Herzog'un *Fitzcarraldo*'da yerlileri sömürmesiyle ilgili Avrupa solundan gelen eleştirilere yanıt olarak *Küçük Askerin Şarkısı (Ballad of the Little Soldier)* filminde, Nikaragua'daki devrimci Sandinistalar tarafından baskı gören yerlileri ve Miskitolu çocuk askerleri anlattığını aktarır. Corrigan'a göre Herzog, bu belgeselde Avrupa soluna meydan okumayı seçer (1986, 10-11). Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere Herzog, filmlerine dönük suçlamalarla kendisini hiç istemese de siyasi ve politik bir atmosferin içinde buluverir.

Bir olguya imge yoluyla temas etmek bakışın yarattığı duygu ve düşünce arasındaki uyumun sarsılmasına neden olabilir (Depeli 2018, 72). Bu uyumu sarsmak için Herzog, evrensel gerçeklerin hikâyelerini stüdyo ortamının tekilliğinden çıkararak coğrafyaların çoğul alanlarına doğru ilerletir ve bir antropolog gibi imgelerin peşine düşer. Yönetmen, içsel evreninin bir uzantısı olarak yansıttığı ve ironik bir üslupla yaklaştığı filmlerindeki imgelerle izleyiciyi sarsmaya çalışır. Gülsüm Depeli'ye göre, "İmge dolaylıdır, düşünce-nin zarını delebilir, duygulanımın terazisini kırabilir" (2018, 80). Herzog için Amazon'da bu terazinin kırıldığı iki gerçeklikten biri turist bakışı olurken diğeri doğada yıkım ve tahribat yaratan petrol şirketlerinin varlığıdır. Herzog, filmlerinde yerli ve Amazon ormanı gibi imgeleri çoğaltarak onlara mit ve gizemini geri kazandırmaya çalışır. Çünkü Herzog uygarlaşmış insanlıkla gelen çevresel yıkım kadar etkili olan başka bir şeyin de imge eksikliğinden kaynaklanan sınırlı görüntülere hapsedilmiş bir hafıza olduğunu belirtir (Cronin 2002, 67; Herzog 2010, 42). Bu çalışmada, söz konusu hafızanın oluşmasında yönetmenin hayata karşı aldığı tavır kadar, filmlerinde yer verdiği bölgelerin tarihlerinin de önemli bir payı olduğu savunulur.

Kolonyal dönemdeki antropolojik çalışmalar, Avrupalı olmayanların "ilkel" ve Batı medeniyetinden daima farklı olduğuna yönelik genel varsayımlarda bulunmuşlardır (Loomba 2000, 69). Clifford Geertz, sömürge antropolojisinin ilk defa Avrupa emperyalizmiyle birlikte (İngiltere, Fransa, Hollanda) ortaya çıktığını ve Batı Avrupa'nın hükmettiği yerlerdeki ayrımları güçlendir-

diğini ifade eder (2007). Richard John Ascárate, Avrupa tarihi içinde Almanların, Christopher Columbus'un Yeni Dünyası'ndan (New World) başlayarak kolonyal politikalara neredeyse en başından beri katıldıklarını ancak tarihsel kayıtlarda diğer Avrupalılara oranla daha az bahislerinin geçtiğini belirtir (2007, 491). Konuyla ilgili en kapsamlı araştırmalar, Susanne Zantop'un *Colonial Fantasies: Conquest, Family and Nation in Precolonial Germany, 1770-1870* ve yine Zantop'un editörlerinden biri olduğu *Germans and Indians: Fantasies, Encounters, Projections* çalışmalarıdır (Zantop 1997; Calloway vd. 2002). Zantop, Almanların kolonyal tarihi ile kültürü arasında bir ilişki kurarak *imgesel kolonyalizmin* yerli kültürlerdeki tezahürlerini ortaya çıkarmaya çalışır. Almanların kolonyal tarihinde Alman yerli edebiyatının kolonyal arzuları nasıl şekillendirdiği ve körüklediğine yönelik bir kültürel tarih anlatısı oluşturur (Bolz ve Davis 2003; Wildenthal vd. 2008). Bugün hala oldukça popüler olan yazar Karl May'in *Winnetou* (I, II, III, IV) serileri bu anlatıya örnek gösterilebilir. Edebi metinlerde Alman kolonyal hafızasını işaret eden bir tarihle iç içe geçmiş popüler yerli imgelerinin Kuzey Amerika kökenli olduğu görülür. Herzog, her ne kadar filmlerinde Güney Amerika yerli imgeleri ile daha fazla ilgilenmiş olsa da Avrupa'nın ortak kolonyal hafızasında yerli imgeleri, soylu vahşi ya da yamyamlık (cannibalism) gibi kavramlarla varlık kazanan tarihsel stereotiplere dönüşmüştür.

Alman kolonyal tarihinde idealize edilip romantikleştirilen yerlilerle sömürge politikalarının acımasız eylemlerinden etkilenen yerliler arasında büyük bir tezatlık vardır. Nicole Perry'e göre Alman Doğu Afrika kolonilerinde Karl May'in romantizminin aksine emperyalist politikalar ve sömürü ilişkisi hız kesmeden devam eder (2006, 27). 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Alman liberaller, Amerikan yerlilerine yönelik Darwinist stratejileri örnek almaya başlar ve Almanlar, yerlileri yok etmeye dönük bu stratejilerin doğal, kaçınılmaz ve otomatik bir süreç olduğu konusunda Amerikalı öncülerini takip ederler (Guettel 2010, 532). Örneğin, 1904-1907 yıllarında, Alman kolonilerin bulunduğu Güney Batı Afrika'da *Herero* ve *Nama* ayaklanmaları sonrasındaki olaylar, soykırım tartışmalarını kamusal olarak başlatır (Wildenthal vd. 2008, 263). Bölgede çıkan isyanların bilinen nedenleri arasında beyaz tüccarların halka karşı acımasızca davranışları ve tüccarların yerlilerin sığırlarını kaybetmelerine yol açan uygulamaları yer alır. Çıkan isyanlar sonucunda *Herero* kabile topraklarına giden güzergâhlar Almanlar tarafından kapatılır ve hayatta kalanlar Omaheke Çölü'ne sürülerek burada binlerce kişi ölüme terk edilir (Guettel 2010, 543; Noyan 2013, 114). Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde Yeni Alman Sineması'nda Werner Herzog'un yeri sorgulanacak

olup daha sonra Alman kolonyal tarihi soylu vahşi, “aşağılık vahşi” (ignoble savage) ve German Indianthusiasm kavramları aracılığıyla tartışılacaktır. İkinci bölümde ise Werner Herzog’un filmlerindeki yerli imgelerin sömürge tarihi ve kolonyal fantezilerle olan ilişkisi ele alınacaktır.

Yeni Alman Sineması ve Werner Herzog

Savaş sonrası Alman sineması, Nazi sinema endüstrisine bir tepki olarak bu sinemanın imgelerinden uzaklaşmak isteyen genç sinemacılardan oluşur. Genç Alman Sineması, Nazi dönemine ve 1950’lerin kitlesel eğlence endüstrisiyle onun konformizm ideolojisine karşı bir direniş sineması olarak da tanımlanabilir. Özellikle 1930’lardan 1960’lara kadar Almanya ormanları, manzara, gelenek ve mutluluk temalarına odaklanan Heimat sinemasına bir karşı çıkıştır. Heimat melodramları, 1950’lerde ticari sinema endüstrisinin çöküşüyle yerini televizyona bırakır (Kaes 2003, 692). Bu değişim Almanya’daki genç sinemacıları kendi kısa filmlerini yapmaya yönelir. Siyasal arka planda ise 1961’de inşa edilen Berlin Duvarı ile Almanya’nın ideolojik biçimde kapitalizm ve komünizm olarak iki kutba ayrılması yer alır. İki kutuplu siyasal yörünge-deki genç Alman yönetmenler, *İngiliz Özgür Sinema Hareketi* ve *Fransız Yeni Dalga Sineması*’ndan cesaret alarak 28 Şubat 1962 tarihinde Oberhausen’deki Batı Almanya Kısa Film Festivali’nde bir manifesto yayınlar. Bu bildirgeyi birinci nesil yönetmenlerden Haro Senft, Alexander Kluge, Edgar Reitz, Peter Schamoni ve Franz Josef Spieker imzalar. İkinci nesil yönetmenlerden Volker Schlöndorff, Werner Herzog, Jean-Marie Straub, Wim Wenders ve Rainer Werner Fassbinder ise gruba sonradan katılır (Corrigan 2014, 6; Bilis 2017, 99).

Yeni Alman Sineması’nı Alexander Kluge ve Rainer Werner Fassbinder gibi öne çıkan iki ismin temsil ettiği söylenebilir. Bu yeni sinemadaki temsillere bakıldığında, özellikle 1970’li yıllarda film temaları, genel olarak ulusal kimlik arayışı etrafında örülüdür. 1980’lere gelindiğinde ise çokkültürlülük deneyimi ve sonraki yıllarda farklılık ve “ötekilik” gibi temalar öne çıkmaya başlar. 1982’de Helmut Kohl’un seçimleri kazanması, Yeni Alman Sineması’nı muhafazakâr bir siyasal iklim ile yeni bir dönemece sokmuştur. Wim Wenders, Volker Schlöndorff ve Werner Herzog gibi ünlü sinemacılar, Almanya dışında Paris ya da Hollywood’daki senaristler ve oyuncularla uluslararası yapımlarda çalışmaya başlar. 1982 yılında Fassbinder’in ölümüyle Yeni Alman Sineması giderek sönümlenir (Kaes 2003, 702-03).

1942’de Münih’te doğan ve asıl adı Werner Stipetic olan Herzog, ilk film senaryosunu 15 yaşında yazar. Birkaç yıl üniversite okuduktan sonra ilk ola-

rak *Hayat Belirtileri'*nde (Lebenszeichen) (1967) yabancılaşmayı, deliliği ve saldırganlığı anlatır ve bu kısa filmle Alman Film Ödülü'nü kazanır (Corrigan 2014, 6). Yeni Alman Sineması'nda uzun bir sinema kariyeri olan Herzog, sinemasında Alman Nazizmi, II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası Alman tarihi, Alman dışavurumcu sineması, Heimat filmleri gibi dönem ve konulara gönderme yapar. Etnografik ve anlatı filmlerini harmanlayarak belgesel ve uzun metrajlı film ayrımlarına karşı gelir. Yönetmen, "ötekiliği" araştırmasıyla Batı uygarlığı eleştirisi ve egzotizmi ile Yeni Alman Sineması'nda özgün bir yere sahip olur. Belgesellerinde toplum dışına itilmiş karakterler ve bu karakterlerin coğrafi mekânları geniş yer tutar (Kaes 2003, 706).

Kolonyal hafıza: Soylu vahşi, aşağılık vahşi

Modern kapitalizm tarihiyle iç içe geçmiş kolonyalist politikalar, Avrupalı güçlerin 16. yüzyıldan itibaren Asya, Afrika ve Amerika kıtalarına yayılan merkantilist politikalarıyla yeniden yapılandırılır. Koloni elde etme yarışı toprak işgali, maddi kaynaklara el koyulması ve emek sömürüsü ile başka bir ulusun politik ve kültürel yapısına dair müdahaleleri içerir. Fethedilen topraklardaki mallar merkez uluslara aktarılır ve zenginlik ticaret kanalıyla sağlanırken diğer yandan bölgede giderek artan ekonomik sömürüyle savaş, soykırım ve isyanlar patlak verir (Loomba 2000, 20-23). Fakat bu şiddet tek taraflı değildir; sömürülen topraklardaki yerli elit kompradorlarla içeriden de devam eder (Fanon 2007, 66-71). Fethedilen bölgelerin asıl sahipleri ile yeni gelenler arasında travmatik karşılaşmalar ve yer değiştirmeler yaşanır. Bu karşılaşmaların sorgulanması ise 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kolonyal yazından postkolonyal tartışmalara uzanan bir hatla belirginleşir (Loomba 2000, 23-29). Ania Loomba, postkolonyal teriminin yeni bir başlangıcı ifade etmediğini, bağımsızlığını kazanan ulus devletler için kolonyalizm sonrası başka bir aşamayı vurgulamak amacıyla kullanıldığını söyler (2000). Ancak postkolonyal terimi, epistemolojik bir kırılmayı, sarsılmayı da işaret eder. Örneğin, kapitalizm ile yayılcı ve ilerlemeci politikalara karşı modernleşme eleştirileri devam ederken postkolonyal yazınla ekonomi-politik temelli sömürgecilik tartışmalarına sanat, hukuk, politika ve tarih gibi yeni analiz birimleri eklenir (Yetişkin 2010, 15).

Modernleşme çabalarının epistemolojik bilgisi, yerliye ait olan her şeyi "aşağı", "geri kalmış", "durgun" ve "ilkel" gibi sıfatlarla adlandırarak yönetmeye çalışır. Yönetilmesi gereken temelde iki olgu vardır; bunlardan biri zaman, diğeri ise mitlerdir (Dirlik 2005, 215). Yerlinin zamanı döngüsel ve iş ahlakının karşısındaki mitler bir "bozukluğun" işaretidir. Sömürgecinin

karşısında atalardan kalma geleneklerin bilgisiyle “uyuşuk” insanlar oturur. Onları yönetmek yalnızca baskı araçlarıyla değil aynı zamanda sömürülen halkın Batı değerleri ile kültürünü içselleştirmesi ve bu “zenginliği” benimsemesiyle olur (Fanon 2007, 49-57). Postkolonyal eleştiride ise bilgi anlayışı, kolonyal dönemdeki gezginlerin ya da sürgünde olanların bilgisi değildir; ekolojik, etnik hareketler, kadın ve toprak hareketleri gibi yerel toplulukların başkaldırılarıyla şekillenen “aşağıdan” gelen bir bilgi olma iddiasındadır (Dirlik 2005, 37). Bu epistemolojik perspektif, Avrupa’nın yarattığı imgesel coğrafyanın aynı zamanda güçlü, dillendirilmiş ve muktedir olanın söylemi olduğuna dönük bir kavrayışa zemin hazırlar (Said 2013, 67-68). Bu kavrayışla kolonyal imgelere karşı postkolonyal imgeleri çoğaltmaya dönük adımlar atılır. Çünkü sömürgecilik, ekonomik olduğu kadar sömüren-sömürülen ilişkisinde fantezi, arzu ve korkuların da yer kapladığı bir alandır (Yeğenoğlu 1998, 23). Örneğin, kolonyal Avrupa’nın icat ettiği Amerikan yerlisi (indian) sözcüğünün çağrıştırdığı Kızılderili imgesi yalnızca “Doğu-Batı”, “Kendilik-Ötekilik”, “İlkel-Modern” gibi sabit kategoriler yaratmaz; aynı zamanda bu imge, Avrupa’nın değişen ihtiyaçlarına göre yeniden ve yeniden üretilir (Fest 2002, 27).

Kızılderili imgelerden en popüler olanının romandan sinemaya uyarlanan “soylu vahşi” imgesi olduğu söylenebilir. Soylu vahşi kavramsal olarak Rönesans döneminde, antropoloji biliminin köklerini besleyen Avrupalı gezginlerin, etnografların yazılarından doğmuştur (Ellingson 2001, 12-13). Örneğin, Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) soylu vahşi kavramını vahşi yaşamın romantik yüceliği ve “doğa durumu”nun uzantısı anlamlarıyla buluşturan ilk isimdir (Ellingson 2001, 1; Lindberg 2013, 20). Rousseau’ya göre, “vahşi insanın” doğasında çocuksu bir masumiyet vardır ve fiziksel güçleri, uygarlık tarafından bozulmamıştır. Üstelik ceza ya da kural gibi sistemlere ihtiyaç duymazlar ve uygar insandan ahlaki olarak üstündürler. Rousseau’daki “vahşi”, bu özellikleriyle bir soylu vahşi olarak romantize edilmiştir (Combee ve Plax 1973, 176; Ellingson 2001, 81-82). Rousseau’nun soylu vahşisi sonraları edebiyatta yansımaları bulan *kolonyal fantezilerin* de kaynağı haline gelir.

İki zıt kutbun bir ucundaki soylu vahşi ne kadar iyilik ve güzellik emareyse diğer kutuptaki aşağılık vahşi de o ölçüde kötülük ve çirkinlik timsalidir. Birincisi, iyilik dolu bir ruhken ikincisi kötülükle dolu acımasız bir ruhtur (Lindberg 2013, 27). Kolonyal imgelemde aşağılık vahşi doğayı kontrol altına almaya çalışan modernleşme çabalarının önündeki bir engel olarak temsil edilir. İlkel, acımasız ve çıplak aşağılık vahşi hakkındaki hikâyeler, 16. yüz-

yıl dünyasında İspanyol, İngiliz, Fransız ve Hollandalı koloni sahiplerince dillendirilip yaygınlaştırılır. Onları, insan ve canavar arasında nasıl konumlandıracaklarını bilemeyen sömürgeciler, aşağılık vahşi dedikleri Amerikalı yerlileri (American Indian/ Red Indian) yamyamlıkla ilişkilendirir (Lindberg 2013, 16-20). Christopher Columbus (1451-1506)'dan bir yüzyıl sonra yapılan etnografik gözlemlerle yerli Amerikalı temsiller, haritalarda da yamyamlıkla ilişkilendirilir. Örneğin, 16. yüzyıla ait çizimlerde Batı Hint adalarındaki Karayipler'in, yamyamlığın bölgesi olduğu öne sürülür (Ellingson 2001, 12-13). Eugene Reed'in çalışmasında ise yerli Amerikalıların en erdemlilerinin Peru'da yaşayanlar olduğu; Antiller, Karayip Adaları, Kanada ve Amazon bölgelerinde yaşayanlarda ise yamyamlık izlerinin görüldüğü belirtilir (1964, 53). Avrupa kolonyal bakışıyla harekete geçirilen kolonyal fanteziler, hükmetmeye çalıştığı ötekini coğrafyasını ütöpik düşüncelerle şekillendirmeye başlar. 16. yüzyılda çizilmiş harita ve resimlerde yamyamlar (antropofajlar) elbise giymeyen çıplaklar olarak ahlaka uygun olmayan cinsellikleriyle tasavvur edilirler (Ellingson 2001, 11). 18. yüzyıla gelindiğinde ise soylu vahşi ve aşağılık vahşi ayrımını popülerleştiren en önemli unsur edebiyatta roman türü olurken sonraki yüzyıllarda sinema ve televizyon uyarlamaları hayata geçirilir.

German Indianthuisim

Hartmut Lutz'un German Indianthuisim kavramı, Almanların popüler yerli imgelerine karşı duydukları nostaljik bir büyülenmeye göndermede bulunur (Lutz 2002, 168). Kavramın serüveni, Alman ulus kimlik tarihiyle kesişir. Caroline Frances Adams, etnik olarak tanımlanmış bir Alman ulusu fikrinin Rönesans'la birlikte başladığını, Alman İmparatorluğu (1871-1918) sırasında daha da arttığını belirtir (2019, 17). Alman ulusunun kaybolan ihtişamını geri getirmek için itici güç, etnik kimliğin ideolojik inşası olur (Lutz 2002, 170-71). Lutz'a göre German Indianthuisim Almanya'nın ulusal kimlik oluşturma çabalarının "tarihsel gecikmesi" ile yakından ilişkilidir. Bir ulus devlet olarak Almanya, Amerika Birleşik Devletleri'nden veya Kanada'dan daha geç ulusal birliğini kurar ve emperyalizme geç kalır (Lutz 2002). Britanya, Fransa, İspanya ve Hollanda gibi ulusların kolonyal projeleri köklü bir maziye sahipken Almanlar, 1884 tarihli Berlin Konferansı'nda Almanya'nın yeni emperyalizm dönemine resmi giriş işaretini vererek bu tarihten sonra Yeni Gine, Kamerun ve Namibya'da (Samoa) koloniler elde etmeye başlar (Adams 2019, 17).

German Indianthuisim'la şekillenen yerli romantizmde geçmişte kurulan panayırın da bir etkisinin olduğu söylenebilir. Kuzey Amerika-

lı yerlilerin “etnolojik teşhiri” imge imalatında önemli bir araçtır. Adams’a göre Almanlar için bu panayır gösterilerinin eğlence dışında bir amacı vardır. Bu amaç, Afrika ve Pasifik’teki emperyalist girişimlerle kolonyal bir yayılma iştahını kabartan ulusal bir isteği canlandırmaktır (Adams 2019, 31-32). Yerlilerin vahşi ve yamyam gibi adlandırmalarla Avrupa’ya getirilerek sergilenmesinin ilk örnekleri 16. yüzyılda tüccarlar kanalıyla olur. 19. yüzyılda ise bu etnolojik sergilerin sayıları giderek artmaya başlar. Bunların tarihteki en ünlü örneği *Buffalo Şov*’dur. Bu şovda, Amerikalı yerliler topraklarından kopararak Avrupa’ya getirilir ve eğlence amaçlı sergilenir. Bu gibi “etnolojik teşhir”ler buharlı gemiler sayesinde Atlantik ötesine yolculuklarla daha da hızlanır (Perry 2006, 21; Combee ve Plax 1973, 176). Panayırlarda, 1875 ve 1930 yılları arasında Almanya’yı gezen 400’den fazla gösteri gerçekleşir. Bu gösterilerde ayrıca yerlilerle ilgili poster, kartpostal ve sansasyonel gazeteler dağıtılır. Böylece, 19. yüzyılın sonlarına doğru panayırlar, gazeteler ve romanlar yoluyla Amerikalı yerlilerin romantik görüntüleri, Almanya’da moda haline gelir. Kolonyal fantezilerle şekillenen yerli imgelerinin edebi kaynaklarla popülerliği artar ve bu imgeler geniş bir kitle tarafından tüketilmeye başlanır (Guettel 2010, 527).

Alman ulusuna özgü tarihsel kolonyal itkilerle German Indianthusiasm Lutz’a göre barışçıl, duygusal ve empatik bir Amerikan yerlisi-Alman (Indian-German) kimliği yaratır (2002, 171). Kuzey Amerika’da hiç kolonisi olmamasına rağmen Almanya’nın ulusal birliğini kurma ve koloni edinme arzusu yazar Karl May’i, hikâyesi Kuzey Amerika’da geçen *Winnetou* gibi yerli karakterler yaratmaya iter (Feest 2002, 27). Lutz, Almanların Amerikalı yerli imgelerine yönelik duygusal yakınlığının birinci amacının endüstrileşme ve kentleşmeyle yitirilen “the folk”u (halk) romantik kolonyal imgelerle geri çağırarak; ikinci amacının Almanların kendilerini Batı emperyalizminin kurbanları gibi göstererek kolektif tarihlerini Amerikan kabile şeflerinin tarihleriyle benzeştirmek olduğunu iddia eder (2002, 168-170). Her iki unsurdan öne çıkan, Almanların Batı medeniyetinin “kötüleri” (İngiltere, İspanya, Hollanda) tarafından kirlenmemiş, asil ve masumlar olarak kalma istekleri ve bu isteklerin yerli imgeler aracılığıyla ulus kimliğine aktarılma çabasıdır (Murray 2016, 318).

Alman tarihinde Cermen kabilelerle özdeşleştirilen Amerikalı yerliler, bir büyülenme nesnesi gibi görünür. Modern dünyanın hastalıklarına karşı fiziksel ve ahlaki üstünlüğü işaret eden yerli imgeler, ulusal bir kimlik geliştirmek için Almanlar tarafından kullanılır. Frank Usbeck’e göre, Nazi rejimin-

de propaganda amaçlı kullanılan German Indianthusiasm'daki romantik unsurlar, kültürel umutsuzluk ve muhafazakâr milliyetçilikle kesişen bir siyasal atmosferde şekillenir (2013, 46). Bu dönemde Almanlar, Batı medeniyetinin modernleşme çabalarının yarattığı kentleşme ve sanayileşme çabalarının yol açtığı olumsuz etkilerden ilkinin çevresel, ikincisinin ise kültürel yıkım olduğu konusunda hemfikirdirler. Nasyonal Sosyalizm ideolojisinde kültürel bütünlüğü korumak için insanlar sadece geleneklerine sarılmalı, yabancı kültürel etkilere karşı da ihtiyatlı olmalıdır. Usbeck, bu argümanla tarihsel olarak yaratılan ortak düşmanın "Batı'da komünizmi, içerde ise Yahudileri" işaret ettiğini, yerli imgelerin "öteki"ne karşı militarizmi ve ırk ayrımcılığını teşvik etmek için oldukça yararlı bir araç olarak kullanıldığını belirtir (2013, 53-58).

Karl May ve soylu vahşi

Almanların yerlileri konu ettiği yazarlar içinde neredeyse en gözde olanı Karl May'dir. May, Kuzey Amerika'ya hayatı boyunca hiç yolculuk etmemesine karşın yazdığı *Winnetou* serileri geniş bir okuyucu kitlesine ulaşır (Adams 2019, 105). Mescalero Aphaçi şefi *Winnetou*, "sömürgeci beyazların" yakıştırmasıyla "dışı kırmızı içi beyaz! (Apple Indian)" bir Kızılderili olsa da Beyaz ırkın Batılı değerlerini içselleştirmiş bir yerlidir. Hristiyanlığa dayanan hayat felsefesiyle iyilik ve sevgiyle dolu, Amerikalı yerlilerin "iyi beyazlarla" (Alman) barış içinde yaşayabileceğine inanan, ırklar arası toleransa sahip ve örnek alınması gereken bir "soylu vahşi"dir (May 2005). *Winnetou* romanındaki diğer ana karakter *Winnetou'nun* kan kardeşi *Old Shatterhand* (blood brother), Batılı (Alman), beyaz ırktan, Batı'nın kültürel, ahlaki ve fiziksel üstünlüğünü temsil eder (Perry 2006, 25).

Romanda, *Winnetou* ve Batılı Alman yerleşimci *Old Shatterhand*, "yankee" şiddetini önlemeye çalışır. Bu şiddet, yerlilere ve onların topraklarına yöneliktir. Alman yerleşimciler, yerlileri savunarak kötü yankeelere karşı mücadele ederler. Bu savaşta iyi ve kötü karakterler arasındaki sınırlar kalın çizgilerle birbirinden ayrılır (May 2005; Michaels 2012, 208). Savaşılan diğer kötüler, aşagılık vahşi şemsiyesi altında vahşi, çıplak ve yamyam olanları temsil eder. Diğer bir deyişle topraklarını ve kültürlerini Batılılara (Almanlara) açmayan, onların değerlerini benimsemeyen yerlilerdir. Lutz ve Perry'e göre, *Old Shatterhand* Batılı (Alman) bir "beyaz adam" temsili olarak Alman kolonyal fantezileri ve emperyalist hayali canlı tutmaya çalışırken *Winnetou*, beyaz adamın kolonyal kurallarını gönüllü olarak kabul eden, sömürgecinin gözüyle kendini tanımlayan bir yerli imgesini meşrulaştırır (Lutz 2002, 171; Perry 2006, 46).

Karl May ile oldukça popüler hale gelen *Winnetou* gibi yerli imgeler, Almanlar için her dönem farklı ihtiyaçlar için farklı yanıtlar üretir. Örneğin, *Winnetou*, Alman milliyetçilerin arzu duydukları yüksek kültür, yanılmaz etik, savışı ruh, incelik ve sınırsız güç gibi özelliklerle inanılmaz bir uyum içindedir (Adams 2019, 67). Yerli edebiyat yazını Karl May'den önce de vardır; fakat Feest'e göre May'in yakaladığı bu uyumun kökeninde May'in çalışmalarının German Indianthusiasm ile bağ kurması ve imgelerini fantezi alanına çekmiş olması yatar (2002). Batı Almanya'da Nasyonal Sosyalistler, May'in çalışmalarını propaganda amaçlı yeniden yorumlar ve III. Reich döneminde (1933-1945) gençleri savaşa hazırlamak için May'in kitaplarındaki yerli nostaljik imgeler kullanılır. Böylece, idealize edilmiş bir geçmişe dayanan duygusal bir birlik ruhu German Indianthusiasm ile doruk noktasına ulaşır (Bolz ve Davis 2003, 194; Perry 2006, 1).

Zantop'a göre Karl May romanları, Almanlar ve yerli Amerikalılar arasında ortak deneyimin varlığına dayanan bir endüstri de yaratır (1997, 3-4). May'in yazdığı romanlar, otuz dokuz farklı dile çevrilmiş tahmini yüz milyon kopyaya ulaşmıştır (King 2016, 30). Karl May ile oluşan hafıza 1960'lar öncesinden başlamak üzere oyuncaklar, oyunlar, tişörtler ve çizgi roman gibi ürünlerle giderek yayılır ve alıcısının yüksek olduğu bir pazar yaratır. Hatta Soğuk Savaş Dönemi'nde Doğu Almanya'da, bir burjuva yazar olarak önemsiz görülen Karl May'in ürünlerini görmek için Çekoslovakya'ya yolculuk yapan bir kitlenin varlığı dahi söz konusudur (Michaels 2012, 209). 1960'lardan sonra da May romanları, Batı Amerikan hikâyeleri ile harmanlanıp Western türü olarak Alman halkının beğenisine sunulur (Bolz ve Davis 2003, 196; Perry 2006, 22). Federal Alman Cumhuriyeti'nde; Karl May Festivalleri, Karl May Müzesi, Karl May televizyon serileri, *Winnetou* Westernleri ile May'in popüleritesi giderek artar. Bugün de Alman sömürge tarihi ile bağlantı kuran May'in yerli imgeleri ve yerlilere ait kültürel semboller yeni anlamlar kazanmaya devam eder (Feest 2002, 30; King 2016, 27; Michaels 2012, 206).

İmgesel kolonyalizm eleştirisi

Werner Herzog, Almanların toplumsal hafızasında hala oldukça taze olan soylu vahşi gibi popüler yerli imgelerini eleştirerek filmlerine postkolonyal bir açılım kazandırır. Herzog'un yarattığı sarsıcı imgelerin ilk uğrağı doğduğu Bavyera eyaleti olacak ve bu imgeler sırasıyla Güney Amerika, Afrika ve Avustralya'ya uzanacaktır. 1828 yılında yaşamış tarihsel bir figürden¹ esinle-

•••

1 Ayrıntılı bilgi için bkz. Cronin 2002, 101.

nilen *Herkes Kendi Başına ve Tanrı Herkese Karşı* (*Enigma of Kasper Hauser*) (1974) filmi “ilkel”, “vahşi” bir çocuğun uygar Alman toplumu tarafından ehlileştirilmesinin hikâyesidir. Herzog’un görsel dilinde panayır alanı, olağandışı bedenlerin sergilendiği bir sahnedir. Bu sahnede, uygar dünyadan “kovulmuş” Kasper Hauser ve Güney Amerika’dan getirilmiş yerli Hombrecito panayırda birlikte sergilenir. Her iki karakter uygarlık öncesi bir zaman diliminden kopmuş gibidir ve “vahşi doğa”larıyla panayırda seyirlik birer nesneye dönüştürülür. Sihirbaz, ironik bir anlatımla tarih sahnesinden dışlanmış Hombrecito figürünü seyirciye tanıtır: “Yeni İspanya’nın güneşli kıyılarından ehlileşmemiş bir yerli. Bu vahşi, tüm Avrupa’daki meşhur ve efsanevi Yerli gösterisinin kalan son üyesidir. Bugün tahta flütünü hiç durmadan çalarak insanları ölümden kurtaracağına inanıyor. Kendini insanlığın kötü nefesinden korumak ister ve üç parça elbise giyer. Hombrecito, neşeli ve uysal bir evcil, kendi dili dışında herhangi bir dili konuşması çok zordur” [*Herkes Kendi Başına ve Tanrı Herkese Karşı* (1974)]. Tüm soylu vahşi niteliklerini üzerinde taşıyan Hombrecito, 19. yüzyılda *Buffalo Bill*’in şovunda sergilenen ve halkı eğlendiren garip bir şov malzemesine dönüşmüştür. May’in romanlarında anlattığı Apaçi *Winnetou* kadar neşeli, iyi ve uysal bir karakterdir. Herzog, Güney Amerikalı Hombrecito karakterini kolonyal geçmişte güçlü bir imge olan soylu vahşi ile ilişkilendirerek ironik bir üslupla panayır geçmişini yeniden canlandırır. Sihirbaz, yerlinin dilini mistik ve anlaşılmaz kılarak Hombrecito’yu, İspanya’nın güneşli sahilinden gelen “yabani” bir antropolojik örnek olarak tanıtır. Karl May romanlarındaki *Winnetou*’a benzeyen Hombrecito, panayır sahibi “beyaz adam” tarafından dillendirilir.

Güney Amerika topraklarına uzanıldığında etnografik film türüne yakın, bir çekim günlüğünün (*Conquest of the Useless*, 2010) yanında bir de belgeselle [*Düşlerin Ağırlığı*, (*Burdens of Dreams*) (1982)] sahip olan *Fitzcarraldo* (1982) filmi, Amazon Bölgesi’nde tamamlanmıştır. Belgesel ve günlükte öne çıkan bazı olaylar şu şekildedir: Amazon ormanlarında Peru ve Ekvador arasında yaşanan sınır savaşı yüzünden Aguaruna yerlilerinin yüzyıllardır yaşadığı bu ormanlarda yerlilerden çok askerlerin bulunması; John Travolta Fever ve Disneyland tişörtleri giyen gençlerin kültürel dönüşümleri; kereste ve petrol şirketleri tarafından yok edilen yerlerin, modern yaşam tarafından kirletilmemiş Aguaruna yerlileri için bir tehdit oluşturması. Bu temalarla kolonyal tarihsel bir geçmişe vurgu yapan Herzog, yerlilerin çok uzun zamandır sömürüldüklerini, altınlarının ve petrollerinin ellerinden zorla alındığını dile getirir (Cronin 2002, 187; Herzog 2010, 17; Prager 2003, 24). *Fitzcarraldo*’da yerli imgeleri soylu vahşi ve aşağılık vahşi ikiliğinin ötesinde yeni yorumlara açılmakta, filmde bölgedeki kolonyal tarih hakkında bilgi verilmektedir.

Herzog'un 1982 tarihli *Fitzcarraldo* filmindeki Brian Sweeney Fitzgerald (Klaus Kinski) "beyaz adam"ın rasyonel düşüncesinin karşısında romantik bir girişimcidir. Fitzcarraldo, Amazon'un orta yerine bir opera binası inşa etmek ister ancak bu hayalin gerçekleşebilmesi için çok para gereklidir. Buz işinden para kazanamayan Fitzcarraldo, kauçuk baronu Don Aquilino ve Peru'da genelev işleten sevgilisi Molly (Claudia Cardinale) ile iş birliği yaparak parasal kaynak sağlar. Ağaçtan elde edilen kauçuk hammaddesinden daha fazla para kazanacağını düşünen Fitzcarraldo, kauçuk işine girerek bir gemi satın alır. Amacı daha fazla sayıda kauçuk ağacına ulaşmaktır. Bunun için gemisini Amazon ormanlarının orta yerindeki bir dağın üzerinden geçirmek ister. Amazon'un ortasında baştan ayağa "beyaz" takım elbisesiyle bu İrlandalı, elinde gramofonuyla dururken film boyunca opera fikriyle adeta hipnotize olmuş gibidir. Büyülediği burjuva müziğini hem korku hem haz kaynağı olan Amazon ormanlarıyla buluşturmaya çalışır. Fitzcarraldo ilk iş olarak gemi mürettebatını oluşturur. Fitzcarraldo'nun kurduğu gemi mürettebatında, sarhoş bir kılavuz aşçı olan Huerequeque; asimile ve rasyonel aklın temsili olan tamirci Cholo, beyaz ırktan Hollandalı bir kaptan Paul Resenbink, vardır. Yolculuğa çıkmadan önce Fitzcarraldo ile buluşan yerli komprador ve kauçuk baronu Don Aquilino, yerlileri medenileştiremediklerinden yakınırken Fitzcarraldo'ya, Pachitea sırtlarına gitmesinin bir anlamı olmadığını, orada bulacağı tek şeyin Kızılderililer olacağını söyler. Bütün tehlikelere rağmen Amazon ormanlarına yolculuğunu başlatan ve Rahip Saramiriza ile yolu kesişen Fitzcarraldo, gemi mürettebatı ile bir geceliğine rahibin misafiri olur. Rahip, eğitim ve din yoluyla bölgede vatanseverler yarattıklarını, yaşlılarda pek işe yaramasa da çocukların kendilerini artık Perulu olarak gördüklerini dile getirir. Bu sahnelerle *Fitzcarraldo* filminde, Peru'da yerlilerden vatanş yaratmaya dair bölgenin ulus devlet politikaları bağlamındaki tarihsel hafızası gün yüzüne çıkar.

Filmdeki yerliler idealize edilmiş stereotiplerle değil mitlerle ön plandadır. Amazon ormanlarıyla ilk karşılaşmasında Fitzcarraldo, ormandaki yerlileri davul ve flüt sesleriyle hissetmeye başlar. Ormanların derinliklerinde görünmeseler de bir korku kaynağı olarak işitiliyorlardır. Silahını hazırlayarak bekleyen Cholo, Batılı değerleri sonuna kadar benimsemiş bir yerli olarak "baldırı çıplakları" (bare ass) vurmaya hazır olduğunu dile getirir. Silahın işe yaramayacağını söyleyen Fitzcarraldo, yerlilerin davul seslerine, opera müziğiyle karşılık verir. Bu sahnede, ilk kez karşılaşan Fitzcarraldo ile yerliler arasında opera vasıtasıyla bir uzlaşma olur. Bu sessiz anlaşma, hayalperest ve romantik Fitzcarraldo ile akıntılarda yaşayan ve kötü ruhları sakinleştirmek

için gemiyi nehirden aşağıya serbest bırakan yerliler arasındaki bir kucaklaşma olarak da yorumlanabilir.

Filmdeki gemi metaforu, yerli mitinin kaynağını oluşturur. Yerliler, kötü ruhları yatıştırmak için kutsal bir anlam attettikleri gemiyi serbest bırakırlar. Hem Avrupa'ya gemilerle etnolojik teşhir için zorla getirilen yerliler hem de gemilerle çıkılan keşiflerde sömürülen topraklar, filmin sonunda "beyaz adam" dan intikamlarını alırlar. *Fitzcarraldo*'da yerlinin mitlerine kulak verilir ve mitleri gizeminden arındırma çabasına girilmez. Karl May'in soylu vahşi Apaçi Şefi *Winnetou*'da, ırklararası iş birliği beyaz adamın çıkarlarına dayanırken ve lehine işlerken *Fitzcarraldo*'da bu iş birliği, yerlinin varlığının kabulüne ve zaferine dair görüntülerle biter.

Herzog, bir "taş devri" özelliği olarak yücelttiği bozulmamış bir doğa ve kültürün kaotik güzelliğine hayranlık duyduğunu belirtir. *Fitzcarraldo*'nun çekim yıllarına denk gelen Brezilya'daki Amondauas (Uru Eus) kabilesiyle 1981 yılında tesadüfen temas kuran Herzog, bu kabilenin uygarlıkla bağlantısı olmayan ve kendi zamansal döngüsüne göre yaşayan "bozulmadan" kalmış bir kabile olduğunu aktarır. Herzog, 1981 yılındaki ilk temasından yirmi bir sene sonra kabileyle tekrar iletişime geçerek *Ten Thousand Years Older* (2002) kısa filmi yapar. Uru Eus kabilesi, Amazon ormanlarında savaşçı çocuklarıyla birlikte yaşarken 21. yüzyıl başlarında modern Brezilyalıları dönüşürler. Herzog, bir antropolog gibi "vahşi yerlilerin" yaşama dair ritüellerini, değişen yaşam alanlarını yeniden filme alarak kabile hakkında güncel bilgiler verir. Yönetmen, Uru Eus kabilesine ait bölgedeki tarihsel bilgiyi yerli imgeleriyle tekrar canlandırır.

İmgesel bir kolonyalizm eleştirisi örneği olan diğer bir film *Tanrının Gazabı, Aguirre (The Wrath of God, Aguirre)* (1972), 1560'lı yılların başlarında İspanya'da II. Philip'e karşı bir isyan düzenleyen Bask Fatih Lope de Aguirre'nin hikâyesidir. Çılgın ve acımasız bir Konkistador olan Aguirre'nin rüyası El Dorado efsanesindeki altın şehri ele geçirmek, mutlak güce ve zenginliğe ulaşmaktır (Boyer 2011, 262). Bu efsane, Amazon'daki yerli kralın her gün kendini altınla boyaması ve gittiği yerlerin altınla kaplanıyor olmasına dayanır (Lindberg 2013, 20). Sömürge seferinde Gonzalo Pizarro, nehrin her iki tarafındaki arazinin sahipliğini, uygar dünyanın değerli bir sembolü olan kâğıda kaydettirerek ilan eder. Batılı sömürge politikalarının temsili olan taç, kilise ve mahkeme gibi üç merkezi kurumun kolonyal stratejilerdeki sürekliliği film boyunca irdelenir (Boyer 2011, 265; Sharman 2004, 100). İspanyol emperyalizminin yıkıcılığının tarihi hakkında bazı fikirler edinmeyi sağla-

yan kolonyal geçmişin imgeler yoluyla canlandırılması ise Aguirre karakteri üzerinden olur (Boyer 2011, 274). Yolculuk boyunca karşılaşılan Pizzaro ordusunun isyanı, Aguirre'nin ihaneti ve Amazon ormanındaki tehlikeler gibi nedenlerle sefer başarısızlığa uğrar. Filmin sonunda bir salda ölümü bekleyen Aguirre, kolonyal bir anlatının sona yazgılı bir kahramanı gibi gözükür (Sharman 2004, 99).

Don Lope de Aguirre, El Dorado'nun zenginliklerine ulaşarak kolonyal arzularını gerçekleştirmek ister, fakat yaşadığı hezeyan dolu esrik ruh hali ile yolculuk ettiği kişileri dahi öldürür. Yerliler, filmde acımasız ve tehlikeli vahşiler olarak görünmez kılınmıştır. Almanların kolonyal fantezilerini gerçekleştirmek için kullandığı German Indianthusiasm'ın "üst insanı" olan yerliler, *Aguirre*'de, Amazon ormanlarının bir uzantısı ve korku kaynağına dönüşür. Gundula M. Sharman, Avrupa kolonyalizminin yarattığı baskı ve zorlamanın adaletini Herzog *Aguirre* filminde Amazon ormanlarına bırakmıştır, der: "Avrupa, her şeyden önce yerli halk, yerli kültür üzerinde daimî bir korkuyu sürrekli hale getirmiştir. İspanyol ordusu ve Güney Amerika'nın doğası arasında bir eşitlik ve adalet sağlanmıştır" (Sharman 2004, 103).

Güney Amerika, paradoksal bir biçimde hem Nasyonal Sosyalizmin ırkçılığına karşı direnen sivillerin hem de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Nazilerin kaçarak sığındıkları bir yer haline gelir (Sharman 2004, 97). Sharman'a göre, *Aguirre*'de Güney Amerika, saf bir ırk kurma düşü ile güce susamış bir diktatörün yükseliş ve düşüşünün hikayesini anlatmak için metafor olarak kullanılır (2004, 102). Bu metaforik anlatımla Aguirre karakteri, bir yandan Hitler'i anımsatırken diğer yandan Nazi rejimi eleştirisi olarak ortaya çıkar (Ramey 2012, 142). Yeni Alman Sineması'nın Nazi geçmişiyle yüzleşmesinde Aguirre, karizmatik, megalomanyak ve çılgın ruhuyla bir faşizm alegorisidir (Davidson 1993, 22). Örneğin, Ascárate, Klaus Kinski'nin fiziksel özelliklerine odaklanır. Sarı saçları ve mavi gözleriyle Aguirre'nin aryan bir ırkın faşist kimliğini temsil ettiğini dile getirir (Ascárate 2007, 486). Aguirre'nin final sahnesi konuşmasında kızıyla evlenip aryan bir ırk yaratma tutkusunu dile getirişi, onun ırksal bir üstünlük isteğini ortaya koyar (Stone 2005, 30). *Aguirre* ve *Fitzcarraldo*'da beyaz ırkın kolonyal arzu ve isteklerinin başarısızlıkla sonuçlandığı söylenebilir. Böylelikle Herzog, Almanya'nın yayılmacı hayaline izin vermeyerek Amazon ormanlarının büyüünün uygarlık tarafından ele geçirilip bozulmasını engeller.

Baskın kolonyal söylemin ürettiği yerli imgelerini bozan başka bir örnek, Herzog ve Denis Reichle'in birlikte yönettiği *Küçük Askerin Şarkısı* (*Ballad of*

the Little Soldier) (1984) belgeselidir. Belgesel, 1980'li yıllarda Nikaragua'da Sandinista hükümetine karşı bağımsızlık savaşı veren Miskito'daki Misura ordusunun çocuk askerlerini konu eder. Miskitoluların savaş geleneği olmadığı için çocuk asker yetiştirirler. Miskitolular Karayipler'den göçen yerlilerdir ve yüzlerce yıldır sahil bölgesinde izole bir şekilde yaşarlar. Topraklarını korumak için devrimci sosyalist hükümete karşı savaşan Miskito yerlilerini CIA finanse eder (Lehman 2012, 377). Belgesel, ABD'nin Orta Amerika'daki sosyalist rejimlere karşı aktif olarak savaştığı bir zamana denk düşer. Herzog, bölge tarihindeki olaylarla ilgilenmediğini dile getirirse de çektiği bu belgeselde özensiz bir gazetecilik yapmakla suçlanır (Lehman 2012, 376-79). Yönetmen bu suçlama karşısında Sandinistalara karşı Miskitolu çocuk askerlerin hikâyesini anlatmanın kendisini Amerikan emperyalisti yapmadığını dile getirir (Cronin 2002, 191). Fakat görülmektedir ki Miskito yerlilerinin içinde bulunduğu politik iklim ironik bir şekilde Herzog'u tarihsel ve siyasal bir konum almaya zorlar (Corrigan 1986, 12). Thomas Elsaesser'e göre *Küçük Askerin Şarkısı (Ballad of the Little Soldier)* Herzog'un siyasi ve ideolojik tartışmalara girişmesinin iyi bir örneğidir (2014, 151). Filmin açılış sahnesinde Miskitolu bir çocuk, İspanyol halk şarkısı söylerken elindeki silah gitarı andırır. Yetişkinlerin dünyasında "tam bir erkeğe" dönüşen çocuk askerler, gülerken bile hüznüldür. Bu hüznü imgelerle Herzog, belgeselde üzüntü ve yıkıma odaklandığını, çocuk askerlerin yıkımlar sonrasındaki travmaları ile ilgilendiğini belirtir (Lehman 2012, 377). Fakat Miskitolu yerlilerin CIA tarafından finanse edilmesi, kolonyal dönemin simgesel olarak bitse de neo-kolonyal bir dönemde siyasal ve ideolojik kamplaşmaların açığa çıktığını bize gösterir. Eski kolonyal güçlerin bölgedeki dolaylı varlığı, yeni siyasal ve tarihsel yorumlara açıktır. Herzog, belgeselde politik unsurlara dokunmuyor gibi görünse de yarattığı imgelerle tarihsel süreci kendine referans alarak bu süreci Miskitolardan yana tekrar kurmaya girişir.

Yerli imgeler, bu sefer kıta değiştirerek Afrika'ya taşınır. Batı Afrika'da çekilmiş *Yeşil Kobra (Cobra Verde)* (1987) kolonyal politikalar ve sömürü ilişkilerini, kölelik tarihinin hafızasıyla buluşturarak post kolonyal bir okumaya açar. Brezilyalı Albay Don Octavio Coutinho, 1800'lerde hapisten yeni çıkmış Brezilyalı bir haydut olan Francisco Manoel da Silva, diğer adıyla Yeşil Kobra'yı birkaç askerle birlikte Batı Afrika'ya gönderir. Albayın amacı, baş edilemeyen Afrikalı bir hükümdarı, köle ticaretine devam etmesi için zorlamaktır. Yeşil Kobra, taş ocağında çalışırken aldığı para karşısında isyan eden, ardından silahlanan bir eşkiyadır. Şeker kamışı baronu ile yolları kesişen Yeşil Kobra'nın Afrikalı "vahşileri" dize getireceği düşünülür. Albay, filmdeki ekonomik sö-

mürüyü şu sözlerle dile getirir: “Tek başıma tüm Pernambuco eyaletinden fazla şeker üretirim. Yılda yüz bin ton ve tümü düşmanımız İngiltere’ye gider. Köle ticaretini kaldırdılar. Gemilerimize el koyuyorlar. Ama biz olmazsak şekerleri olmaz”. Filmin ilk yarısında Albay’ın Afrikalı köleleri şeker kamışı üretim tesisinde ağır koşullarda çalıştırdığı sahneler, Brezilya’daki sömürgeci politikaların tarihi duraklarından ilkidir. Avrupa’da kapitalist sanayinin ihtiyacı olan şeker kamışı için kölelerin emek sömürüsü, imgelerle oldukça canlıdır. Şeker kamışı baronu, şeker tarlasında 600 kölesi olduğu ile övünür ve daha fazla şeker plantasyonu sahibi olabilmek için köle satın almak ister. *Yeşil Kobra*’da Afrika’daki sömürülen ve ticareti yapılan bedenler, vahşi kategorisinde bile değillerdir artık. Beyazlarla iş birliği içindeki Brezilyalı yerliler ise sömürgeci dilini konuşarak köle emeğinin sömürülmesine aracılık eder.

“İlkelcilik”, Alman modernizmde “siyah ötekinin” dışavurumcu bir idealidir. Bu felsefi anlayış, Leni Riefenstahl’ın *The Last of the Nuba* (1973) koleksiyonunda siyah bedeninin kusursuzluk, güç, gurur ve meydan okuyan görüntüleriyle açığa çıkar (Carter 2012, 335). Susan Sontag’ın Leni Riefenstahl’ın filmlerinde Nasyonal Sosyalizm ideolojisi temelinde tartıştığı estetik anlayış, “faşist estetik” tir. Erica Carter’a göre Leni Riefenstahl’ın *Nuba of Africa* fotoğrafları yerli bedenlerinin kusursuzluğuna odaklanarak “ilkel fetişistik” imgeler yaratır. Bu imgelerde Afrika’daki yerliler tarihsel aktörler değil, kaybolmuş bir egzotik geçmişin metalaşmış imgeleri olarak gösterilir (2012). Herzog, *Yeşil Kobra*’da Afrika’daki siyah bedenleri faşist estetik anlayışından uzaklaştırma çabası içindedir (Murray 2016, 318). Bunu yaparken örneğin, Afrikalı bir kabileyi ele aldığı *Güneşin Çobanları (Wodaabe)* (1989) belgeselinde Afrikalı imgelelere önce kamera açılarıyla -perspektifin biçimini bozarak- sonra kendi sesi (dış ses) ve müziğiyle (opera) daha sonra da egzotik görsel kodları değiştirerek müdahale eder (Carter 2012, 348). Herzog’un siyah beden imgeleri, izleyiciyi tüketici bir hazza yönlendirmeden, gücü ve tahakkümü erotikleştiren Leni Riefenstahl’ın faşist ve fetişist estetiğinden uzak durur (Lehman 2012, 374).

Herzog, *Yeşil Kobra*’da sömürgecilikten ziyade insan ruhundaki büyük fantezi ve rollerle ilgili bir biçim arayışında olduğunu ifade eder. Ancak köle ticaretinin bugün bile üzerinde çokça durulan bir konu olmadığını, Afrika krallıklarının da beyaz tacirler kadar köle ticaretinin içinde olduğunu söyleyerek bölgenin tarihi ile ilgili bilgiler verir. Yönetmen, Afrika denildiğinde kıtanın vahşilerle (aşağılık vahşiler) dolu ilkel ve tehlikeli bir yer olarak tasvir edildiğini, *Yeşil Kobra*’nın Afrika nostaljisini besleyen imgelerden uzaklaştığını dile getirir (Cronin 2002, 212).

Afrika kıyılarından Avustralya'ya geldiğimizde *Yeşil Karıncaların Düş Görüdüğü Yer* (*Where the Green Ant Dreams*) (1984) filmi karşımıza çıkar. Filmin çıkış noktası, Avustralya'da gerçekleşmiş tarihsel bir olaya dayanır. 1970'lerde bazı Kuzey yerlileri ile ülkenin kuzey batısında boksit madenciliği yapan İsviçre menşeli bir şirket arasında maden çıkarılan topraklarla ilgili bir anlaşmazlık yaşanır. Bu olaydan esinlenen ve olayın mahkeme kayıtlarını filmdeki mahkeme sahnelerinde aynen kullanan Herzog, Avustralya'da maden şirketine karşı Aborjin yerlilerinin kutsal nesnelere ve topraklarına savundukları bir öykü yazar (Cronin 2002, 206). *Yeşil Karıncaların Düş Görüdüğü Yer*'de (*Where the Green Ant Dreams*) Avustralya'da bir grup Aborjin, kutsal kabul ettikleri yeşil karıncaların yaşadıkları alanı korumak için maden şirketine karşı çıkarak eylem başlatır. Bu eylemlerde kameranın objektifi yerlilerin yüzlerinde uzun süre asılı kalır. Film akışında Aborjin kültürel mitleri ile Aydınlanmanın rasyonel aklı sürekli karşı karşıya gelir. Sömürgeci beyazlarla iş birliği yapmaya yanaşmayan soylu vahşi imgesinin zıt kutbunda yer alan Aborjin'ler, yeşil karıncaların kutsal mabedini korumaya çalışır (Elsaesser 2014, 136) Herzog, Aborjinlerin kültürlerini, dillerini canlı tutmak için önemli bir mücadele içinde olduklarını ve kendi mitolojilerini geliştirdiklerini dile getirir (Cronin 2002, 207-08). Herzog'a göre sömürge öncesi dönemde Aborjinler için mitler, gezegendeki her şeyin kökenini açıklayabilecek güçtedir. Yeşil karınca metaforuyla bu mitolojik dünya, kendi gerçekliğini Aborjinlerin iki bin yıllık şarkılarında açığa çıkarır. Aborjinler, binlerce yıldır yaşadıkları bu topraklar üzerindeki varlıklarını hatırlatır, kendilerine yeniden bir yer açmaya çalışırlar. Filmde Aborjin imgeler, aktivist olarak eyleme geçer ve bu imgeler bakışın sorumluluğunu üstlenerek Aborjin mit ve zaman anlayışını kapitalistlere karşı savunurlar.

Sonuç

Güney Amerika'dan Afrika kıtasına uzanan hikayeleriyle Werner Herzog'un, kolonyal arzuları besleyen nostaljik yerli imgelerini, filmlerinin görsel anlatısına dahil etmediği görülür. Yarattığı yerli imgeler, küresel kapitalizm ve kültürel emperyalizm tarihiyle iç içe bir anlatımla aktarılır. Herzog, evrensel gerçeklerin imgeleriyle ilgilendiğini, film mekânlarının bölgesel politik anlaşmazlıkları ve bu anlaşmazlıkların siyasal iklimiyle ilgilenmediğini belirtse de yerli imgelerin sömürge tarihiyle çok fazla kesişim noktası olduğu görülür. Filmlerde sömürgeci-sömürülen ilişkisi postkolonyal yaklaşıma yakın duran eleştirel bir perspektifi açığa çıkarır. Bu eleştirel yorumla filmlerde sömürünün trajik boyutlarını yaşayan yerlinin dil, mit ve gizeminin sömürgeci

güçlerce nasıl parçalandığı tüm sarsıcı gerçekliğiyle gözler önüne serilir. Bu yok edilişte Herzog, yerli imgelerini dilsel ifadeler, sesler, kutsal nesnelere ve mitlerle örerek yeni bir tarihsel akışla yeni bir gerçeklik yaratır. Yönetmen, filmlerinde, anti kolonyalist bir tavırla Avrupa burjuva hegemonyasını sorgular ve Avrupa'nın yayılcı hayalini başarısızlığa uğratar. Sömürge tarihinin romantik maceracı kökleri arkasında gizlenen ulus tarihinin acımasız politikalarını yerli imgeleriyle eleştirir. Ayrıca Herzog, toplumsal devingenlikten koparmadığı yerli imgelerini, kendi kişisel evreni ve iç dünyasından romantik bir stil ve ironiyle aktarır. Doğal çevresi ile uyum içinde yaşayan *soylu vahşi Winnetou* gibi imgelerin aslında Batılı yanlısamalar ve fantezilerle dolu olduğu fikriyle bu imgeleri kıyasıya eleştirir. Yerlinin bedeni tüm kusurlarıyla kendi yerel tarihi içinden ve yaşadığı coğrafyadan kopartılmadan aktarılır.

Kaynakça

- Adams, Caroline Frances. 2019. "Imagining 'Indianer': Karl May's Winnetou and Germans' Enduring Fantasies about Native Americans." *Lisans tezi*, Middletown Connecticut, Wesleyan University.
- Ascárate, Richard John. 2007. "'Have You Ever Seen a Shrunken Head?': The Early Modern Roots of Ecstatic Truth in Werner Herzog's Fitzcarraldo." *Modern Language Association of America* 122 (2): 483-501.
- Bilis, Pınar Özgökbel. 2017. "Alman Sineması: Yıldızı Bir Parlayan Bir Sönen Ülke Sineması Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme." *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (52): 89-108.
- Bolz, Peter ve Ann Davis. 2003. "Do Germans Really Love Indians?" *Great Plains Quarterly* 23 (3): 193-97.
- Boyer, Patricio. 2011. "Fantasy and Imperial Discourse in Herzog's Aguirre, the Wrath of God." *Journal of Latin American Cultural Studies* 20 (3): 261-79.
- Calloway, Colin Gordon, Gerd Gemünden ve Susanne Zantop. 2002. *Germans and Indians: Fantasies, Encounters, Projections*. Londra: University of Nebraska Press.
- Carter, Erica. 2012. "Werner Herzog's African Sublime." *A Companion to Werner Herzog* içinde, editör Brad Prager, 329-55. Sussex: Wiley-Blackwell.
- Combee, Jerry ve Martin Plax. 1973. "Rousseau's Noble Savage and European Self-Consciousness." *Modern Age* 17 (2): 173-82.
- Corrigan, Timothy. 1986. "Producing Herzog: From a Body of Images." *The Films of Werner Herzog: Between Mirage and History* içinde, editör Timothy Corrigan, 3-19. New York, Londra: Methuen.
- Corrigan, Timothy. 2014. *The Films of Werner Herzog: Between Mirage and History*. Londra, New York: Routledge.
- Cronin, Paul. 2002. *Herzog on Herzog*. New York: Faber & Faber.
- Davidson, John E. 1993. "As Others Put Plays upon the Stage: Aguirre, Neocolonialism, and the New German Cinema." *New German Critique* (60): 101-30.
- Depeli, Gülsüm. 2018. "Temiz Düşünce, Pis İmge: 'Bakışımız Hala Var'ken..." *Toplum ve Bilim* (143): 71-93.
- Dirlik, Arif. 2005. *Postkolonya Aura*. Çeviren Galip Doğduaslan. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ellingson, Ter. 2001. *The Myth of the Noble Savage*. California: University of California Press.
- Elsaesser, Thomas. 2014. "An Anthropologist's Eye: Where the Green Ants Dream." *The Films of Werner Herzog: Between Mirage and History* içinde, editör Timothy Corrigan, 133-56. Londra, New York: Routledge.
- Fanon, Frantz. 2007. *Yeryüzünün Lanetlileri*. Çeviren Şen Süer. İstanbul: Versus Yayınları.

- Feest, Christian F. 2002. "Germany's Indians in a European Perspective." *Germans and Indians: Fantasies, Encounters, Projections* içinde, editörler Colin G. Calloway, Susanne Zantop ve Gerd Gemünden, 25-43. Londra: University of Nebraska.
- Geertz, Clifford. 2007. *Yerel Bilgi*. Çeviren Kudret Emiroğlu. Ankara: Dost Yayınları.
- Guettel, Jens-Uwe. 2010. "From the Frontier to German South-West Africa: German Colonialism, Indians, and American Westward Expansion." *Modern Intellectual History* 7 (3): 523-52.
- Herzog, Werner. 2010. *Conquest of the Useless: Reflections from the Making of Fitzcarraldo*. Çeviren Krishna Winston. New York: Harper Collins.
- Kaes, Anton. 2003. "Yeni Alman Sineması." *Dünya Sinema Tarihi* içinde, editör G. Nowell Smith. İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- King, Lisa Michelle. 2016. "Revisiting Winnetou: The Karl May Museum, Cultural Appropriation, and Indigenous Self-Representation." *Studies in American Indian Literatures* 28 (2): 25-55.
- Lehman, Will. 2012. "A March into Nothingness: The Changing Course of Herzog's Indian Images." *A Companion to Werner Herzog* içinde, editör Brad Prager, 371-92. Sussex: Wiley Blackwell.
- Lindberg, Christer. 2013. "The Noble and Ignoble Savage." *Ethnoscripts* 15(1): 16-32.
- Loomba, Ania. 2000. *Kolonyalizm Postkolonyalizm*. Çeviren Mehmet Küçük. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lutz, Hartmut. 2002. "German Indianthusiasm: A Socially Constructed German National (ist) Myth." *Germans and Indians: Fantasies, Encounters, Projections* içinde, editörler Colin G. Calloway, Susanne Zantop ve Gerd Gemünden, 167-184. Londra: University of Nebraska Press.
- May, Karl. 2005. *Winnetou*. Çeviren Michael Shaw. Londra, New York: Continuum.
- Michaels, Jennifer. 2012. "Fantasies of Native Americans: Karl May's Continuing Impact on the German Imagination." *European Journal of American Culture* 31 (3): 205-18.
- Murray, David. 2016. "German 'Indianthusiasm'." *Patterns of Prejudice* 50 (3): 317-19.
- Noyan, Yekta K. 2013. "Colonialism, German Experience and the Reflections on History." *Uluslararası Suçlar ve Tarih* (14): 105-37.
- Perry, Nicole. 2006. "Karl May's Winnetou: The Image of the German Indian, the Representation of North American First Nations from an Orientalist Perspective." Yüksek lisans tezi, Montreal, McGill University.
- Prager, Brad. 2003. "Werner Herzog's Hearts of Darkness: Fitzcarraldo, Scream of Stone and Beyond." *Quarterly Review of Film and Video* 20(1): 23-35.
- Punch, Keith F. 2005. *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. Çeviren Dursun Bayrak, H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ramey, James. 2012. "Representational Imperialism in Aguirre, The Wrath of God." *The Latin Americanist* 56 (2): 137-59.

- Reed, Eugene E. 1964. "The Ignoble Savage." *The Modern Language Review* 59 (1): 53-64.
- Said, Edward W. 2013. *Şarkiyatçılık*. Çeviren Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sharman, Gundula M. 2004. "The Jungle Strikes Back: European Defeat at the Hands of the South American Landscape in the Films of Werner Herzog." *Journal of Transatlantic Studies* 2 (1): 96-109.
- Sheehan, Paul. 2008. "Against the Image: Herzog and the Troubling Politics of the Screen Animal." *SubStance* 37 (3): 117-36.
- Stone, Cynthia L. 2005. "Aguirre Goes to the Movies: Twentieth-Century Visions of Colonial-Era 'Relaciones'." *Chasqui* 34 (2): 24-35.
- Usbeck, Frank. 2013. "Representing the Indian, Imagining the Volksgemeinschaft: Indianthusiasm and Nazi Propaganda in German Print Media." *Ethnoscripts* 1 (15): 46-61.
- Wildenthal, Lora, Juergen Zimmerer, Russell A Berman, Jan Rüger, Bradley Naranch, Birthe Kundrus ve Maiken Umbach. 2008. "The German Colonial Imagination." *German History* 26 (2): 251-71.
- Yegenoglu, Meyda. 1998. *Colonial Fantasies: Towards a Feminist Reading of Orientalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yetişkin, Ebru. 2010. "Postkolonyal Kavramlar Üzerine Notlar." *Toplumbilim* (25): 15-21.
- Zantop, Susanne. 1997. *Colonial Fantasies: Conquest, Family, and Nation in Precolonial Germany, 1770-1870*. Durham: Duke University Press.
- Zoonen, Liesbet van. 2014. "Medyaya Feminist Yaklaşımlar." *Medya Kültür Siyaset* içinde, editör Süleyman İrvan, 365-99. Ankara: Pharmakon Yayınları.

Dijital Detoks: Teknoloji Bağımlılığına Karşı Yeni bir Eğilim ve Genç Yetişkinler Özelinde bir Değerlendirme

Dilek Melike Uluçay

Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0001-8112-3229>

melike.taner@yasar.edu.tr

Kadriye Kobak

Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0002-2832-2429>

kadriyekobak@sakarya.edu.tr

Öz

Teknoloji bağımlılığının artması ile kişinin yüz yüze iletişimle sağlanan sosyal yaşamından, sosyal ilişkilerinden koştüğünü, yalnızlaştığını, bununla birlikte iş ve eğitim yaşantısında da performansın düştüğünü ileri süren önemli sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. İletişim teknolojilerinin birey üzerindeki olumsuz etkilerinin yaygın olarak tartışılması sonucu, konu ile ilgili farkındalık seviyesi ve teknoloji kullanımını sınırlandırmaya yönelik yaklaşımlar ve uygulamalar artmaya başlamıştır. Dijital teknoloji araçlarının kullanım sürelerini sınırlandırmayı ve azaltmayı niteleyen dijital detoks davranışı, bu çerçevede ortaya çıkmıştır. Özellikle genç yetişkinler arasında popüler olmaya başlayan dijital detoks davranışı ile ilgili sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, genç yetişkinlerin dijital detoks davranışlarını incelemek ve kendilerini bu davranışa iten nedenleri ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, yaygın olarak görülen dijital detoks davranışı, uygulamaları silmek, tüm bildirimleri sessize almak ve yapılan paylaşımlarda kontrollü olmaktır. Katılımcıları dijital detoksa iten sebepler ise sosyal medyanın bireylerarası iletişim üzerindeki olumsuz etkisi, güvenlik kaygıları ve odaklanma problemidir.

Anahtar Kelimeler: Dijital detoks, teknoloji bağımlılığı, teknoloji tüketimi, genç yetişkinler.

•••••

Makale geliş tarihi: 15.3.2020 ■ Makale kabul tarihi: 15.7.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn: 325-350

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.827235

Digital Detox: A New Trend Against Technology Addiction

Dilek Melike Uluçay

Yaşar University Faculty of Communication

<https://orcid.org/0000-0001-8112-3229>

melike.taner@yasar.edu.tr

Kadriye Kobak

Sakarya University Faculty of Communication

<https://orcid.org/0000-0002-2832-2429>

kadriyekobak@sakarya.edu.tr

Abstract

A significant number of studies suggest that an increase in technology addiction and a concomitant decrease in face-to-face communication have left individuals isolated and alienated in their social lives and decreased their performance in their professional and educational lives. To combat the negative effects of communication technologies on the individual, there is growing interest in limiting the use of technology through what is known as a 'digital detox' – limiting and reducing the time devoted to the use of digital technology devices. Despite the increasing popularity of the digital detox, especially among young adults, there is as yet limited research on the subject. The aim of this study is to examine the digital detox behaviour of young adults and to reveal the reasons that drive them towards this behaviour. Based on qualitative data collected through semi-structured interviews, this study finds that the most common digital detox behaviour patterns are deleting applications, muting all notifications, and managing sharing behaviour. It also finds that the primary motivations behind digital detoxes are a desire to focus in one's professional environment and to strengthen interpersonal communication in one's private and social environment.

Keywords: Digital detox, technology addiction, technology consumption, young adults.

• • • • •

Received: 15.3.2020 ■ Accepted: 15.7.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn: 325-350

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.827235

Birçok çalışma teknolojinin sosyal etkileşim ve yüz yüze iletişim üzerindeki etkilerinin özellikle 2000'li yıllarda, akıllı telefonların ve sosyal medya kullanımının artmasına bağlı olarak değiştiğini ileri sürmektedir (Drago 2015, 14). Akıllı telefon tarihinde milat olarak nitelendirilebilecek olan 2007 yılı, bu etkilerin belirgin hale gelmesinde önem taşımaktadır. Bu tarihte Apple, Steve Jobs öncülüğünde ilk iPhone modelini piyasaya sürmüştür. Bu cep telefonunu diğerlerinden ayıran özelliği hem geniş hem de dokunmatik ekranlı iPod'u ve interneti bir araya getirmesidir. Daha sonraki aylarda, Samsung, Nokia ve LG gibi markalar benzer telefonları üreterek pazarda yerlerini almışlardır (Ertuğrul 2020). Bu gelişmelerin internet ve mobil cihazların kullanımına ivme kazandırması ile 2019 yılında dünya genelinde internet kullanıcı sayısı 7,676 milyara ve mobil cihaz kullanıcısı 5,112 milyara ulaşmıştır (Data-reportal 2019a).

Türkiye 2019 verilerine göre, yetişkin nüfusun yüzde 98'i cep telefonu kullanmakta, bu oranın yüzde 77'sini akıllı telefon sahipleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte, yetişkin nüfusun yüzde 48'i masaüstü bilgisayar veya laptop, yüzde 25'i tablet kullanmaktadır. İnternet kullanım oranlarına bakıldığında ise nüfusun yüzde 72'sini oluşturan 59,36 milyon internet kullanıcısı, nüfusun yüzde 63'ünü oluşturan 52 milyon aktif sosyal medya kullanıcısı, nü-

hususun yüzde 53'ünü oluşturan 44 milyon aktif mobil sosyal medya kullanıcısı olduğu görülmektedir (Datareportal 2019b). Bu istatistikler gündelik hayatın ve yaşam pratiklerinin hızlı bir dijital dönüşüm geçirdiğini göstermektedir.

Gündelik hayata hızlı ve yoğun bir şekilde dâhil olan dijital teknolojilerin hem olumlu hem olumsuz etkileri olduğu tartışılmaktadır. Profesyonel yaşamda dijital dönüşümün ve sosyal medya kullanımının katkıları üzerinde duran güncel çalışmalar, sosyal ağ teknolojilerinin iş ortamına entegrasyonunun, işbirlikçi öğrenme ve katılım davranışını olumlu yönde etkilediğini ileri sürmektedir (Nisar, Prabhakar ve Strakova 2019, 268-70). Alışveriş ve e-ticaret bakımından sosyal medya ve internet kullanımını değerlendiren çalışmalar, internet ve mobil teknolojilerin tüketicilere kişiselleştirilmiş olanaklar sunarak ihtiyaca yönelik hizmet anlayışı sunduğunu savunmaktadır (Marinkovic ve Kalinic 2017, 139). İnternet ve dijital teknolojilerin olumlu etkilerinin tartışıldığı bir diğer alan eğitimidir. Henderson, Selwyn ve Aston'nun (2017, 1570-71) üniversite öğrencileri özelinde yaptıkları çalışmada, öğrencilerin internet teknolojilerini kullanmalarının akademik hayatlarına olumlu yönde katkı sağladığı ileri sürülmektedir. Sağlık alanı ve mobil uygulamaları inceleyen Inauen, Borger, Shrouf vd. akıllı cep telefonları aracılığıyla sosyal ağ üzerinden oluşturulan sağlıklı beslenme destek gruplarının, kişilerin motivasyonunu artırdığı, işbirlikçi öğrenmeyi desteklediği ve olumlu davranışlara sebep olduğu yönünde bulgulara ulaşmışlardır (2017, 317-18). Yine sağlık alanıyla ilgili bir diğer çalışma, mobil teknolojilerin sağlık takip konusundaki olumlu etkileri üzerinde durmaktadır (Schneider, Pansera, Martinasek vd. 2016, 156-57). Konuya sosyal ilişkiler bağlamında yaklaşan Sum, Mathews, Pourghasem vd. internetin hem bireyler hem de topluluklar üzerinde olumlu etkileri olduğunu söylemektedir (2008, 203). Çalışmada değinilen sosyal sermaye teorisi, çevrimdışı sosyal ilişkileri zayıf olan ve sosyal ağlarında az sayıda kişiye sahip olan insanlar için internetin sosyal ufku genişlettiğini ve böylece mutluluklarını ve refahlarını artırarak sosyal ve psikolojik iyi oluşları üzerinde olumlu etki gösterdiğini savunmaktadır.

Wellman vd. ise sosyal sermaye teorisini topluluk kurma üzerinden değerlendirmişler ve internet sayesinde çevrimiçi etkileşimlerin, yüz yüze görüşmeler arasındaki iletişim boşluklarını dolduracağını, siber alanda oluşan ilişkilerin çoğunun fiziksel alanda devam ederek çevrimiçi ve çevrimdışı etkileşimin bir karışımı ile karakterize edilen yeni topluluk biçimlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olacağını ileri sürmüşlerdir (2001, 438). Diğer yandan, Facebook kullanımı ile yalnızlık arasındaki ilişkiyi meta-analiz yöntemiyle araştıran Song, Zmylinski-Seeler vd. Facebook'un insanları yalnızlaştırmadığını,

yalnız insanların Facebook'u kullandığını bulgulamışlardır (2014, 447). Bunun yanı sıra sosyal güçlendirme teorisiyle de (social augmentation theory), internet üzerinden iletişimin günlük sosyal etkileşim için ek bir yol sağlayarak kişilerin sosyal ağlarını genişlettiği ve böylece insanların toplam sosyal kaynaklarını güçlendirmesine fayda sağladığı öne sürülmektedir (Bessi re, Kiesler, Kraut vd. 2008, 47).

İnternet, mobil teknolojiler, sosyal ağlar ve diğ er dijital teknolojilerin olumlu yönleri üzerinde duran çalışmalara rağmen, dijital teknolojilerin, özellikle mobil cihazların ve sosyal medya uygulamalarının yoğun kullanımının yol açtığı sorunların altını çizen önemli sayıda güncel çalışma olduğu görülmektedir.  alışmalar incelendiğinde, mobil cihazların kullanımının artması ile öngörülen dijital teknolojilerin yol açtığı sorunların daha da  eitleneceği ya da çoğalacağı yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır (Velthoven, Powell ve Powell 2018; Yıldırım ve Kişioğlu 2018; Syvertsen ve Enli 2020; Elhai, Levine ve Hall 2019). Bununla birlikte yoğun teknoloji kullanımı sonucunda yaşanan veya yaşanabilecek sorunlar konusunda, kullanıcıların farkındalıklarının arttığı ve kullanım sürelerini azaltma eğiliminde oldukları gözlemlenmektedir (Syvertsen ve Enli 2020; Rauch 2020). "Dijital detoks", "dijital minimalizm" veya "dijital diyet" olarak adlandırılan pratikler, bu farkındalık eğiliminin birer sonucudur. Özellikle genç yetişkinlerin teknoloji ve internet kullanım alışkanlıklarını kısıtlaması ya da azaltması olarak görülen "dijital detoks" pratikleri son birkaç yılda popüler hale gelmeye başlamıştır (Küçükvardar 2018; Syvertsen ve Enli 2020). Ancak konuyla ilgili oldukça sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Kişilerin "dijital detoks" uygulama kararına yol açan sebepler henüz farklı kültürel ve toplumsal yapılar özelinde derinlemesine araştırılmamıştır. Bu sorunsaldan yola çıkararak bu çalışma şu iki soruya yanıt aramaktadır: Türkiye'de bulunan genç yetişkinlerin "dijital detoks" uygulama sebepleri nelerdir? Genç yetişkinlerin dijital detoks uygulama yöntemleri nelerdir? Bu iki soruya yanıt bulmayı amaçlayan bu çalışmada sırasıyla dijital teknolojilerin yoğun kullanımının yol açtığı veya yol açabileceği sorunlar tartişılmış, "dijital detoks" kavramı incelenmiş ve ardından yöntem ve bulgular paylaşılarak konuyla ilgili tartişma ve öneri bölümlerine yer verilmiştir.

Dijital teknoloji kullanımının olumsuz etkileri

Akıllı cihaz kullanımının yaygınlaşması ve artması ile tartişılmaya başlayan olumsuz etkiler genel olarak  c kategoride toplanmaktadır: Profesyonel yaşam, özel yaşam ve sosyal yaşam.

Profesyonel yaşam

Profesyonel yaşam kategorisinde iş ve eğitim hayatında akıllı ve mobil teknolojilerin kullanımlarına bağlı tartışılan olumsuz yaklaşımlar incelenmiştir. İş yaşantısıyla ilişkili olarak akıllı ve mobil teknolojilerin yoğun kullanılmasının yol açtığı en temel sorun verimliliğin düşmesi ve iş-özel hayat dengesinin çalışanlar adına bozulması gösterilmektedir (Montag ve Walla 2016; Adisa, Osabutey ve Gbadamosi 2016; Uzun ve Uluçay 2017). Montag ve Walla (2016, 3) çalışmalarında iş yerlerinde mobil teknolojiler, internet ve diğer dijital teknolojilerin gereken ölçüde kullanımının verimliliği artırırken aşırı kullanımının üretkenliği düşürdüğünü ileri sürmektedir. Araştırmacılar teknolojiyi aşırı kullanma ölçütünü, bireyin dikkatini dağıtacak ve onu işinden alıkoyacak ölçüde kullanması olarak değerlendirmektedir. Whatsapp gibi anlık mesajlaşma uygulamaları, elektronik postalar buna örnek gösterilmektedir. Burada altı çizilen konu, önemli olanın teknoloji kullanımına ne kadar süre ayrıldığı değil, çalışmanın teknoloji kullanımı sebebiyle ne sıklıkla kesintiye uğradığıdır. Örneklendirmek gerekirse aralıksız bir saatlik akıllı telefon kullanımı, çalışanın verimliliğini artırabilirken, bir saat içinde aralıklarla akıllı telefon kullanımı verimliliği düşürerek çalışmayı kesintiye uğratabilmektedir. Özellikle anlık mesajlaşma uygulamalarının, çalışmayı kesintiye uğratarak, verimliliğini düşürdüğünü ileri süren çalışmalar dikkat çekmektedir (Uzun ve Uluçay 2017; Chang ve Ian 2014; Garret ve Danziger 2007; Cameron ve Webster 2005, Rennecker ve Godwin 2005). Bu çalışmalarda, çalışanların anlık mesajlaşma uygulamalarını işlerini bölen, konsantrasyonlarını bozan bir araç olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Yalnızca anlık mesajlaşma uygulamalarının değil hem mobil cihazlarda hem bilgisayar ekranlarında görünen elektronik posta bildirimlerinin, önemli ölçüde konsantrasyon bozukluğu yarattığı ve verimliliği düşürdüğü ileri sürülmektedir. Bununla birlikte, elektronik posta kontrollerinin belirli zaman aralıklarında yapılmasının, çalışanların stres seviyesini azalttığı da araştırmalarda ortaya çıkarılmıştır (Kushlev ve Dunn 2015).

Özel yaşam

Özel yaşamda akıllı cihazların ya da teknolojinin olumsuz etkilerini araştıran çalışmalar, bağlam olarak bireyin tek başına geçirdiği vakti incelemektedir. Ayrıca özel yaşam söz konusu olduğunda özellikle cep telefonu, sosyal medya ve internetin yoğun kullanımına bağlı olduğu düşünülen psikolojik sorunlar da bu başlıkta ele alınmaktadır. En çok adı geçen psikolojik rahatsızlıklar; akıllı telefon/cihazdan yoksun kalma korkusu (nomophobia), gelişmeleri kaçırma korkusu (fear of missing out- FoMO), internetsiz kalma korkusudur

(netlessphobia) (Yıldırım ve Kişioğlu 2018, 477). Bu rahatsızlıklar çoğunlukla akıllı telefon bağımlılığı adı altında değerlendirilmektedir. Akıllı telefon bağımlılığı, genel olarak sürekli telefonu kullanma ihtiyacı, telefon kullanımı sebebiyle rutin pratiklerin aksatılması olarak tanımlanmaktadır. Telefonlar mobil ve taşınabilir olmaları sebebiyle bağımlılığa yol açma ihtimali yüksek görülen cihazlardır (Yıldırım ve Kişioğlu 2018).

Akıllı telefondan yoksun kalma korkusu (nomophobia), “No Mobilephone Phobia” sözcüklerinin kısaltılmasından türetilmiştir. Kavram, bireyin akıllı telefonuna ulaşamadığında ya da ulaşamadığını düşündüğünde yaşadığı istemsiz korku olarak tanımlanmaktadır. Nomophobia ilk kez 2008 yılında Birleşik Krallık'ta cep telefonu kullanıcılarının yaşadığı kaygıları açığa çıkarmak isteyen bir araştırmaya konu edilmiştir. 2100 kişinin katıldığı araştırmanın verilerine göre, cep telefonu kullanıcılarının yüzde 53'ü cep telefonundan yoksun kalma korkusu yaşamaktadır. Araştırmanın diğer verilerine göre erkekler kadınlara kıyasla daha yüksek oranda yoksunluk korkusu yaşamaya meyillidir (Dailymail 2008). Türkiye'de 2016 yılında cep telefonu sahibi üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir çalışmada, araştırmaya katılan 484 öğrencinin 206'sında nomophobia olduğu ortaya çıkmıştır. 206 öğrencinin cep telefonundan yoksun kalma korkusunun en yaygın sebebinin “iletişim kuramama” olduğu görülmüştür. Çalışmanın verilerine göre İngiltere'de yapılan çalışmanın aksine, kadınların erkeklere oranla nomophobiaya daha çok eğilimi olduğu tespit edilmiştir (Yıldırım vd. 2016).

Gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO), sosyal ağlar üzerinde gelişen herhangi bir bilgi veya güncellemeden haberdar olmama endişesi olarak tanımlanmaktadır. Kullanıcıların özellikle akıllı telefonlar üzerinden sürekli olarak sosyal ağları kontrol etmeleri FoMO ile açıklanmaktadır. Aynı zamanda FoMO, akıllı telefon bağımlılığı, kaygı ve sosyal kaygı seviyeleri ile ilişkili bulunmaktadır (Elhai, Levine ve Hall 2019, 48). Kullanıcının sıklıkla sosyal medya hesaplarına gelen bildirimleri kontrol etme isteği, kaygı seviyesinin davranışa yansımaları olarak kabul edilmektedir (Dempsey, O'Brien, Tiamiyu vd. 2019, 1). Farklı çalışmalar, FoMO'nun aynı zamanda yoksunluk ve depresyonla ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır (Reinecke, Aufenanger, Beute vd. 2017, 90).

İnternetsiz kalma korkusu ise (Netlessphobia), cep telefonundan yoksun kalma ya da gelişmeleri kaçırma korkusundan daha kapsayıcı bir çerçevede, internetin olmadığı bir ortamda kaygı, yoksunluk ve korku hissetme durumu ile ilişkilendirilmektedir (Yıldırım ve Kişioğlu 2018, 477). Netlessphobia

belirtileri, yalnızca sürekli internet erişimi olan mekânlarda bulunmak ve internete bağlanabilen mobil cihazlarla hareket etmek değildir. Netlessphobia belirtileri, daha çok bireyin internetsiz ortamda bulunması sonucunda verdiği davranışsal ve ruhsal olumsuz tepkilerdir (Güney 2017, 211).

Yukarıda bahsedilen olumsuzluklar dışında stres, yalnızlık hissi, mutsuzluk duygusu, depresyon ve kaygı bozukluğu, akıllı telefon ve teknoloji kullanmanın olumsuz etkileri arasında sıralanmaktadır (Haug vd. 2015; Montag ve Walla 2016).

Sosyal yaşam

Literatürde yoğun teknoloji kullanımının sosyal yaşam üzerindeki olumsuz etkileri değerlendirilirken aile içi ilişkiler, ikili ilişkiler, arkadaş ilişkileri ve farklı kişilerin dâhil olabileceği sosyal ortamlar incelenmiştir. İnternetin kişiler arası ilişkileri nasıl etkilediğini görece erken dönemde çalışan araştırmacılar, internetin sosyal ilişkiler ve kişiler arası ilişkiler üzerinde herhangi bir olumlu etkisi olmadığını, aksine bireylerarası ilişkilerde iletişim ve etkileşim sorunlarına yol açtığını ileri sürmüşlerdir (Nie 2001; Drago 2015; Yusufoglu 2017; Turkle 2015; Lee, Tam ve Chie 2014; Velthoven, Powell ve Powell 2018; King ve Delfabbro 2017). Nie (2001, 429), internet kullanımının bireyleri daha sosyal kıldığını iddia eden çalışmaları, internet erişimi olan kişilerin, sosyokültür ve gelir seviyelerinin yüksek olması sebebiyle zaten aktif bir sosyal yaşama sahip oldukları gerekçesiyle eleştirmiştir. Benzer şekilde, Drago (2015, 2-3) teknolojinin yüz yüze iletişim üzerinde hem niceliksel hem de niteliksel olarak olumsuz etkilerinin olduğunu belirtmiştir. Öte yandan, Yusufoglu (2017, 2415), araştırmasında elde ettiği bulgulardan yola çıkarak sosyal yaşam alanlarında başkalarıyla ilgilenmek yerine telefonlarıyla meşgul olmanın, sosyal açıdan önemli bir problem olduğunu öne sürmektedir. Araştırmacı, kullanıcıların bu olumsuz durumun yanlışlığını kabul etmek yerine, diğer kişilerin daha fazla telefonla ilgilendiğini savunarak kendi davranışlarını meşrulaştırmaya çalıştıklarını saptamıştır (Yusufoglu 2017, 2424). Turkle ise çevrimiçi metinlerin, atılan Twitter mesajlarının, Facebook postalarının, e-postaların, anlık mesajların ve Snapchat iletilerinin yüz yüze konuşmanın yerini aldığını ve bireylerin bu durumun sonuçlarının farkında olduğunu iddia etmektedir (2015). Araştırmacı cihaza aşırı güvenmenin, dikkati dağıttığı, empati kapasitesini azalttığı ve “yaptığımız en insani şey” olan yüz yüze iletişime zarar verdiğini savunmakta ve mobil cihazların dijital yerlilerin duygusal ve sosyal gelişimini zedelediğini belirtmektedir. Benzer şekilde Lee, Tam ve Chie problemli internet kullanımının sosyal kaygıları artırdığını söylemektedir (2014,

1205). Velthoven, Powell ve Powell'ın çalışmaları ise çevrimdışı hayatta sahip olunan ilişkileri kuvvetlendirmek için internet ve sosyal ağlar kullanıldığında, bunun kişilerin sosyal yaşantısını olumlu yönde etkilediğini ancak çevrimiçi hayatta yabancılarla oluşturulan ve sürdürülen ilişkilerin, kişilerin sosyal becerileri olarak tanımlanan empati, duygusal farkındalık, duygusal zekâ gibi kavramların hiçbirine katkı sağlamadığını ileri sürmektedir (2018).

Sosyal yaşam çerçevesinde, bireylerin aile ilişkilerinin de internet kullanımından nasıl etkilendiği araştırılan konular arasındadır. Akıllı telefon bağımlılığının, kaygı düzeyi ile ilişkili olduğu ve kaygı düzeyinin artması ile de aile içi iletişimde sorunlar yaşandığı ileri sürülmektedir. Diğer taraftan, ergenler arasında oldukça yaygın olan bilgisayar oyunları ve her türlü çevrimiçi oyun da internet kullanım süresini fark edilir ölçüde arttıran ve bağımlılık olarak değerlendirilen pratiklerdir (Hawi ve Samaha 2017, 1050) Online oyun oynama problemi olan ergenler, olmayan ergenlere göre daha sık olarak ebeveynleriyle iletişim ve güven sorunları yaşamaktadır. Aynı zamanda problemlerli oyun oynama alışkanlığı, öfkeli davranış ve yabancılaşma ile de ilişkili bulunmaktadır. (King ve Delfabbro 2017, 1278)

Teknoloji bağımlılığına karşı dijital detoks

20. yüzyılın sonlarından itibaren pek çok araştırma, madde kullanımı içermeyen davranışların da bağımlılık yapabileceğini ortaya koymuştur. İnsanları sürekli telefonlarına ve bilgisayarlarına bakmaya iten uygulamalar ile web sitelerinin birçoğu aralıklı olumlu pekiştirme ve toplumsal onay dürtüsü gibi iki etkiyi kanca olarak kullanmakta, bu da bireylerde bağımlılık yapmaktadır (Newport 2018, 31). Bağımlılık takıntılı davranışların, yoksunluk semptomlarının ve insanların uyuma, yeme-içme, fiziksel egzersiz, dışarı çıkma gibi önemli faaliyetlerine zarar geldiğinin gözlemlendiği noktada ortaya çıkmaktadır (Dijk 2016, 262). Dijital teknolojilerin bağımlılık düzeyinde kullanılması çok çeşitli sosyolojik ve psikolojik sorunlara da yol açmaktadır. Ulusal Uyuşturucu Bağımlılığı Enstitüsü tarafından finanse edilen ve ulusal olarak temsilci olmak üzere tasarlanan Geleceği İzleme anketi, 1991'den bu yana sekizinci ve onuncu sınıflara nasıl mutlu olduklarını ve boş zamanlarının ne kadarını diğer kişilerle sosyal etkileşim kurarak, spor yaparak geçirdiklerini sorarak, ekransız aktivitelerle geçirdikleri zamanı araştırmaktadır. Bu aktiviteler giderek azalmaktadır. Sonuçlar, sosyal medya gibi ekrana bağlı ortamlarda ortalamasının üzerinde zaman harcayanların, ekrana bağımlı olmayanlara oranla daha mutsuz oldukları yönündedir (Twenge 2017).

Young sosyal medya bağımlılığı kriterlerini şöyle sıralamıştır: sürekli çevrimiçi olma arzusu, sosyal paylaşım ağlarında vakit geçirme ve bulunma sürelerini istem dışı bir şekilde kontrol edememe, gereğinden fazla sosyal paylaşım ağlarında zaman geçirme nedeniyle ailesel, çevresel sorunların yaşama ve kariyer eğitim fırsatlarını kaybetme. Bununla birlikte, kullanıcıların sosyal paylaşım ağlarında bulunmama ve diğerlerinden uzak kalma durumunda huzursuzluk, mutsuzluk hissetmesi; keyif almak, eğlenmek ve sıkıntıları gidermek için sosyal paylaşım ağlarında bulunmaları da sosyal medya bağımlılık kriterleri arasında sıralanmıştır (Young 1999).

Teknoloji bağımlılığı farkındalığı ya da yaşanan teknolojik gelişmelere karşı şüpheli ve eleştirel tavır, uzunca bir süredir tartışılan bir konudur. Hepp (2019, 24) çalışmasında, her jenerasyonun kendi dönemi içerisinde yaygın olarak kullanılan iletişim teknolojilerine karşı kaygı duyduğunu ve direnç gösterdiğini belirtmektedir. Bu akımın, özellikle televizyonun yaygınlaşmasıyla gündeme geldiğini, yıllar içerisinde artan yeni medya teknolojilerinin de benzer gerekçelerle eleştirel yaklaşımların odağı olduğunu ileri sürmektedir. Medya her bir jenerasyon için bağımlılık ve fanatiklik duyguları yaratabildiği gibi nefret duygusu da yaratabilmektedir.

Alanyazında medya kullanımına eleştirel yaklaşan veya bu kullanımı kısıtlama getirme/direnç gösterme bağlamında tartışan çalışmalar çeşitlilik göstermektedir. Schoenebeck (2014) çalışmasında, kullanıcıların neden Twitter kullanmaya ara verdiğini ya da tamamen bıraktığını araştırmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, kullanıcıların Twitter kullanımına kısıtlama getirmelerinin temel sebepleri, sosyal medyada çok zaman geçirdiklerini düşünmeleri, sosyal medyanın kendileri üzerinde stres yarattığına ve gerçeklik algılarını bozduğuna inanmalarıdır (Schoenebeck 2014, 778). Baumer, Guha, Quan vd. ise Facebook kullanımına 99 günlüğüne ara veren bir grup katılımcı üzerinde yaptıkları araştırmada, katılımcıların kullanıma ara verme sebeplerini, geri dönenlerin geri dönme sebeplerini ve bu süreçte yaşadıkları deneyimleri incelemiştir (2015, 2-3). Benzer şekilde Ribak ve Rosenthal akıllı telefon kullanımına direnç gösteren bir grup üzerinde yaptıkları araştırmalarında, katılımcıların çoğunlukla ideolojik sebeplerle akıllı cep telefonu kullanımına karşı olduklarını ortaya çıkarmışlardır (2015). Aynı çalışmada, akıllı telefon kullanmama davranışının geçici bir durum olduğuna, katılımcılar tarafından kalıcı bir davranış olarak değerlendirilmediğine dikkat çekilmektedir.

Genel anlamda teknoloji, akıllı cep telefonları, mobil cihazlar, sosyal medya gibi çağın iletişim mecralarının yarattığı olumsuz etkiler konusunda, kul-

lanıcıların farkındalık seviyesinin arttığı gözlenmektedir (Syvertsen ve Enli 2020, 1271). Öncül çalışmalarda da değinildiği gibi bu mecraların kullanımına kısıtlama getirme, geçici süre ara verme ya da tamamen kullanmayı bırakma gibi uygulamalar yaygınlaşmaya başlamıştır (Syvertsen ve Enli 2020; Uğur ve Koç 2015; Wilcockson, Osborne ve Ellis 2019). Özellikle dijital araçların kullanımının yaşının gittikçe düşmesiyle birlikte, genç yetişkinler arasında farkındalık seviyesi yükselmiştir (Ofcom 2016). Diğer taraftan, farkındalık seviyesinin artmasıyla teknoloji kullanım alışkanlıklarını kısıtlamayı kolaylaştıran yolları anlatan blog, web siteleri ve sosyal ağlar, yaygınlaşmaya başlamıştır (Digital-detox 2020; Rauch 2020). Bildirimlerin kapatılması, yatak odasından ekranın çıkarılması, ekran kullanım sürelerinin takibini sağlayan uygulama kullanımı, hiçbir teknolojinin kullanılmadığı tatil ve kamp katılımları, bu sitelerde önerilen yollardan en yaygın olanlarıdır (Akkartal, t.y.). Bununla birlikte konuya ilişkin kitaplar, danışmanlık ve liderlik hizmetleri, şirketlerin çalışanları için önerdiği çevrimdışı olma hakkı pratikleri popüler hale gelmeye başlamıştır. Bunun sonucunda “dijital detoks” sıkça kullanmaya başladığımız bir kavram olmuştur. “Dijital minimalizm”, “dijital diyet” kavramlarıyla sıkça eş anlamlı olarak kullanılan “dijital detoks” 2013 yılında yaygın kullanılmaya başlanmış, Oxford Online sözlüğüne girerek “kişinin, stresi azaltma veya fiziksel dünyada sosyal etkileşime odaklanma fırsatı olarak kabul ettiği, akıllı telefonlar veya bilgisayarlar gibi elektronik cihazları kullanmaktan kaçındığı bir dönemi niteleyen kavram”¹ olarak tanımlanmıştır.

Araştırma konusu olarak 2009’da ele alınmaya başlanan (Küçükvardar 2018) dijital detoksun temelleri “yavaş medya” (slow media) hareketi ile atılmıştır. “Yavaş medya” hareketi, enformasyonun akışının yavaş ancak nitelikli olduğu, teknoloji bombardımanından kaçılarak tüketicinin üreten tüketiciye dönüştüğü, sürdürülebilir, ilerici ve kaliteli medya kullanımını teşvik eden bir oluşumdur. 1980’li yıllarda “herkesin ve her şeyin daha hızlı olmasının baskısı” “zaman hastalığı” “hızlı balığın yavaş balığı yutması” gibi ifadelerle nitelenen, insanın zamanı yakalamak konusunda yaşadığı stres ve kaygı durumunu eleştirerek ortaya çıkan “yavaş hareket” (slow movement) oluşumunun bir uzantısı olan “yavaş medya” hareketi, pek çok kişinin “dijital detoks” hareketlerine ivme kazandırmıştır (Güven 2011, 118).

Bu çalışma kapsamında hala sınırlı sayıda kişi tarafından uygulanmasına rağmen özellikle genç yetişkinler arasında popüler hale gelen “dijital detoks”

•••

1 Ayrıntı için bkz. https://www.lexico.com/definition/digital_detox

pratiklerine yol açan nedenler araştırılacak ve genç yetişkinlerin geliştirdikleri detoks yöntemleri belirlenecektir. Çalışma kapsamında, “dijital detoks”, başta akıllı telefon ve tablet üzerinden olmak üzere sosyal ağ ve internet kullanımına sınır getiren, geçici bir süre ara veren ya da hayatından tamamen çıkarma kararı alan genç yetişkinler üzerinden sorgulanmıştır.

Bu çalışmada genç yetişkin kavramının kapsamına 19-45 yaş arası bireyler alınmıştır. Genç yetişkin tanımlaması, Erikson'nun (1975) gelişim psikolojisi kuramına göre 19-39 yaşları arasında değerlendirilse de insan ömrünün uzaması ve Dünya Sağlık Örgütü'nün yaşlılık ve gençlik tanımlarını revize etmesi sebebiyle daha geniş bir aralıkta düşünülmüştür. Çalışmanın genç yetişkinlere odaklanmasının sebebi, teknoloji kullanımına getirilen kısıtların bu yaş aralığında yaşandığının öncül çalışmalar ile ortaya çıkarılmış olmasıdır (Miksch ve Schulz 2018, 3). Diğer taraftan, bu çalışma internet ve akıllı telefon kullanımının oldukça yaygın olduğu ve hızla arttığı Türkiye’de uygulanan “dijital detoks” pratikleri üzerinde durmaktadır ve bu yönüyle alanda yapılmış öncül çalışmalardan olacaktır.

Yöntem

Genç yetişkinlerin (19-45) dijital detoks davranışlarını incelemeyi ve kendilerini bu davranışa iten nedenleri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmada olgubilim deseninin tercih edilmesinin sebebi, kullanıcıların dijital bağımlılık karşısında yaşadıkları deneyimlere ve görüşlere bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmak ve dijital detoks bağlamındaki edimlerini ortaya koymaktır.

Olgubilim (fenomonolojik) araştırmasının örneklem seçiminde ve uygulamalarında, örneklemde yer alan tüm katılımcıların çalışılan olguyu tecrübe etmiş veya bu olguya ilgili tecrübeleri olan kişilerle temas etmiş, olmaları gerekmektedir (Baltacı 2018, 273). Bu nedenle araştırmada çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem tercih edilmiştir. Sürekli dijital teknolojilerle temas halinde olma dürtülerinin etkilerini sorgulayarak, kendi durumları özelinde dijital detoks uygulayan bu kullanıcıların görüşleri, araştırma soruları bağlamında önem teşkil etmektedir. Bu çalışmada dijital detoks uygulayan 5 kişiye ulaşılmıştır. Bu kişilere ait bilgiler aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim
Katılımcı 1	Erkek	43	Lisansüstü-devam
Katılımcı 2	Kadın	30	Lisansüstü-devam
Katılımcı 3	Erkek	24	Lisans-devam
Katılımcı 4	Kadın	29	Lisans-mezun
Katılımcı 5	Kadın	29	Lisansüstü-mezun

Çalışmada kullanıcılarla yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Görüşme soruları Miksch ve Schulz'un (2018) çalışması referans alınarak uyarlanmıştır. Orijinal çalışmada, görüşme formunda 6 bölüm ve 19 soru bulunmaktadır. Bölümler sırasıyla giriş soruları, profesyonel çevre, özel çevre, sosyal çevre, yönlendirme soruları ve kapanış sorularından oluşmaktadır. Bu çalışmada, orijinal çalışmadaki 6 bölüme sadık kalınmış, maddeler dil uzmanı tarafından Türkçeye çevrilmiş ve bağlamla ilgili konunun uzmanı iki kişiden fikir alınmıştır. Sorular, literatür incelemesi sonucu dijital kullanımın en yaygın olarak zararlı bulunduğu üç düzlemde şekillenmiştir. Giriş bölümü soruları, katılımcıların kullanım alışkanlıklarını ortaya çıkarmayı amaçlarken, profesyonel, özel ve sosyal çevre bölümü soruları, katılımcıları dijital detoksa yönlendiren sebepleri ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Yönlendirme kategorisi soruları ise katılımcıların, dijital detoks yöntemlerini ele almıştır.

Elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasıdır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Elde edilen veriler sistematik ve açık bir biçimde betimlenir ve daha sonra bu betimler yorumlanarak okuyucuya aktarılır (Yıldırım ve Şimşek 2008, 224). Verilerin indirgenmesi sonrası tüm araştırmacılar eş denetleme ile kategoriler üzerinde hemfikir olmuşlardır.

Bu çalışmanın örneklemini, eğitim seviyesi yüksek kabul edilen 5 genç yetişkin oluşturmuştur. Oysa ki güncel eğilimler dijital teknolojilerin sık kullanımının yarattığı sorunlar konusunda daha bilinçli karma tüketici grupları olduğunu göstermektedir (Syvertsen ve Enli 2020, 1271). Bundan sonraki çalışmalar daha büyük ve heterojen örneklem grupları ile nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma yöntemle gerçekleştirilebilir.

Sosyal medya kullanım nedenleri

Araştırma kapsamında genç yetişkinlerin dijital detoksa olan eğilimlerini belirlemeden önce kullanım öncesi ve sonrasında sosyal medya kullanım motivasyonlarının saptanması önem taşımaktadır. Görüşmeler esnasında daha önceden sosyal medya kullanım süreleri, içerik paylaşma sıklıkları yüksek olan bu katılımcıların geçmişe oranla bu platformları kullanımlarının ya azalmış ya da ortadan kalkmış olduğu saptanmıştır. K1 (Erkek, 43)² bu konudaki görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:

Çarşamba mesela online şey veriyorduk yaklaşık ortalama 100 kişinin katıldığı haftalık seminerler düşünün o dönemde ister istemez bir iletişime ihtiyacım oluyordu tanımadığım insanlarla ve Twitter bunun için sağlıklı bir ortamdı. Ee Twitteri bu amaçla kullandım. Yanlış hatırlamıyorsam 2500 takipçiye kadar çıkmıştım o dönem ama hani Youtube falan böyle bugünkü gibi bir Youtube yok tabi. Artık ben uzun bir (...) yani 3 yıldır falan neredeyse hiç tweet atmıyorum neredeyse hiç beğenmiyorum veya retweet etmiyorum (K1, Erkek, 43).

K2 (Kadın, 30) ise benzer şekilde bu ortamları yoğun kullandığını ve bunun altında merak duygusunun olduğunu öne sürmüştür. Araştırmaya katılanların bilerek ya da bilmeyerek dijital detoksa yönelmelerinde sosyal, özel ve profesyonel yaşamlarındaki gözlemledikleri sorunlar etkili olmuştur. Bu rahatsızlıklar ile sosyal medya ve benzeri platformların kullanım sürelerinin azaltılması, sınırlandırması ya da tamamen silinmesi gibi edimler gerçekleşmektedir. Yine de sınırlı kullanım deneyimine devam eden katılımcıların tamamı, sosyal medyada içerik paylaşmadıklarını vurgulamış; bunun yerine diğerlerini gözetlediklerini, gündem hakkında bilgi aldıklarını, akrabalarla irtibatı devam ettiklerini ileri sürmüşlerdir. K3 (Erkek, 24) Facebook ve Twitter kullanımını şöyle açıklamıştır:

Hiçbir şey olmadığı için ara ara Facebook'a giriyorum orada da çok fazla hocalarımız var, işte hocaların katıldığı konferans verdiği seminerler, gittiği yerler. Onun dışında akrabaların çocukların resimleri vesaire onlara bakıyorum ne kadar büyümüşler, ölen giden var mı, taziye vermek için. Instagramı kullanmıyorum, sevmiyorum ve kullanmıyorum (K3, Erkek, 24).

Diğer kullanıcılardan K4 (Kadın, 29) Facebook'u etkinlikler için kullandığını, kültürel etkinlikleri takip ettiğini; Twitter'a kitap önerileri, Instagram'a

2 Bulgu sunumunda katılımcıların ayırt edilebilmesi için katılımcı ifadesi "K" şeklinde kısaltılarak numaralandırılmış, cinsiyet ve yaş bilgileri ile birlikte parantez içerisinde verilmiştir.

da arkadaşlarının fotoğraflarına bakmak için girdiğini belirtmiştir. K1 (Erkek, 43) ise Facebook'u uzun süredir kullanmadığını haber almak için Twitter'ı, dinlenmek için Instagram'ı takip ettiğini ifade etmiştir.

Dijital detoks uygulama nedenleri

Çalışmanın bu bölümünde, genç yetişkinlerin profesyonel, özel ve sosyal yaşamlarında dijital teknoloji kullanımını aktif olarak azaltmaya, değiştirmeye veya sonlandırmaya iten sebepler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu ana başlık alt temalarla gruplandırılmıştır.

Dijital ekosistemde diğerleriyle iletişim

Görüşmeciler, çevrimiçi yaşamlarında genelde akıllı telefon özelde ise sosyal medya kullanımlarında kendilerini rahatsız eden durumların olduğunu sürekli dile getirmişlerdir. Bu rahatsızlıklar onların sosyal medya tüketimlerini sorgulamalarına ve kendi çözümlerini üretmelerine neden olmuştur. Araştırma katılımcılarını dijital detoksa yönlendiren sebepler içerisinde sosyal medyayı faydasız, sosyal medyada paylaşılan içeriklerin anlamsız görülmesi gibi nedenler vardır. Görüşmeler esnasında tüm kullanıcılar için dijital detoksa yönelme konusunda kırılma noktalarının olduğu anlaşılmıştır. Örneğin bir görüşmeci (K1, Erkek, 43) siyasi gündemde gelişmeleri gerçek yaşam, sanal dünyadaki gelişmeleri ise sahte, gösteriş amaçlı ve yapay olarak nitelemiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Gezi olayları meselesi var bende çok etkili olan yani sahayla gerçek hayatla sanal ortamın bir kopuş yaşadığı 2. darbeyi de 15 Temmuz benim için yaptı. Orada yaşadığım arkadaşlıklar Twitter'da takip ettiklerim vesaire falan. Geri çekildim yani şöyle önce mücadelelere bir şeyler anlatmaya, karşılıklı fikir ayrılığında olduğum kişilerle bir şeyler anlatmaya çalıştım ama fark ettim ki yazdığım her mesaja başka bir şey geliyor (K1, Erkek, 43).

Katılımcıları, dijital ortamda diğer kullanıcıların sergiledikleri davranışlar da dijital detoksa yönlendirmiştir. Diğer kullanıcıların sosyal medyadaki fotoğraflarında gerçek yaşamlarından farklı şeyleri göstermek istemeleri, mutlu olmadıkları halde mutlu, zengin olmadıkları halde zengin görünmeye çalışmaları bu durumun örnekleridir. Bununla birlikte imrendirme ve kaskandırmaya yönelik içerikleri gördükleri zaman kendilerini mutsuz ve eksik hissedilen katılımcılar da bulgulanmıştır. Sosyal medyada sürekli sosyalleştiğini gösterme yönünde üstünde baskı hissetmek ve bu baskıdan kurtulma yolu olarak dijital detoks uygulamak tercih edilebilmiştir. Sosyal medyada harcanan zaman çoğu için vakit kaybı olarak görünmekte ve bu da kullanıcıları sosyal medyadan uzaklaşmaya sevk etmiştir.

Güvenlik kaygıları

Katılımcıların dijital teknoloji kullanımlarını azaltma nedenleri arasında dijital gözetlenme endişesi, kişisel hakların istismarı da yer almaktadır. Görüşmecilerden K1 (Erkek, 43) bu durumu aşağıdaki cümlelerle ifade etmiştir:

(...) yine bu Sir Williams tarafına gözetim tarafına giriyor o da çok çarpıcıydı benim için bir yerden sonra benim bütün verilerimi değerlendirip bana geri dönüyor (...) Bunları gördükten sonra bildiğiniz tedirginlik yaşadım çünkü 50 bin fotoğrafımı falan yüklemiştim bu gözetim meselesi ve işte kişisel haklar sonra sadece olay isimlerini vermek gerekirse Cambridge Analitik avı falan oldu mesela. Amerika'da falan hani onlardan sonra anladım ki yani çok ciddi bir şeyin altındayız. Yazdığım her şey aleyhinde delil olarak kullanılabilir (K1, Erkek, 43).

K2 (Kadın, 30) ise "ya hem güvenlik için hem de böyle bir orda şey oluştu varoluşsal bir şeye girdi izlenen olmak, izlemek, izleyici olmak falan" ifadesiyle bireysel gözetlemenin ve gözetlenmenin rahatsızlığını vurgulamıştır. K3 (Erkek, 24) benzer şekilde "sosyal medyada fotoğraf paylaşmak gerçekten çok tehlikeli. Sapığınız olabilir siz farkında değilsiniz okey normal belki üstü kapalı açık bilmiyorum nasıl biri, sizin için çok normaldir bu. Yaşam standartınız şekliniz nedir bilmiyorum ama herkes sizin gibi bakmıyor olaylara" diyerek paylaşımların bireysel tehditlere yol açabileceğini ileri sürmüştür.

Odaklanma

Araştırma kapsamında katılımcıların dijital teknoloji kullanımlarına bağlı olarak profesyonel, özel ve sosyal çevrelerinde çok çeşitli olumsuzlukları yaşadıkları ve bu durum karşısında oto kontrol sağlamaya çalıştıkları saptanmıştır. Profesyonel yaşamda dijital teknolojilerden gelen uyarılar katılımcılar için asıl işten uzaklaşma, odaklanmayı zorlaştırma gibi olumsuzluklara yol açmaktadır. Örneğin katılımcılardan K2'nin (Kadın,30) "Instagrama bağımlı olduğumu düşündüm galiba. Çünkü çok da şeydi stalking diye bir şey var ya hani. Bizim yaşımızda artık stalkerlık, stalking takip etme, yapma o artık ben de kendimi bir noktada stalkera evrilmişim. Evet o da itti beni yani. Hiç tanımadığın insanların profiline girip bakıyosun" ifadeleri ile K4'ün (Kadın, 29) "sürekli bir şeye bakma ihtiyacı hissediyorum (...) orda bir şey dikkat aralığımızı çok kısaltıyor bence. Normalde mesela 45 -50 dakika ise bi 10 dakikada bir bi telefona bakma ihtiyacı hissediyorsunuz ve işte 15 20 dakika belki 1 saat çalışacağıma 15 dakika çalışıp sonra ona bakıyorsunuz" ifadeleri sürekli telefona bakmanın, bildirimleri kontrol etmenin, diğerlerini gözetlemenin kendilerine verdiği rahatsızlığı anlatmaktadır.

Katılımcılardan K3 (Erkek, 24) ise aşağıdaki ifadesiyle dijital bağımlılığa vurgu yapmıştır:

Siz fotoğraf paylaştıysanız bir yerde bu bir zamandan sonra bağımlılığa dönüyor. Mesela konuşuyoruz karşılıklı ya da yemek yiyoruz, sohbet edeceğiz telefonunda tavlara açık, okey açık çok rahatsız edici bir şey yani. Bazen duvara koyduğumuz resmi görmüyoruz, çalan müziği duymuyoruz, bir zaman sonra ondan nefret eder hale geliyoruz ya, çok normalleşiyor. Bize zevk veren bir maddeye dönmüş durumda çikolatayı yemek gibi yani şu an sosyal medyaya bakmak (K3, Erkek, 24).

Bir katılımcı da (K1, Erkek, 43) çevresindekilerin Whatsapp kullanma kültürünün olmadığını eleştirerek sürekli gelen Whatsapp mesajlarının verdiği rahatsızlığı ve Whatsapp'ın kısa yazışmalar yerine uzun yazışmalara dönmüş olmasını dile getirmiştir.

Dijital detoks rehberi/ bağımlılığı azaltma önerileri

Genç yetişkinlerin dijital teknoloji kullanımlarının gerek profesyonel gerek özel gerekse sosyal çevrelerindeki olumsuz etkileri onları kendi yöntemleriyle bu olumsuzlukları gidermeye sevk etmiştir. Çalışmada dijital detoks kavramı özellikle "nedir" önermesiyle sorulmamış, kavrama yönelik bir tanıma veya bir yol haritasına, katılımcıların cevaplarından çıkarım yoluyla ulaşılması hedeflenmiştir. Bu anlamda katılımcıların verdikleri cevaplar neticesinde dijital teknoloji kullanımını azaltmak için çeşitli öneriler derlenmiştir. Katılımcıların bizzat kendi kullandıkları bu yöntemlerin işlevsel olduğu, dijital teknolojilerin sonraki kullanımlarında önceki olumsuz etkilerinin sonlanması ya da azalmasıyla anlaşmıştır.

Görüşmecilerden K1 (Erkek, 43), günlük yaşamı içerisinde dijital platformlardan gelen uyarıların işini bölmesi ve güvenlik kaygıları nedeniyle dijital detoksa yönelmiştir. Teknolojiyi kullanma konusunda kendisine zamansal bir kural koyarak yine kendini sınırlandırabilmiştir. Görüşmeci aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır:

(...) androidin bildirim ayarlarında sessize alıyorum çoğunu, yani mesela Whatsapp üzerinden konuşalım daha derine girsek Whatsapp sadece bütün gruplar sessiz aile dahil olmak; 3er dakika veriyordum ama bunu şöyle yapıyorum mesela iş arası kafa dağıtmak için kullanıyorum (...)yazdıkları ve paylaştıkları her şeyin gerçekten aleyhinde delil olarak kullanılabileceğini bilmeleri lazım. Ee ve hiçbir şeyi silemeyeceklerini, Facebook hesabını silemeyeceklerini en azından Facebook'ta saklı olacağını, ee hani gizlilik diye bir şeyin kalmadığını bilmeleri lazım (...)yemek yerken paylaşım yapmamak neyi paylaşıp neyi paylaşmayacakları noktasında bir şey koymalarını tavsiye ederim (K1, Erkek, 43).

K5 (Kadın, 29) benzer şekilde, Whatsapp gibi uygulamaları ya sildiğini ya sessize aldığını, K4 (Kadın, 29) tez yazım sürecinde uygulama kullanımını bıraktığını, K2 (Kadın, 30) ise Facebook hesabını dönemsel olarak dondurduğunu belirterek uygulamaların silinmesinin/kapatılmasının bağımlılığı azaltmadaki önemli etkisine değinmişlerdir.

Dijital detoks uygulama yolunda bir diğer alternatif ise belirli bir saatten sonra (bu saat elde edilen verilere göre iş dönüşüne, eve dönüşe ya da önemli bir konu hakkında çalışmaya bağlı olarak değişmektedir) mümkün olduğunca telefonu kendinden uzak tutmak, cihazları başka bir ortamda bırakmaktır. K4 (Kadın, 29) eve gittikten sonra telefonu göremeyeceği bir yere kaldırdığını, K2 (Kadın, 30) belli bir saatten sonra kullanımı bıraktığını, K1 (Erkek, 43) ise telefonu evde mutfak gibi belirli alanlarda kullanmadığını ifade etmiştir.

Bunlara ek olarak katılımcılar dijital detoks için farklı uygulamalar da önermiştir. Bunlara örnek olarak telefon takip uygulamaları, Google üzerinden indirilen *Quick Time* gibi uygulamalar, sosyal medya ağlarının kendi içlerine gömülü olan ve geçirilen süreyi gösteren uygulamalar verilebilir. Bir diğer öneri ise Whatsapp yazışmalarında otomatik kelimeleri dolduran klavye türünü seçmek yerine normal klavyeyi seçmektir. Bu durum yazı yazan kişinin yavaşlamasına böylece yazma işini zorlaştırarak onu dijital yolla iletişim kurmamaya sevk etmektedir.

Bütün bu veriler ışığında katılımcılardan gelen bilgiler doğrultusunda dijital detoks önerileri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Uygulamaları silmek.
- Tüm bildirimleri sessize almak.
- Yapılan paylaşımlarda kontrollü olmak. Her şeyi paylaşmamak.
- Bağımlı olunan dijital teknolojiyi odanın dışında, erişilemeyecek yerde tutmak.
- Özellikle akşam saatlerinde dijital teknoloji araçlarından uzak durmak.
- Hangi platformda ne kadar süre kaldığını gösteren uygulamaları kullanmak.
- Bağlantıda olma süresini azaltmak
- Yeni medya okuryazarlığını bilmek.
- Yemek yerken dijital araçlara bakmamak.
- T9'u kullanmamak.

Dijital detoksun çevrimdışı çevredeki yansımaları

Ailelerin ya da sosyal çevre üyelerinin yanında iken sürekli akıllı telefon kullanımını eleştiren dijital detoks yanlıları, dijital detoks yöntemlerini uygularken çevrelerinden çok çeşitli tepkiler aldıklarını, dışlandıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle Whatsapp gruplarından çıkmak bunlardan biridir. Birçoğu için bu ortamdaki çıkmak çok zordur; çünkü Whatsapp iletişim kurmanın yollarından biridir. Yine de gruplardan çıkmak ya da sosyal medya hesaplarını silmek K2'nin (Kadın, 30) "Instagramsız nasıl yaşıyorsunuz ya, ne yapıyorsunuz hiç sıklıymıyormusun?" şeklinde tepkiler almasına yol açmıştır. K1 (Erkek, 43) ise bu bağlamda sanki herkes bu ortamlarda olmak zorundaymış gibi bir algının olduğunu belirtmektedir.

Görüşmecilerin bu ortamlardan uzaklaşmalarının bir etkisi de yakın çevrelerinden ya da buldukları şehir/ülke/dünyadaki gelişmelerden, etkinliklerden geç haberdar olmaları sonrası yaşadıkları üzüntüdür. Örneğin bir görüşmeci (K5, Kadın, 29) bu durumu "İşte yaşadığın şehirdeki kültür sanat etkinliklerini kaçırdığın oluyor. Sonra işte sevdiğin ve gitmek istediğin bir konser, bir söyleşi kaçırdığımda da üzülüyorum" şeklinde dile getirmiştir.

Katılımcıların sosyal medya hesaplarından uzaklaşmaları her ne kadar gündemi geç takip etme endişesine dönüşmüş olsa da K3 (Erkek, 24) dijital detoksun yarattığı rahatlık ve sakinlik hissini aşağıdaki sözleriyle vurgulamıştır:

(...) kafamda ölümler yok, cinayetler yok, haberler yok düşünmem gereken. Mesela gün içinde, mesela sabahtan bazı planlar yapıyorum, aydan aya temizlik yapıyorum... Öncelikle zaman arttı benim için, yapacağım şeyleri belirledim. Daha çok kitap okumaya başladım, farklı alanlar araştırdım. Bir buçuk saat çok değerliymiş, zamanında kullanılan bir saat çok değerliymiş (K3, Erkek, 24).

Yine K3 (Erkek, 24) sürekli sosyal medyada çevresiyle ilgili tüm haberleri öğrenmeyince, çevrimdışı ortamlarda arkadaşlarıyla bir araya gelince konuşacak birçok konusu olduğunu belirtmiştir.

Sosyal medyanın sunduğu dünyadan uzaklaşma sonrasında, katılımcıların kendilerine daha fazla zaman ayırdıklarını ve bu zamanlarını daha fazla kitap okuyarak, aile ile vakit geçirerek ve bolca film/belgesel seyrederek geçirdiklerini ifade etmeleri dikkat çekmiştir.

Sonuç: Çevrim dışı sosyallik, anda kalma arzusu ve özgürleşen birey

Bu araştırma genç yetişkinleri dijital detoksa iten sebepleri belirlemek ve detoks yöntemlerini saptamak üzerine kurulmuştur. Popüler olmaya başlayan bu kavramın genç yetişkinler üzerindeki edimsel anlamını ortaya koymak aynı zamanda batılı ülkeler özelinde gerçekleştirilmiş olan literatürün, Türkiye teknoloji tüketicisi bağlamında değerlendirilmesine imkân tanımaktadır.

Çalışma kapsamında araştırmaya gönüllü katılan görüşmecilerin hepsi dijital teknoloji kullanımlarından çok çeşitli sebeplerden ötürü rahatsızlık duyan ve bu nedenle özellikle sosyal medya tüketimlerini azaltmak ya da sınırlandırmak amacıyla kendi yöntemlerini bulan kişilerdir.

Görüşmecilerin sosyal medya tüketimleri bilgi almak, eğlenmek, siyasi görüşlerine yakın olanların paylaşımlarına ulaşmak, akraba ya da aile ile iletişim sağlamak, çalıştıkları kurumla iletişim kurmak, etkinlikleri takip etmek üzerinedir. Bu bilgilere dayanarak, katılımcıların sosyal medya kullanım motivasyonlarının sosyal etkileşim kurma ekseninde şekillendiği ve çevrelerindeki gelişmelerden haberdar olma dürtülerinin baskın olduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında saptanan durumlardan biri de katılımcıların sosyal medya platformlarına girme sürelerinin eskiye oranla daha az olduğudur. Hatta bazı platformlar tamamen silinmiştir. Neredeyse hiç içerik paylaşmayı tercih eden bu kişilerin sosyal medya kullanımları daha çok diğerlerini gözetlemek, yakın çevreyle kendi kontrollerinde olmak kaydıyla iletişim kurmak gibi sınırlandırılmış olarak devam etmektedir. Katılımcıları dijital detoksa yönlendiren sebepler ise sosyal medyayı faydasız görme, sosyal medyaya aktarılan içeriklerin düşünmeden eklenmesi, diğerleri tarafından yanlış anlaşılma deneyimleri, bu ortamın sahte, gösteriş amaçlı olması, dijital gözetlenme endişesi, kişisel hakların istismarı, kişisel verilerin izinsiz kullanılması, yanlış bilgiye maruz kalma, diğerlerinin paylaşımlarının kişinin kendini aciz hissettirerek neden yapamıyorum algısı yaratması olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, kullanıcıların sosyal medyaya girme sürelerini azaltma tepkileri bir nevi kendi mahremiyetlerini korumak, psikolojik olarak hissettikleri gözetlenen olma konumundan uzaklaşmak ve sunulan yapay/güvenilmez içerikten uzak durmak içindir. Bununla birlikte dijital dünyada sunuma indirgenen hayatlar, yaratılan sansasyonel arzular, meta haline dönen yaşam tarzları ve diğerlerini izlerken yaratılan empatik aylıklık katılımcılar üzerinde rahatsızlık yaratmıştır.

Aile ile geçirilen zamanı olumsuz etkilemesi, işi ya da ders çalışma pratiklerini sürekli kesintiye uğratması yine dijital detoksa yönelmede belirleyici unsur olarak saptanmış, özellikle Whatsapp bildirimlerinin odaklanmayı engellediği görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. Bu bulgular bireyin çevrimiçi dünyasına ayırdığı zamanın, çevrimdışı profesyonel, sosyal ve aile yaşamını kesintiye uğratarak, ilişkilerinde sorunlara yol açabileceğini ve iş yaşantısında performansının düşebileceğini düşündürmektedir.

Miksç ve Schulz'un da (2018) araştırmasında vurguladığı gibi dijital teknolojileri azaltmak kendini kontrol etme ve kendini düzenleme becerileri üzerinde olumlu etkilere sahiptir. Araştırmacılara göre, performansı artırmak ve iyi hissetmek için dijital detoks tercih edilmektedir. Bu çalışmada benzer şekilde, dijital teknoloji kullanımının azaltılmasının özellikle yanlış, abartılı, toplumsal açıdan üzücü haberlere maruz kalmayarak kişilerin kendilerini daha iyi hissetmelerine yol açtığı gözlenmiştir. Görüşmeciler gelişmeleri kaçırdıklarının farkında olmalarına ve hatta bu durumun onları bazen üzdüğünü dile getirmiş olmalarına rağmen yine de iradeleri üzerinde kontrol sağlayabilmenin, çevrimdışı ilişkilerinden elde ettikleri doyumun, kendilerini geliştirebilecekleri zamanın artmasının, onlara daha fazla mutluluk verdiğinin altını çizmişlerdir.

Tüm bu bulgular dijital detoksun, bireyin sorumluluk alarak kendi yaşantısı üzerinde öz denetim kurabildiği, böylelikle kendini daha özgür hissedebildiği bir hayata özlem duyduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Geleneksel ve yüz yüze iletişime duyulan ihtiyaç ise bireylerin özgünlük arayışının bir göstergesidir. Dijital teknoloji kullanımının her geçen gün artması, yeni iletişim teknolojilerinin hayatımıza eklemlenmesi konunun önemini arttırmakta ve ekonomik, psikolojik, sosyolojik ve ideolojik boyutları ile değerlendirilerek araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Kaynakça

- Adisa, Toyin Ajibade, Ellis LC Osabutey ve Gbolahan Gbadamosi. 2016. "Understanding the Causes and Consequences of Work-family Conflict." *Employee Relations* 38 (5): 770-88. <https://DOI.org/10.1108/ER-11-2015-0211>.
- Akkartal, Cemre. t.y. "Dijital Detox Zamanı". Erişim tarihi 6 Temmuz 2020. <http://www.brandlifemag.com/dijital-detoks-zamani/>.
- Baltacı, Ali. 2018. "Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal bir İnceleme." *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7 (1): 231-74.
- Baumer, Eric P. S., Shion Guha, Emily Quan, David Mimno ve Geri K. Gay. 2015. "Missing Photos, Suffering Withdrawal, or Finding Freedom? How Experiences of Social Media Non-Use Influence the Likelihood of Reversion." *Social Media + Society*, (Aralık): 1-15. <https://DOI.org/10.1177/2056305115614851>.
- Bessi re, Katherine, Sara Kiesler, Robert Kraut ve Bonka S. Boneva. 2008. "Effects of Internet Use and Social Resources on Changes In Depression." *Information, Communication and Society* 11 (1): 47-70. <https://DOI.org/10.1080/13691180701858851>.
- Cameron, Ann Frances ve Jane Webster. 2005. "Unintended Consequences of Emerging Communication Technologies: Instant Messaging in the Workplace." *Computers in Human Behavior* 21 (1): 85-103. <https://DOI.org/10.1016/j.chb.2003.12.001>.
- Chang, Hui Jung, and Wan Zheng Ian. 2014. "Instant Messaging Usage and Interruptions in the Workplace." *International Journal of Knowledge Content Development & Technology* 4 (2): 25-47. <https://DOI.org/10.5865/IJKCT.2014.4.2.025>.
- Datareportal. 2019a. "Digital 2019 Global." Erişim tarihi 22 Ocak 2020. <https://datareportal.com/reports/digital-2019-q4-global-digital-statshot>.
- Datareportal. 2019b. "Digital 2019 Turkey." Erişim tarihi 22 Ocak 2020. <https://datareportal.com/reports/digital-2019-turkey?rq=Turkey>.
- Dailymail. 2008. "Nomophobia is the Fear of Being out of Mobile Phone Contact- and It's the Plague of Our 24/7 age." Erişim Tarihi 08 Ekim 2020. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-550610/Nomophobia-fear-mobile-phone-contact-plague-24-7-age.html>.
- Dempsey, Abigail E., Kelsey D. O'Brien, Mojisolo F. Tiamiyu ve Jon D. Elhai. 2019. "Fear of Missing out (FoMO) and Rumination Mediate Relations Between Social Anxiety and Problematic Facebook Use." *Addictive Behaviors Reports* 9 (100150): 1-7. <https://DOI.org/10.1016/j.abrep.2018.100150>.
- Digitaldetox. 2020. "Disconnect to Reconnect." Erişim tarihi 6 Temmuz 2020. <https://www.digitaldetox.com/>.

- Dijk, Jan van. 2016. *Ağ Toplumu*. Çeviren: Özlem Sakin. İstanbul: Kafka Kitap.
- Drago, Emily. 2015. "The effect of Technology on Face-to-face Communication." *Elon Journal of Undergraduate Research in Communications* 6 (1): 2-21.
<http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1137>.
- Elhai, Jon D., Jason C. Levine ve Brian J. Hall. 2019. "The Relationship Between Anxiety Symptom Severity and Problematic Smartphone Use: A Review of the Literature and Conceptual Frameworks." *Journal of Anxiety Disorders* 62 (Mart): 45-52.
<https://DOI.org/10.1016/j.janxdis.2018.11.005>.
- Erikson, Erik H. 1975. *Childhood and Society*. Harmondsworth: Penguin.
- Ertuğrul, Salih. 2020. "Akıllı Telefon Tarihi." Erişim tarihi 6 Şubat 2020.
<https://mediatrend.mediamarkt.com.tr/akilli-telefon-tarihi/>.
- Garrett, R. Kelly ve James N. Danziger. 2007. "IM=Interruption Management? Instant Messaging and Disruption in the Workplace." *Journal of Computer Mediated Communication* 13 (1) (Ekim): 23-42.
<https://DOI.10.1111/j.1083-6101.2007.00384.x>.
- Güney, Büşra. 2017. "Dijital Bağımlılığın Dijital Kültüre Dönüşmesi: Netlessfobi." *Yeni Medya Elektronik Dergisi* 1 (2): 2017-13.
<https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/ou8p3.pdf>.
- Güven, Erdem. 2011. "Yavaş Güzeldir: 'Yavaş Yemek' ten 'Yavaş Medya' ya Hızlı Tüketime Dair Bir Çözüm Önerisi." *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* 7 (1): 113-21.
<http://hdl.handle.net/123456789/12131>.
- Haug, Severin, Raquel Paz Castro, Min Kwon, Andreas Filler, Tobias Kowatsch ve Michael P. Schaub. 2015. "Smartphone Use and Smartphone Addiction Among Young People in Switzerland." *Journal of Behavioral Addictions* 4 (4): 299-307.
<https://DOI.org/10.1556/2006.4.2015.037>.
- Hawi, Nazir S. ve Maya Samaha. 2017. "Relationships Among Smartphone Addiction, Anxiety, and Family Relations" *Behaviour & Information Technology* 36 (10): 1046-52.
<https://DOI.org/10.1080/0144929X.2017.1336254>.
- Hepp, Andreas. 2019. "A Deep Generational Shift? Some Remarks on Media Generations and Deep Mediatization." *Fritt Från Fältet: Om Medier, Generationer och Värden* içinde, editörler Peter Jakobsson ve Fredrik Stiernstedt, 21-36. Stockholm: Denna.
- Henderson, Michael, Neil Selwyn ve Rachel Aston. 2017. "What Works and Why? Student Perceptions of 'Useful' Digital Technology in University Teaching and Learning." *Studies in Higher Education* 42 (8): 1567-79.
<https://DOI.org/10.1080/03075079.2015.1007946>.
- Inauen, Jennifer, Niall Bolger, Patrick E. Shrout, Gertraud Stadler, Melanie Amrein, Pamela Rackow ve Urte Scholz. 2017. "Using Smartphone-Based Support Groups to Promote Healthy Eating in Daily Life: A Randomised Trial" *Applied Psychology: Health & Well-Being* 9 (3): 303-23.
<https://DOI.org/10.1111/aphw.12093>.

- King, Daniel L., ve Paul H. Delfabbro. 2017. "Features of Parent-Child Relationships in Adolescents with Internet Gaming Disorder." *International Journal of Mental Health and Addiction* 15 (6): 1270-83.
<https://DOI.org/10.1007/s11469-016-9699-6>.
- Kushlev, Kostadin ve Elizabeth W. Dunn. 2015. "Checking Email Less Frequently Reduces Stress." *Computers in Human Behavior* 43 (Şubat): 220-28.
<https://DOI.org/10.1016/j.chb.2014.11.005>.
- Küçükvardar, Mert. 2018. "Dijital Detoks Zamanınız Gelmiş Olabilir!" Erişim tarihi 1 Şubat 2019.
<https://www.sophosakademi.org/dijital-detoks-zamaniniz-gelmis-olabilir>.
- Lee, Suyinn, Cai Lian Tam ve Qiu Ting Chie. 2014. "Mobile Phone Usage Preferences: The Contributing Factors of Personality, Social Anxiety and Loneliness." *Social Indicators Research* 118 (3): 1205-28.
<https://DOI.org/10.1007/s11205-013-0460-2>.
- Marinkovic, Veljko ve Zoran Kalinic. 2017. "Antecedents of Customer Satisfaction in Mobile Commerce." *Online Information Review* 41 (2): 138-54.
<https://DOI.org/10.1108/OIR-11-2015-0364>.
- Miksch, Linda ve Charlotte Schulz. 2018. "Disconnect to Reconnect: The Phenomenon of Digital Detox as a Reaction to Technology Overload" Yüksek lisans tezi, Lund Üniversitesi.
- Montag, Christian ve Peter Walla. 2016. "Carpe Diem Instead of Losing your Social Mind: Beyond Digital Addiction and Why We All Suffer from Digital Overuse." *Cogent Psychology* 3 (1): 1-9.
<https://DOI.org/10.1080/23311908.2016.1157281>.
- Newport, Taine. 2018. "Is Internet Addiction Real?" *Mental Health Matters* 5 (3): 24-5.
<https://journals.co.za/content/journal/10520/EJC-fbd97b080>.
- Nie, Norman H. 2001. "Sociability, Interpersonal Relations, and the Internet: Reconciling Conflicting Findings." *American Behavioral Scientist* 45 (3): 420-35.
[DOI:10.1177/00027640121957277](https://DOI.org/10.1177/00027640121957277).
- Nisar, Tahir M., Guru Prabhakar ve Lubica Strakova. 2019. "Social Media Information Benefits, Knowledge Management and Smart Organizations." *Journal of Business Research* 94 (Ocak): 264-72.
<https://DOI.org/10.1016/j.jbusres.2018.05.005>.
- Ofcom 2016. "Communications Market Report". Erişim tarihi 15 Temmuz 2020.
https://www.ofcom.org.uk/_data/assets/pdf_file/0024/26826/cmr_uk_2016.pdf.
- Rauch, Jennifer. 2020. "Slow Media." Erişim tarihi 6 Temmuz 2020.
<https://slow-media.org/>.
- Reinecke, Leonard, Stefan Aufenanger, Manfred E. Beute, Michael Dreier, Oliver Quiring, Briget Stark, Klaus Wölfling ve Kai W. Müller. 2017. "Digital Stress Over the Life Span: The Effects of Communication Load and Internet Multitasking on Perceived Stress and Psychological Health Impairments in a German Probability Sample." *Media Psychology* 20 (1): 90-115.
<https://DOI.org/10.1080/15213269.2015.1121832>.

- Rennecker, Julie ve Lindsey Godwin. 2005. "Theorizing the Unintended Consequences of Instant Messaging for Worker Productivity." *Sprouts: Working Papers on Information Environments, Systems and Organizations* 3 (3): 137-168.
<http://sprouts.case.edu/2003/030307.pdf>.
- Ribak, Rivka ve Michele Rosenthal. 2015. "Smartphone Resistance as Media Ambivalence." *First Monday* 20 (11).
<https://DOI.org/10.5210/fm.v20i11.6307>.
- Schneider, Tali, Anthony Dominic Panzera, Mary Martinasek, Robert McDermott, Marisa Couluris, James Lindenberger ve Carol Bryant. 2016. "Physicians' Perceptions of Mobile Technology for Enhancing Asthma Care for Youth." *Journal of Child Health Care* 20 (2): 153-63.
<https://DOI.org/10.1177/1367493514556555>.
- Schoenebeck, Sarita Yardi. 2014. "Giving up Twitter for Lent: How and Why We Take Breaks from Social Media." *the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems* bildiri kitabı içinde, Toronto, Kanada, 26 Nisan-1 Mayıs 2014: 773-82.
<https://DOI.org/10.1145/2556288.2556983>.
- Song, Hayeon, Anne Zmyslinski-Seelig, Jinyoung Kim, Adam Drent, Angela Victor, Kikuko Omori ve Mike Allen. 2014. "Does Facebook Make You Lonely? A Meta Analysis." *Computers in Human Behavior* 36 (Temmuz): 446-52.
<http://dx.DOI.org/10.1016/j.chb.2014.04.011>.
- Sum, Shima, Mark. R. Mathews, Mohsen Pourghasem ve Ian Hughes. 2008. "Internet Technology and Social Capital: How the Internet Affects Seniors' Social Capital and Wellbeing." *Journal of Computer-Mediated Communication* 14 (1): 202-20.
<https://DOI.org/10.1111/j.1083-6101.2008.01437.x>.
- Syvertsen, Trine, ve Gunn Enli. 2020. "Digital Detox: Media Resistance and the Promise of Authenticity." *Convergence* 26 (5-6): 1269-83.
<https://DOI.org/10.1177/1354856519847325>.
- Turkle, Sherry. 2015. "Stop googling. Let's talk." *The New York Times*, 27 Eylül 2015. Erişim tarihi 10 Şubat 2020.
<https://nyti.ms/2TPGjxZ>.
- Twenge, Jean. M. 2017. "Have Smartphones Destroyed a Generation" *The Atlantic*, 8 Kasım 2020.
<https://bit.ly/3d1hDdF>.
- Uğur, Naciye Güliz ve Tuğba Koç. 2015. "Time for Digital Detox: Misuse Of Mobile Technology and Phubbing" *Procedia- Social and Behavioral Sciences* 195 (Temmuz): 1022-31.
<https://DOI.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.491>.
- Uzun, Kadriye ve Dilek M. Uluçay. 2017. "İş Ortamında Whatsapp Kullanımı ve Kesintiye Uğrama." *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi* 10 (1): 216-31.
<https://DOI.org/10.18094/josc.306677>.
- Velthoven, Michelle H van, John Powell ve Georgina Powell. 2018. "Problematic Smartphone Use: Digital Approaches to an Emerging Public Health Problem." *Digital Health*, (Ocak).
<https://DOI.org/10.1177/2055207618759167>.

- Wellman, Barry, Anabel Quan Haase, James Witte ve Keith Hampton. 2001. "Does the Internet Increase, Decrease, or Supplement Social Capital? Social Networks, Participation, and Community Commitment." *American Behavioral Scientist* 45 (3): 436-55.
<https://journals.sagepub.com/home/abs>.
- Wilcockson, Thomas D.W., Ashley M. Osborne, ve David A. Ellis. 2019. "Digital Detox: The Effect of Smartphone Abstinence on Mood, Anxiety, and Craving." *Addictive Behaviors* 99 (Aralık): 106-13.
<https://DOI.org/10.1016/j.addbeh.2019.06.002>.
- Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek. 2008. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, Çağlar, Evren Şumuer, Müge Adnan ve Soner Yıldırım. 2016. "A Growing Fear: Prevalence of Nomophobia among Turkish College Students." *Information Development* 32 (5): 1322-31.
<https://DOI.org/10.1177/0266666915599025>.
- Yıldırım, Serdar ve Ahmet Nesimi Kişioğlu. 2018. "Teknolojinin Getirdiği Yeni Hastalıklar: Nomofobi, Netlessfobi, Fomo." *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi* 25 (4): 473-80.
<https://DOI.org/10.17343/sdutfd.380640>.
- Young, Kimberly S. 1999. "Internet Addiction: Symptoms, Evaluation and Treatment." *Innovations in Clinical Practice: A Source Book* içinde, editörler Leon VandeCreek ve Thomas L. Jackson, 19-31. Sarasota, FL: Professional Resource Press.
<http://netaddiction.com/articles/habitforming.pdf>.
- Yusufoğlu, Ömür Şükrü. 2017. "Boş Zaman Faaliyeti Olarak Akıllı Telefonlar ve Sosyal Yaşam Üzerine Etkileri: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma." *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6 (5): 2414-34.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=87691406-893c-4c72-9abd-60f8e85b5d87%40pdc-v-sessmgr03>.

Etkili Politik Katılım Yolu mu, Bireysel Tatmin mi?

Change.org Üzerinden Çevrimiçi İmza Kampanyalarına Katılım Davranışlarının İncelenmesi

Yeliz Yücel

<https://orcid.org/0000-0002-4327-3303>

lizyucel@gmail.com

Öz

Kolektif toplumsal hareketlerin dijital medya aracılığıyla örgütlenmeye başlaması, "dijital aktivizm" kavramını ortaya çıkartmıştır. Akademik yazında, dijital medyanın katılımcı demokrasiyi, kamusal alan çeşitliliğini, toplumsal eylem olanaklarını arttırdığına ve çevrimiçi vatandaşlık (netizen) kavramını güçlendirdiğine dair görüşlerin yanında, politik katılıma yönelik olumsuz ve bireyi atalete yönlendiren etkileri olduğunu belirten yaklaşımlar da mevcuttur. Bu çalışmada, kavramsal çerçeve olarak dijital aktivizm hakkındaki tekno-kötümser ve tekno-iyimser bakış açıları, dijital aktivizme dair sosyal psikolojik bir arka planla birlikte ele alınmıştır. Araştırmanın evrenini çevrimiçi imza toplama platformu olan Change.org'un Türkiyeli kullanıcıları oluşturmaktadır. Kullanıcıların çevrimiçi imza kampanyalarına katılım davranışlarını, tutum ve motivasyonlarını ölçmek amacıyla tesadüfi olmayan örneklem yöntemiyle bir çevrimiçi anket çalışması yürütülmüştür. Çevrimiçi imza kampanyalarına katılımın birey açısından ne ifade ettiği, katılım sonrası çevrimiçi imza kampanyasının farklı dijital ortamlara ve fiziki ortamlara taşınıp taşınmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre Change.org üzerinden çevrimiçi imza kampanyalarına katılmak, bireylerin bir sonraki çevrimiçi ya da çevrimdışı sivil eylemlilik kararını etkilemekte ve bireylerde "sosyal kaytarmacı" bir davranış şekli ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital aktivizm, netizen, slaktivizm, politik katılım, toplumsal hareketler.

•••••

Makale geliş tarihi: 2.2.2020 • Makale kabul tarihi: 2.6.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi • © 2020 • 7(2) • sonbahar/autumn: 351-383

Araştırma Makalesi • DOI: 10.24955/ilef.826068

An Effective Means of Political Participation or Individual Satisfaction?

Examining the Behaviour of Participating in Online Petition Campaigns on Change.org

Yeliz Yücel

<https://orcid.org/0000-0002-4327-3303>

lizyucel@gmail.com

Abstract

The fact that collective social movements are increasingly organised through digital media has brought forward the concept of 'digital activism'. In the literature, the view that digital media increases participatory democracy, the diversity of the public sphere, and the possibilities of social action and strengthens the concept of online citizenship (netizen) is pitted against opinions that emphasise the negative effects of digital activism on political participation. In this study, techno-pessimistic and techno-optimistic perspectives towards digital activism are discussed against the social-psychological background of this form of activism. The participants of the study consist of users from Turkey who sign petitions on the online petition website Change.org. An online survey was conducted with participants chosen through non-random sampling in order to measure users' participation behaviour and their attitudes and motivations towards online petition campaigns. The study aims to understand how users participate in online petitions and whether the online petitions are later transferred to different digital and physical environments. The results suggest that exposure to online activism via Change.org affects individual decisions on subsequent and offline civic actions but also promotes 'social loafing' behaviour patterns.

Keywords: Digital activism, netizen, slactivism, political participation, social movements.

• • • • •

Received: 2.2.2020 ■ Accepted: 2.6.2020

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2020 ■ 7(2) ■ sonbahar/autumn: 351-383

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.826068

Son yıllarda kolektif toplumsal hareketler dijital iletişim araçlarının etkililiğiyle sıklıkla ilişkilendirilmeye başlanmıştır. İnternet ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, birçok toplumsal pratiğin dijital mecralara taşınmasına vesile olmuştur. Dijital medya, toplumsal aktivizmi dönüştürerek politik otorite ile vatandaş/yurttaş arasındaki geleneksel ilişkiyi alaşağı etmektedir. Sivil itaatsizlik, gösteri, miting, grev, boykot, oturma eylemi, protesto yürüyüşü gibi geleneksel aktivist faaliyetler, hayatımıza giren İnternet teknolojileriyle birlikte dönüşmekte, yeni vatandaşlık ve eylemlilik formları ortaya çıkartmaktadır.

Günümüzde bireyler bir vatandaş olarak toplumsal yahut bireysel birçok pratiği İnternet ve iletişim teknolojilerinden faydalanarak dijital araçlar üzerinden gerçekleştirmekte; sivil gözlem (civic monitoring) yapabilmekte, daha fazla kitleye ve/veya otoriteye daha kısa sürede ulaşabilmektedir. Kitlelerin organize olabilmeleri ve seslerinin duyulabilmesi için dijital medya yeni bir çevrimiçi agoraya dönüşmekte; bireyler İnternet üzerinden daha çabuk,

etkili şekilde örgütlenebilir, görülebilir, *suskunluk sarmalını*¹ kırabilir hale gelmektedirler. Bu dijital politik katılım sayesinde, İnternet ortamının erişilebilir bir çevrimiçi demokrasi (e-demokrasi) vaat ederek tüm vatandaşlar için eşit imkânlar yaratabildiği düşünülmektedir (Cristensen 2011).

Toplumsal bir pratik olan eylemcilik (aktivizm) de İnternet teknolojilerinin gelişmesiyle beraber dönüşmüş ve aktivizmin İnternet ve cep telefonu üzerinden yapılması anlamına gelen dijital aktivizm kavramı ortaya çıkmıştır. Bazı araştırmacılar dijital iletişim araçlarının sivil aktivizm ve/veya politik katılım üzerinde ters ve olumsuz etkileri olduğunu iddia ederken bazıları da etkisiz olduğunu savunmaktadırlar. Diğer yandan dijital aktivizmin kamusal alan çeşitliliğine katkıda bulunduğu ve bu yaratıcı politik katılım süreçlerinin toplumsal değişimi gerçekleştirmek konusunda oldukça etkili olduğunu savunan olumlayıcı bir akademik literatür de mevcuttur (Ayres 1999, 132-43; Barber 2013, 573-89).

Dijital aktivizm eylemlerinden biri olarak kabul edilen çevrimiçi imza kampanyalarının başarısı ya da etkililiği büyük ölçüde kullanıcı katılımına bağlı olmasına rağmen kullanıcılar üzerine yapılan çalışmalar yok denilecek kadar azdır. Bu çalışma kapsamında Türkiye’de kullanılan en popüler çevrimiçi imza kampanyası sitesi Change.org üzerinden imza veren bireylerin çevrimiçi imza kampanyalarına yönelik beklenti, motivasyon, tutum ve davranışları ile imza atılan çevrimiçi imza kampanyalarının birey özelinde fiziksel ortama yahut daha farklı bir dijital ortama taşınup taşınmadığı (çevrimiçi ve çevrimdışı aktivizm arasındaki ilişki) anlaşılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın yanıt aradığı temel sorular şunlardır: Bireyleri çevrimiçi imza kampanyalarına imza vermeye iten temel beklenti ve motivasyonlar nelerdir? Bireyin çevrimiçi imza kampanyalarına imza atması, fiziksel ortamdaki sivil aktivizme katılımını da teşvik etmekte midir? Çevrimiçi imza kampanyaları bireyleri daha farklı politik katılım biçimlerinden uzaklaştırabilir mi? Bireyler çevrimiçi imza kampanyalarına imza attıklarında kendilerini nasıl değerlendirmek-

•••

1 Elisabeth Noelle-Neumann’ın 1974 yılında “The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion” (Suskunluk Sarmalı: Bir Kamuoyu Kuramı) başlığıyla yayınlanan makalesinde suskunluk sarmalı kavramını ortaya atmıştır. Noelle-Neumann’a göre baskın görüş, kendisine uygun olmayan fikirleri ifade edenleri izolasyon ile tehdit eder. Kamuoyunda genel kabul gören düşüncelere sahip bireyler kendilerine daha güvenli rahat ifade edebilir durumdayken farklı fikirlere sahip bireyler, daha az kendinden emindir ve izole edilme korkusuyla kendini ifade etmekten çekinir. Böylece çoğunluk fikirleri kendine daha fazla alan bulurken azınlık fikirleri daha az ifade edilir ve dile getirilme şansları gittikçe azalır. Bu noktada da bir suskunluk sarmalı ortaya çıkar (Noelle-Neumann, 1974).

tedirler? Bireyler çevrimiçi imza kampanyalarının imkânları yeterli olmadığına ne yapmaktadırlar?

Çalışmanın ilk bölümünde politik katılım, demokrasi ve İnternet arasındaki ilişki üzerinden dijital aktivizme yönelik tekno-iyimser ve tekno-kötümser bakış açıları ele alınmıştır. İkinci bölümde bireylerin dijital ortamdaki davranışlarının arka planı, araştırmanın kavramsal çerçevesine destek verebilecek nitelikteki sosyal psikolojik kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise imza kampanyalarının tarihi, çevrimiçi imza kampanyaları ve Change.org ile ilgili bilgilere kısaca yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, bireylerin çevrimiçi imza kampanyalarına katılım davranışlarını ölçmek amacıyla anket çalışması yürütülmüştür. Bu anket tesadüfi olmayan örneklem yöntemiyle 11 Aralık 2017- 29 Ocak 2018 tarihleri arasında 115 kişiye çevrimiçi olarak uygulanmıştır.

Politik katılım, dijital aktivizm ve İnternet

Politik katılım kavramının üzerinde uzlaşmış herhangi bir tanımı bulunmamakla birlikte “devletin karar almasını etkilemek üzere sivil vatandaşlar tarafından tasarlanan etkinlik ve eylemler” şeklinde bir tanımını yapmak mümkündür (Kışlalı 1987; Kalaycıoğlu 1983; Huntington 1976). Çevrimiçi çerçevede, yeni şekiller ve yeni araçlarla yapılan politik katılım ise e-katılım olarak tanımlanabilir (Coleman 2010). İnternetin politik katılım şekillerini ve düzeylerini nasıl etkilediği hususu hem siyaset bilimci hem de iletişimci düşünürler tarafından sorgulanmaktadır (Bimber 1998; Budge 1996; Weare 2002). İnternet bir enformasyon kaynağı, iletişim aracı ve sanal bir kamusal alan olarak vatandaşlar için farklı politik katılımın yolları sunsa da dijital ayırım ve eşitsizlikler, İnternetin ticarileşmesi ve bölünmüş yapısı tam ve demokratik bir politik katılımın önünü kapatabilmektedir (Dijk ve Hacker 2003; Polat 2005). İnternetin ağ şeklindeki yapısı politik örgütlenmelere ve katılımcı demokrasiye bir alan oluşturarak güç ilişkilerini değiştirecek ve politik müzakereyi arttıracak bir potansiyelde görülse de (Papacharissi 2002; Coleman 2010), çevrimiçi politik katılımın çevrimdışı politik katılımındaki sosyo-ekonomik eşitsizlikleri bertaraf etmediği de savunulmaktadır (Weber, Loumakis ve Bergman 2003). İleri demokrasilerdeki demokratik çözülme ve apolitikleşmeyi konu alan kitabında Robert Putnam bireylerin, toplumsal olarak etkileşime geçmekten hoşlanmayan ve politik konulara katılım göstermek istemeyen “yalnız kurtlara” (lonely bowlers) dönüşmekte olduğunu savunmakta ve bu tarz İnternet aktivitelerinin politik katılıma herhangi bir etkisi olamayacağını düşündürmektedir (2000).

Dijital aktivizm ise yeni iletişim ve İnternet teknolojilerinin toplumsal sonuçlarından biridir. Dijital aktivizm; slaktivizm, kliktivizm, hacktivizm ve benzeri türler ile kendisini göstermektedir. Bireyler yeni iletişim teknolojilerinden faydalanarak “hızlı, etkili, çoksesli, eşzamanlı ve her yere ulaşabilir şekilde” toplumda yolunda gitmediğini düşündükleri şeyleri belirtmekte, düzelmesi için harekete geçmekte, dijital aktivizm olarak tanımlanabilecek hareketler gerçekleştirmektedir (Yeğen 2014, 86-90). Diğer yandan, çevrimiçi ve çevrimdışı arasındaki etkileşimi sağlamak için iletişim teknolojilerini kullanma olanakları, eylemciliği küresel boyutlara ulaştırabilmektedir. (Bennett 2005; Akdoğan 2014). İletişim teknolojilerinin eylem için kullanımının ilk örneklerinden biri Zapatistaların 1990’larda yaptığı küresel çağrıdır. Bu çağrı, eylemcilerin sadece bir gecede dünya çapında bir sivil toplum gündeminde buluşmasına ve etkileşime girmesine olanak tanımıştır (Chadwick 2006, 287-94).

Dijital medyanın sağladığı iletişim olanaklarının politik katılımı azaltan -bu nedenle de olumsuz sayılabilecek- etkilerinin olduğunu savunan akademisyenlere göre, bu araçların kolay kullanılabilir ve hızlı olması gibi özellikleri toplumda bir değişiklik yaratmak isteyen bireyleri tabiri caizse “ayartmakta” ve son tahlilde anlamlı bir değişikliğin gerçekleşmemesine sebep olmaktadır. Yani, İnternet ve dijital iletişim araçları bireylerin harekete geçmesini sağlasa da gerçek hayatta politik bir karşılığı olmadığı sürece bu aktiviteler anlamsız olarak görülmektedir (Shulman 2005). Teknolojinin toplumsal hareketlere olan etkisini araştıran Evgeny Morozov’a göre ideal senaryo, bireylerin dijital aktivizmi, gerçek hayattaki eylemlere katılmaya tercih etmemesi; geleneksel eylemciliğin yerine koymamasıdır. Facebook’tan birtakım sayfaları beğenmek, *retweetlemek*, çevrimiçi imza kampanyalarına imza vermek, ışıkları bir saatliğine kapatmak gibi eylemler bireyleri asıl gayelerine ulaştırmayacak dijital aktivizm hareketleridir; bunların anlık bireysel tatminler (kendileri hakkında iyi hissetme etkisi) yaratarak kolektif toplumsal hareketlerin gerçek dünyada oluşmasının önüne geçebileceği düşünülmektedir (Morozov 2011).

Slaktivizm kavramının ilk kez ne zaman kullanıldığı tartışmalı olsa da ilk defa 2005 yılında Fred Clark tarafından Dwight Ozard ile birlikte vermiş olduğu bir seminer dizisinde kullanılmış olduğu varsayılmaktadır (akt. Christensen 2011). O dönemde bu kavram “miskin aktivizmi” (slackeractivism) kavramını kısaltmak maksadıyla kullanılmıştır. Slaktivizm kavramı, o dönem genç bireylerin kendi bireysel ölçeklerinde toplumu etkilemek ve değiştirmek maksadıyla giriştikleri eylem biçimlerine verilen isim olup ve günümüze na-

zaran daha pozitif anlamlar içermektedir. Bugün ise bu kavram, topyekûn bir politik adanmışlık içermeyen eylemleri küçümsemek için negatif çağrışımlarla kullanılmaktadır (Cristensen 2011). Morozov, slaktivizmi “çevrimiçi iyi hissetme aktivizmi” olarak tanımlamaktadır. Slaktivist eylemlere katılma yalnızca bir Facebook grubuna dahil olarak dünya için iyi bir şey yapma izlenimi yaratmaktadır. Morozov çevrimiçi imza kampanyalarının imzalanarak tüm arkadaş listesiyle paylaşmasını slaktivist bir aktivite olarak görür (Morozov 2009). Slaktivizm, İnternet üzerinde bir şeylere tıklayarak günlük aktivizm kotasını doldurup “huzura eren” kitlelerin ataletle yönelme tehlikesine işaret etmektedir. Bu da eylemi etkisizleştiren bir tür “dijital fanus etkisi” olarak tanımlanmaktadır (Karagöz 2013, 141). Bunun sebebi eylemin dijital kanallar içerisinde dolanıp durması fakat asla fiziki ortama taşınmamasıdır.

Çevrimiçi aktivist hareketlerin, geleneksel çevrimdışı aktivist hareketlerin yerini almaya başlaması, toplam katılımın düşmesiyle sonuçlanmaktadır çünkü bireyler sunulan bu dijital fırsatların, geleneksel aktivizm yöntemlerinin yerini tutmakta yeterli olacağını düşünmekte, bu da politik katılımın düşmesine neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle bireylerin politik meseleleri yüz yüze iletişime geçmeden İnternet ortamında halledebilecek olma fırsatını çekici buldukları çıkarımını yapabiliriz (Putnam 2000). Morozov da bu görüşe katılmaktadır ve “The Brave New World of Slactivism” isimli makalesinde şu soruyu sormaktadır:

Sıradan insanlar geleneksel (ve kanıtlanmış) eylemcilik türlerine sırt dönüp oldukça güvenli fakat etkililiği henüz kanıtlanamamış slaktivist eylemlere bel bağlarken yeni medyaya büyük bir güven duymaktadırlar. Peki, yeni medya üzerinden kazanılan reklam ve tanıtım gelirleri, geleneksel aktivistlerin maruz kalacağı organizasyonel kayıplara değer midir? (Morozov 2009).

Yazar Malcolm Gladwell de benzer şekilde “Small Change: Why the Revolution will not be Tweeted” isimli makalesinde, etkili ve sonuçları olan eylemciliğin yüksek riskler içerdiğini ve İnternetin bu tarz eylemlerin sonuç vermesi için yeterli olmadığından bahsetmektedir. Çevrimiçi iletişim bireyler arasında güçsüz bağlar oluşturmaktadır. Örneğin birey Twitter’da kendisini takip eden ya da takip ettiği veya aynı çevrimiçi imza kampanyasına imza attığı insanlarla gerçek hayatta tanışmamaktadır (Gladwell 2010). Bir eylem içerisinde bulunan kişiler arasındaki güçlü bağların o eylemin başarısını olumlu yönde etkilemekte olduğunu savunan Gladwell, Mississippi’de 1964 yılında siyahi insanların oy kullanma hakkını savunan insan hakları hareketine (Mississippi Summer Project), Afganistan’a giden mücahitlere, Doğu Berlin’de Ber-

lin duvarının yıkılmasına sebebiyet veren gösteri ve protestolara referans vererek bu “güçlü bağ” (strong tie) kavramının altını çizmektedir. Dijital medya araçlarının en temel etkisi bireyleri pasifize ederek bu güçlü bağları ortadan kaldırmasıdır. Dijital medyalar, ağ şeklindeki yapılanması nedeniyle lidersiz ve hiyerarşisizdir. Bu yapı, grup içi uzlaşma (konsensüs) oluşturmak ve amaçları belirlemek noktasında elverişsizdir. Dijital medya ortamları, inandıkları şeyler için birlikte savaşan değil, *tıklayan* bireyler yaratmaktadır. Tıklamanın ötesinde hiçbir şey yapmayan, risk almayan bireyler ortaya çıkartmaktadır. Gladwell, sosyal ağlar aracılığıyla bulunan bir kemik iliği donörünü konu edinen ve sosyal ağların birey üzerinde birçok konuda motivasyon artırıcı etkisi olduğunu ileri süren Smith ve Aaker’ı (2010) şu şekilde eleştirir: “Sosyal ağlar katılımı arttırmak konusunda etkilidir fakat bunu katılımın gerektirdiği motivasyon seviyesini düşürerek sağlar. Facebook aktivizmi bireyleri gerçek bir fedakârlık yapmaya motive etmez, sadece gerçek bir fedakârlık yapmaya hazır değilken bazı ‘ufak şeyler’ yapmaya motive eder” (Gladwell 2010).

Slaktivist eylemler tembel bir kuşak için ideal bir aktivizm çeşididir (Morozov 2011). Hatta çevrimiçi bir kampanyaya imza atmak, bir Facebook grubuna katılmak o kadar kısa bir sürede tamamlanabilir eylemlerdir ki bu durum “tıklamacı” bireylerin ilgili konuyla yeterince meşgul olmasını engeller (Kingsley 2011). Bireyler, sanal dünyada sesini duyurabilme ve medya ilgisini hızlı ve risksiz bir şekilde üzerine çekme imkânı varken oturma eylemleri, tutuklanma ve işkence tehdidi gibi risk ve zorluk içeren, otoriteyle başlarını derde sokabilecek türde eylem çeşitlerine hiç bulaşmamayı tercih etmektedirler. Fakat çevrimiçi eylemlerin bu şekilde hızlı, risksiz ve en önemlisi de masrafsız bir şekilde organize edilip medyanın ilgisini üzerine çekebilmesi onun etkili olduğu anlamına gelmemektedir. Sadece çok kısıtlı sayıdaki çevrimiçi kampanya, artan kamusal ilgiden fayda sağlayabilmektedir (Morozov 2009). Bireylerin sosyal ağlarda kendilerini kolaylıkla ifade edebilmeleri, bu ifadelerin herhangi bir etkisi olmasını da otomatik olarak kolaylaştırmamaktadır. Dijital medya zannedildiği gibi “statükonun düşmanı” değil, “toplumsal yasanın daha etkili işlemlerini sağlamak için” oldukça uygun bir araçtır (Gladwell 2010).

Freya Thimsen’e göre, çevrimiçi imza kampanyalarının demokratik kolektif özneyi, yani *demosu* temsil edebilme potansiyeli, yalnızca bir görüntüyü, gerçek olmayan bir demokrasi algısını yaymaktan ibarettir. Çevrimiçi kampanyalar, sokaklarda eylem / yürüyüş yapmak, oy vermek gibi gerçek bir demokratik hareket sayılamaz çünkü arkasında bu eyleme kendisini adanmış

kolektiviteler barındırmaz (Thimsen 2015, 223-29). Henry Jenkins'in *katılımcı kültür* kavramı üzerine kurulu kitabı "By Any Media Necessary: The New Youth Activism" de Shrestova, bir grup içerisinde aidiyet hissi ve dayanışma olabilmesi için o grubun coğrafi olarak yakınlığı önemsenmeksizin, mutlaka ortak gayeler ve ilgiler ile bir araya gelmesinin, katılımcı bir yapının oluşması için gerekli olduğunun altını çizer (2016). Dolayısıyla *dijital fanus*'un kırılabilmesi ve çevrimiçinin çevrimdışına taşınabilmesi için Gladwell'in de bahsettiği bireyler arasında *güçlü bağlar* olması gerekliliğine geri döneriz. Jodi Dean'e göre slaktivist eylemler bireylere politik anlamda aktif olduklarını, teknolojinin onların yerine ve namına hareket edebileceğini düşündürmektedir. Teknoloji, bireylerin suçluluk duygularını teskin etmekte, bir yanlışlığı tespit etmenin dahi bir birçok şeyi değiştirebileceğine inandırmaktadır. Katılım ve eylemcilik, teknoloji fetişi üzerinden maddeleştirilmektedir. Bir mail göndermek, çevrimiçi bir imza kampanyasına imza atmak, bir blogdaki makaleye yanıt vermek ile bireyler kendilerini politik hissedebilmektedir. Bu his "iletişimsel kapitalizmi" beslemekte ve bireylerin zaman alan, riskli ve maliyetli politik eylemleri bırakmasıyla sonuçlanmaktadır (Dean 2005, 104). Slavoj Žižek bu durumu "karşılıklı pasiflik" (interpassivity) olarak yorumlamaktadır. Bu durumda birey kendisinin yerine bir *teknoloji fetişinin* aktif olduğuna inanır; kendisinin İnternet üzerinde gerçekleştirdiği hareketlerin politik olarak bir sonucu olmasını bekler ve bir farklılık yaratabildiği yanılışmasına kapılır (1997, 21).

Günümüzde politik katılım, reklam ve tanıtım kampanyalarından farklı bir hale gelmiştir. Çevrimiçi imza kampanyaları da düzenli olarak imza atan, satın alan ve imza veren sadık bir müşteri kitlesi yaratmaya çalışan pazar araştırması anket ve tekniğinden farklı değildir (Dean 2005). Mark Andrejevic de benzer şekilde, çevrimiçi imza kampanyalarının var olan bir kolektif topluluğun isteğini dile getirmekten çok tüketici tercihleriyle ilgili veri biriktirerek kamuoyunu yönetmek ve bağışlar karşılığında sunduğu politik konumları satmaktan ileri gidemediği görüşünü savunur (Andrejevic 2007, 209). Bu tip bir eylemcilik modeli tamamen pazar mantığıyla hareket eder. Micah White bu pazar mantığını şu şekilde açıklar:

Tuvalet kâğıdı satmak için kullanılan reklam ve pazar araştırmaları ayrıca toplumsal hareketleri de yaratabilir. Politik katılımın birkaç linke tıklamaktan ibaret olması, İnternette gezinmenin dünyayı değiştirebileceği algısı yaratmaktadır. Bir McDonald's ürünü ne kadar ağır ateşte pişmiş bir yemek olabilirse kilitivizm de o kadar bir aktivizm türü olabilir. Yemek gibi görünür ama bütün yararlı besinler yok olmuştur (White 2010).

Fikirlerin çevrimiçi ortamda nasıl yayıldığını inceleyen Colding-Jorgensen isimli Danimarkalı bir psikolog 2009 yılında Facebook üzerinden yürüttüğü bir deneyde, bir Facebook grubu kurarak Kopenhag şehrinde bulunan ünlü Stork Fıskiyesi'nin (Stork Fountain) yıkılacağı yönünde asılsız bir haber yayınlamıştır. Facebook grubuna iki hafta içerisinde 27 bin 500 kişi katılmıştır. Jorgensen, Facebook grubunun bireyler tarafından enformasyon paylaşmak ya da edinmek için kullanılmadığını; bireylerin kendi duruşlarını diğer insanlara göstermek için bir nişane görevi görmekten öteye gitmediğini tespit etmiştir. Aynı zamanda, Facebook gruplarının yatay iletişim gerektiren bir demokratik hareket oluşturamayacağı kanısına ulaşmıştır. Washington Post'a deneyini açıklayan Colding-Jorgensen: "Kim olduğumuzu göstermek için evlerimizi döşerken nasıl bazı şeylere ihtiyaç duyuyorsak Facebook'ta da insanlara göstermek istediğimiz versiyonumuzu oluşturabilmek için bu tarz kültürel objelere ihtiyaç duyuyoruz" şeklinde bir tespit yapar (akt. Morozov 2011, 179-86).

2009 yılında Moldova'da Komünist yönetime karşı düzenlenen protestolar, eylemcilerin organize olma araçlarından ötürü "Twitter devrimi" olarak anılmaktadır. Yine 2009 yılında Green Movement adı altında İran'da gerçekleşen eylemlerin yaygınlaşmasında sosyal medya araçlarının etkisinden bahsedilmektedir (Gerbaudo 2012). Ancak Gladwell, Twitter'ın o dönemde İran'da popüler olmadığı ve çok az miktarda Twitter hesabı olduğu tespitini yapar. İran'da gerçekleşen eylemler hakkındaki tweetler Batı'dan atılmıştır ve İngilizcedir (Gladwell 2010). Dolayısıyla bu tweetlerin çoklukla protestocuların kendileri tarafından yazılmamış olduğu ve protestoların sosyal medya üzerinden organize edilmediği sonucu çıkmaktadır. Christian Fuchs da benzer şekilde, Mısır'da 2011 yılında gerçekleşen protestolar sırasında devrimcilerin enformasyonu sosyal medya araçlarından çok, yüz yüze ve telefon aracılığıyla aktardıklarını belirtir. Nitekim 2011 yılında Mısır'da İnternet ve Facebook iletişimi oldukça kısıtlı durumdadır (Fuchs 2012, 782).

Arap Baharı ve "İşgal Et" (Occupy) protestoları üzerine etnografik bir çalışma yürüten Paolo Gerbaudo, dijital medya araçlarının eylem ve organizasyonu için nasıl kullanıldığı, yalnızca *tarihi kesinleştirmek* ya da *grup oluşturmak* gibi önemsiz operasyonları mı gerçekleştirdiği sorularına dijital medya araçlarının; gazetenin, posterin, broşürün günümüze uyarlanmış versiyonu olduğu cevabını verir. Ayrıca dijital medya araçlarının yalnızca düşünceleri başkalarına aktarmak için değil, bireylerin bir araya gelme ve birlikte hareket etme, kolektif hareketi düzenleme gibi amaçlarının da olduğunu altını çizer (Gerbaudo 2012).

Morozov ve Gladwell'in herhangi bir teknolojinin fitratı gereği bir örgütlenme aracı olamayacağı varsayımını eleştiren Gerbaudo'ya göre yeni medya hayli dağınık ve bireyselleşmiş kişilerin ve grupların fiziksel anlamda bir araya gelişlerini kolaylaştıran ve yönlendiren "sembolik bir kamusal alan"dır. Gerbaudo ayrıca bu örgütlenme sürecinde, bu teknolojilerin maddesel olarak sağladıklarına indirgenemeyeceğini; o teknoloji üzerinden paylaşılan anlamlar, kimlikler ve anlatıların inşasını da örgütlenme işleyişine dâhil etmek gerektiğinin gözden kaçırıldığını iddia eder. Teknolojinin bir fetiş haline gelmesi gerektiğini, dijital aktivizmin fiziksel anlamda politik katılımın ikamesi değil ancak bir aracı olabileceğinin altını çizen Gerbaudo, Kahire'deki Tahrir Meydanı'ndaki protestocuların fiziksel varlığının, onların Facebook sayfalarından ve tweetlerinden daha önemli olduğunu belirtir (Gerbaudo 2012, 4-17). Benzer şekilde, Türkiye'de 2013 yılında gerçekleşen Gezi Direnişi sırasında da *sokaktan ve sokakla birlikte hareket eden sosyal medyanın gücü* yadsınamaz (İnceoğlu ve Çoban 2015). Yıllardır bilgisayarlarının başından kalkmayan binlerce insan korku eşiklerini aşmış, kolektif toplumsal bir harekete dâhil olarak eylemin içerisinde dahi sosyal medya paylaşımları yapmışlardır. İnceoğlu ve Çoban, dijital araçlara ve İnternetin imkânlarına yakın dursalar da çevrimiçi ortamdaki hareketlilik ile çevrimdışı (sokaktaki) eylemler arasındaki etkileşimin toplumsal bir değişiklik için elzem olduğu sonucuna katılırlar. Bugüne dek "yalnızca İnternet teknolojileri ve sosyal medya zemininde örgütlenerek fiziksel alanlara çıkılmaksızın, devrimsel dönüşüme yol açan bir eylem" mevcut değildir (İnceoğlu ve Çoban 2015, 65).

Akdoğan'a göre çevrimiçi nüfus gitgide kalabalıklaşan ve çeşitlenen bir hale gelse de pasif bir eylemcilik çeşidi yaratarak demokrasiyi tehdit etmektedir. Siyasi gündemin çok sık değiştiği ve toplumsal hafızanın zayıf olduğu bir ülkede bu çevrimiçi pasif eylemcilik olayların takip edilememesine ve bir sonuç alınmamasına yol açabilmektedir. Aynı zamanda eylemciler ve hedef kitleleri arasındaki mevcut dijital uçurum, çevrimiçi eylemciliğin tüm eylemciler için uygun olmadığı altını çizmektedir (Akdoğan 2014).

Teknolojiye olumsuz sayılabilecek bu yaklaşımın yanında, dijital aktivizme yönelik tekno-iyimser bakış açısını da ele almamız gerekir. Bu iyimser bakış açısı, dijital medyanın politik katılım üzerine olumlu etkide bulunduğu, kamusal alan çeşitliliğini ve katılımcı demokrasiyi giderek güçlendirdiği yönünde tezler ortaya koymaktadır. *Twitter Devrimi*, *Facebook Ayaklanması* gibi metaforlar bu literatür içerisinde sıklıkla kullanılır (Gerbaudo 2012; Morozov 2009; Shirky 2011). Bu görüşe katılanlar İnternetin sunduğu dijital araçlar yardımıyla politik katılımın ve eylemciliğin dönüşümünün, bireylerin poli-

tik sorunlar ile alakalı katılımında bir azalma ya da sona erme değil aksine bir çeşitlilik yarattığını belirtir. Bu yaratıcı politik katılım imkânları özel ve kamusal alan ayrımlarını aşarak geleneksel politik katılım yöntemlerinden çok daha fazla katılım imkânı ortaya çıkarmaktadır (Micheletti ve McFarland 2011). Aynı zamanda enformasyonun, etkinliklerin ve eylemlerin İnternetin sunduğu araçlar sayesinde hızlıca yayılabiliyor olması, bu tarz hareketlerin hızlıca kamusal hale gelmesini sağlamak ve eylemciler arasındaki koordinasyonu attırmaktadır. Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal ağ platformları enformasyonu iletmek ve dağıtmanın yanı sıra aynı zamanda politik tercihleri diğer insanlarla paylaşmak hususunda bugüne kadar görülmemiş imkânlar sunmaktadır (Cristensen 2011). Tekno-iyimser akademisyenler İnternetin kitlesel katılımı arttırarak demokrasinin yapısını değiştirdiğini savunmaktadır. Fakat bu noktada İnternetin zaten daha önce de politik katılım anlamında aktif sayılabilecek bireyler için başka bir araç anlamına geldiği ve politik anlamda pasif bireyleri harekete geçirmeye hiç yardımcı olmadığı gibi eleştiriler baş göstermektedir (Bimber 2001). Tekno-iyimser ve kötümser bakış açısının yanında Marshal Ganz gibi teknolojiden pek de etkilenmeyen yazarlar da mevcuttur. Ganz, dijital araçların zaten çevrimdışı ortamda mümkün olan eylemleri yalnızca daha masrafsız ve daha hızlı hale getirmekten başka bir şey yapmadığını ve tüm dijital kampanyaların başarılı olabilmesi için gerçek hayata doğru kayması gerektiğini iddia etmektedir (Sivitanides ve Shah 2011).

Tekno-iyimser ve hatta tekno-evanjelist olarak nitelendirilen akademisyenlerden Clay Shirky “metin mesajı jenerasyonu”nun elinde çok büyük bir güç barındırdığını ileri sürmekte ve bu gücün en önemli göstergesi olarak 2001 yılında Filipinler’de Estrada’nın mobil teknolojinin baskısıyla görevden alınması örneğini vermektedir. Shirky’e göre sosyal medyanın politik kullanımını son tahlilde özgürlüğü arttırıcı bir işlev görmektedir:

Sosyal medya araçları bireylerin özgürlüğünü ekonomistlerin pozitif tedarik şoku kavramıyla tabir edeceği şekilde arttırmaktadır. Çevrimiçi ortamda konuşmak aynı zamanda bir şeyleri yayımlamak ve yayınlamak da diğer insanlarla iletişimde olmak anlamına gelmektedir. Evrensel olarak erişilebilir bir yayınlama gücünün ortaya çıkmasıyla ifade özgürlüğü basın özgürlüğü haline gelmekte ve basın özgürlüğü de halkın özgürlüğü anlamına gelmektedir (Shirky 2008).

Shirky dijital medya araçlarının pozitif etkilerinin negatif etkilerine baskın geldiğinin ve son tahlilde yeni medyanın demokrasi üzerinde pozitif sonuçları olduğunun altını çizerek teknolojik belirlenimci bir denklem kurmaktadır: Dijital Medya = Daha Fazla Demokrasi = Daha Fazla Özgürlük (akt. Fuchs, 2012). Shirky’e göre slaktivizm argümanı geçersizdir çünkü henüz

yeterince adanmamış politik aktörler bir tıklamayla dünyayı değiştiremiyor olsa da bu durum hali hazırda adanmış olanların dijital medya araçlarını aktif olarak kullanamayacağı anlamına gelmemektedir (Shirky 2011, 186-87). Ayrıca, dijital medya araçları, dağınık halde bulunan grupların bir araya gelme ve organize olma masraflarını azaltarak onları kamusal alanda söz söyleme ve eyleme yolları edinme bakımından avantajlı bir hale getirmekte ve otoriteleri de harekete geçmek durumunda bırakmaktadır. Devlet otoriteleri ekonomik büyümeye engel teşkil etmemesi açısından İnterneti topyekûn kısıtlayamadığından ötürü, İnternet üzerinden yükselen bu seslere bir yanıt vermek durumunda kalmaktadırlar (Shirky 2011).

Tekno-iyimser diğer bir düşünür olan Benkler'e göre, dijital dünyanın ağ şeklindeki yapısı, bireylerin hiyerarşik güç ilişkilerinin dışında ve ona karşı olarak iletişim kurmasına ve hareket etmesine olanak tanımaktadır. Benkler, ağ yapısı içerisindeki yukarıdan aşağıya olmayan güç yapısı, yaşamımıza dâhil oldukça, fiziki dünyadaki güç yapısının da değişeceğini öngörmekte ve bu noktadan sonra hiyerarşik güç yapısı içerisinde olmayacağımızı ummaktadır (akt. Sivitanides ve Shah 2011). Bu minvalde, iletişim olanakları daha yoğun, daha karmaşık ve daha katılımcı hale geldikçe, ağ toplumunda enformasyona erişim artmakta, kamusal alanda söz söyleme/eyleme pratikleri çeşitlenmekte ve kolektif toplumsal hareketlerin koordine edilmesi kolaylaşmaktadır (Shirky 2011). Shirky, Gladwell'in aksine, Moldova'da 2009 yılında gerçekleşen Komünist rejim karşıtı eylemlerin hileli bir seçimin ardından Twitter, Facebook gibi dijital medya araçları ve metin mesajları üzerinden patlak verdiğini iddia etmektedir. Dijital medya araçları olmasa Moldova'daki Komünist Parti'nin politik gücü kaybetmesinin mümkün olmayacağını altını çizmektedir. Sosyal medyanın bu devrimci gücü nedeniyle demokratik olmayan ülkelerde ve hatta kimi demokratik sayılabilecek ülkelerde dahi yasaklanıp kısıtlanabildiğini belirtmektedir (Shirky 2011). Shirky, Gladwell'e yanıt olarak dijital aktivizmin gerçek hayattaki eylemlerin yerine geçmediği, yalnızca onları hızlı, düşük maliyetli ve kolay bir şekilde organize edebilmek için bir araç olduğunu belirtmektedir. Çünkü dijital medya araçları sayesinde bireyler arası iletişim masrafları düşmüş, organize olma imkânları *gülinç derecede* kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Bu da son tahlilde bireyler için politik katılımı olumlu yönde etkileyecek bir motivasyon haline gelmektedir.

Ağ toplumu, iletişim ve küreselleşme üzerine çalışan Manuel Castells de ağ toplumunda duyguların, protesto ihtiyacının İnternet üzerinden yayılma alanı bulduğu ve bu duygusal durumun da sokak eylemleriyle sonuçlandığını belirtmektedir. Castells'e göre İnternet şiddet ve umut ağlarının birleştiği

güvenli bir alan yaratmaktadır. Dijital ağlar, hareket geçme, organize olma, özgürleşme, birlikte hareket etme ve karar verme için etkili araçlardır (Castells 2012, 168-229). Daha fazla toplumsal hareket mesajlarını iletişim ağları üzerinden ilettikçe, vatandaş bilinci daha fazla artacak ve kamusal alan daha fazla mücadele alanı haline gelecektir. Fuchs'a göre, Castells'in varsaydığı gibi politik enformasyonun dijitalleştirilmesi ile kolektif bilinçteki değişim ve politik protestoların artışı arasında lineer bir bağlantı olması mümkün değildir. Toplumun gerçeği bundan daha karmaşıktır ve basit davranışçı modelin (İnternetin salt varlığının; etki, bilinçlilik ve politik aksiyonu otomatik olarak tetikleyebileceği argümanının) burada işlemesi mümkün değildir. Enformasyon İnternette, kimsenin o enformasyonun varlığından haberi olmadığı ya da bireylerin onunla ilgilenmediği, onu anlamlı bulmadığı durumlarda da var olabilir. Burada Castells farklı normların birlikte geçerli olduğu toplumlarda ideolojinin işleyişini göz ardı etmektedir. İnternette alternatif enformasyonların var olması, toplumların kitleler halinde ideolojiye meydan okuyacağını göstermez (Fuchs 2012).

Diğer bir tekno-iyimser olan Kirkpatrick'e göre ise teknoloji toplumsal bir inşadır. Bireyler teknolojiyi kullanma şekilleriyle onun değerini ve anlamını belirlemektedir. Youtube gibi bir eğlence platformunu alternatif politik içerikleri yaymak için kullanmak mümkündür (akt. Sivitanides ve Shah 2011).

Çevrimiçi ve çevrimdışı aktivizm arasındaki ilişkiye sosyal psikolojik bakış

Çevrimiçi ve çevrimdışı ortamdaki politik katılımların birbirlerine herhangi bir engel oluşturmadığı, hatta dijital araçlar aracılığıyla gerçekleşen eylemliliğin, fiziksel alandaki politik katılımı destekleyebileceği yönündeki yaklaşımlar, 1957 yılında Leon Festinger tarafından ortaya atılan Bilişsel Çelişki Kuramı ile açıklanabilir. Bu kurama göre "kişinin sahip olduğu bir inanç, bilgi ya da tutum yine o kişinin sahip olduğu bir başka inanç, bilgi ya da tutum ile çelişirse bu iki inanç, bilgi ya da tutum arasında bilişsel çelişki vardır" (akt. Kağıtçıbaşı 2015, 168). Bu çelişki durumunun varlığı, kişiye sıkıntı vereceğinden kişi bu çelişkiden kurtulmak isteyecektir. Başka bir deyişle "çelişki durumunun varlığı, kişiyi bundan kurtulmaya çaba sarf etmesi için yeterli bir güdüdür" (akt. Kağıtçıbaşı 2015, 168). Çelişki giderildikten sonra bilişsel uyum oluşur, kişinin o konudaki sıkıntısı yok olur ve kişi huzura kavuşur. Eğer davranış değiştirilemiyorsa düşünce yapısı davranışa uygun hale getirilerek bilişsel çelişki giderilebilir.

Bu kuramı slaktivist eylemlilikler ve çevrimdışı sivil katılım arasındaki ilişkiye uyarladığımızda ortaya şöyle bir sonuç çıkar: Slaktivist eylemlere iştirak eden bir birey o eylemle ilişkili ve onu izleyen bir sivil harekete de katılmaya eğilimlidir. Çünkü kurama göre bireyler davranışlarının birbiri içerisinde uyumlu ve tutarlı olmasını ister. Lee ve Hsieh çevrimiçi bir kampanyaya imza atmanın bağış yapma motivasyonu ile ilişkili olup olmadığını araştırdıkları bir çalışmada, bir imza kampanyası imzalamanın benzer husustaki geleneksel türde bir eyleme katılma niyetini arttırdığını belirtmişlerdir. Fakat bu noktada “ahlaki dengeleme” faktörü işin içine girmektedir. Ahlaki dengeleme sonucunda, bireyin slaktivist eyleme müteakip gelişecek bir çevrimdışı sivil katılımının gerçekleşmeyeceği de düşünülmektedir. Birey bir eylemin içerisinde yer almaya karar verirken yalnızca bu eylemin getirilerini ve götürülerini hesaba katmaz, kendisinin geçmiş davranışlarını da dikkate alır. Eğer kişi geçmişte bu hususta ahlaki olarak kusursuz davrandığını düşünüyorsa kendisine biraz esnemek için izin verebilir ve bunun için kendini suçlu hissetmez. Buna “ahlaki izin verme” (moral licensing) adı verilmektedir. Fakat birey geçmişte aynı husus ile alakalı olarak etik olmayan bir davranışta bulunduğunu düşünüyorsa bu kötü durumu telafi etmek için daha özenli davranacaktır. Buna da “ahlaki arınma” (moral cleansing) adı verilmektedir. Ahlaki dengeleme ile düşünürsek çevrimiçi iletişim teknolojileri üzerinden aktivistlik yapan birey, müteakip gelişen fiziki bir politik eyleme suçluluk hissetmeden katılmayabilir (Lee ve Hsieh 2013, 7-11). Kısaca, iyi olma algısı bireye daha da iyi olmak için çaba göstermeme hakkı ya da izni tanımış olur.

Modern demokrasinin hastalıklarına iyi gelecek mucize çözüm olarak görülen İnternet, bir gruba üye olmanın maliyetini bir tıklamaya kadar düşürebilmektedir. Fakat bunun yanında o grubun amaçlarına duyulması gereken bağlılığı da otomatik olarak sağlamamaktadır (Gladwell 2010). Bireyler kendileri hakkında diğer insanlara bir şeyler anlatmak, kendilerine ait bir vitrin oluşturmak ve yarattıkları imgelemi beslemek gayreti içerisinde çevrimiçi gruplara dâhil olabilmektedir (Morozov 2009). Morozov’a göre çevrimiçi grup oluşturma meselesinde nicelik ile nitelik birbirine karıştırılmaktadır. Facebook gibi mecralar grup oluşturmak için müsait olsa da bireyleri toplumsal olarak birbirine kenetleyecek şekilde gruplaşmayı sağlamamaktadır (Morozov 2011). Sosyal psikologların da altını çizdiği gibi gruplaşma, bireyler için doğal gelişen bir süreçtir; bir grup içerisindeki bireylerin gruptaki diğer bireylerle ortak bir kimliğe sahipmiş gibi hissetmeleri normaldir. Zor olan, bu grubun ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmelerini ve grup için fedakârlıkta bulunmalarını sağlamaktır. Bu duruma sosyal psikolojide “Minimum Grup

Paradigması” ismi verilmektedir ve bu paradigma sosyal psikolog Henri Tajfel (1971) tarafından ortaya atılmıştır. Birbirini tanımayan bireyler tamamen rastgele, yazı tura metoduyla gruplara ayrıldığında dahi güçlü bir grup kimliği oluşturmakta ve diğer gruplara karşı dışlayıcı davranışlarda bulunmaktadırlar. Bireyler kişisel dayanağı olmayan bir şekilde yerleştirilmiş oldukları gruplardan dahi gurur duyabilmekte ve bu vesileyle ilk kez Amerikan romancısı Kurt Vonnegut tarafından geliştirilen bir kavram olan “granfalloon”ları (biraderlik) yaratmaktadırlar (akt. Pratkanis ve Aronson 2008).

Diğer bir yandan, Max Ringelman, bireylerin yaptığı bir işte kişi sayısı arttıkça performansın giderek düştüğünü tespit etmiştir. Sosyal psikolojide “sosyal kaytarma” olarak isimlendirilen bu durum, bireyin grup kalabalıklaştıkça kendisinin etkisi olmadığını düşünüp çok çaba harcamaması olarak özetlenebilmektedir. Bireylerden bir ipi tek başına ya da bir grup ile birlikte çekmesinin istendiği durumlarda performansları değişmekte, bireyler tek başına olduklarında daha fazla kuvvet harcamaktadırlar. Yani bireyler *başkaları nasıl olsa yapıyor, benim yapmama ne gerek var?* şeklinde düşünebilmektedir (akt. Kağıtçıbaşı 2015). Bu sosyal kaytarma durumu ile dijital aktivizm arasında paralellikler bulunmaktadır. Dijital aktivizm ile bireyler birçok sorunu, bireysel katkılarını ortaya koyarak fiziksel ortamda daha efektif bir şekilde çözebilecek olsa dahi kolektivite içerisinde daha ikincil roller üstlenerek (İnternet gruplarına / çevrimiçi imza kampanyalarına katılarak, retweet yaparak) çözmeye çalışmaktadır. Gruptaki diğer insanlara güvenerek kendi bireysel katkılarını minimum seviyede tutmaktadırlar. İnternetin ağ şeklindeki yapısının böyle bir kaytarma davranışının gerçekleşmesi için müsait olduğu savunulabilir. Morozov’a göre, dijital araçların yeni grup üyeleri bulmayı ya da gruplaşmayı kolaylaştırdığı doğru olsa da üyelere herhangi bir iş yaptırmak için daha çok çaba harcamak gereklidir (2011).

Akran baskısı (peer pressure) kavramı da bireylerin dijital mecradaki tutum ve davranışlarını yorumlamak maksadıyla değerlendirilebilir. Bireyler kabul görmek ve onaylanmak için grup normlarına, davranışlarına, tutumlarına uyum gösterebilirler çünkü uyum sağlamak, sosyal dışlanmayı önlemek için gereklidir. Facebook’un birtakım fotoğrafları *profil fotoğrafı* yapılmak üzere kullanıcılarına sunması (Fransa Bayrağı, LGBTT temsili gökkuşağı) ve bireylerin de birbirlerinden görerek bir eyleme destek vermek amacıyla fotoğrafı kendi profiline yerleştirme davranışını tekrar etmesi bu duruma örnek olarak gösterebilir. Burada uyulanın bir cazibesi, bir değeri olduğu için birey bir özdeşleşme (identification) durumu yaşar (Kağıtçıbaşı 2015). Benzer şekilde, bir çevrimiçi imza kampanyası sosyal medyadaki arkadaşlar tarafından

sıklıkla paylaşıldığında fark edilme olasılığı oldukça yüksektir. Birey fark yaratmaya yönelik bir aktivist eylem gerçekleştirmekten ziyade çevresine uyum sağlama davranışı göstermekte, o çevrimiçi imza kampanyasını imzalayan diğer bireylerle özdeşleşmektedir. Birey bir amaca yönelik bir eylemi yerine getirmekten ziyade öyle görünmeyi tercih edebilmektedir. Böylesi bir durumda *sahte bir sosyal bilinç*, bir *sürü psikolojisi (bandwagon effect)* oluşmaktadır (Pratnakis ve Aronson 2008).

Çevrimiçi imza kampanyaları ve *Change.org*

İmza toplama kampanyaları çok eski zamanlardan beri süregelen, demokrasinin bir parçası olarak kabul edilen bir politik katılım yolu, bir kolektif toplumsal eylemdir. Bu kolektif eylem, vatandaşların bir grup halinde hareket ederek belirli eylem veya politikaların otorite ve organizasyonlar tarafından yerine getirilmesini, geri çekilmesini ya da iyileştirilmesini sağlamaya yönelik hareketler olarak tanımlanabilmektedir (Benjamin ve diğerleri 2015). Kadınların oy verme hakkına yönelik olarak 1891’de Avustralya’daki süfrajeter tarafından gerçekleştirilen imza toplama kampanyası, 1800’lü yıllarda Amerikan Meclisi’ne gönderilen 8500’den fazla kölelik karşıtı imza kampanyası (Carpenter ve Moore 2014), 1674’de İngiltere’de kadınlar tarafından düzenlenen ‘kahve karşıtı’ imza kampanyası bize imza kampanyalarının geçmişinin ne denli köklü olduğu konusunda fikir vermektedir.

Geçtiğimiz on yılda, dünya genelinde kurulmaya başlanan *OpenPetition*, *Avaaz*, *Change.org*, *Campact*, *MoveOn.org* gibi organizasyonlar çevrimiçi ortamda bireylere daha fazla politik katılım ayrıca yerel ve uluslararası politik kararlarda fikir beyan etme hakkı tanıma fırsatı sunması nedeniyle vatandaşların ilgisini çekmektedir. Çevrimiçi imza kampanyaları ise direkt politik eyleme yönelik bir vasıta olarak kabul edilebilse de bir kampanyanın ne zaman başarılı olacağına ya da başarılı olup olamayacağına yönelik dinamikleri net olarak anlamak mümkün değildir (Böttcher, Woolley-Meza ve Brockmann 2017). Çevrimiçi imza kampanyalarının kazanmış olduğu bu popülerite, yüksek seviyede adanmışlık gerektirmeyen fakat bireylerin desteklediği amaçları, kolay ve kullanışlı araçlar üzerinden öne çıkarabilmesinden kaynaklanmaktadır. Bireyler evlerinin rahatlığı içerisinde, tek tıklamayla hızlı ve kolay bir şekilde toplumda talep ettikleri değişikliğe yönelik bir kampanyaya imza verebilmektedirler (Benjamin ve diğerleri 2015).

2007’de kurulan *Change.org* dünyada 200 milyondan, Türkiye’de ise 9 milyondan fazla imzacıya sahip olan en büyük ve en yaygın şekilde kullanı-

lan bir çevrimiçi imza kampanyası platformudur (Change.org 2017). Change.org'un amacı herhangi bir konuda kamuoyu oluşturarak otoritelerin ilgisini çekmeye çalışmaktır. Yani Change.org'da imza sayısının belirli bir seviyeyi geçmesi o kampanyayı başarılı bir imza kampanyası yapmaz. Kampanyanın imza hedefi, ilk belirlenen hedefe ulaşıldığında değişebilir ve imza verenler bir noktada *zafer* ilan edebilirler. Yapılan bir araştırmanın çıktılarına göre Change.org'da yer alan imza kampanyalarının büyük çoğunluğunda yalnızca birkaç imza bulunmaktadır ve imza kampanyalarının yüzde 99'u asla başarılı olamamakta ve sitenin *zafer* olarak değerlendirdiği kampanyalar içerisine girememektedir. Başarılı bir imza kampanyası başarılı olmayan imza kampanyalarından 20 kat daha fazla imza almaktadır ve Change.org kullanıcılarının sadece yüzde 5'ini oluşturan bir kesim atılan imzaların yüzde 50'sini oluşturmaktadır. (Benjamin ve diğerleri 2015)

Change.org'un Genel Müdür Yardımcısı Ben Wikler, Change.org'u kendisini "nerede olursa olsun herkese görmek istediği değişimi gerçekleştirebilmesi için olanak sağlayan, dünyanın en büyük imza kampanyası platformu" olarak tanımlamaktadır. Wikler, kampanya başlatma konusunda herkesi teşvik eden bir organizasyon olan Change.org'un çevrimiçi imza kampanyalarının önemini şöyle ifade eder:

Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, bir fark yaratabilmek için sahip olduğumuz imkânlar eskiden olduğundan çok daha fazla. Önceleri, insanları bir dava etrafında toplamak fazlasıyla zaman, para ve karmaşık altyapılar gerektiren zorlu bir uğraştı. Ama teknoloji, her zamankinden daha fazla bizi birbirimize yaklaştırdı. Artık, herhangi birinin bir kampanya başlatabilmesi ve kendi bölgesindeki yüzlerce insanı ya da dünya çapında yüzbinlerce insanı harekete geçirerek şirketleri ve devletleri daha hesap sorulabilir ve duyarlı hale getirmesi mümkün (Wikler'den akt. Karagöz, 2013).

Wikler, Change.org'un temel amacının Youtube'un video için yaptığını dijital kampanyalar için yapmak şeklinde açıklar:

Youtube üzerinden bir kişi bir video paylaştığında 30 saniyede milyonlarca insana yayılabilmektedir. Change.org'da da bir imza kampanyası paylaşmak yalnızca 30 saniye vakit almaktadır ve hiçbir şey ödemek zorunda kalmazsınız. Giriş engeli yoktur. Eğer birilerinin sınırlarını bozarsanız, kurumsal bir koruma altında olursunuz (akt. Karagöz, 2013).

Bu araştırmanın mecrasını oluşturan Change.org Türkiye 2012 yılında kurulmuştur. 2014 yılında 2 milyon 777 bin kullanıcısı olan Change.org, 2015

yılında kullanıcı sayısını 5 milyon 746 bine çıkartmıştır. 2016 yılında kullanıcıları, 2015 yılına oranla yüzde 30 artarak 7 milyon 503 bini geçmiştir. 2016 yılında açılan 34 bin 805 çevrimiçi imza kampanyası için 16 milyon 157 bin 892 adet imza verilmiştir. 2016 yılında eğitim başta olmak üzere insan hakları, ekonomi, adalet en çok çevrimiçi imza kampanyası başlatılan konular olmuştur. 2016 yılında açılan 34 bin 805 imza kampanyası arasından 168 adet çevrimiçi imza kampanyası başarılı olarak nitelendirilmiştir. 2017 verileri Change.org Türkiye Ofisi'nin küçülmeye gittiği gerekçesiyle paylaşılmamıştır (Change.org 2017).

Araştırmanın amacı ve yöntemi

Bu araştırmanın amaçları dâhilinde çevrimiçi imza kampanyalarının bireyler tarafından hangi motivasyonlarla imzalandığı, bireyler için ne ifade ettiği ile bireylerin çevrimiçi imza kampanyaları imzalama sürecindeki tutumları ve çevrimiçi imza kampanyalarının bireyler tarafından daha farklı mecralara taşınıp taşınmadığı sorgulanmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, çevrimiçi imza kampanyalarının bireyler için *iyi hissetme aktivizmi* mi, yoksa etkili bir sivil katılım yöntemi mi olup olmadığını anlamaya çalışmaktır. Araştırma aşağıdaki hipotezler çerçevesinde oluşturulmuştur:

- H1 Sosyal medya bireyler arası güçlü bağları sıfırdan oluşturmak için elverişli bir mecra değildir.
- H2 Bireyler toplumda yolunda gitmediğini düşündükleri şeyleri değiştirmek için dijital aktivizm eylemlerini, geleneksel aktivizm eylemlerine nazaran daha çok tercih etmektedir.
- H3 Change.org üzerinden çevrimiçi imza kampanyalarına katılım gösteren bireyler arasında çok güçlü bağlar mevcut değildir.
- H4 Change.org üzerinden imzalanan çevrimiçi imza kampanyaları bireyler tarafından risksiz ve tıklamacı dijital aktivizm eylemi olarak kullanılmaktadır.
- H5 Bireyler çevrimiçi kampanyalarını daha dışa dönük duygusal bir tatmin ile imzaladığında, çevrimiçi eylemi çevrimdışı (fiziki) ortama taşıma olasılığı artmaktadır.
- H6 Change.org çevrimiçi imza kampanyalarına imza verme davranışı diğer insanlardan etkilenmekte ve bir uyma davranışı olarak tezahür etmektedir.
- H7 Change.org çevrimiçi imza kampanyaları bireyler için duyarlılıklarını gösterme ve sosyal anlamda bir temsil aracıdır.

Araştırma kapsamında bir çevrimiçi anket çalışması düzenlenerek farklı dijital medya mecraları üzerinden (Facebook, Whatsapp, Twitter) dağıtılmıştır. 11 Aralık 2017 - 29 Ocak 2018 tarihleri arasında yayında kalan anket 115 kişi tarafından doldurulmuştur.

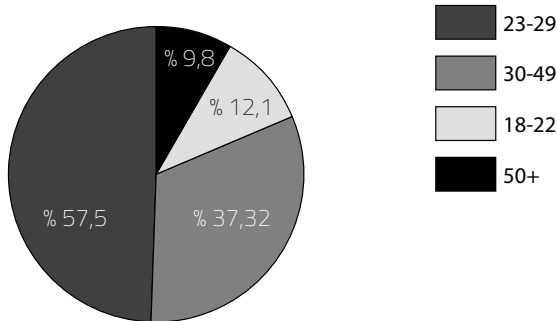
Anket kapsamında irdelenen konuların genel başlıkları şöyle sıralanabilir:

- Bireylerin sosyal medya kullanım alışkanlıkları, sosyal medyaya yönelik tutumları
- Bireylerin dijital aktivizme yönelik tutumları
- Bireylerin Change.org üzerindeki çevrimiçi imza kampanyalarına katılım amaçları, katılım sonrası hissedilen duygular ve gerçekleşen davranışlar
- Bireylerin Change.org üzerinde imzaladıkları çevrimiçi imza kampanyalarını farklı bir ortama taşıyıp taşımadıkları, imza süreci ve sonrasına yönelik görüşleri
- Bireylerin Change.org'un etkililiğine yönelik görüşleri ve açık uçlu olarak Change.org'a yönelik eklemek istedikleri

Araştırmanın bulguları ve tartışma

Ankete katılan 115 katılımcının yaşları 18-68 yaşları arasında dağılım göstermektedir. Çevrimiçi imza kampanyalarına katılım oranı 23-29 yaşları arasındaki bireylerde daha yüksektir. Change.org çevrimiçi imza kampanyalarına imza veren az sayıda 50+ yaşında bireye ulaşılabilmektedir. Bu durum 50 yaş üzeri bireylerde İnternet kullanım oranlarının düşmesi ile açıklanabilir.

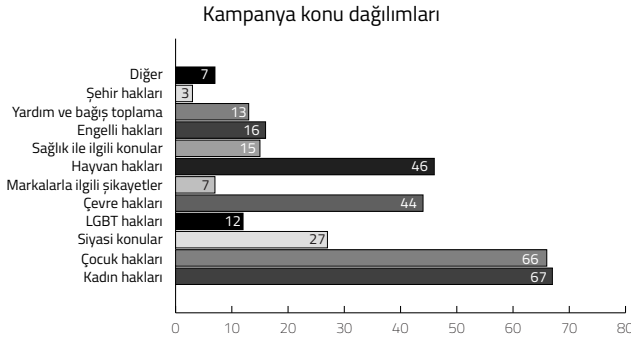
Grafik 1: Çevrimiçi imza kampanyalarına imza veren katılımcıların yaş dağılımları

Ankete katılanların cinsiyetleri karşılaştırıldığında kadınların çevrimiçi imza kampanyalarına katılım oranının (yüzde 64) erkeklere nazaran (yüzde 36) daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Ankete katılan bireylerin eğitim durumları karşılaştırıldığında lise mezunu (yüzde 12), üniversite mezunu (yüzde 53), yüksek lisans mezunu (yüzde 41), doktora ve üzeri (yüzde 9) olarak dağıldıkları görülmektedir. Katılımcıların en çok kullandığı sosyal medya araçları Whatsapp (yüzde 94,8), Facebook (yüzde 93,9), Instagram (yüzde 80); en az kullandıkları ise Snapchat, Pinterest (yüzde 32,2) ve Swarm (yüzde 13,9) olduğu görülmektedir. 50 yaş üzeri katılımcılar daha az sosyal medya aracı kullanıyor olsa da her yaş grubunun en az iki sosyal medya aracını aktif olarak kullandığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların Change.org üzerinde imza vermeyi en çok tercih ettiği konular; kadın hakları (yüzde 58,2), çocuk hakları (yüzde 57,3), hayvan hakları (yüzde 40), çevre konuları (yüzde 38,2) olmaktadır.

Grafik 2: Katılımcıların çevrimiçi imza kampanyalarına katılım gösterdiği konuların dağılımları

Katılımcıların sosyal medyaya yönelik tutumları ve sosyal medyayı kullanım amaçları 5'li Likert Ölçeği (Her zaman- Sıklıkla- Bazen- Nadiren- Hiçbir Zaman) kullanılarak incelendiğinde, katılımcıların sosyal medyaya yönelik tutumlarının pozitif yönde olduğu görülmektedir. Sorulan 8 sorudan Likert Ölçeği'nde alınabilecek maksimum 40 puan üzerinden katılımcıların ortalaması 23,49 olarak hesaplanmıştır.

Katılımcıların haberleri takip etmek için *sıklıkla* ve *her zaman kullandıkları* sosyal medyayı (yüzde 72), toplumda yolunda gitmediğini düşündükleri şeyleri kendileri dile getirmek için *bazen* ve *nadiren* kullandıkları (yüzde 68) tespit edilmiştir. Katılımcılar sosyal medyayı haber almak için kullanıyor olsalar da

bireysel olarak toplumda yolunda gitmeyen şeyleri sosyal medya araçlarından duyurmayı aynı oranda tercih etmemektedirler. Aynı zamanda katılımcılar diğer insanların toplumda yolunda gitmeyen şeylerle alakalı fikirlerini sosyal medya üzerinden her zaman ve sıklıkla (yüzde 85) takip etmekte, her zaman ve sıklıkla (yüzde 68) bu fikirleri (diğer insanların fikirlerini) sosyal medyada paylaşmaktadırlar. Yani katılımcılar diğer insanların politik düşüncelerini takip etseler ve onların düşüncelerini (küçük bir regresyon ile) sosyal medyada paylaşıyor olsalar dahi kendileri bireysel olarak toplumda yolunda gitmeyen şeylere yönelik paylaşım yapmayı daha az tercih etmekte ve daha önceki çalışmalarda öne sürüldüğü gibi bu davranışı “riskli” olarak tanımlamaktadırlar (Gladwell 2010; Morozov 2009; Kingsley 2011).

H1 Sosyal medya bireyler arası güçlü bağları sıfırdan oluşturmak için elverişli bir mecra değildir.

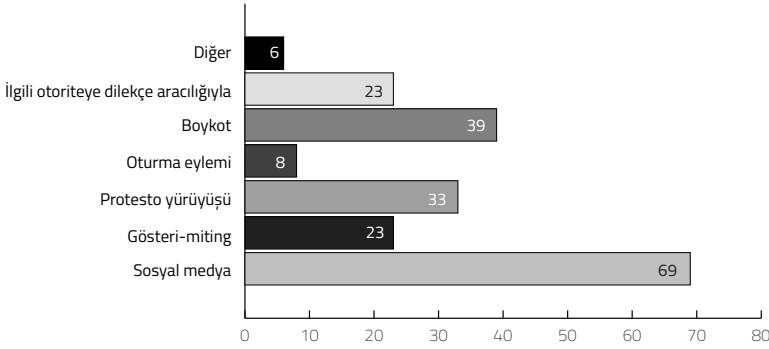
Katılımcıların üye oldukları Facebook gruplarına, çevrimiçi gruplara ve sitelere, takip ettikleri Twitter kullanıcılarına karşı bağlılık duymadıkları (yüzde 65 oranla *nadiren* ve *hiçbir zaman*), fiziksel ortamda kişiler arası bağlarla sosyal medyada kişiler arası bağların aynı özelliklerde olduğunu düşünmedikleri (yüzde 70 oranla *nadiren* ve *hiçbir zaman*) tespit edilmiştir. Bunun dışında, katılımcılar arasında sosyal medyanın onları “kimi zaman belli konularda bazen ve sıklıkla tepki vermek durumunda bıraktığını” ifade eden katılımcıların oranı (yüzde 75) oldukça yüksektir. Bu durum, katılımcıların güçlü bir grup bilinci olmaksızın yalnızca çoğunluğa uyum sağlamak ve dışlanmamak için birtakım popüler görülen davranışları gerçekleştirebildiğini ön gören “akran baskısı” kavramıyla açıklanabilir (Kağıtçıbaşı 2015; Pratkanis ve Aronson 2008).

Bu hipotez için katılımcıların sosyal medya araçları üzerinden paylaşım yaparken daha ikincil toplumsal roller üstlendiğine yönelik yukarıda belirtilen sonuçlar da göz önüne alınmıştır. Sonuç olarak sosyal medyanın güçlü bağlar geliştirmek için uygun bir mecra olmadığı ile bireylerin fiziki ortamda bir bağ oluşturmadan salt dijital kanallar üzerinden toplumsal bir kenetlenme içerisine girme eğiliminin bulunmadığı yönündeki bulgular, Gladwell (2010) ve Morozov’un (2009) görüşleriyle örtüşmektedir ve ilk hipotezi doğrular niteliktedir.

H2 Bireyler toplumda yolunda gitmediğini düşündükleri şeyleri değiştirmek için dijital aktivizm eylemlerini, geleneksel aktivizm eylemlerine nazaran daha çok tercih etmektedir.

Katılımcılar toplumsal eylemlere çoğunlukla sosyal medya (yüzde 69) aracılığıyla ya da boykot ederek (yüzde 39) katılmaktadırlar. Fiziksel alanda geleneksel olarak tanımlanabilecek toplumsal eylemlere sivil katılım oranları oldukça düşüktür. Bireyler, dijital aktivizm yöntemlerini geleneksel aktivizm yöntemlerine tercih etmektedir. Bu durum ikinci hipotezi kanıtlar ve Akdoğan'ın (2014) çalışmasını da destekler niteliktedir.

Grafik 3: Katılımcıların toplumsal eylemlere iştirak biçimleri

H3 Çevrimiçi imza kampanyalarına katılım gösteren bireyler arasında çok güçlü bağlar mevcut değildir.

Katılımcılar Change.org üzerinde imza verdikleri kampanyalara en çok “destek olmak” (yüzde 46,08) ve “kamuoyu oluşturmak” (yüzde 26,95) gibi amaçlarla katılmaktayken ‘bir grubun parçası olmak’ (yüzde 0,86) ve ‘bir fikri savunmak’ (yüzde 3) oldukça düşük orandadır. Bu durum, bireylerin aynı çevrimiçi imza kampanyasına imza attığı kişilerle güçlü bir grupdaşlık bilinci içerisine girmediği ve -üçüncü hipotezi kanıtlar şekilde- çevrimiçi kampanya imzacılarının arasındaki bağların zayıf olduğu çıkarımlarını yapmamıza olanak tanımaktadır.

Aynı zamanda bireylerin bir toplumsal eylemin öncüsü olmayı ikincil plandaki destekçisi olmaktan daha az tercih ettiğini söyleyebiliriz. Bir fikri savunmak için çevrimiçi imza kampanyalarına imza atmak, Morozov'un da (2009) belirtmiş olduğu gibi sivil bir eyleme katılma hissiyatı yaratabilmektedir. Fakat katılımcıların bir fikri savunmak amacıyla çevrimiçi imza kampanyalarına imza verme oranının çok düşük olduğunu görmekteyiz. Dolaylı da olsa bireyler için çevrimiçi ve çevrimdışı toplumsal eylemlere yönelme motivasyonlarının birbirinden farklı olduğu sonucunu çıkartabiliriz. Son tahlilde, katılımcılar çevrimiçi imza kampanyalarına “birilerinin amacına destek ol-

mak, birilerinin dikkatini çekmek için kamuoyu oluşturmak” gibi pasif amaçlarla katılım göstermektedir. Dolayısıyla imza verenler arasında ortak gaye ve ilgiler mevcut olsa dahi güçlü bağlar ve adanmış toplumsal kolektiviteler mevcut değildir (Thimsen 2015). Kavramsal çerçevede sözü geçen “sosyal kaytarma” ve “teknoloji fetişi” kavramlarını da hatırlatacak şekilde katılımcılar bireysel katkılarını minimumda tutarak ve fazla bir adanmışlık göstermeden teknolojinin ve/veya başka insanların toplumsal meseleleri yoluna koymasını ve onların namına hareket etmesini beklemektedir (Dean 2005; Kağıtçıbaşı 2015). Bireyler “zamanları ve fırsatları olmadığı için” çevrimiçi imza kampanyalarına katılarak “en azından bireysel olarak bir şey yapmış olmak” istemektedirler. Tüm bu verilerin analizi, üçüncü hipotezi kanıtlar niteliktedir.

H4 Change.org üzerinden imzalanan çevrimiçi imza kampanyaları bireyler tarafından risksiz ve tıklamacı dijital aktivizm şekli olarak kullanılmaktadır.

Katılımcılara Change.org imza kampanyalarına katılırken anonimliklerini korumayı tercih edip etmedikleri sorulmuştur. Katılımcılar, Change.org çevrimiçi imza kampanyalarına katılırken (yüzde 73,9 oranında bazen ya da her zaman) anonimliklerini korumaya özen göstermekte yani çoğu zaman isimlerinin kampanyada görünmemesini tercih etmektedirler. Katılımcılar risk almadan ve otoriteyle başlarını derde sokmayacak şekilde dijital kanallar üzerinden pasif sayılabilecek bir eylemde bulunmaktadırlar (Morozov 2009). Kampanyayı görüp imzaladıktan sonra onunla ilgili olarak –talep edilen toplumsal değişiklik gerçekleşirse dahi- herhangi bir ikinci aksiyona geçmeyi tercih etmemektedir. Bunu destekleyecek nitelikte bir veri olarak katılımcılar yüzde 25,21 oranla “kampanyayı hiç paylaşmamayı”, yüzde 42, 6 oranla da “yalnızca sosyal medya kanalları üzerinden paylaşmayı” tercih etmektedirler. Yani bir kampanya yüzde 67,81 gibi yüksek bir oranla fiziki ortamda başka bir insan ile dahi paylaşılmamakta, yalnızca dijital kanallar (dijital fanus) içerisinde dolanmakta ve bu şekilde çözüme ulaşmayı beklemektedir. Bu durumda da yalnızca kişinin duruşunu yansıtan bireysel nişaneler olarak kalmaktadır (Morozov 2011; Karagöz 2013). Ahlaki dengeleme ile yola çıkacak olursak zaten çevrimiçi bir imza kampanyasına imza atarak birey üzerine düşeni yapmış olduğunu düşünmektedir (Lee ve Hsieh, 2013). Bu nedenle hipotez doğrulanmıştır.

H5 Bireyler çevrimiçi kampanyaları dışı dönük duygusal bir tatmin ile imzalandığında çevrimiçi eylemi çevrimdışı (fiziki) ortama taşıma olasılığı artmaktadır.

Katılımcıların dışa dönük duygusal bir tatmin ile (öfkeli, eylemci, kahraman) imzaladıkları çevrimiçi imza kampanyalarını fiziki ortama ya da farklı bir mecraya taşıma olasılıklarının daha yüksek olduğu düşünülmüştür. Çünkü bireylerin bilişsel olarak tutarlı olabilmeleri için hem çevrimiçi hem çevrimdışıdaki inanç, tutum ve davranışlarının benzer özelliklerde olması gerekmektedir (Kağıtçıbaşı 2015). Buradan hareketle çevrimiçi kampanyayı imzalama esnasındaki duygu durumları içe dönük duygusal tatmin (1. Rahatlanmış, 2. Duyarlı, 3. Vicdanlı) ve dışa dönük duygusal tatmin (4. Öfkeli, 5. Eylemci, 6. Kahraman) olarak numaralandırılmıştır.

Eylemin dijital kanallar içerisinde kalması ve daha riskli fiziki bir ortama taşınması durumuna da 4 farklı değer atanmıştır. [İmzaladığım kampanyaları; 1. takip etmedim, fırsatım/zamanım olmadı, 2. Takip ettim, sonuç alınmadığında imza kampanyasını farklı yollarla duyurarak daha çok insanın imzalamasını sağlamaya çalıştım, 3. Takip ettim, sonuç alınmadığında Başbakanlığa ve/veya Cumhurbaşkanlığına bireysel başvuruda bulundum (BİMER, CİMER), 4. Takip ettim, sonuç alınmadığında fiziki protesto yollarına/ eylemlerine başvurudum].

Tablo 1: Çevrimiçi İmza Kampanyalarına Katılım Sonrası Duygusal Tatmin ve Davranış Korelasyon Analizi

		Hissiyat	Davranış
Hissiyat	Pearson Korelasyonu Sig. (2 Tailed) Değeri N	1	-,014 ,878 115
Davranış	Pearson Korelasyonu Sig. (2 Tailed) Değeri N	-,014 ,878 115	1 115

Bireylerin katılım esnasındaki duygusal tatmin durumları ve katılım sonrası davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek için 'Pearson Korelasyon Testi' uygulanmıştır. Testin r değeri -0,014 ve 0,878 arasında olduğu için iki değişken arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir. Daha uygun bir ifadeyle katılımcılar dışa dönük bir duygusal tatmin içerisine girdiklerinde dahi çevrimiçi imza kampanyasını müteakip eylemi bir fiziki ortama taşımayı tercih etmemişlerdir. Bu nedenle hipotez doğrulanamamıştır.

H6 Change.org çevrimiçi imza kampanyalarına imza verme davranışı diğer insanlardan etkilenmekte ve bir uyma davranışı olarak tezahür etmektedir.

Katılımcılara çevrimiçi kampanyalara nasıl ulaştıkları ve nasıl imzalamaya karar verdikleri sorulmuştur. Katılımcılar Change.org'un çevrimiçi imza kampanyalarını yüzde 70,43 gibi yüksek bir oran ile "sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlar"dan görerek imzalamaya karar verdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, kavramsal çerçevede bahsi geçen "akran baskısı" gibi kavramlara atıf yapmaya imkân tanımaktadır. Katılımcılar çok yüksek bir oranda çevrimiçi imza kampanyasına yönelik hareketi arkadaş listesindeki diğer insanlardan haber alarak uyum sağlama davranışı göstermektedir. Burada toplumsal bir değişikliği gerçekleştirme motivasyonundan çok, uyulanın cazibesi ön plandadır (Pratnakis ve Aronson 2008). Her ne kadar hipotezin daha derinlikli bir şekilde araştırılmaya ihtiyacı olsa da katılımcıların sosyal medya üzerinden bazen tepki vermek zorunda olduklarını hissetmesiyle birlikte düşünüldüğünde bu sonuçların hipotezi doğrulamaya yakınlaştığı düşünülebilir.

H7 Change.org çevrimiçi imza kampanyaları bireylerin sosyal anlamda bir temsil aracıdır.

Bireylere çevrimiçi kampanyalara imza attıktan sonraki davranışları sorulmuştur. Katılanların yüzde 95,8'i, kampanyayı imzaladıktan sonraki duygusal tatmin durumları fark etmeksizin ve imzaladıkları kampanyadan sonuç almasalar dahi çevrimiçi imza kampanyasını fiziksel ortama taşımamıştır. Yüzde 64,7'si çevrimiçi imza kampanyasını imzaladıktan sonra "fırsatı ve zamanı olmadığı için" takip etmemiştir.

Araştırma boyunca sürekli tekrar eden eylemin dijital kanallar içerisinde kalması durumu (dijital fanus) bize şu soruyu sordurmaktadır: Çevrimiçi imza kampanyaları niçin imzalanmaktadır? Katılımcılar çevrimiçi imza kampanyalarına bir toplumsal değişiklik talebi ile imza vermekte ancak bunu takip etmemekte ya da dijital ortamdan başka bir mecraya taşımamaktadırlar. O halde burada çevrimiçi imza kampanyası bireyi temsil eden bir kültürel obje konumundadır (Morozov 2011). Ancak belirtmek gerekir ki çevrimiçi imza kampanyası platformu çevrimdışı sivil bir politik katılımı örgütlenme gibi bir amaçla nadiren de olsa kullanılabilir. Katılımcıların yüzde 4,2 gibi bir oranı çevrimiçi imza kampanyasını çevrimdışı fiziksel eyleme dönüştürmüştür. Katılımcılar, "Kuzey Ormanları Savunması" ve "Adalet Fener Yak" gibi kampanyaları çevrimiçinden fiziksel ortama taşımışlardır. Burada altı çizilmesi gereken her iki eylem için bireyler arası bağların ve eylemin amacının oldukça güçlü olduğudur ki bu da Gladwell'in (2010) savını doğrulamaktadır.

Katılımcılar çevrimiçi imza kampanyalarına imza attıktan sonraki duygusal tatminlerini “duyarlı” (yüzde 59,13), “vicdanlı” (yüzde 11,3), “öfkeli” (yüzde 11,3) ve “rahatlamış” (yüzde 10,43) şeklinde ifade etmektedirler. Dolayısıyla katılımcılar imza kampanyalarına yüksek oranda (sosyal anlamda) temsil edilmiş olmak gibi içe dönük duygusal bir tatmin amacıyla katılım göstermektedirler. Katılımcılar çevrimiçi imza kampanyalarını duyarlılıklarını göstermek ve bu bağlamda sosyal olarak temsil edilmek dışında amaçlarla kullanmamaktadırlar. Bu bağlamda, hipotez doğrulanmıştır.

Katılımcılar Change.org’a imza veriyor olsalar da yüzde 93,04 oranında başış yapmamayı tercih etmekte ve Change.org’ kampanyalarının etkililiği ile alakalı olarak yüzde 77 oranında orta, az ve hiç etkili değil yanıtlarını vermektedirler. 5’li Likert ölçeğiyle hesaplanan etkililik oranının ortalaması alındığında 5 üzerinden 2,51 gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çevrimiçi imza kampanyalarına katılımın bireyler açısından yeterli bir düzeyde tatmin yaratmadığını iddia edebiliriz. Bilişsel tutarlılık ihtiyacı kişiyi farklı protesto yollarına (başka etkin dijital mecralara veyahut fiziksel ortamdaki sivil katılıma) yönlendirecektir. Bu da dijital fanusu kırma yolunda bir umut ışığı olarak görülebilir (Kağıtçıbaşı 2015). Change.org’un son günlerde küçülmeye gittiğini ve başışların yeterli olmadığını açıklaması, katılımcıların etkili olmadığını düşündükleri için bu dijital aktivizm metodundan uzaklaşmaya başladığının göstergesi sayılabilir.

Araştırma bulguları her ne kadar çevrimiçi imza kampanyalarına imza vermenin slaktivist bir eylem olduğu ve etkili bir politik katılım yöntemi olmadığına dair tekno-kötümser kuşkuları beslese de kişiler arası ve amaca yönelik güçlü bağlar mevcut olduğunda, bireylerin inandıkları toplumsal değişikliği gerçekleştirmek için fiziksel ortama çıktıkları ya da farklı mecralarda seslerini duyurmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Dolayısıyla bireylerin salt bireysel tatminden ya da sosyal temsilden ziyade; “zamanları ve fırsatları olmadığından ötürü” kolay, zahmetsiz fakat aynı zamanda sonuçları da olan politik bir katılım yolları aradıkları söylenebilmektedir.

Sonuç

Bugün iletişim teknolojilerinin geldiği noktada bireyler geleneksel medya araçlarının mirası suskunluk sarmalını, dijital medya araçlarını kullanarak kırmakta; çok farklı kişi ve gruplara çok hızlı bir biçimde ulaşabilmektedir. Bu durum hem otoritelere dijital kanallardan ulaşan, karar alma süreçlerine dâhil olan, farklı enformasyonlara ulaşan dijital vatandaşı (netizen) ortaya çıkarmış hem de politik katılım biçimlerini değiştirip dönüştürmüştür.

Bu araştırmada elde edilen bulgular göstermektedir ki dijital araçlar otoritelerin karar alma sürecini etkilemeye çalışmak için yaygın bir şekilde kullanılmakta ve bireyler tarafından geleneksel eylem biçimlerine tercih edilmektedir. Çevrimiçi imza kampanyalarının özelinde bireyler bir evrimii kampanyaya katılım sağladıktan sonra onu herhangi bir şekilde takip etmemekte, imza kampanyasını farklı bir mecraya taşımamaktadır. Dijital eylemliliklerinde yoğun bir uyma davranışı ile teknolojiye ve diğer insanlara bel bağlayan *sosyal kaytarmacı* bir davranış şekli gözlemlenmektedir (Pratnakis ve Aronson 2008). Katılımcılar evrimii imza kampanyalarına sosyal anlamda temsil edilmek, duyarlılıklarını göstermek gibi pasif bireysel amaçlarla katılım göstermektedir. Dolayısıyla kampanya katılımcılarının ortak gaye ve ilgileri mevcut olsa dahi evrimii imza kampanyalarına katılmak bireyler arasında güçlü bağlar oluşturmamaktadır. Çevrimiçi imza kampanyaları çoğunlukla bireylerin “duyarlılıkla” tepki gösterdiği bir eylem biçimi şeklinde ortaya çıkmakta ve bireyler burada yalnızca ikincil bir “destek olmak” rolü üstlendiğini belirtmektedirler (Kingsley 2011). Birey evrimii imza kampanyalarıyla duyarlılığını göstermekte, eylemi yaymak için diğer bireyleri sosyal medya kanalları üzerinden kendi destek olduğu evrimii imza kampanyalarına katılmaya davet etmekten farklı bir şey yapmamaktadır. Bireyler evrimii imza kampanyalarına katılarak risk almadan ve imza attığı kişilerle güçlü bir grupdaşlık bilinci içerisine girmeden, bireysel bir duruş sergilemektedirler. Bireyler, Change.org platformuna bir teknoloji fetişi muamelesi yaparak, bir adanmışlık göstermeden teknolojik bir platformun toplumsal meseleleri yoluna koymasını ve onların namına hareket etmesini beklemektedir. Bu durum da katılımcılar için sivil bir eyleme katılmış ve bireysel olarak kendi üzerine düşeni yerine getirmiş olma gibi bir hissiyatı ortaya çıkartmaktadır.

Bu noktada dijital aktivizmin potansiyelini ne heyecanla abartmak ne de küçümsemek doğrudur. Çevrimiçi imza kampanyaları üzerinden yapılan bir çalışma neticesinde tüm dijital medya araçları üzerinden yapılan eylemcilik biçimlerini genellemek doğru olmaz. Dijital medya araçlarında bireylerin eylemliliklerinin doğası birbirinden farklıdır ve evrimii imza kampanyaları bireyler için bir adanmışlık gerektirmeyen, risksiz, diğer imza verenlere karşı güçlü bağlar hissetmedikleri bir eylemcilik modeli olabilir. Ancak farklı dijital mecraları, başka çalışmalarda altı çizildiği üzere toplumsal değişiklik talebiyle yoğun bir şekilde kullanabilirler (Akdoğan 2014). Bilişsel ve ahlaki tutarlılık arayışının bireyi hem evrimii hem de evrimdişi ortamlarda aynı tutum ve inançlarla ilerlemeye doğru itme ihtimali, dijital aktivizmin bireyler için örgütlenme anlamında kolaylaştırıcı vazife görmesine vesile olabilir. Nitekim

sayıca çok düşük bir oranla da olsa başarılı olan ve ilgili otoritelerin dikkatini çekmeyi başaran çevrimiçi imza kampanyaları da mevcuttur.

Dolayısıyla birey, teknolojiyi ve dijital medya araçlarını toplumsal talepleri başarılı kılan bir sihirli kutu, bir fetiş muamelesi yapmadan, onları doğru stratejiyle efektif kullandığında “bunu destekleyen bir demokrasi ortamında” örgütlenme ve toplumsal dönüşüm yaratma açısından oldukça etkili olabilir. Teknoloji toplumsal bir oluşumdur; teknolojinin nasıl kullanıldığı onun anlamı ve işlevi konusunda belirleyicidir (Sivitanides ve Shah 2011, 295-307). Çevrimiçi ve çevrimdışı aktivizminin birbiriyle karşıt alanlarmış gibi kurgulanması oldukça kusurludur; ikisi etkin ve adanmış bir şekilde kullanıldığında birbirini destekleyecek eylem alanları olabilir (Gerbaudo 2012). Türkiye’nin dört bir yanından değişim istediğini belirten insanların Change.org üzerinden dijital kampanyalara imza vermesi katılımcı demokrasinin önünü açacak bir adım, dünyanın değiştirilebilir olduğuna yönelik bir algı biçimi olabilir. Sosyal medya, dijital araçlar, bloglar dünyayı değiştirmeyebilir fakat dünyanın değiştirilebilir olduğunu fikrini insanlara aşılama potansiyelini taşır.

Kaynakça

- Aaker, Jennifer ve Andy Smith. 2010. *The Dragonfly Effect: Quick, Effective, and Powerful Ways to Use Social Media to Drive Social Change*. San Francisco: Jossey Bass.
- Akdoğan, İtir. 2014. *Dijital Politik Fanteziler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Andrejevic, Mark. 2007. *iSpy: Surveillance and Power in the Interactive Era* Lawrence: University Press of Kansas.
- Ayres, Jeffrey M. 1999. "From the Streets to the Internet: The Cyber-diffusion of Contention." *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 566 (1): 132-43. <https://DOI.org/10.1177/000271629956600111>.
- Barber, Benjamin. 2013. "Three Scenarios for the Future of Technology and Strong Democracy." *Political Science Quarterly* 113 (4): 573-89. <https://DOI.org/10.2307/2658245>.
- Benjamin, Mako Hill, Gary Hsieh, Shih-Wen Huang ve Mia Suh Minhyang. 2015. "How Activists Are Both Born and Made: An Analysis of Users on Change.org." *CHI15: Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems, Nisan 2015* 211-20. <https://DOI.org/10.1145/2702123.2702559>.
- Bennett, Lance. 2005. "Social Movements beyond Borders: Organization, Communication, and Political Capacity in Two Eras of Transnational Activism." *Transnational Protest and Global Activism içinde*, editörler Donatella Della Porta ve Sidney Tarrow, 203-26. Rowman and Littlefield Publishers.
- Bimber, Bruce. 2001. "Information and Political Engagement in America: The Search for Effects of Information Technology at the Individual Level." *Political Research Quarterly* 54 (1): 53-67. <https://DOI.org/10.1177/106591290105400103>.
- Bimber, Bruce. 1998. "The Internet and Political Transformation: Populism, Community, and Accelerated Pluralism." *Polity* 13 (1): 133-60. 10.2307/3235370.
- Böttcher, Lucas, Olivia Woolley-Meza ve Dirk Brockmann. 2017. "Temporal Dynamics of Online Petitions." *PloS one* 12 (5). <https://DOI.org/10.1371/journal.pone.0178062>.
- Budge, Ian. 1996. *The New Challenge of Direct Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Carpenter, Daniel ve Colin D. Moore Moore. 2014. "When Canvassers Became Activists: Antislavery Petitioning and the Political Mobilization of American Women." *American Political Science Review* 108 (3): 479-98. <https://DOI.org/10.1017/S000305541400029X>.
- Castells, Manuel. 2012. *Networks of Outrage and Hope. Social Movements in the Internet age*. Cambridge: Polity Press.

- Chadwick, A. 2006. *Internet Politics States, Citizens, and New Communication Technologies*. Oxford: Oxford University Press.
- Change.org. 2017.
<https://www.change-destek.org/>.
- Coleman, Stephen. 2010. "Making Citizens Online. From Virtual Boy Scouts to Activist Networks." *Young People ICTs and democracy. Theories, Policies, Identities and Websites* içinde, editörler Tobias Olsson ve Peter Dahlgren, 71-90. Nordicom.
- Cristensen, Henrik Serup. 2011. "Political Activities on the Internet: Slactivism or Political Participation by other means." *First Monday* 16 (2).
<https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/download/3336/2767>.
- Dean, Jodi. 2005. "Communicative Capitalism: Circulation and the Foreclosure of Politics." *Cultural Politics* 1 (1): 51-74.
<https://DOI.org/10.2752/174321905778054845>.
- Dijk, Jan van ve Kenneth Hacker. 2003. "The Digital Divide as a Complex and Dynamic Phenomenon." *Information Society* (19): 315-26.
<https://DOI.org/10.1080/01972240309487>.
- Fuchs, Christian. 2012. "Some Reflections on Manuel Castells' Book Networks of Outrage and Hope. Social Movements in the Internet Age." *TripleC* 10 (2): 775-97.
- Gerbaudo, Paolo. 2012. *Tweets and Streets: Social Media and Contemporary Activism*. London: Pluto Press.
- Gladwell, Malcolm. 2010. "Small Change: Why the revolution will not be retweeted." *The New Yorker*. Erişim tarihi 4 Ekim 2010.
<https://www.newyorker.com/magazine/2010/10/04/small-change-malcolm-gladwell>.
- Huntington, P. Samuel ve M. Joan Nelson. 1976. *No Easy Choice: Political Participation in Developing Countries*. Cambridge: Harvard University Press.
- İnceoğlu, Yasemin ve Savaş Çoban. 2015. "Sokak ve Dijital Aktivizm: Eylemin Sokaktan Siber Uzaya Taşınması ya da Vice Versa." *İnternet ve Sokak* içinde, editörler Yasemin İnceoğlu ve Savaş Çoban, 19-73. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. 2015. *Düünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kalaycıoğlu, Ersin. 1983. *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma-Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir inceleme*. İstanbul: Gür-Ay Yayınları.
- Karagöz, Kezban. 2013. "Yeni Medya Çağında Dönüşen Toplumsal Hareketler ve Dijital Aktivizm Hareketleri." *İletişim ve Diplomasi* 1 (1) 131-56.
- Kingsley, Patrick. 2011. "Avaaz: Activism or Slactivism?" Erişim tarihi 20 Temmuz 2011.
<https://www.theguardian.com/world/2011/jul/20/avaaz-activism-slactivism-clicktivism>.

- Kışlalı, Ahmet Taner. 1987. *Siyaset Bilimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları.
- Lee, Yu-Hao ve Gary Hsieh. 2013. "Does Slacktivism Hurt Activism?: The Effects of Moral Balancing and Consistency in Online Activism." *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 811-20.
<https://DOI.org/10.1145/2470654.2470770>.
- Micheletti, Michele ve Andrew S. McFarland. 2011. *Creative Participation: Responsibility-Taking in the Political World*. London: Paradigm.
- Morozov, Evgeny. 2011. *The Dark Side of Internet Freedom: The Net Delusion*. New York: Public Affairs.
- Morozov, Evgeny. 2009. "The New Brave World of Slactivism." *Foreign Policy*, Erişim tarihi 19 Mayıs 2009.
<https://foreignpolicy.com/2009/05/19/the-brave-new-world-of-slacktivism/>.
- Papacharissi, Zizi. 2002. "The Virtual Sphere: The Internet as a Public Sphere." *New Media & Society* 4 (1): 9-22.
<https://DOI.org/10.1177/1461444022226244>.
- Polat, Rabia Karakaya. 2005. "The Internet and Political Participation: Exploring the Explanatory Links." *European Journal of Communication* 20 (4): 435-59.
<https://DOI.org/10.1177/0267323105058251>.
- Pratnakis, Anthony ve Elliot Aronson. 2008. *Propaganda Çağı: İknanın Gündelik Kullanımı ve Suistimali*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Shirky, Clay. 2008. *Here Comes Everybody: The Power of Organizing without Organizations*. London: Allen Lane.
- Shirky, Clay. 2011. "The Political Power of Social Media: Technology, the Public Sphere, The Political Change." *The Foreign Affairs*, Erişim tarihi 1 Kasım 2020.
<https://www.foreignaffairs.com/articles/2010-12-20/political-power-social-media>.
- Shrestova, Sangita. 2016. "Watch 30 Minutes Video on Internet Become a Social Activist." *By Any Media Necessary: The New Youth Activism* içinde, editör Julian Sefton- Green, 61-101 New York: New York University Press.
- Shulman, Stuart W. 2005. "The Internet Still Might (but Probably Won't) Change Everything: Stakeholder Views on the Future of Electronic Rulemaking." *I/S: A Journal of Law and Policy for the Information Society* 1 (1): 111-45.
- Sivitanides, Marcos ve Vivek Shah. 2011. "The Era Of Digital Activism." *International Journal of Information Technology Communications and Convergence* 2 (4): 295-307.
- Thimsen, A. Freya. 2015. "Digital Petitions Against Corporate Rights: Slacktivist Democracy?" *Review of Communication* 15 (3): 221-39.

- Weare, Christopher. 2002. "The Internet and Democracy: The Causal Links." *International Journal of Public Administration* 25 (5): 659-91.
<https://DOI.org/10.1081/PAD-120003294>.
- Weber, Lori M., Alysha Loumakis ve James Bergman. 2003. "Who Participates and Why?: An Analysis of Citizens on the Internet and the Mass Public." *Social Science Computer Review* 21 (1): 26-42.
<https://DOI.org/10.1177/0894439302238969>.
- White, Micah. 2010. *Clicktivism is Ruining Leftist Activism*. *Guardian*, Erişim tarihi 12 Ağustos 2010.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2010/aug/12/clicktivism-ruining-leftist-activism>.
- Yeğen, Ceren. 2014. "Dijital Aktivizmin Bir Türü Olarak Hacktivizm ve "RedHack" as a Sort of Digital Activism." *Intermedia International E-journal* 1 (1): 118-32.
- Žižek, Slavoj. 1997. *The Plague of Fantasies*. London: Verso.

Bu Sayıdaki Yazarlar

Dilek Melike Uluçay

melike.taner@yasar.edu.tr

1980 yılında Ankara’da doğdu. 2003 yılında Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde lisans eğitimini tamamladı. Sırasıyla Gazi Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu’nda İngilizce okutmanı olarak görev yaptı. 2013 yılında Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Tasarımı ve Yönetimi Anabilim dalında doktora derecesini aldı. 2015 yılından beri Yaşar Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü’nde görev yapmaktadır. Akademik ilgi alanları, yeni medya, kurumsal iletişim, tüketici davranışları ve pazarlama iletişimidir.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8112-3229>

<http://ilefdergisi.org>

Esra Bozkanat

esra.bozkanat@klu.edu.tr

Esra Bozkanat, holds her master's degree and Ph.D. in Public Relations, Istanbul University. She works for Kırklareli University since 2012 and teaches communication and public relations courses for undergraduate and graduate students. Her areas of interest include new media studies, health communications, and political communications. She studied health communication for her Ph.D. thesis.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6050-2550>

Hasan Akbulut

hasan.akbulut@istanbul.edu.tr

Ankara Üniversitesi'nde lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamladı. 2001-2014 yılları arasında Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde görev yaptı. 2014'ten beri İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü'nde profesör olarak çalışmaktadır. Akademik çalışmaları film eleştirisi, seyirci, bellek, anlatı, alımlama ve drama üzerine yoğunlaşmaktadır. sinecine: sinema araştırmaları dergisi yayın kurulu üyesidir. 2019-2020 yılları arasında TÜBİTAK bursuyla bir yıl süreyle İngiltere'de University of East London MIRC (Moving Image Research Center) ve King's College London Film Araştırmaları Bölümü bünyesinde ziyaretçi araştırmacı olarak ulus-ötesi film alımlama pratikleri üzerine bir araştırma yaptı.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0465-8355>

Kadriye Kobak

kadriyekobak@sakarya.edu.tr

1981 yılında Eskişehir'de doğdu. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde 2003 yılında lisans eğitimini tamamladı. 2005 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkiler bölümünde yüksek lisansını bitirdi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim dalında "Second Life Sanal Yaşam Dünyasında Kendini Sunum Davranışlarının Belirlenmesinde Etnografik Bir Yaklaşım" adlı çalışması ile doktora derecesi aldı. Kadriye Kobak Sakarya Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim ve Tasarım bölümünde öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. Çalışma alanları yeni medya, sosyal medya, teknoloji ve toplum, kültürlerarası iletişimdir.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2832-2429>

Selda Tunç Subaşıseldatun@gmail.com

1983 yılında İstanbul’da doğdu. Lisans eğitimini 2007 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde tamamladı. Yüksek Lisans eğitimini 2011 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı’nda “Televizyonda İzleyici Katılımı: Ekran Stüdyo Gerilimi” adlı teziyle bitirdi. Doktora eğitimini 2018 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı’nda “Öğrenci Kültürü, Gündelik Hayat ve Hegemonya: Rize Örneği” adlı doktora teziyle tamamladı.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7009-4848>**Tuba Gün Çınğı**tguncingi@adiyaman.edu.tr

2010 yılında Fırat Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden mezun oldu. 2013 yılında, aynı zamanda araştırma görevlisi olarak çalıştığı Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde yüksek lisansını tamamladıktan sonra 2019 yılında aynı üniversitede “Ankara’da Terör Korkusu ve Risk Algısı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” başlıklı teziyle doktora derecesini aldı. 2019 itibari ile Adıyaman Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve dersler vermektedir. Suç korkusu, terör korkusu, kent sosyolojisi, kentsel dönüşüm ve mekân konularına ilgi duymaktadır.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8412-7364>**Tuba Sütüoğlu**tubasutluoglu@anadolu.edu.tr • tuba.sutluoglu@bilecik.edu.tr

Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden 2009 yılında mezun oldu. 2010 yılında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2011-2020 yılları arasında görevine, lisansüstü eğitimini aldığı Anadolu Üniversitesi’nde devam etti. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında tamamladığı “Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Süreçleri: Facebook Örneği” isimli tez çalışması ile 2014 yılında yüksek lisans; “Dijital Eşitsizlik ve Yoksul Bireylerin Medya Tüketim Pratikleri: Eskişehir Örneği” isimli tez çalışması ile 2020 yılında doktora derecesini aldı. Doktora eğitimini bitirmesini takiben Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya devam etmektedir. Dijital eşitsizlikler, medya okuryazarlığı, yeni iletişim ortamlarının sosyalleşme ve kimlik inşası süreçlerine etkisi akademik ilgili alanlarıdır.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0044-2936>

Yeliz Yücel

lizyucel@gmail.com

Paris 1 Panthéon Sorbonne ve Marmara Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi okumuştur. 2017 yılında Galatasaray Üniversitesi'nde Stratejik İletişim Yönetimi bölümünde yüksek lisansını tamamlamıştır. Aynı Üniversite'de Medya ve İletişim Çalışmaları Bölümü'nde doktor adayı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Şu anda, özellikle dezavantajlı grupların diyalog bazlı kullanıcı deneyimi ve erişilebilirlik problemleri üzerine çalışmaktadır. Araştırma konuları arasında dijital aktivizm, ağ toplumu ve özellikle dezavantajlı gruplara yönelik çevrimiçi stereotipleştirme ve dijital uçurum yer almaktadır.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4327-3303>

Yazı Teslim Kuralları ve Yayın Süreci

1. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar öncelikle Editör tarafından amaç, konu, içerik ve yazım kuralları açısından incelenir. Bu yönleriyle uygun bulunanların yazar adları gizlenir ve Editör ve / veya Yayın Kurulu üyelerinin görüşü doğrultusunda, bilimsel bakımdan değerlendirilmek üzere, alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderilir. Hiçbir şekilde hakemlere yazar adı gönderilmez, yazarlara hakem adı açıklanmaz.
2. Hakem raporları iki yıl süreyle saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu nihai kararını raporlar üzerinden verebilir. Yazarlar, hakemlerin ve Yayın Kurulu'nun eleştiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate alırlar.
3. Dergiye gönderilecek yazılar, dipnotlar ve kaynakça dahil 8000 sözcüğü geçmemelidir.
4. Dergiye gönderilecek yazılara ortalama 150 sözcükten oluşan özet, 5 anahtar sözcük ve başlıklar Türkçe ve İngilizce olarak eklenmelidir.
5. Yazıya ek olarak yazarın kısa biyografisi ve iletişim bilgileri gönderilmelidir.

<http://ilefdergisi.org>

6. Gönderilen metinde yazarın kimliğini ifşa edecek ibarelerden kaçınılması gerekmektedir.
7. Yazı teklifleri yazarın adı, çalışmanın adı, çalışmanın tek cümlelik özetini içeren bir ileti ile gönderilmelidir.
8. Yazı teslimi ve dergiyle ilgili her türlü iletişim için editor@ilefdergisi.org adresi kullanılabilir.
9. *İLEF Dergisi'*nde yer alacak tüm yazıların metin içi referansları ve kaynakçaları Chicago Referans Formatı'na uygun olarak gösterilmelidir. Bunun için Kaynak Gösterme Formatı sayfamıza bakabilirsiniz.
10. Yazıda kullanılan başlıklar kısa ve net olmalıdır.
11. Yazılar doc ya da docx uzantılı dosyada Times New Roman yazı tipinde, 12 punto ve çift satır aralığıyla yazılmalıdır. Dipnotlar 9 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.
12. Yazının ana başlığı ve ara başlıklar, kalın ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmalıdır.
13. 40 sözcüğü geçen alıntılar, paragraftan bir santim içerde, blok halinde, tek satır aralığında ve 11 punto ile yazılmalıdır.
14. Alıntı yapıldığı durumlarda kaynaklar, tablo ve figürlerin altına yazılmalıdır.
15. Yayına hazır eserler için yazardan onay alınır.
16. Her bir yazara derginin basılı kopyasından birer adet gönderilir.
17. Yukarıdaki kurallara uymayan yazılar, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra değerlendirme sürecine kabul edilir.

Kaynak Gösterme Formatı*

Referans Kuralları

Metinler Chicago formatının author-date sistemine göre düzenlenmelidir. Metin içinde atıflar yazarın ya da yazarların soyadı, eserin yayın tarihi ve sayfa numarası şeklinde gösterilmelidir. Metine eklenecek notlar ise sayfa sonunda dipnot olarak verilmelidir. Çalışmanın sonunda atıf yapılan eserleri içeren kaynakça alfabetik sıraya göre oluşturulmalıdır.

Kitap

Tek yazar

Metin içinde
(Kışlalı 2011, 55)

Kaynakçada
Kışlalı, Ahmet Taner. 2011. *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

İki ya da daha fazla yazar

Metin içinde
(Horkheimer ve Adorno 2014, 125-27)

(Hall vd. 2005, 96)

Kaynakçada

Horkheimer, Max ve Theodor W. Adorno. 2014. *Aydınlanmanın Diyalektiği*. Çevirenler Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan. Ankara: Kabalıcı Yayınevi.

Hall, Stuart, Doothy Hobson, Andrew Lowe ve Paul Willis. 2005. *Culture Media Language*. New York: Routledge.

Kitap Bölümü

Metin içinde

(Atılğan 2015, 291-92)

(Hall 1993, 80)

Kaynakçada

Atılğan, Gökhan. 2015. "İdeoloji." *Siyaset Bilimi* içinde, editörler Gökhan Atılğan ve E. Atilla Aytekin, 285-98. İstanbul: Yordam Kitap.

Hall, Stuart. 1993. "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü." Çeviren Mehmet Küçük. *Medya İktidar İdeoloji* içinde, editör Mehmet Küçük, 77-127. Ankara: Ark Yayınevi.

E-kitap, Çevrimiçi Kaynaklar

Çevrimiçi olarak referans gösterilen kitaplar için, referans URL veya veri tabanının adını ekleyiniz. Diğer e-kitap türleri için formatı adlandırınız. Sayfa numaraları yoksa metinde bir bölüm başlığı ya da bölüm gösterilebilir.

Metin içinde

(Mutlu 2008, 123-28)

(Kurland and Lerner 1987, bölüm 10, belge 19)

Kaynakçada

Mutlu, Erol. 2008. *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ayraç. Kindle.

Kurland, Philip B. ve Ralph Lerner, ed. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press.

<http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Dergi Makalesi

Metin içinde

(Karagöz-Kızılca 2016, 81)

Kaynakçada

Karagöz-Kızılca, Gül. 2016. "Osmanlı/Türk Basın Tarihi Yazımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme." *İlef Dergisi* 3 (1): 71-90.

Online dergi

Varsa DOI (Digital Object Identifier) numarasını belirtiniz. DOI numarası yoksa URL adresine yer veriniz.

Metin içinde

(Işık ve Eşitti 2016, 656-57)

Kaynakçada

Işık, Mehmet ve Şakir Eşitti. 2016. "I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergibilimsel İncelenmesi." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, no. 3 (Güz): 655-82.
http://DOI.org/10.1501/SBFder_000002366.

Işık, Mehmet ve Şakir Eşitti. 2016. "I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergibilimsel İncelenmesi." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, no. 3 (Güz): 655-82.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000149467>.

Gazete ya da Popüler Dergide Makale

Metin içinde

(Çevikgöz 2016)

(Dündar 2016, 11)

Kaynakçada

Çevikgöz, Ünal. 2016. "Kent ve Göç." *Radikal*, 8 Şubat 2016.
<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/unal-cevikoz/kentler-ve-goc-1506875/>.

Dündar, Can. 2016. "Sevgili Cumhuriyet Okuru Bugün 8 Şubat Pazartesi." *Cumhuriyet*, 8 Şubat 2016.

Yayımlanmamış Tez

Metin içinde

(Akçay 2015, 99–100)

Kaynakçada

Akçay, Ebru. 2015. "Edebi Edebiyata Karşı Edepli Edebiyat: Hidayet Romanlarında Propaganda Unsurlarının İncelenmesi." Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.

Web sitesi

Yayımlanma veya gözden geçirme tarihi listelenmeyen bir kaynak için yıl yerine t.y. ("tarih yok") kullanılmalıdır. Bununla birlikte erişim ya da son değişim tarihi eklenmelidir.

Metin içinde

(Google 2019)

(Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, t.y.)

Kaynakçada

Google. 2019. "Gizlilik Politikası." Gizlilik ve Şartlar. Son değişim tarihi 22 Ocak 2019.

<https://www.google.com/policies/privacy/>.

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi. t.y. "Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakkında." Erişim tarihi 1 Nisan 2019.

<http://ilef.ankara.edu.tr/fakulte-hakkinda/>.

Daha fazla ayrıntı ve İngilizce makaleler için bkz:

For more detailed and English article usage, refer to The Chicago Manual of Style Author-Date,

https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-2.html

Paper Submission Rules and Publication Process

1. The submitted manuscript is assessed by the journal editor for an initial decision. If the manuscript is regarded as suitable for the journal, then it is sent to two peer-reviewers competent in the relevant field of study, providing the anonymity of the author.
2. Peer-reviews are archived for two years. If only one of the peer-reviews are positive, the manuscript can be sent to a third peer-reviewer, or a final decision can be made by the editorial board regarding the peer-reviews.
3. The manuscript should be no more than 8000 words including the citations and the bibliography.
4. An abstract consisting of at most 150 words and 5 keywords in English and Turkish should also be provided with the manuscript.
5. A short biography and the contact information of the author should also be submitted.
6. Any indication that could expose the identity of the author should be avoided.
7. Submissions should be attached to a mail including the name of the author, the name of the article and a one-sentence summary of the manuscript.

<http://ilefdergisi.org>

8. For further communication please contact editor@ilefdergisi.org.
9. All citations should be made using Chicago-Style 16th Edition:
<http://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>.
10. The titles and section-headings in the manuscript should be brief and clear.
11. The manuscript should be typed in Times New Roman, 12 pt with double-spacing. The endnotes should be in Times New Roman, 9 pt with single-spacing. The manuscript should be sent in .doc or .docx formatted files.
12. The main title of the manuscript should be written in capital bold letters. The section-headings should be written in bold letters with only the first letters of the words capitalized.
13. If quotations have more than 40 words, a block quotation should be used. The quotation should begin on a new line and it should be indent 1 cm. from the left margin. The entire quotation should be 11pt with single-spacing.
14. The source should be indicated below the cited table/figure.
15. The author is asked for a final approval prior to publication.
16. A printed copy of the journal is sent to authors.
17. Manuscripts that do not comply with these requirements can be accepted for evaluation only after necessary changes are made.

Reference Style

Ilef Journal's documentation style follows The Chicago Manual of Style, chap. 15. Manuscripts should be prepared according to Chicago Author-Date system with footnote.

For a quick guide, see

https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-2.html.

Nurcan Törenli

From the Editor...

Hasan Akbulut

*The Framing of the Film Motherland
in the Context of Film Festivals:
Motherland as a Metaphor of Turkey*

Esra Bozkanat

*Türkiye'deki Belediyelerin Facebook Kullanımı:
Siyasi Parti, Bölge ve Büyüklük Ekseninde Farklılıklar*

*Tuba Gün Çingü
Tuba Sütüoğlu*

*From the Reproduction of Fear of Terrorism
to Spectacularist Identity Formation
Safety Check as a Means of Communication*

Selda Tunç Subaşı

*Anthropological Approaches and Images of
Indigenous People in Werner Herzog Films*

*Dilek Melike Uluçay
Kadriye Kobak*

*Digital Detox:
A New Trend Against Technology Addiction*

Yeliz Yücel

*An Effective Means of Political Participation
or Individual Satisfaction?
Examining the Behaviour of Participating in Online Petition
Campaigns on Change.org*